

J.U. CENTAR ZA KULTURU

ODRŽANA 17. REDOVNA SKUPŠTINA
UDRUŽENJA ZA ZAŠTITU TEKOVINA
BORBE ZA BOSNU I HERCEGOVINU

KORAK 39

KORAK

ČASOPIS ZA ZAŠTITU TEKOVINA BORBE ZA BIH

BROJ 39

Sarajevo, 2019.

Izdavač:

Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu
Sarajevo, Nedima Filipovića 19
Tel.: (033) 658 015, fax: (033) 658 015
E-mail: zatebebih@bih.net.ba; www.zatebebih.ba

Za Izdavača:

Mustafa Polutak

Redakcija:

Dr. Orhan Bajraktarević, Mirsad Begić, Šefko Hodžić, Neven Kazazović, mr.
Safet Kešo, dr. Džemal Najetović, mr. Emir Ramić, Samija Rizvanović i mr.
Husnija Sejdinović

Glavni urednik:

Nazif Osmanović

Sekretar Redakcije:

Dževad Hadžić

Lektor i korektor:

Nazif Osmanović

Dizajn, korice i računarski prelom:

Kenan Branković

Štamparija:

Štamparija Fojnica

Za Štampariju:

Mirsad Mujčić

Tiraž:

1000 kom

SADRŽAJ

ODBRANA BOSNE I HERCEGOVINE

Dževad Hadžić ODRŽANA 17. REDOVNA SKUPŠTINA UDRUŽENJA ZA ZAŠTITU TEKOVINA BORBE ZA BOSNU I HERCEGOVINU	7
Akademik dr. Suad Kurtćehajić DODATNE NADLEŽNOSTI SU SLOVO DEJTONSKOG SPORAZUMA.....	13
Dr. Suad Arnautović KUDA IDE BOSNA I HERCEGOVINA?	18
General Fikret Muslimović SRPSKI EKSTREMISTI POLITIČKI OSLOMAC PRISUSTVA RUSIJE U BOSNI I HERCEGOVINI (2017-2019. godine)	25
Dr. Salko Bukvarević PRAVNA I DRUGA PODRŠKA ZAKONODAVNE I IZVRŠNE VLASTI U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE OSUMNJIČENIM I OPTUŽENIM PRIPADNICIMA ORUŽANIH SNAGA ZA RATNE ZLOČINE	69
Mr.sc. Nedim Kebo VOJNE NAUKE - CENTAR ODGOJA I OBRAZOVANJA U BOSANSKOHERCEGOVAČKOM DRUŠTVU.....	72
Ekrem Alihodžić ŠTETNOST KONTINUIRANOG OSPORAVANJA KARAKTERA RATA U REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI	80

UMIJEĆE SJEĆANJA

Nazif Osmanović ZAVJET ŠUTNJE I KAMPANJA SKRIVANJA.....	92
Nazif Osmanović JEDNA OD NAJZNAČAJNIJIH BITAKAU ODBRANI BIH.....	105
Prof. Mustafa Spahić ISLAMSKA ZAJEDNICA META AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU.....	109
Faik Lušija ORGANIZOVANJE I FUNKCIONISANJE VLASTI U BUSOVAČI U PERIODU 1990-1992. GODINE.....	114
General Sakib Forić BORBENA DEJSTVA 17. Vkbbr U OSLOBAĐANJU DONJEG VAKUFA.....	133
Šahbaz Zekotić GORNJI VAKUF 1993. GODINE.....	139
Hilmija Suljić U SUSRET GODIŠNJICI BITKE „BREZA '94“.....	153
Fadil Karičić OLOVO – NEOSVOJIVA TVRĐAVA.....	156
Štefica Galić NAVRŠILO SE 26 GODINA ŠUTNJE O ZLOČINIMA NAD BOŠNJACIMA U LJUBUŠKOM.....	161
Hadžija Hadžiabdić KNJIGA O HEROJIMA I SVJEDOCIMA ODBRANE OLOVA.....	163

Šaćir Hrustemović
ODRŽAN ČAS HISTORIJE ZA UČENIKE NOVOGRADSKIH ŠKOLA..... 168

BIH I SVIJET

Dževad Hadžić
OBILJEŽEN DAN KUDSA U ZNAK PODRŠKE PALESTINSKOM NARODU..... 176

ODRŽANA 17. REDOVNA SKUPŠTINA UDRUŽENJA ZA ZAŠTITU TEKOVINA BORBE ZA BOSNU I HERCEGOVINU

Realizacija programskih ciljeva temeljno je opredjeljenje Udruženja za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu. To je, između ostalog, istaknuto na sedamnaestoj, redovnoj Skupštini ovog Udruženja, održanoj 09. jula 2019. godine u Travniku.

Umjesto rahmetli, prof.dr. Mesuda Hadžialića, koji je obavljao dužnost predsjednika Skupštine Udruženja, a na prijedlog Udruženja za zaštitu tekovina borbe za BiH Srednjobosanskog kantona, za predsjednika Skupštine Udruženja izabran je dr. Amir Kliko.

Skupštini Udruženja su se obratili premijer SBK Tahir Lendo i načelnik Općine Travnik Admir Hadžiemrić.

Novoizabrani predsjednik Skupštine, dr. Amir Kliko, zahvalio je načelniku Općine Travnik na pomoći održavanju pomenutog skupa.

Za dugogodišnji rad u Udruženju, posthumno je dodijeljena zahvalnica prof.dr. Mesudu Hadžialiću.

O radu Udruženja između dvije Skupštine, odnosno od 27. juna prošle do 9. jula ove godine, govorio je predsjednik Udruženja general Mustafa Polutak.

UVODNE NAPOMENE

Kriza na svjetskom nivou, u regiji i samoj Bosni i Hercegovini. Predsjednik SAD svojim djelovanjem produbljuje i širi sukobe na svim poljima sa Rusijom, Kinom, Evropskom unijom, a posebno sa Iranom. Nastavlja se agresivna politika Izraela na palestinski narod.

Naši susjedi sve otvorenije i agresivnije djeluju protiv BiH u sadejstvu sa destruktivnim snagama iz Bosne i Hercegovine. Osam mjeseci nakon održanih općih izbora nije uspostavljena vlast na državnom, federalnom i na nivou jednog broja kantona.

Nacionalizam, šovinizam pa i fašizam su vrlo prisutni u BiH.

Posebno nas zabrinjava falsifikovanje istine o odbrani Bosne i Hercegovine u proteklom ratu.

Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu svojim radom i djelovanjem, doprinosiće ukupnom poboljšanju stanja, forsirat će istinu naspram laži. Težište će nam biti i dalje na sprečavanju omalovažavanja tekovina odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995. godine.

Ubijedeni smo da se vrijedi boriti za Bosnu i Hercegovinu i da će ta borba biti uspješna.

RAD PREDSJEDNIŠTVA I DRUGIH ORGANA UDRUŽENJA

Predsjedništvo Udruženja „ZA TEBE BIH“ i drugi organi djelovali su na osnovu Statuta Udruženja, Programa rada Udruženja i Plana rada Udruženja za proteklu godinu.

Predsjedništvo Udruženja je u protekloj godini održalo osam redovnih i dvije vanredne sjednice. Na svim redovnim sjednicama smo analizirali rad Predsjedništva i Udruženja za prethodni period, ocjenjivali realizaciju i davali usmjeravanja za dalji rad.

U skladu sa Planom rada za proteklu godinu, na sjednicama smo raspravljali o pojedinim pitanjima, donosili zaključke i izdavali zadatke za rad.

Između ostalog raspravljali smo:

O neophodnosti iniciranja ustavnih promjena u BiH, animiranju nosilaca i naša uloga u tome;

- O pripremi i održavanju okruglih stolova i rasprava;
- O pripremi i izdavanju časopisa KORAK;
- O pripremi i održavanju časova historije za srednjoškolsku omladinu;
- O aktivnosti i učešću članova Udruženja u Koordinaciji boračkih udruženja i saveza;
- O našem učešću u organizovanju, pripremanju i realizaciji obilježavanja značajnih datuma i događaja iz rata 1992-1995. godina i 1941-1945. godina;
- O pripremi i izdavanju knjiga i zbornika radova;
- O pripremi Skupštine Udruženja.

Udruženje „ZA TEBE BIH“ je u dva navrata, u saradnji sa Udruženjem bosansko-palestinskog prijateljstva, organizovalo tribinu na temu: „Stradanje naroda Palestine od cionističkog režima Izraela“.

DJELOVANJE NA OČUVANJU I JAČANJU DRŽAVE BOSNE I HERCEGOVINE

Nastavili smo naše djelovanje na inicijativi o neophodnosti priprema i donošenju novog Ustava BiH.

Imajući u vidu neizmjerne štetne posljedice po život i raspoloženje apsolutne većine građana koje proizvodi kontinuirana politička, socijalna, moralna i, konačno, ustavna kriza u funkcionisanju države Bosne i Hercegovine, koju je potrebno sistemski urgentno rješavati, a polazeći od brojnih rezolucija Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope (2002-2013.), zatim, „OTVORENOG APELA“ blizu 300 intelektualaca iz BiH, EU i SAD (2011), te zaključaka sa održane dijaloške tribine u Tešnju (april

2019.), Predsjedništvo Udruženja se oglasilo JAVNIM APELOM za urgentno rješavanje ustavne krize u BiH i reformu političkih stranaka.

Neprekidno smo djelovali i dali svoj doprinos na očuvanju stečenih prava boraca i poboljšanju statusa istih. Na tom polju, u okviru Koordinacije, izborili smo se konačno da se „vojnim penzionerima“ vrate već stečena prava.

Borcima protiv kojih se vodi istraga za ratne zločine ili su već optuženi, u skladu sa svojim mogućnostima, pružamo adekvatnu pomoć i podršku.

OBILJEŽAVANJE GODIŠNJICA, ZNAČAJNIH DOGAĐAJA I LIČNOSTI IZ PROTEKLOG RATA I RATA 1941 -1945. GODINE

U posmatranom periodu, a u skladu sa Planom i Programom obilježavanja godišnjica, bilo kao nosioci ili učesnici, obilježavali smo ili učestvovali u obilježavanju značajnih događaja i ličnosti. Pomenućemo neke od njih:

- Odbrana BiH „IGMAN 2018“;
- Bitka za Podveležje;
- Dan ARBiH;
- Dani korpusa ARBiH;
- Dani brigada ARBiH;
- Godišnjica TO RBiH;
- Godišnjica smrti predsjednika Predsjedništva RBiH i Vrhovnog komandanta ARBiH Alije Izetbegovića;
- Godišnjica smrti komandanta ARBiH Rasima Delića;
- Godišnjica smrti generala i drugih značajnih ličnosti iz proteklog Odbrambeno-oslobodilačkog rata.

Sa Organizacijom RVI općine Tešanj, uz pomoć općine Tešanj, organizovali smo dijalošku tribinu na temu: „Značaj Oružanih snaga u odbrani Republike Bosne i Hercegovine kao članice Ujedinjenih nacija“. Centralna manifestacija održana je 4. aprila 2019. godine u Tešnju, kojoj su prisustvovali generali ARBiH, komandanti korpusa, komandanti divizija, komandanti brigada i druge starješine jedinica iz sastava Trećeg i Sedmog korpusa, kao i ratni pripadnici iz drugih korpusa.

U saradnji sa Savezom udruženja antifašista i boraca Narodnooslobodilačkog rata, uzeli smo učešće u obilježavanju:

- godišnjice Igmanskog marša;
- državnosti BiH;
- pobjede nad fašizmom;
- Bitke za ranjenike;
- Bitke na Sutjesci;
- Ustanka u BiH, 27. jula 1941.godine, protiv okupatora i domaćih izdajnika

IZDAVAČKA DJELATNOST

Časopis KORAK

U razmatranom periodu pripremili smo i izdali tri broja časopisa KORAK. Isti je postao prepoznatljiv kod čitalačke publike pa i Udruženje po njemu. Svojim sadržajem i kvalitetom je animirao veliki broj čitalaca, posebno boraca i srednjoškolske i studentske omladine. Sve je više zainteresovanih koji žele da se njihovi radovi i članci objave u časopisu „KORAK“. I dalje ćemo nastaviti sa pripremom i izdavanjem u skladu sa mogućnostima.

Knjige

Također, u prethodnom periodu izdali smo:

- Brošuru „Agresija na istinu o odbrani Republike Bosne i Hercegovine“, izdata 2018. god., (Zbornik radova sa Naučnog skupa, održanog 14. marta 2018. god.);
- Knjigu „Rukovođenje i komandovanje Oružanim snagama Republike Bosne i Hercegovine u Odbrambeno-oslobodilačkom ratu 1992-1995.godine“, autor general Mustafa Polutak, izdata 2019. godine.

OSTALE AKTIVNOSTI UDRUŽENJA ZA ZAŠTITU TEKOVINA BORBE ZA BOSNU I HERCEGOVINU

Pored Koordinacije, čiji smo član, saradivali smo i sa ostalim udruženjima na pitanjima od zajedničkog interesa. Posebnu saradnju Udruženje ima sa SABNOR-om, kao i ostalim boračkim udruženjima na području svih kantona a posebno Kantona Sarajevo. Redovno se odazivamo na obilježavanja godišnjica pogibija naših komandanata, komandira i boraca, kao i na druge manifestacije koje organizuju ova udruženja.

Nastavili smo saradnju sa prijateljskim Udruženjem iz Islamske Republike Iran.

IZ IZVJEŠTAJA O RADU KANTONALNIH I OPĆINSKIH UDRUŽENJA IZDVAJAMO:

„ZA TEBE BIH KANTON SARAJEVO“

U organizaciji Udruženja za zaštitu tekovina borbe za BiH Kantona Sarajevo, u proteklom periodu, sa učenicima srednjih škola, Treće gimnazije i Željezničkog školskog centra iz Sarajeva, održana su dva časa historije. Teme održanih časova su bile: „Uzroci i posljedice agresije na Bosnu i Hercegovinu“, „Agresija na Bosnu i Hercegovinu 1992 – 1995“.

IZVJEŠTAJ O RADU UDRUŽENJA „ZA TEBE BIH SBK“ ZA 2018. GODINU

U prvoj polovini godine težište u radu Udruženja „ZA TEBE BIH SBK“ bilo je na izradi izvještajnih i planskih dokumenata, te na izradi projektne dokumentacije za planirane projekte u narednom periodu i obilježavanju značajnih ličnosti i događaja iz Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995. godina.

Povodom godišnjice formiranja Armije RBiH i godišnjice formiranja Sedmog korpusa ARBiH, zajedno sa drugim boračkim udruženjima SBK, organizirali smo obilježavanje godišnjice smrti komandanta 7. korpusa, generala Mehmeda Alagića, kojom prilikom je o liku i djelu generala Alagića na upriličenoj akademiji u Sanskom Mostu, posvećenoj ovom velikanu, govorio član OO Udruženja „ZATEBE BIH SBK” Travnik brigadir Fahir Čamdžić, a delegacija Udruženja je u rodnom mjestu Fajtovci položila cvijeće na mezar jedinog komandanta Sedmog korpusa, a potom posjetila porodicu generala Alagića.

Prisjećajući se hrabrosti i neustrašivosti boraca Armije R BiH u saradnji sa planinarskim udruženjima općine Travnik (PD „Vlašić” Travnik i PD „Galice” Turbe) u martu 2018. godine organiziran je tradicionalni 14. pohod „TRAGOM OSLOBODILACA VLAŠIĆA”. Na taj način odata je počast borcima koji su u nemogućim vremenskim uvjetima „skinuli kapu Republike Srpske”, oslobodivši najviši vrh Vlašića (Paljenik 1933 m), nagovijestivši „Bosansko proljeće” i u drugim dijelovima Bosne i Hercegovine.

Nosilac aktivnosti na organizaciji javne tribine povodom godišnjice formiranja Armije R BiH i 7. korpusa Armije RBiH bilo je Udruženje „ZA TEBE BIH SBK”, a tribina je održana u Ključu, te smo na taj način nastojali održati veze između Srednje Bosne i Bosanske Krajine.

Godišnjica Sedmog korpusa bila je prilika da se krene u realizaciju projekta izrade Monografije 7.korpusa Armije RBiH. Udruženje „ZA TEBE BIH SBK”, zajedno sa Udruženjem „17. Vkbbr” iz Ključa izradilo je početni projekat koji je prezentiran većem broju starijina 7. korpusa na dan polaska 14. tradicionalnog pohoda „Tragom oslobodilaca Vlašića”, a nakon toga je dopunjen na osnovu konstruktivnih primjedbi i dat u realizaciju. Tokom godine radilo se na prikupljanju dokumentacije, fotografija video i drugog materijala za realizaciju ovog projekta.

Održano je više sastanaka Odbora za izradu Monografije, Redakcijskog odbora i autora tekstova. Početni tekstovi su sa određenim zakašnjenjem urađeni, te se organizirao okrugli sto radi usaglašavanja tekstova.

Problema je bilo zbog nemogućnosti stupanja u vezu sa nekim od potencijalnih autora (komandanata jedinica) koji su se nalazili u inostranstvu, ali i zbog odbijanja učešća u realizaciji zadataka iz ovog projekta. Problemi su prevaziđeni uključivanjem u rad drugih autora kojima je ova problematika bila poznata.

IZ IZVJEŠTAJA O RADU OPĆINSKIH UDRUŽENJA IZDVAJAMO:

OO Bugojno:

- U okviru Dana bugojanskih jedinica Armije R BiH, a u povodu godišnjice formiranja 1. bugojanske brigade, kasnije 307/707. sbbr, 07.09.2018. godine na Centralnom šehidskom mezarju je odata počast šehidima i poginulim borcima, a potom je održana svečana akademija u Kristalnoj sali općine Bugojno na kojoj je predavanje održao profesor doktor Selmo Cikotić, ratni komandant OG „Zapad”.

- Aktivno učestvovali u organizaciji takmičenja u streljaštvu, koje je 08.09.2018. godine povodom godišnjice formiranja 1. bugojanske brigade organizovalo Udruženje strijelaca „Kalin“ Bugojno.

- 21.10.2018. godine, u povodu 24. godišnjice Kupreške operacije, realizovan je planinarski pohod „Putem oslobodilaca Kupresa 1994“. Čas historije za oko 150 učesnika pohoda održao je Almir Idrizović, načelnik Štaba a kasnije i komandant 707. Sbb. Planinarski pohod je samo djelomično realizovan zbog veoma nepovoljnih vremenskih uvjeta.

OO Busovača:

- OO Udruženja je zajedno sa dugim udruženjima proisteklim iz OOR (Odbrambeno-oslobodilačkog rata) realizovao sve manifestacije obilježavanja značajnih ličnosti i događaja iz OOR.

- Prikupljana je građa za izmjene i dopune Monografije „Busovačko ne“

- Težišni zadatak OO bio je rad na promociji Monografije „Busovačko ne“. Promocija je održana u Sanskom Mostu i Bužimu.

OO D. Vakuf:

- Težišne aktivnosti bile na obilježavanju godišnjice 770. sbbr i Dana oslobođenja općine D.Vakuf. Tim povodom održana je javna tribina na temu formiranja i djelovanja ove brigade, a u OŠ Oborci za učenike je održan čas historije.

- Otpočet rad na izradi Monografije 770. sbbr.

OO Novi Travnik:

- U sklopu obilježavanja značajnih datuma iz OOR, organizirana je svečana akademija povodom formiranja 308. Slbr, planinarski pohod na Zabrdje a potom i na Kamenjaš, gdje su održani časovi historije.

- Turnir u malom nogometu posvećen šehidima Armije RBiH održan na Zabrdju.

- Formiran tim za izradu Monografije 708. Slbr koji je otpočeo sa radom.

PLAN RADA

Skupština je usvojila plan rada Udruženja za narednih 12 mjeseci. Prema tom planu, Udruženje će i u narednom periodu učestvovati u demokratskim reformama čiji je cilj jačanje i afirmacija Bosne i Hercegovine.

Udruženje će i u narednih godinu dana, kroz više projekata, raditi na naučnoj valorizaciji tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu.

Kao i do sada, članovi Udruženja za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu organizovaće „časove historije“.

DODATNE NADLEŽNOSTI SU SLOVO DEJTONSKOG SPORAZUMA

Odredbe o dodatnim nadležnostima države Bosne i Hercegovine sadržane u Članu III stav 5. Ustava Bosne i Hercegovine mogle bi anulirati gotovo sve nedostatke Dejtonskog sporazuma i omogućiti integraciju države Bosne i Hercegovine i njeno kvalitetno uključenje u porodicu evropskih država.

Jedina osoba u pravnom smislu koja može dati tumačenje ove odredbe i proširiti nadležnosti koje pripadaju državi Bosni i Hercegovini je Visoki predstavnik kojem slovom Dejtona ne treba ničiji mandat da to uradi i koji ima sva potrebna ovlašćenja da realizuje mogućnosti navedene odredbe.

U svjetlu Dodikovih izjava koji neprekidno ponavlja mantru da je on za izvorni Dejtonski sporazum, odnosno slovo Dejtona i da prihvata Bosnu i Hercegovinu utemeljenu slovom Dejtona, ali da je za njega neprihvatljivo ono što su uradili visoki predstavnici koji su, prema njegovom mišljenju, oteli entitetske nadležnosti, prebacujući ih na nivo države Bosne i Hercegovine, te da će na Parlamentranj skupštini entiteta Republika Srpska preispitati i vratiti entitetima te nadležnosti, začuđujuće je da mu niko od naših dobro plaćenih političara kao i intelektualnog, prije svega bošnjačkog establišmenta, kao najodgovornijeg za opstanak i sudbinu Bosne i Hercegovine, ne odgovori na stručan način.

Zato je važno istaći sljedeće činjenice:

Istina je da u članu III stav 1. stoji da su sljedeća pitanja nadležnost institucija BiH:

- a) vanjska politika,
- b) spoljnotrgovinska politika,
- c) carinska politika,
- d) monetarna politika, kao što je predviđeno članom VII,
- e) finansiranje institucija i plaćanje međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine,
- f) imigracija, izbjeglice i azil,
- g) provođenje međunarodnih i međuentitetskih politika i regulacija krivičnih propisa, uključujući i odnose sa Interpolom,

- h) uspostavljanje i funkcionirane zajedničkih i međunarodnih komunikacija,
- i) regulisanje međuentitetskog transporta,
- j) kontrola zračnog prometa.

Entitetima su u nadležnost članom III stavom 3. date sve vladine funkcije i moći koje nisu izričito date u ovom ustavu institucijama Bosne i Hercegovine. Ovo bi na prvi pogled značilo da sve ostalo osim ovih deset taksativno navedenih nadležnosti pripadaju entitetima.

Međutim, u članu III koji govori o nadležnostima i odnosima između institucija Bosne i Hercegovine i entiteta u stavu 5. utvrđene su i dodatne nadležnosti Bosne i Hercegovine. Dodatne nadležnosti su osmišljene kao najvažniji mehanizam integracije Bosne i Hercegovine.

U tom članu i stavu stoji:

„Bosna i Hercegovina će preuzeti nadležnost za takva pitanja o kojima se entiteti slože; koje su u skladu sa Aneksima 5-8. Opšteg okvirnog sporazuma; ili koje su potrebne da se očuva suverenitet, teritorijalni integritet, politička nezavisnost i međunarodni subjektivitet Bosne i Hercegovine, u skladu sa raspodjelom odgovornosti među institucijama Bosne i Hercegovine. Dodatne institucije mogu biti uspostavljene prema potrebi kako bi vršile ove nadležnosti.”

Nažalost, iako ova odredba predstavlja slovo a ne duh Dejtona, Dodik se ponaša kao da ova odredba uopšte ne postoji.

Također, nijedan Visoki predstavnik od 1995. godine do danas nije dao tumačenje ove odredbe. Istina, pojedini visoki predstavnici, posebno Ešdaun i Petrič, su koristili mogućnosti navedene odredbe kako bi otklonili blokade u donošenju zakona i nametnuli svojim odlukama zakone koji su imali integrirajuću ulogu za Bosnu i Hercegovinu.

Slovom Dejtona predviđeno je u prvom dijelu ove odredbe da će Bosna i Hercegovina preuzeti nadležnost za sva pitanja o kojima se entiteti slože. Iako bi teorijski entiteti sve svoje ovlasti mogli prebaciti na državu Bosnu i Hercegovinu u sadašnjim konstalacijama odnosa i snaga bilo kakvo prenošenje nadležnosti sa entiteta na državu izgleda nerealno, posebno zbog politike manjeg entiteta u kojem za sada preovladavaju snage koje priželjkuju podjelu Bosne i Hercegovine.

Međutim, dodatne nadležnosti ne zavise samo od saglasnosti entiteta, jer u daljem tekstu odredbe stoji da će Bosna i Hercegovina preuzeti nadležnost i za takva pitanja koja su u skladu sa Aneksom 5.-8. Shodno tome, posebno se izdvajaju pitanja koja su izuzetno važna i regulisana su Aneksima 6 i 7 a odnose se na ljudska prava te povratak izbjeglih i raseljenih lica. Ovom odredbom ta pitanja su slovom Dejtona data u nadležnost državi Bosni i Hercegovini. Ni ovaj dio odredbe o dodatnim nadležnostima nije realiziran.

Najvažniji dio odredbe o dodatnim nadležnostima čija bi striktna implementacija omogućila integraciju države Bosne i Hercegovine i oslabila moć entiteta jeste da će **Bosna i Hercegovina preuzeti nadležnosti koje su potrebne da se očuva suverenitet, teritorijalni integritet, političku nezavisnost i međunarodni subjektivitet Bosne i Hercegovine.**

Pošto je formulacija postavljena u formi pravnog standarda, odnosno nedovoljno određenog pojma, potrebno je dati odgovor na pitanje - šta sve treba dati u nadležnost državi Bosni i Hercegovini da bi se očuvala njena suverenost, njen teritorijalni integritet, politička nezavisnost kao i međunarodni subjektivitet. Koje bi nadležnosti zadovoljile ovu formulaciju. Odgovor na ovo pitanje može dati samo Visoki predstavnik, jer u Aneksu 10 koji govori o Civilnoj implementaciji Mirovnog sporazuma u članu V određeno da je Visoki predstavnik konačni organ na terenu vezano za tumačenje ovog sporazuma o implementaciji mirovnog rješenja.

Imajući u vidu formulaciju sadržanu u ovom dijelu odredbe člana III, stava 5., Visoki predstavnik bi mogao da prenese na državnu razinu policiju, obrazovanje, zdravstvo, nauku, kulturu i sport, kao i sve drugo za što on procijeni da je potrebno da se očuva suverenitet, teritorijalni integritet, politička nezavisnost i međunarodni subjektivitet Bosne i Hercegovine, i za to mu nije potrebna nikakva saglasnost entiteta.

Ako imamo u vidu da je u Aneksu 10, u članu I stav 1. predviđena obaveza strana pored ostalog i u pogledu uspostavljanja političkih i ustavnih institucija u BiH, te da je u stavu 2. istog člana predviđeno imenovanje Visokog predstavnika kako bi pomogao i mobilizirao sve što je potrebno da bi se realizirao civilni aspekt Dejtonskog sporazuma onda je potrebno istaći da uspostava institucija države Bosne i Hercegovine predstavlja jedan od njegovih najvažnijih segmenata. Međutim, proces uspostavljanja institucija Bosne i Hercegovine nije okončan sve dok se ne protumači i ne primijeni odredba o dodatnim nadležnostima kojima bi se proširila nadležnost institucija Bosne i Hercegovine u kapacitetu koji je potreban shodno članu III. stav 5., da se očuva njena suverenost, teritorijalni integritet, politička nezavisnost i međunarodnopravni subjektivitet Bosne i Hercegovine, te pored taksativno navedenih nadležnosti države Bosne i Hercegovine predviđenih u članu III st 1. odredile i nadležnosti koje bi bile obuhvaćene formulacijom iz člana III stav 5.

Odredbe o dodatnim nadležnostima države Bosne i Hercegovine sadržane u članu III stav 5. Ustava Bosne i Hercegovine mogle bi anulirati gotovo sve nedostatke Dejtonskog sporazuma i omogućiti integraciju države Bosne i Hercegovine i njeno kvalitetno uključanje u porodicu evropskih država.

Jedina osoba u pravnom smislu koja može dati tumačenje ove odredbe i proširiti nadležnosti koje pripadaju državi Bosni i Hercegovini je Visoki predstavnik, kojem slovom Dejtona ne treba ničiji mandat da to uradi i koji ima sva potrebna ovlašćenja da realizuje mogućnosti navedene odredbe.

Visoki predstavnik se ne može zaklanjati u pogledu ove mogućnosti ni iza koga. Ne može se pozivati na nedostatak političke volje vodećih zemalja svijeta. Ne može

se pozivati ni na nedostatak podrške Vijeća za implementaciju mira jer to tijelo nije predviđeno Dejtonskim sporazumom. Ono je oformljeno pred potpisivanje Dejtonskog sporazuma u Parizu da bude u funkciji i pomoći Visokog predstavnika a ne da mu bude nadređeno.

SAD i Evropska unija bi mogle stati u kraj destruktivnoj politici Milorada Dodika i pomoći Bosni i Hercegovini tako što bi preko svojih političkih predstavnika aktualizirali odredbe o dodatnim nadležnostima države Bosne i Hercegovine sadržane u članu III. stav 5. Dejtonskog ustava, te insistirali da se Visoki predstavnik kao krajnji tumač civilnog dijela Dejtonskog sporazuma odredi prema njima i da tumačenje navedenih odredbi te iskoristi nevjerojatnu mogućnost koju sadržina ovih odredbi ima u pravcu jačanja institucija države Bosne i Hercegovine. Time bi Bosna i Hercegovina pored taksativno navedenih nadležnosti koje su određene članom III Ustava Bosne i Hercegovine i nadležnosti koje su ustanovili prethodnici današnjeg Visokog predstavnika dobila i druge nadležnosti potrebne da bi ona mogla funkcionisala kao država u punom kapacitetu.

I PORED PRESUDA, ENTITET RS JOŠ UVIJEK POSTOJI!

Zašto entitet Republika Srpska nije kažnjena nakon presude Internacionalnog suda pravde u Hagu da su njene institucije, vojska i policija osmislile i izvršile genocid u Srebrenici.

Karadžić doživotno, Mladić doživotno, kompletan vojni i politički vrh presuđen, a RS, iako presuđen da je odgovoran za genocide, postoji bez ikakvih sankcija.

Najveći paradoks u današnjem svijetu jeste da imamo presudu za genocid protiv RS od 26. februara 2007. godine od strane najvećeg svjetskog suda na planeti Internacionalnog suda pravde u Hagu, kojeg su osnovala Ujedinjene nacije, kao i presudu potpunom vojnom i političkom vrhu RS, uključujući doživotne kazne zatvora Karadžiću i Mladiću a da entitet RS još uvijek postoji.

A Simon Vizental je dao proširenu definiciju genocida u kojoj je rekao da je genocid i navikavanje žrtve na posljedice genocida. Zar se to Bošnjacima kao žrtvama genocida stalno ne radi kroz afirmaciju RS kao da se radi o humanitarnoj organizaciji a ne tvorevini odgovornoj za genocid. I ta nesretna RS će izgleda postojati dok god Bošnjaci ne shvate da njeno ustanovljenje Dejtonskim sporazumom nije sveto slovo, te da presude međunarodnih sudova imaju veću snagu od međunarodnih ugovora i predstavljaju osnov ukidanja te tvorevine.

Pogledajmo šta kaže u tom pogledu međunarodno pravo i Bečka konvencija o pravu ugovora UN od 1969. godine u dijelu V.

DIO V - NIŠTAVNOST, PRESTANAK I SUSPENZIJA PRIMJENE UGOVORA - Odjeljak 2 - NIŠTAVOST UGOVORA

Član 53: Ugovori koji su suprotni imperativnoj normi općega internacionalnog prava ("ius cogens")

Ništavan je svaki ugovor koji je u trenutku sklapanja suprotan imperativnoj normi općega internacionalnog prava. U svrhe ove Konvencije, imperativna norma općega internacionalnog prava je norma što ju je prihvatila i priznala čitava internacionalna zajednica država kao normu od koje nije dopušteno nikakvo odstupanje i koja se može izmijeniti samo novom normom općega internacionalnog prava iste prirode.

Obvezujuća norma, na latinskom *ius cogens*, je temeljni princip Internacionalnog prava prihvaćen od internacionalne zajednice država kao norma od koje nije dozvoljeno odstupanje.

Opće je prihvaćeno da *ius cogens* uključuje slijedeće zabrane: 1. zabranu genocida, 2. pomorskog piratstva, 3. robovlasništvo i trgovinu robovima, 4. torturu, 5. izručivanje žrtve torture njenom mučitelju, 6. ratove agresije i teritorijalnog proširenja. - kraj citata.

Upravo se u povredi IUS COGENS norme kao najjače imperativne norme međunarodnog prava, a koja na prvom mjestu uključuje zabranu genocida, nalazi osnov ukidanja entiteta RS kao tvorevine odgovorne za genocide u Srebrenici.

Pritisak od strane žrtava genocida (Majke Srebrenice, Udruženje logoraša) i aktualnih bošnjačkih političara i intelektualaca se neprekidno mora vršiti prema UN, jer su one stvorile sudove koje su donijele gore navedene presude a ne slijegati ramenima u znak nemoći.

Umjesto toga, aktualna politika koja vodi manji entitet htjela bi da ga promovira u državu i u budućnosti u eventualno povoljnijim međunarodnim okolnostima učini novom državom, što bi bio kraj moderne civilizacije i početak borbe za opstanak.

Nemamo jasan odgovor zašto se bošnjačka politička i intelektualna elita snébiva da se okomi na pitanje postojanja RS nakon presuđenog genocida, kada se Karadžićeva i Mladićeva bulumenta nije ustručavala da učini najveći zločin na našoj planeti - genocid.

Jer, prava i pravde neće biti dok se ne sruši djelo Karadžića, Mladića i njihovih istomišljenika. Bez ukidanja RS, bez obzira na kazne koje su im presuđene, oni će smatrati da su srpski Obilići.

Pozivamo sve policare i intelektualce kako u Bosni i Hercegovini tako i šire i sve one koji nešto znače u današnjem svijetu da učine što je u njihovoj moći da se pokretanjem mehanizama za njeno ukidanje kazni RS kao tvorevina koja je uzrok i posljedica genocida u Srebrenici i strašnih zločina prema nesrpskom stanovništvu na svim dijelovima Bosne i Hercegovine na kojem je ona stvarana.

Dr. Suad Arnautović

KUDA IDE BOSNA I HERCEGOVINA?

Iza pojačanih, veoma otvorenih nasrtaja na BiH ne stoji samo aktuelna anti-NATO i anti-EU politika. Pozadina je dublja

Bauk kruži Bosnom i Hercegovinom - bauk građanstva i građanske političke kulture. Sve nacionalističke sile sjedinile su se u svetu hajku protiv tog bauka, domaći nacionalisti i susjedi šovinisti, velikodržavni hegemonisti, europski radikali i bjelosvjetski licemjери, neki novi ruski car, neki novi, mali, meternihi i gizoi...

Parafrazirajući uvodnu rečenicu iz jednog od najkontroverznijih tekstova u historiji čovječanstva, želimo ukazati na ključnu vododjelnicu, na ključnu tačku političkog sukoba u modernoj Bosni i Hercegovini čiji ishod će odrediti našu sudbinu najmanje u narednih pedeset godina. Razumijevanje te vododjelnice naprosto treba da odgovori na pitanje: Quo vadis, Bosno i Hercegovino? Da li će se politički sistem Bosne i Hercegovine u budućnosti temeljiti na građanskoj političkoj kulturi kako nas uči europska pravna stečevina ili će naše društvo i naša država ostati u okovima silom nametnutog etno-teritorijalnog političkog predstavljanja, u okovima etno-nacionalizma, u luđačkoj košulji skrojenoj za BiH u Daytonu 1995. godine, u tom "zlatnom kavezu" u kojem ćemo se i dalje mrcvariti zarobljeni u kloaki vještački izazvanih etničkih sukoba i svakodnevnog potpirivanja građanske netrpeljivosti.

SEJDIĆ - FINCI, 10 GODINA KASNIJE

Naime, više je no očito da su na sceni u današnjem BH društvu veoma jasne političke i socijalne tendencije koje još uvijek stoje iza atavističkog načina razmišljanja i života prošlog vremena, kao što su ideje etničke podjele BiH na tri dijela, preoblikovanjem BiH u konfederaciju tri jednoetničke države ili, bar, stvaranjem tzv. kreativne federacije. Politike etnocentrizma, veličanja osuđenih ratnih zločinaca, projekata udruženog zločinačkog poduhvata, nasilja, agresije i genocida, ratnohuškačke retorike postale su bh. svakodnevica. Na desetine je svježih primjera koji dokazuju ovu tezu, počev od destruktivne retorike pojedinih političkih lidera u i van BiH, do konkretnih, svakodnevnih, upornih iskoraka sljedbenika takvih političkih ideja i programa. Iza takvih pojačanih, veoma otvorenih nasrtaja na BiH ne stoji samo aktuelna anti-NATO i anti-EU politika. Pozadina je dublja i dugoročno veoma

štetna po državu BiH i BH društvo. Ta politika, koja se u najvećoj mjeri osmišljava, programira, projicira izvan BiH, ali se realizira putem domaćih političkih aktera, ima za cilj, suprotno europskim standardima, trajno održanje krutog etno-teritorijalnog političkog predstavljanja u strukturama vlasti države BiH.

Političko predstavništvo zasnovano na kombinaciji etnosa i teritorije koje živimo evo skoro četvrt stoljeća, ustanovljeno u Daytonu, na izdisaju je. Pravno-formalno su ga dotukle presude Europskog suda za ljudska prava iz Strasbourga, te, definitivno, Mišljenje Europske komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Europskoj uniji, koje je Bruxelles objavio 29. maja ove godine. No, politička pragma će se još opirati implementaciji tih bazičnih europskih vrijednosti. Zato oni kažu: "Šta žurite, pa tek je prošlo deset godina od presude u slučaju Sejdić - Finci".

Dakle, na BH političkoj sceni je aktuelni sukob, društveni rascjep kojega čine dva oprečna koncepta uređenja države i ustavnopravnog poretka: prvi, dejtonski, koji se zasniva na etno-teritorijalnoj ekskluzivnoj reprezentaciji "konstitutivnih naroda" i koji je na snazi od 1995. godine do danas i kojega zdušno podržavaju velikodržavni, hegemonistički koncepti; te drugi, strazburško-briselski, koji se temelji na europskoj pravnoj stečevini i koji pretpostavlja jednakost svih građana u ostvarivanju biračkog prava i političkom predstavljanju. Kao što je poznato, za ovaj drugi postoji i pravni argument u presudama Europskog suda za ljudska prava u Strasbourgu u slučajevima: Sejdić - Finci, A. Zornić, I. Pilav i S. Šlaku. Prva presuda u slučaju Sejdić - Finci donesena je prije deset godina – decembra 2009. godine.

Podsjetimo, u tom predmetu Europski sud za ljudska prava donio je historijsku presudu, koja daje primat građanskim političkim pravima nad pravima bilo kojeg, pa i etničkog kolektiviteta. Sud je izvan svake razumne sumnje utvrdio da se radi o rasnoj diskriminaciji. Obrazlažući tu presudu, Sud se pozvao na Međunarodnu konvenciju o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije. Sud je podsjetio da se izraz "rasna diskriminacija" odnosi na svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva koji se zasnivaju na rasi, boji, precima, nacionalnom ili etničkom porijeklu koji imaju za svrhu ili za rezultat da naruše ili da kompromitiraju priznavanje, uživanje ili ostvarenje, pod jednakim uvjetima, prava čovjeka i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom polju ili u svakoj drugoj oblasti javnog života. Sud je ponovio da diskriminacija znači različito tretiranje lica koja se nalaze u sličnoj situaciji bez objektivnog i razumnog opravdanja. "Nepostojanje objektivnog i razumnog opravdanja" znači da sporna razlika ne slijedi "legitiman cilj" ili da nema "razumnog odnosa proporcionalnosti između sredstava koja se koriste i cilja koji se želi postići"; istaknuto je u obrazloženju presude Europskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić - Finci.

U članu 5. spomenute i od BiH ratificirane Konvencije piše: "Prema osnovnim obavezama navedenim u članu 2. ove konvencije, države članice obavezuju se da zabrane i da ukinu rasnu diskriminaciju u svim njenim oblicima i da garantiraju pravo svakome na jednakost pred zakonom bez razlike na rasu, boju ili nacionalno ili etničko porijeklo, naročito u pogledu uživanja sljedećih prava:

...(c) političkih prava, naročito prava učešća na izborima, prava glasa i kandidature - prema sistemu općeg i jednakog prava glasa, prava učešća u vladi kao i u upravljanju javnim poslovima, na svim nivoima, i prava pristupa, pod jednakim uvjetima, javnim funkcijama". Dakle, diskriminacija po osnovu etničkog porijekla nekog lica predstavlja jedan od oblika rasne diskriminacije.

U predmetnom slučaju Sud je, također, osvrćući se na ustavnu sintagmu "konstitutivni narodi", ustvrdio i slijedeće: "Kada su sporne ustavne odredbe donesene, na terenu je došlo do vrlo krhkog primirja. Cilj ovih odredbi je bio da se zaustavi brutalni sukob obilježen genocidom i etničkim čišćenjem. Priroda tog sukoba bila je takva da je bilo neophodno pristati na 'konstitutivne narode' (tj. Bošnjake, Hrvate i Srbe) kako bi se osigurao mir. Ovo, i bez neophodnog opravdanja, može objasniti odsustvo predstavnika ostalih zajednica (kao što su lokalne zajednice Roma i Jevreja) na mirovnim pregovorima i preokupaciju učesnika stvarnom ravnopravnošću među „konstitutivnim narodima“ u postratnom društvu“.

Interesantno je istaći da je Sud još tada, 2009. godine, zapazio značajan pozitivan razvoj u Bosni i Hercegovini od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma. Tako Sud navodi: "Istina, taj napredak možda nije uvijek bio dosljedan i još uvijek ima brojnih teškoća. Činjenica je da su 2005. godine strane koje su ranije bile u sukobu predale kompletnu kontrolu nad oružanim snagama i transformirale oružane snage u malu profesionalnu vojsku; 2006. Bosna i Hercegovina pristupila je NATO-ovom Partnerstvu za mir; 2008. potpisala je i ratificirala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju s Europskom unijom; u martu 2009. uspješno je izvršila dopune državnog Ustava prvi put i nedavno je izabrana za članicu Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda na period od dvije godine, sa početkom od 1. januara 2010. Međutim, Sud ocjenjuje da situacija u regionu još uvijek predstavlja prijetnju međunarodnom miru i sigurnosti...“

I tako, već je prošlo deset godina, ali implementacije ove presude nema. Razlog leži, ne u nedostatku znanja ustavotvorca, ne daj Bože u nepoznavanju metodološko-nomotehničkih pravila za izradu propisa i sl. Razlog te neimplementacije prije svega leži u želji za zadržavanjem statusa quo, a koji potiče temeljni strukturni društveni rascjep koji egzistira u bosanskohercegovačkom društvu. Radi boljeg razumijevanja toga problema, treba ukratko podsjetiti na osnovne elemente teorije socijalnih rascjepa.

Utemeljivači ove teorije S. M. Lipset i S. Rokkan su definirali četiri temeljna društvena rascjepa u zapadnim civilizacijama, a koja determiniraju nastanak i sadržaj europskih političkih stranaka.

Prvi rascjep je na osi centar - periferija, tj. između elita u urbanim i elita iz cirkumferencijalnih područja, što rezultira regionalnim nacionalizmom. Ova podjela je, po ovim autorima, prouzročila stvaranje države nacije (engl. nation state). Drugi rascjep je na relaciji država - crkva, tj. između religijskih i sekularnih birača, što je prouzročilo stvaranje političkih stranaka na religijskim i političkih stranaka na sekularnim osnovama. Treći rascjep je između posjednika i radnika, tj. klasni rascjep koji

je prouzročio stvaranje stranaka ljevice i desnice. I posljednji četvrti rascjep, po ovim autorima, jeste rascjep na relaciji poljoprivreda - industrija.

Posebni rascjepi se javljaju po "unakrsnom" ili poprečnom rascjepu (cross-cutting cleavages) kada se grupe po jednom rascjepu preklapaju među grupama na drugom rascjepu. Npr. u društvu sa dvije etničke grupe koje imaju jednake proporcije i siromašnih i bogatih može se javiti poprečno preklapanje. To može biti slučaj da je jedna etnička grupa u cjelini grupa bogatih, a druga u cjelini grupa siromašnih. Ovo cijepanje je S. M. Lipset u svom kapitalnom djelu "Politički čovjek" sugerirao kao mehanizam političke stabilnosti, jer nijedna grupa ne može sve svoje članove "postrojiti" na jedinstvenoj platformi koja se temelji na npr. etničkom rascjepu, već se mora obraćati članovima grupe koji su raspršeni po grupama stvorenim drugim rascjepima. S tim u vezi, politolozi su vršili znanstvena istraživanja kako su unakrsni rascjepi povezani sa etničkim glasanjem, građanskim ratom, etničkim popisima stanovništva ili, pak, ekonomskim razvojem, kao i sa etničkim identitetom, klasom, geografijom, religijom i kulturalnim vrijednostima.

Savremene analize glasačkog ponašanja ukazuju na nastanak novih društvenih rascjepa. Tradicionalni kontrast između posjednika i radnika (kapitala i rada) dalje se diferencira na one zaposlene i nezaposlene. Također, rodna pitanja i seksualna orijentacija postaju mjesto rascjepa, kao i nove kulturološke podjele koje stare, primarne političke rascjepe transformiraju više prema konfliktima u sferi ekonomije. Ova transformacija se pojavila u kasnim 60-im godinama prošlog stoljeća sa uzdizanjem Nove ljevice, koja je u tom periodu smogla snage da prihvati, za ljevicu do tada ideološki neprihvatljive, liberalne i univerzalne vrijednosti, kao i reakciju populističke desnice koja se javila 80-ih godina prošlog stoljeća prihvatajući tradicionalističku i komunitarijansku filozofiju kao svoju. Svakako, migrantsko pitanje, tj. različiti politički pogledi na useljeničku politiku u Europi, kao i bujanje desnog ekstremizma i ksenofobije porodili su nove socijalne rascjepe i prouzročili stvaranje novih političkih stranaka širom Europe. Te stranke su dobile značajan broj glasova, što rezultati izbora u Francuskoj, Njemačkoj, Austriji..., kao i ukupni rezultati izbora za Europski parlament iz maja ove godine to nedvosmisleno potvrđuju.

U takvim okolnostima temeljni društveni rascjep u BiH nije niti klasni, niti kulturološki, niti poljoprivredno-industrijski niti religijski, niti... temeljni strukturni društveni rascjep u BiH se tiče karaktera političkog predstavništva. U etnički omeđenoj predstavničkoj demokraciji samo putem etničko-teritorijalnog političkog predstavništva velikodržavne, hegemonističke politike mogu istrajavati na pokušaju realiziranja svojih po BiH razarajućih politika. Samo u okvirima takvog političkog predstavljanja teritorijalno potpuno nevažno pitanje za BiH (npr. pitanje odnosa Srbije i Kosova) može se postavljati kao krucijalno, vrhunaravno pitanje i za Bosnu i Hercegovinu, uz koje se veže cjelokupna vanjska, politička, ekonomska i vojna, politika BiH, a time i sudbina cijele BiH. Samo u takvim okvirima se može održavati bolesni naum o iscrtavanju "granica hrvatske države u BiH".

U BiH je, nesumnjivo, na sceni rascjep na osi etnoteritorijalizam - građanstvo. Taj dejtonski etnoteritorijalizam se, inter alia, temelji, na reinkarnaciji srednjovjekovne, davno prevaziđene političke i religijske doktrine "Čija zemlja, njegova vjera" (Cuius regio, eius religio). Dobro ušančeni u svoje etnije (općine, kantone, entitete), etničke političke elite ne prihvataju promjene. One u svakoj situaciji, koja treba da ishodi promjenama i napretku, izazivaju novu krizu kako bi zadržali status quo ili točak historije vratili unatrag. Njihov ideal političkog predstavljanja je uvijek etničko političko predstavljanje povezano sa teritorijom na kojoj bezuvjetno vladaju. Zato im, slično kao infuzija bolesniku, treba omeđena teritorija u kojoj dominira vlastita etnija i vlastita religija. Za takve postoje samo "legitimni", "autentični" politički predstavnici koji dolaze iz njihove dominantne stranke i sa "njihove" teritorije na kojoj bespogovorno vladaju. Pri tome nije baš uvijek važna kompetencija, ekspertnost i naobrazba, nego je presudan "rodoslov" njihovog političkog predstavnika. Jednostavno rečeno, moraš biti "legitimni" ili "autentični" ili si niko i ništa, pa možeš, baš kao i Sejdić i Finci, biti onemogućen u pristupu određenim javnim položajima.

Građanstvo, s druge strane, pak, teži jednakom političkom predstavljanju. Temeljna ideja građanskog društva je slobodan i ekonomski neovisan pojedinac, koji djeluje u otvorenom, pravno uređenom društvu i koji je moralno odgovoran za postojeće društveno stanje. Građanska politička kultura prema S. Verbi i G. Almondu obuhvaća stavove prema političkom sistemu i njegovim dijelovima, kao i stavove o ulozi pojedinca u tom sistemu. Ona podrazumijeva mješavinu participacijskih i podaničkih elemenata političke kulture i temelji se na ravnoteži velikog znanja o politici. Za razliku od parohijalne ili podaničke kulture, ona podrazumijeva i osjećaj da pojedinac može biti djelotvorni politički akter, koji, također, prihvaća opravdanost i odlučujući uticaj političkih elita u političkom procesu, ali i osjetljivost tih elita na zahtjeve i težnje masa. Savremeno, univerzalno biračko pravo u građanskom društvu ne proizlazi iz pripadništva nekom kolektivitetu (naciji, religiji...), niti ovisi o spolu, rasi, vjeri, stepenu obrazovanja, društvenom porijeklu, imovini, zanimanju, prihodi-ma, socijalnom statusu, boji kože ili bilo kojem drugom obilježju. Biračko pravo je univerzalno i omogućava svakom čovjeku da bude biran i da bira po sopstvenom izboru. A ta univerzalnost ili općost biračkog prava nastala je kroz dugi povijesni period borbe za ukidanje cenzusnog, tj. ograničenog biračkog prava (spolni ili rodni cenzus, rasni cenzus, etnički i vjerski cenzus, imovinski i obrazovni cenzus). U savremenim demokracijama biračko pravo je ograničeno samo posjedovanjem državljanstva, prebivalištem, dobnom granicom, duševnim zdravljem i građanskom čašću (pravne posljedice izrečene sudske presude), te upisom u birački spisak kao pravno-tehničkom osnovom konzumiranja biračkog prava.

14 KLJUČNIH PRIORITETA

U najnovijem i za budućnost BiH jednom od najrelevantnijih dokumenata, Mišljenju Europske komisije na odgovore na Upitnik koji je dostavljen BiH, a povodom molbe BiH za prijem u članstvo Europske unije, Europska komisija je jasno dala do znanja za kakve vrijednosti se Europska unija zalaže i šta je potrebno da se izmijeni u Ustavu BiH kako bi Bosna i Hercegovina bila spremna za ulazak u Europsku uniju. To su vrijednosti *acquisa* (akia), tj. europske pravne stečevine koja počiva na univerzalnim pravima individue, na pravima čovjeka i građanina, a ne na pravima kolektiviteta. Posebno se insistira na stabilnosti institucija Bosne i Hercegovine koje garantiraju demokraciju i vladavinu prava. Zato nije ni čudo što su neki taj dokument označili kao "historijsku prekretnicu koja otvara novo poglavlje u odnosima između Europske unije i Bosne i Hercegovine". To Mišljenje, ta mapa puta potrebnih reformi, ukazuje na to šta je potrebno da BiH uradi kako bi se pripremila za članstvo u EU. Poznato je da se u Mišljenju ističe 14 ključnih prioriteta iz četiri oblasti koje moramo ispuniti kako bi se odobrio početak pregovora o pristupanju.

Stoga, ultimativni zahtjev "novi izborni zakon, pa formiranje vlasti" nije ništa drugo do ultimativna prijetnja da će se, ne donese li se odmah novi izborni zakon, nastaviti s blokadama na svim nivoima, te ići na cementiranje postojećeg, širenje i zaokruživanje etno-teritorijalnog karaktera političkog predstavljanja, umotanog u celofan tzv. legitimnog predstavljanja, ali na taj način da se putem iscrpljujućih pregovaranja ishodi ono što se nije moglo dobiti u Daytonu. No, takve krupne preinake ustavnopravnog poretka BiH ne mogu se izvršiti nikakvom reformom izbornog zakonodavstva, koja je nužna i hitno potrebna naročito u smislu da se izborni proces u BiH u cjelini provodi u skladu sa europskim standardima. Za takvu ili neku drugačiju preinaku dejtonske luđačke košulje ipak je potreban novi društveni ugovor, društveni sporazum donesen konsenzusom. Nažalost, takav društveni konsenzus trenutno nije moguće postići samo domaćim snagama. Sistem je tako postavljen da često ne omogućava efektanu saradnju ključnih političkih aktera s obzirom na to da živimo u svijetu egoista, po modelu "zatvoreničke dileme", a to znači da za sada bez konačnog vrhovnog vanjskog autoriteta nije moguće iznaći trajnije rješenje.

Politolozi modelsku igru "zatvorenička dilema", u kojoj su glavni akteri zatvorenik A i zatvorenik B i državni tužilac, koriste u traganju za odgovorima na pitanje u kojim uvjetima i sa kakvim poticajima uskogrudi, sebični interesi pojedinaca proizvode nepovoljne i nepoželjne efekte na razini društvene zajednice. Tj. u kakvim će okolnostima donosioci političkih odluka pristati na saradnju? Odgovori na ova pitanja značajno doprinose razumijevanju društvenog, političkog i ekonomskog ponašanja elita. "Zatvorenička dilema" se javlja u dvije situacije. Prvo, u situaciji u kojoj su interesi ljudi dotaknuti ne samo onim što oni rade i kakve odluke donose već i onim što rade drugi; te u situaciji u kojoj, paradoksalno, svi završavaju u goroj poziciji ako djeluju na temelju svojih egoističkih, individualnih interesa, nego ako tako ne rade.

Prema tome, izborni zakon, tj. izborni sistem kojim se tehnički provodi uspostava projiciranog ustavnopravnog poretka, odnosno realizira politički sistem, nije sušti-

na dosadašnjih blokada, pa i aktuelnog političkog zastoja u BiH (posebno u Federaciji BiH) sam po sebi. Pitanje svih pitanja je karakter političkog predstavljanja, kao dugoročni ustavni aranžman i rješenje u višetničkom i multikulturnom društvu. Zato je pitanje sad: Quo vadis, Bosno i Hercegovino?

Kao što znamo, bauk je strašilo za djecu, biće iz bajke za plašenje djece. Potrebno je prestati širiti bauk građanstva i građanske političke kulture. Naprotiv, ovo je vrijeme koje zahtijeva svekoliku i svakodnevnu borbu za jednakost i ravnopravnost što kao po defaultu omogućuje građanski svjetonazor. Prema tome, vakat je da se, konsenzusom ključnih političkih aktera u BiH, počne raditi na izradi građanskog ustava BiH koji će ukinuti prisutnu rasnu diskriminaciju, osigurati da taj novi ustav garantira pravo svakome u BiH na jednakost pred zakonom bez razlike na rasu, boju kože ili nacionalno ili etničko porijeklo, te omogućiti pravedno političko predstavljanje svih i svakoga u BiH. A čemu je vakat, tome je i vrijeme.

SRPSKI EKSTREMISTI POLITIČKI OSLONAC PRISUSTVA RUSIJE U BOSNI I HERCEGOVINI

(2017-2019. godine)

a) Prisustvo Rusije u zemljama Balkana i rizici za ponovne oružane sukobe

Prelomna 2006. godina:

Od 2006. godine, kada je u Parlamentu BiH odbačen paket ustavnih amandmana, politički Zapad se „*razočarao*“, jer je intenzivno, ali u konačnom bezuspješno djelovao s ciljem da se iskoristi šansa za napredak bh. reformi. Time „*razočarani*“ Zapad, koji je reducirao sadržaje i kvalitet prisustva u BiH, što je bila pogodna okolnost da Rusija u skladu sa svojim interesima u nadmetanju sa Zapadom na prostoru Balkana maksimalno pojača, proširi i produbi svoje prisustvo u BiH osloncem na radikalne srpske nacionaliste koji su destruktivno eksponirani na štetu mira i sigurnosti. Prema tome, razmatranje pojačanog prisustva Rusije u BiH podrazumijeva razmatranje ublaženog prisustva SAD-a, EU i njenih najutjecajnijih članica.

Vrlo loša okolnost za aktuelno stanje i budućnost BiH je činjenica što su aprila 2006. godine, uz snažnu inicijativu i podršku Zapada, ustavne reforme u BiH bili prihvatili predstavnici Srba i Hrvata, a da su za „*dlaku*“ prevagnuli bošnjački otpori ponuđenim reformama. Bošnjačkom krivnjom bitno je oslabljena mogućnost daljeg eksploatiranja rezultata u reformama koje su u pravcu normaliziranja državnog uređenja BiH, postignute do 2006. godine. Propast bošnjačkih političara koji su odbacili veliku šansu za reforme nije praćena povratkom političke volje hrvatskih i srpskih političkih faktora za ustavne reforme koje su 2006. godine bili prihvatili.

Rusija ojačala savez sa desnim snagama u BiH i širom Evrope:

Širom Evrope, u prve dvije decenije 21. stoljeća, Rusija je uspjela pridobiti saveznike – desničarske, evroskeptične pokrete koji se zalažu za segmentiranje i nestanak EU. Na Zapadnom Balkanu, Rusija je uspjela ojačati savez sa nositeljima velikohrvatske politike koji se, zajednički sa nositeljima velikosrpske, zalažu za segmentiranje i nestanak države BiH, što se ispoljava kroz saradnju Dodika i Čovića,

na „*dugoročnoj osnovi*“. Na štetu BiH, ta njihova saradnja je dobila na zamahu, nakon bošnjačkog odbacivanja ustavnih reformi 2006. godine.

Povratak ranijeg, za mir i sigurnost bitno boljeg prisustva Zapada u BiH, treba postići, pored ostalog i adekvatnom saradnjom sa hrvatskim državnim i političkim faktorima u Hrvatskoj i BiH, s ciljem da se, u korist mira i sigurnosti suze prostori destruktivnim utjecajima ruske i velikosrpske politike. Zemlje Zapada trebaju imati u vidu da je rusko-srpsko-hrvatski savez kroz saradnju ruskog ambasadora Petra Ivancova, Milorada Dodika i Dragana Čovića, motiviran njihovim zajedničkim ciljem za geopolitičke promjene na Balkanu u formi podjele BiH.

Subverzivna praksa ruske politike:

Panslavizam kao ideološka osnova ruske ekspanzije, politički se manifestira putem organiziranja prevratničkih, subverzivnih operacija u Ukrajini, Gruziji, Moldaviji i pribaltičkim zemljama gdje postoji ruska manjina, te u balkanskim zemljama gdje je zastupljeno pravoslavno stanovništvo, posebno u BiH koja je posljednjih godina, nakon sprečavanja ruskih subverzivnih operacija u Crnoj Gori i Makedoniji gdje je ostvaren integracijski napredak prema Zapadu, postala prioritarna meta ruske subverzije, iako u njoj pravoslavni Srbi nisu manjina, već su državotvoran, konstitutivni narod. Razočarenja zbog neuspjeha u Crnoj Gori, Makedoniji, pa i na Kosovu, Rusija i Srbija žele relaksirati subverzivnim uspjesima sa karakterom zaustavljanja BiH u normaliziranju svog političkog uređenja putem integracijskog prihvatanja standarda EU i NATO-a.

Ruska i srbijanska subverzija u BiH, identična klasičnim pripremama za rat:

Posebno je važno imati u vidu vojne, obavještajne i druge sigurnosne strane organiziranja prevratničkih, subverzivnih operacija, jer mnoge činjenice, nažalost, ukazuju da Rusija u savezu sa Srbijom i RS-om, te u savezu sa srpskim ekstremističkim organizacijama u Crnoj Gori intenzivno provodi pripreme Srbije za rat u kome bi druga zaraćena strana mogla biti neka od susjednih zemalja koja je nastala u raspadu SFRJ. Najava rata je srednjovjekovna ili ranoburžoaska praksa, dok se u 20. i početkom 21. stoljeću ratovi u klasičnom smislu ne objavljuju i ne najavljuju. Državama u svom okruženju protiv kojih subverzivno djeluje, pa i BiH, Srbija nikada neće formalno objaviti rat, ali njenu subverziju u raznim oblicima „*specijalnog rata*“ treba smatrati direktnom prijetnjom da predstoji klasična oružana agresija, odnosno rat.

Pripreme Srbije za rat obuhvataju: (a) oblikovanje maksimalne političke mobilnosti Srba u skladu sa ciljevima velikosrpske i ruske, panslavističke ideologije; (b) razvijanje paravojnih i parapolicijskih organizacija za subverzivne operacije i vojno-stručnu obuku u kojoj ruski parainstruktori prenose subverzivna iskustva iz Gruzije i Ukrajine, demonstrirajući silu sa efektima zastrašivanja i strepnje, odnosno izazivanja predratne psihoze; (c) naoružavanje Srbije i paravojnih formacija u Srbiji, bh. entitetu RS-u i Crnoj Gori; ...

Zanimljivo je da je za takve aktivnosti, koje su očito usmjerene protiv sigurnosti BiH, rizično ocijeniti da imaju karakter priprema za rat, jer se upozorenja u tom pravcu kvalificiraju kao uznemiravanje javnosti, dok se očite praktične aktivnosti sa karakterom priprema za rat žele predstaviti u svojoj suprotnosti da su pacifizam, da nikoga ne uznemiravaju, i sve tako dok se zlo ne desi. Oni koji kritikuju pripreme za rat, nazivaju se ratnohuškačima, što dobro dođe onima koji žele neometano da se pripremaju za rat.

Po ocjeni direktorice Centra za evroatlanske studije u Beogradu, Jelene Milić, takve aktivnosti u priprema za rat odvijaju se planski i organizirano, u dužem vremenskom periodu: „*Putin se deset godina pripremao za napad na Ukrajinu. Sve je bilo do detalja isplanirano od viktimizacije manjinskih zajednica do jačanja mitologije i crkve ... a sve to kao dio opće osvete za pad Berlinskog zida ... Balkanom Putin podriva koncept evropskih integracija ... jačanje ruske 'meke moći' kreira novu realnost na terenu ... Ne prestaje Dodikovo šurovanje sa ruskim paravojskama ...*“¹

BiH je najosjetljivije poprište sukoba Zapada i Rusije:

Sukobi Zapada i Rusije su glavno obilježje stanja sigurnosti raznih lokalnih i regionalnih sredina širom svijeta a posebno u zemljama Istočne i Jugoistočne Evrope, dakle i zemljama Balkana. Rusija je odlučna da svoj utjecaj u Evropi proširi i produbi, posebno u zemljama koje su u procesu približavanja članstvu ili su već ušle u članstvo EU i NATO. U stvari, Rusija uporno, transparentno, propagandno i subverzivno odvraća od približavanja NATO-u i ulaska u članstvo NATO-a, posebno onih zemalja koje su bliže ruskoj zapadnoj granici.

Rusija, transparentno i direktno, ne odvraća ni jednu zemlju od približavanja i ulaska u članstvo EU, ali u zemljama koje su potencijalni ili efektivni kandidati za članstvo u EU, odnosno u zemljama koje su već postale članice EU, Rusija želi imati što jači medijski, propagandni, obavještajni, sigurnosni, subverzivni, ekonomski i politički utjecaj, s ciljem podstrekavanja evroskepticizma motivirajući napuštanje EU i njen nestanak. U vezi takvog cilja, evidentne su težnje Rusije da EU i njene članice budu ovisne od Rusije i da se ta ovisnost efektuira kao prostor ruske kontrole prema Zapadu.

U tim okvirima, zemlje Balkana su poprište sukoba između Zapada i Rusije, pa je logično da SAD, zemlje EU, NATO ... istražuju, prate i procjenjuju nosioce, sadržaje i metode ruskog prisustva u Srbiji, Crnoj Gori, Makedoniji, Hrvatskoj i BiH.

b) Zanimljivo ponašanje ambasadora Rusije u BiH, Petra Ivancova

Protivurječno ponašanje Ivancova:

U posljednjih nekoliko godina, težište prisustva na Balkanu, Rusija usmjerava prema BiH, osloncem na vladajuće političke snage i lidere bh. entiteta RS-a. Direk-

1 Milić Jelena, Oslobođenje, 31.08.2018. godine, strana 4.-5.

tni provoditelj ruske politike u BiH je ambasador Petar Ivancov. Prema građanima BiH, koji sebe identificiraju sa vrijednostima domovine BiH, on se ponaša kao da su maloumni. Redovno izjavljuje da se Rusija ne miješa u unutarnja pitanja BiH, da Rusija ima interese za razvoj stabilnih odnosa sa BiH u kulturi i ekonomiji i da Rusija nema nikakvih zlih namjera prema BiH, dok istovremeno, pruža podršku ekstremisti Dodiku u najtežim sadržajima njegovog antidržavnog djelovanja protiv Dejtonskog sporazuma, odnosno u najtežim sadržajima njegovog negiranja države BiH, uz prijetnje da će se entitet RS pripojiti u sastav Srbije. Ambasador Ivancov ističe kako će Rusija prihvatiti svako rješenje u političkim reformama BiH dogovoreno u nadležnosti predstavnika dva entiteta i tri naroda, dok istovremeno podstiče ekstremiste, Dodika i Čovića, da u razgovorima o reformama ne prihvataju ništa što je u korist normaliziranja države BiH.

Predstavljajući Rusiju, u Vijeću za implementaciju mira u BiH (PIK), ambasador Ivancov ne prihvata ništa što je suprotstavljeno Dodikovoj destruktivnoj, separatičkoj politici koja sprečava afirmiranje i normaliziranje BiH. Tako, naprimjer, za razliku od predstavnika svih ostalih članica PIK-a, Ivancov nije podržao stavove: da je naoružavanje policije RS-a dugim cijevima, a zatim i organiziranje rezervne policije, zabrinjavajuće; da entiteti nemaju pravo na otcjepljenje; da će Visoki predstavnik u BiH ostati dok se ne ispune, od međunarodne zajednice, zadati uslovi u pogledu reformi ...

Na dnevnoj osnovi, ambasador Ivancov ohrabruje Dodika u njegovim secesijskim namjerama protiv teritorijalnog integriteta BiH. Pomaže Dodiku pri njegovim zahtjevima da u BiH prestane misija OHR-a i Visokog predstavnika. Zanimljivo je što Ivancov ignorira da je misija OHR-a i Visokog predstavnika, Dejtonskim sporazumom uspostavljena upravo s ciljem da se u korist mira i sigurnosti mirovni proces zaštiti od destruktivnih politika. Ako bi takve politike prestale ugrožavati mir i sigurnost, tek tada bi bilo opravdano razmatrati gašenje misije OHR-a i Visokog predstavnika. Međutim, Ivancov, kao i Dodik insistira na prestanku postojanja i djelovanja tih mehanizama mirovnog procesa, upravo u uslovima kada se radikalizira destrukcija od strane politika zbog kojih su te misije uspostavljene. Dodik i Ivancov insistiraju na prestanku misije OHR-a i Visokog predstavnika, a ostali domaći i međunarodni faktori insistiraju da prestane destruktivno djelovanje koje ugrožava mirovni proces, u šta spada ponašanje i zajedničko nastupanje Ivancova i Dodika.

Ambasador Ivancov vidi opasnost u inicijativama koje se pokreću na demokratski način u skladu sa Ustavom BiH, a ne vidi opasnost od Dodikovih inicijativa koje su izvan Ustava BiH i izvan demokratskih principa. Podržava brojne Dodikove inicijative u pravcu secesije RS-a radi teritorijalnog uvećavanja Srbije, ali je energično odbacio inicijativu koju je putem demokratskih, Ustavom BiH određenih institucija, pokrenuo član Predsjedništva BiH iz reda Bošnjaka, Bakir Izetbegović, da se preispita ustavnost naziva entiteta „Republika Srpska“, jer je taj naziv protivurječan Ustavu, s obzirom da cijela teritorija BiH, pa i teritorija entiteta RS-a pripada svim njenim građanima i narodima, a ne samo Srbima, što se negira putem riječi „Srpska“ u entitetskom nazivu „Republika Srpska“. Izetbegovićevu inicijativu za korekciju entitetskog

naziva, Ivancov i Dodik su paranoično tumačili kao inicijativu za ukidanje RS-a, što je, kako su istakli, opasna revizija Dejtonskog sporazuma. Izvan logike stvari, Ivancov je za javnost govorio da je Izetbegovićevo legalno, legitimno obraćanje Ustavnom sudu protivno Dejtonskom sporazumu.

Ako je Rusija iskreno orijentirana za stabilnost i mir u BiH i šire u regiji Balkana, onda bi trebala podržati sve legalne i legitimne političke akcije protiv bilo čijeg, pa i Dodikovog destruktivnog ponašanja kojim uzrokuje ponovne ratne sukobe. U cilju zaustavljanja Dodikovog uzrokovanja rata, Rusija i njeni predstavnici imaju najveći kapacitet za utjecaje koje su dužni ispoljiti u korist mira i sigurnosti.

Ambasador, Ivancov ignorira činjenice koje ukazuju da „Republika Srpska“ kakvu u praksi oblikuje i vodi ekstremista Dodik, nije kao takva predviđena Dejtonskim sporazumom. U praksi, RS kakvog podržava Ivancov, mehanizam je uspostave i brutalne realizacije srpske hegemonije koja ograničava elementarna ljudska prava i slobode nesrbima. Takav RS nije ni po slovu ni po duhu Dejtonskog sporazuma. Naпротив, entitet RS kakvog podržava Ivancov, mehanizam je odbacivanja Dejtonskog sporazuma i ugrožavanja mira.

U BiH, Ivancov ignorira lokalne simpatizere ruske kulture i ruskog antifašizma:

Državni vrh Rusije treba da zna da građani BiH smatraju da ponašanje njihovog ambasadora, Ivancova, nije u skladu za zvanično proklamiranom prijateljskom politikom Rusije prema BiH. Umjesto da se oslanja na simpatije građana BiH, prema antifašističkoj ulozi Rusije u okviru bivšeg SSSR-a, te na ogromne simpatije bh. građana svih nacionalnosti prema bogatoj univerzalno vrijednoj kulturi Rusije, Ivancov podržava ekstremnu nacionalističku politiku Milorada Dodika, iako zna da su ideološki izvori te politike fašističkog, zločinačkog karaktera ispoljenog putem četničkog velikosrpskog pokreta tokom Drugog svjetskog rata i tokom oružane agresije Srbije na RBiH 1992-1995. godine. Dakle, ambasador, Ivancov ispoljava simpatije prema simbolima i snagama fašizma, a ne prema simbolima i snagama antifašizma.

Upravo zbog svojih simpatija prema ogromnoj antifašističkoj ulozi ruskog naroda i prema impozantnoj ruskoj kulturi, građani BiH koji sebe identificiraju sa vrijednostima domovine BiH, razočarani su ponašanjem ruskog ambasadora, Ivancova.

Ivancovu smetaju otpori Dodikovom kršenju slova i duha Dejtonskog sporazuma:

Ambasador Ivancov, putem medija reagira na lokalne kritike u vezi ruskog destruktivnog prisustva u BiH, ali nikada nije kritički reagirao na očito antidejtonsko, u ideološkom smislu profašističko, ekstremističko djelovanje vlasti RS-a na čelu sa Dodikom. U jednom od svojih reagiranja na pisanje u „Oslobođenju“, ambasador Ivancov je pominjao kako su MUP RS-a i MUP grada Moskve potpisali Memorandum za razmjenu iskustava u oblasti borbe protiv terorizma, pa je tim čudnije što Ivancov, u saradnji sa Dodikom podržava djelovanje četničke terorističke organizacije u BiH, sa kojom, na planu terorističke obuke, ideologije i politike, intenzivno sarađuju brojni

emisari iz Rusije sa vojnim, kriminalnim i prevratničkim subverzivnim iskustvima u Južnoj Osetiji, Abhaziji, Ukrajini, Moldaviji, ...

Takvim huškačima na ratne sukobe u BiH, u prisustvu Ivancova, u ulozi predsjednika RS-a, Dodik je, iz nečasnih pobuda dodjeljivao najviše RS-ovske ordene „časti“. Braneći se od optužbi što je podržao referendum o Danu RS-a, održan septembra 2016. godine, Ivancov je rekao da ne vidi „*dokaza da je referendum doveo do porasta separatističke retorike u BiH*“.² Ako on ne vidi, trebao je pitati da li vide građani koji sebe identificiraju sa vrijednostima svoje domovine BiH, jer oni imaju viši stupanj osjetljivosti na pojave koje ugrožavaju mir i sigurnost u BiH. Tim komentaron, Ivancov je ponižavao sposobnost bh. građana da protumače i odgonetnu ironiju u njegovoj naprijed citiranoj izjavi. Ivancov ironično, ponižavajući građane BiH, smatra da je Dodikovog seperatizma bilo jednako i prije i poslije referenduma, pa da u tom smislu, poslije referenduma nema porasta seperatizma. Ivancov je rekao istinu, ali je čudno što se, opravdavajući Dodikov referendum, na tako ironičan način obraća građanima BiH.

Ivancov podržava negiranje genocida u BiH:

Za ambasadora Ivancova je „*sitnica*“ što politički subjekti i lideri Srbije i RS-a negiraju genocid u BiH, odnosno za njega je „*sitnica*“ što i on i cijela diplomatija njegove zemlje negiraju taj genocid. Građani BiH ne mogu nikoga, pa ni Rusiju, ni njenog ambasadora Ivancova prinuditi da prizna činjenice o genocidu u BiH, ali ambasador Ivancov i cijela Rusija trebaju prihvatiti bar činjenicu da narod u BiH koji je žrtva genocida ima pravo na svoj osjećaj i svoj razum o tome. Ivancov odobrava osjećaje i „*razum*“ onih koji su na strani ideologije, politike i prakse genocida u BiH, a ignorira pravo ljudi na strani žrtava genocida da imaju svoje osjećaje i svoj razum o tome.

Dodik, uz pomoć ambasadora Ivancova, negira i ranija priznanja od strane nekih srpskih lidera da je srpska vojska izvršila genocid u BiH. U tom pogledu posebnu pažnju zaslužuje njihova drskost ispoljena pokretanjem inicijative da Narodna skupština i Vlada RS-a odbace Izvještaj Komisije za Srebrenicu, koga su institucije RS-a, 2004. godine, već prihvatile. Također, Dodik, uz podršku ambasadora Ivancova, djeluje s ciljem da se, kao i Izvještaj komisije o Srebrenici, odbace reformski rezultati u pogledu jačanja državnih nadležnosti koji su do 2006. godine postignuti u oblastima granične službe, vojske, ministarstva odbrane, ministarstva sigurnosti, raznih obavještajnih i sigurnosnih agencija. Oni se zalažu da se entitetu RS-u, vrate nadležnosti koje su putem pomenutih reformi izuzete sa entitetskog i stavljene na državni nivo.

Odbacivanje Izvještaja komisije za Srebrenicu, uz težnje da se entitetu RS-u vrate nadležnosti, treba smatrati da su odraz nacionalističkih težnji da bh. politički procesi idu i negativnom pravcu. Tome pripada i postavljanje ploče ispred kasarne Oružanih snaga BiH na Palama sa natpisom da je to kasarna bivše Vojske RS-a, čime se odbacuju provedene vojne i odbrambene reforme. Vjerovatno je da je inicijator provokativne ploče ispred kasarne Oružanih snaga BiH na Palama bio i inicijator da se

2 **Ivancov Petar**, Oslobođenje, 20. i 21.08.2018. godine, strana 11.

Studentskom domu na Palama odredi ime po zločincu Radovanu Karadžiću. Dakle, nije problem samo u tome što se ne prihvataju nove reforme, već je problem što se provode aktivnosti za poništavanje već provedenih reformi, što se negira genocid a glorifikuju, u Hagu, presuđeni ratni zločinci.

U takvim uslovima, nema nikakvih šansi da Parlament BiH usvoji rezoluciju o zabrani negiranja genocida, kakvu je već donio Predstavnički dom Parlamenta entiteta FBiH.

Ponekad, ćutanjem, ambasador Ivancov praktički podržava Dodikova najekstremnija djela, u šta spada i podizanje spomenika zločincu Ratku Mladiću u njegovom rodnom Kalinoviku. Početkom juna 2019. godine, u Bileći je otkriven spomenik Draži Mihailoviću na mjestu sa koga je prethodno uklonjen partizanski spomenik. U „Istočnom Sarajevu“ na stadionu su postavljene table sa imenom Draže Mihailovića. U Draževini kod Višegrada, na obilježavanju godišnjice hvatanja Draže Mihailovića, pjevale su se pjesme da će Drina ponovo biti krvava. Takve aktivnosti, 2015. godine su ohrabrene odlukom Višeg suda u Beogradu da se Draža Mihailović rehabilitira. U podršci takvim aktivnostima, Dodik je postao najveći četnički manijak. Ivancov je prećutao i brojne druge, vrlo provokativne antidejtonske aktivnosti koje su prijetnja miru i sigurnosti.

Tako, Ivancov ojačava politiku i praksu genocida, umjesto da pomaže aktivnosti kako se genocid nikada više ne bi dogodio. Ivancov treba da zna, da se na strani žrtava genocida smatra da je negiranje genocida priprema za novi genocid, u čemu praktički učestvuju i Ivancov i njegova zemlja Rusija čija je diplomatija njemu zadala da negira genocid i da podržava aktuelne srpske političare koji slijede zločinačku genocidnu politiku. Zbog negiranja genocida, ambasador Ivancov je proglašen nepoželjnim da dođe u Srebrenicu i Memorijalni centar u Potočarima.

U znak zahvalnosti preminulom, bivšem predstavniku Rusije u UN-u, Vitaliju Čurkinu, jer je 08.07.2015. godine u Vijeću sigurnosti UN-a uložio veto na Britansku rezoluciju o genocidu u Srebrenici, njemu je u „Istočnom Sarajevu“ podignut spomenik, na kome Ivancov i Dodik, zajedno, polažu cvijeće.

Dakle, srpsko-rusko prijateljstvo gradi se na osnovama ujednačenih stavova o negiranju genocida koga je izvršila srpska vojska dok je bila podređena zločincu Karadžiću kao vrhovnom komandantu paradržavne takozvane „Republike Srpske“, osnovane i efikasno kontrolirane od strane zločinca Miloševića kao vrhovnog komandanta Oružanih snaga Srbije.

Entitetske vlasti u Banjoj Luci i diplomatija Srbije usmjereni su da za svoju percepciju negiranja genocida pridobiju razne političke faktore i autoritete u zemljama Zapada. U tom pravcu, Dodik je usmjerio svoju posjetu Svetoj Stolici, sredinom aprila 2019. godine. Negirajući genocid, širom Evrope i svijeta, pored srpskih djeluju ruski državni mediji, Sputnjik i drugi.

Privredna saradnja:

Privredna saradnja BiH (RS-a) sa Rusijom je vrlo važna ako se usmjerava u pravcu prosperiteta, mira i sigurnosti, ali ako se ta saradnja koncipira i realizira isključivo sa

ciljem da po osnovu njenih rezultata jačaju politike koje blokiraju provedbu Dejtonskog sporazuma, a podrivaju mir i sigurnost, onda takva saradnja postaje problematična.

Posebnu pažnju, Rusija pridaje privrednoj i kulturnoj saradnji sa institucijama bh. entiteta RS-a, čija Vlada najviše saraduje sa ruskom kompanijom Gazprom, koja se odlučila da gradi fabriku plina u Zvorniku, za koju će sirovska osnova biti plin iz Rusije. U ulozi člana Predsjedništva BiH, u Sankt Peterburgu, početkom decembra 2018. godine, sa predstavnicima Rusije, Dodik je otvorio Trgovinsko predstavništvo RS-a. Početkom juna 2019. godine, u Sankt Peterburgu, Dodik i predsjednica RS-a, Željka Cvijanović, učestvali su na Ekonomskom formu, gdje su imali razgovore sa predstavnicima Gasproma, s ciljem da ruski gasovod „Turski tok“ ima krak za entitet RS, što je tema o kojoj se legalno i zvanično može razgovarati samo u ime države BiH, a ne u ime entiteta.

Ulaganja u privrednu i drugu infrastrukturu trebaju da budu sa garancijama države BiH, a ne sa garancijama takvog kakav jeste entitet RS čije zvanične institucije i lideri podrivaju mir i sigurnost. Strana kreditna i investicijska ulaganja koja su motivirana jačanjem nacionalističke politike održavanja, produbljivanja i zaoštavanja sukoba, ne mogu se smatrati da su u okviru zdravih ekonomskih principa. Uzgred, treba pomenuti da se ni kreditna podrška u korist fizičkih lica ne događa ako nema pouzdanih žiranata, pogotovo ako su korisnici kredita fizička lica slabog zdravstvenog stanja i poodmakle životne dobi. Politika koju vodi Dodik a dobija podršku Rusije, ne garantira mir, pa proizilazi da ne garantira ni opstanak entiteta RS-a, što kreditori i investitori trebaju imati u vidu.

c) Podrška Rusije srpskom ekstremisti Dodiku pred Opće izbore u BiH 2018. godine

Predizborna posjeta Lavrova BiH, 22. i 23.09.2018. godine:

Ministar vanjskih poslova Rusije, Sergej Lavrov, posjetio je BiH, 22. i 23. septembra 2018. godine, upravo u vrijeme kada su političke stranke maksimalno intenzivirale kampanju pred Opće izbore u BiH, oktobra 2018. godine. Posjeta je započeta u Sarajevu, razgovorima ministra Lavrova sa članovima Predsjedništva BiH, Izetbegovićem, Ivanićem i Čovićem. U sarajevskom prigradskom naselju Lukavica, ministar Lavrov je razgovarao sa srpskim liderima. Članovima Predsjedništva BiH, ministar Lavrov je potvrdio da Rusija podržava teritorijalni integritet i suverenitet BiH, Dejtonski sporazum i aktivnosti BiH za integraciju u EU. Lavrov je, zatim, razgovarao sa ministrom vanjskih poslova BiH, Igorom Crnatkom, koji je rekao da BiH ima razloga da zahvali Rusiji na rješavanju pitanja klirinškog duga i na otvaranju ruskog tržišta za proizvode iz BiH.

U okviru te posjete Bosni i Hercegovini, u Banjoj Luci, Lavrov je razgovarao sa najvišim zvaničnicima bh. entiteta RS-a i SPC-a. Obišao je temelje rusko-srpskog hrama i duhovnog centra. Srpski lideri su se zahvaljivali Lavrovu, Putinu i Rusiji za utjecaje u

Vijeću sigurnosti UN-a da se odbaci deklaracija o osudi genocida, a ministar Lavrov se zahvaljivao entitetu RS, što je imao odlučujući utjecaj da BiH ne glasa za sankcije koje je Zapad poduzimao protiv Rusije.³

Rusko-srpski hram u Banjoj Luci:

U banjalučkom naselju Aleja centar, sedmicu dana prije posjete BiH od strane ministra Lavrova, 17.09.2018. godine, episkopi i vladike SPC-a, uz prisustvo izaslanika moskovskog patrijarha, osveštali su temelj rusko-srpskog pravoslavnog hrama i duhovnog kulturnog centra koji se gradi u čast ruskoj carskoj porodici Romanov. Osveštenju su prisustvovali: član Predsjedništva BiH, Mladen Ivanić; ambasador Rusije u BiH, Petar Ivancov; predsjednik i premijerka RS-a, Milorad Dodik i Željka Cvijanović; predsjednik Skupštine RS-a, Nedeljko Čubrilović; ... Kada se izgradi, planirano je da će se u tom centru izučavati ruski jezik, istorija ruskog i srpskog naroda, organizirati kulturne i duhovne aktivnosti radi jačanja duhovnih veza ruskog i srpskog naroda.

Sedmicu dana nakon osveštenja, značaj rusko-srpskog hrama i duhovnog kulturnog centra naglašen je obilaskom postavljenih temelja od strane ministra vanjskih poslova Rusije, Sergeja Lavrova. Tada je Dodik najavio da će u Banja Luku, kada se okončaju radovi, na otvaranje rusko-srpskog hrama doći predsjednik Rusije, Vladimir Putin.

Predizborni susret Putina i Dodika, u Sočiju, 30.09.2018. godine:

Ubrzo nakon boravka ministra Lavrova u BiH, predsjednik Rusije, Vladimir Putin, u Sočiju, 30.09.2018. godine, dakle, nekoliko dana prije Općih izbora u BiH, primio je predsjednika SNSD-a i RS-a, srpskog ekstremistu Milorada Dodika. Tom prilikom, Dodik je Putinu uručio značku sa zastavom RS-a, uz zahvalnost za ruske principijelne stavove o BiH. Za birače u BiH, to je bila jasna poruka da Putin želi pobjedu vladajućeg SNSD-a, na čelu sa Dodikom, što je razočaralo opoziciju okupljenu u srpskom Savezu za pobjedu.

Ruski državni medij Sputnjik u predizbornoj podršci Dodiku:

U predizbornoj kampanji u korist Dodikove i SNSD-ove pobjede na izborima, intenzivno su učestvovali ruski državni mediji, posebno redakcija Sputnjika sa sjedištem u Beogradu od kraja 2014. godine. To je ojačalo Dodikovu medijsku superiornost, s obzirom da su u korist njegove pobjede djelovali javni servisi RS-a (RTRS, Srna i Alternativna TV Banja Luka), sa nizom lokalnih medija u općinama na teritoriji RS-a, koji su preuzimali propagandne sadržaje ruskog Sputnjika, dok je Sputnjik preuzimao sadržaje Dodikovih medija u RS-u.

3 **Katana Gordana i Adem Džaferović**, Oslobođenje, 22.09.2018. godine, strana 2. i 3.

Rusija finansira osnivanje i djelovanje niza online medija, koji, isto kao Sputnjik i ostali lokalni mediji u Srbiji i RS-u propagiraju protiv NATO-a, veličajući Putina i rusku vojsku, te predstavljajući Rusiju kao spasitelja Srba na Balkanu.

Kako se Dodik zahvaljivao za predizbornu podršku koju je dobio od Rusije?

Kada je pobijedio na izborima 2018. godine i došao na funkciju člana Predsjedništva BiH, Dodik je ispoljio težnju da ispuni „dug“ prema Rusiji, Putinu, Lavrovu, Ivancovu, ... za njihov doprinos svojoj pobjedi. Taj „dug“ prema Rusiji, Dodik je pokušao ispuniti izjavom, da će kao član Predsjedništva BiH pokrenuti inicijativu o „*priznavanju Autonomne Republike Krim i grada Sevastopolja dijelom Ruske Federacije*“, jer smatra da je referendum o pripajanju Krima Rusiji legitiman i demokratski, u skladu sa međunarodnim pravom i poveljom UN-a o pravu naroda na samoopredjeljenje.⁴

Pri tome treba imati u vidu da je Dodik, ranije, u ulozi predsjednika RS-a govorio da priznaje Južnu Osetiju i Abhaziju, da su te gruzijske regije integralni dio Rusije, izvan Gruzije. Također, Dodik je podržao separatistički pokret Katalonije da se odvoji od Španije, iako Španija odbija priznanje Kosova. Negirajući i odbacujući Dodikove stavove, odmah je reagirao ambasador Ukrajine u BiH, ukazujući da je aneksija Krima protivna međunarodnom pravu jer je rezultat oružane agresije Rusije na Ukrajinu.

d) Pokazatelji o subverzivnom prisustvu Rusije u BiH

Saradnja sigurnosnih institucija RS-a i Rusije:

MUP RS-a i policijske agencije imaju razvijenu saradnju sa obavještajnim i policijskim agencijama Rusije. Oktobra 2015. godine, ministar unutarnjih poslova RS-a, Dragan Lukač, boravio je u Rusiji. Tom prilikom, sa šefom Glavne uprave unutarnjih poslova Moskve, ministar Lukač je potpisao Memorandum o razumijevanju, što je osnova za saradnju na planu obuke, naoružavanja i mobilizacije policijskih kadrova.

Ruski instruktori dolaze u Banja Luku radi obuke kadrova sigurnosnih službi RS-a. U okviru te saradnje, inicirano je da RS organizira rezervni sastav policije, s ciljem da se tako kompenzira nepostojanje vojske RS-a. Vjerovatno je da je u okviru saradnje sigurnosnih institucija RS-a sa Rusijom uslijedila inicijativa da se pri Kabinetu predsjednika RS-a uspostavi Savjet za zaštitu ustavnog poretka RS-a: predsjednik Siniša Karan i članovi Predrag Čeranić, Sredoje Nović, Srđan Rajčević i Dragan Mastilović.

Savjet za zaštitu ustavnog poretka RS-a bio je nosilac manifestacije otvaranja spomenika ruskom caru Nikolaju Drugom, u Doboju, januara 2016. godine. Toj

⁴ **Dodik Milorad**, Oslobođenje, 10.10.2018. godine, strana 4.

Aleksić Jelena, Oslobođenje, 12.10.2018. godine, strana 10.

⁵ „*subverzija lat. (subvertere – srušiti, uništiti) postojan rad na rušenju, obaranju, uništenju postojećeg političkog stanja; prevratnički, revolucionaran rad; ... – prevratnički, rušilački, razoran.*“, Klaić Bratoljub, Rječnik stranih riječi, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1978. godine, strana 1275.

manifestaciji prisustvovao je ruski ambasador u BiH, Petr Ivancov.⁶ O značajnim društvenim i političkim temama, članovi Savjeta često daju intervjuje za ruski medij Sputnjik, sa sjedištem u Beogradu.

Dodikovo korištenje subverzivnih iskustava u Ukrajini, Gruziji, ...:

Rusija, u BiH šalje istaknute organizatore i vođe paravojsnih jedinica angažiranih da mobilišu rusku manjinu u Ukrajini (Donjecku i Lugansku) s ciljem da se te pokrajine, slično kao i Krim, teritorijalno prisajedine u sastav Ukrajine. Organizator njihovog prihvata u BiH je ekstremista Milorad Dodik, koji politički, subverzivno djeluje protiv teritorijalnog integriteta BiH s ciljem prisajedinjenja njenih teritorija u sastav Srbije. Za takvu subverzivnu misiju, Dodiku su potrebna iskustva istaknutih ruskih pokretača i vođa separatističkog pokreta u Ukrajini, Gruziji, Moldaviji i pribaltičkim zemljama zastrašenim prisustvom ruskih političkih, vojnih i propagandnih emisara koji dolaze u njihove zemlje da rusku manjinu u tim zemljama dižu u separatističke pobune radi uvećavanja teritorije Rusije.

Takva iskustva, pored Dodika, potrebna su i predsjedniku Srbije, Vučiću, jer je besmislena Dodikova želja da teritorije BiH preda Srbiji, ako Srbija ne želi da prihvati u svoj sastav ničije, pa ni teritorije BiH. Prema tome, Dodik je sa Vučićem dogovorio da zajednički privole ruske zvaničnike da ono što subverzivno organiziraju protiv Ukrajine, Gruzije, Moldavije i pribaltičkih zemalja, organiziraju i u BiH.

Ruska podrška razvoju paravojsnih subverzivnih snaga u BiH:

Dodik kontaktira i sa drugim, sigurnosno problematičnim osobama iz Rusije kao što je zvaničnik obavještajne službe Rusije zadužen za Balkan, Leonid Rešetnjikov i Konstantin Malofeev, ruski oligarh, jedan od organizatora dolaska militantnih „kozačka“ u Banja Luku, 2014. godine.⁷

Općepoznato je da Rusija stoji iza raznih nevladinih organizacija koje postoje u Srbiji, a težište svog djelovanja usmjerile protiv teritorijalnog integriteta i suvereniteta BiH. Pored ostalih, takve organizacije u Srbiji su: (a) „Istočna alternativa“ koja podržava Dodika i zalaže za povezivanje Srbije, RS-a i svih drugih prostora gdje žive Srbi, sa Rusijom; (b) „Srpska čast“ Bojana Stojkovića koga je odlikovao ruski general Kaljakin za zasluge u organizaciji protesta protiv NATO-a; (c) „Zavetnici“, na čijem čelu su kriminalci od kojih je Nikola Vujičić zadužen za „Zavetnike“ RS-a koji, intenzivno, putem konkretnih akcija, daju podršku ekstremisti Dodiku i njegovom SNSD-u, dok njihove konkurente u opoziciji, organizirane kao Savez za promjene (Savez za pobjedu), etiketiraju izdajnicima srpstva; (d) „Srpski kod“ koji se bori za ujedinjenje Srba na svim prostorima gdje žive na Balkanu i za čvrsto povezivanje Srbije i RS-a sa Rusijom.⁸

6 **Hodžić Damir**, Oslobođenje, 05.12.2018. godine, strana 7.

7 **Hodžić Damir**, Oslobođenje, 17.08.2018. godine, strana 4.-5.

8 **Hodžić Damir**, Oslobođenje, 24.09.2018. godine, strana 4.-5.

U aktivnosti pomenutih ekstremističkih grupa koje se zalažu protiv EU i NATO, zahtijevajući da se Srbija i RS oslanjaju na Rusiju, uključuju se Miroslav Lazanski, Emir Kusturica, Dževad Galijašević, ...

Motivi Dodikovog djelovanja protiv OSA i odlikovanja ruskim izvršiteljima subverzije:

Kao izraz zahvalnosti za doprinos Rusije, Dodikovoj pobjedi na Općim izborima u BiH, oktobra 2018. godine, bila je i Dodikova dodjela odlikovanja Sergejevič Dorohinu, zastupniku Donjeg doma ruskog Parlamenta i predsjedniku Ruskog komiteta za zaštitu ratnog zločinca Ratka Mladića. Dorohin je autor knjige o zločincu Mladiću.⁹ Građani BiH identificirani sa vrijenostima svoje domovine BiH, zabrinuti su i razočarani zato što, i na taj način zvaničnici Rusije, praktički negiraju genocid koga je srbijanska vojska izvršila nad Bošnjacima u BiH.

Krajem maja 2018. godine, na banjalučkom aerodromu, ruskom milijarderu, istaknutom finasijeru separatista u Ukrajini, Konstantinu Malofevu, Granična policija BiH je uručila rješenje o protjerivanju iz BiH. Zato, Malofev nije stigao na zakazani sastanak sa tadašnjim predsjednikom RS-a, Miloradom Dodikom. U službenom rješenju za protjerivanje Malofeva navedeno je da on „predstavlja prijetnju BiH, javnom poretku, javnom redu i miru, javnom zdravlju BiH i međunarodnim odnosima”.¹⁰ Protiv mjera Granične policije BiH negodovali su Dodik i ambasador Rusije u BiH, Petar Ivancov.

Mnogobrojne su indicije da je na sceni zajedničko, ujedinjeno i koordinirano djelovanje Rusije, Srbije i vladajućih lidera bh. entiteta RS-a s ciljem da se na štetu teritorijalnog integriteta i suvereniteta BiH uveća Srbija. U mnoštvu takvih indicija, zanimljivi su razlozi i osnov za odluku Obavještajno-sigurnosne agencije (OSA) da, početkom septembra 2018. godine zabrani ulazak u BiH, Jevgeniju (Zaharu) Prilepinu, navodno, piscu i novinaru, jer „predstavlja prijetnju sigurnosti BiH, pravnom poretku i međunarodnim odnosima”. OSA je tako odlučila na osnovu provjerenih podataka da je Prilepin, komandant jednog paravojnog bataljona, aktivno angažiranog na strani proruskih seperatista u Donecku. Proizilazi da je OSA imala provjerene podatke da Prilepina identificira kao vođu terorista. Njegova teroristička subverzivna, vojna iskustva u Ukrajini, od strene vlasti Srbije i lidera RS-a su ocijenjena da su važna za obuku i motiviranje za aktivnosti da se u RS-u izgrađuju paravojne terorističke snage radi angažiranja protiv suvereniteta i teritorijalnog integritetu BiH.

Umjesto da obavijesti javnost da je OSA zabranila ulazak u BiH organizatoru terorista u Ukrajini, Dodikova propaganda je optuživala OSA da je bez osnova zabranila ulazak u BiH piscu i novinaru. OSA nije imala osnova da zabrani ulazak u BiH Prilepinu kao novinaru i piscu, ali, nažalost, jeste imala osnova da mu zabrani ulazak kao eksponiranom teroristi. Prilepinova spisateljska i novinarska iskustva nisu značajna za subverzivno djelovanje protiv integriteta i suvereniteta BiH, pored ostalog i

9 **Hodžić Damir**, Oslobođenje, 21.11.2018. godine, strana 9.

10 Oslobođenje, 03.07.2018. godine, strana 33.

zato što Beograd i Banja Luka imaju dovoljno, u subverzivno propagandnom smislu iskusnih novinara i pisaca. Upravo zbog važnosti Prilepinovih iskustava u terorističkoj subverziji protiv Ukrajine, Dodik je odlučio da ga odlikuje Ordenom časti, što je objavila ruska subverzivna medijska agencija Sputnjik sa sjedištem u Beogradu. Pri tome treba imati u vidu da su Beograd i Banja Luka, tokom 2017. godine, angažirali Prilepina da na području Višegrada, pred eksponiranim četničkim terorističkim falangama, drži predavanja o prisajedinjenju teritorija RS-a u sastav Srbije.

Ranije, iz istih razloga, Ordenom časti, Dodik je odlikovao predsjednika moto-kluba „Noćni vukovi“ Aleksandra Sergejeviča Zaldastanova, sa crne liste SAD, na kojoj se nalazi i Dodik.

Rusko-srpsko subverzivno djelovanje je protivno međunarodnom pravu:

Imajući u vidu naprijed navedene i brojne druge činjenice o opasnom, direktnom, subverzivnom, terorističkom djelovanju državljana Rusije sa prevratničkim iskustvom u Ukrajini, treba sagledati Dodikovu perfidnu izjavu, u Banjoj Luci, sredinom septembra 2018. godine, u prisustvu gubernatora „sjeverne ruske prijestonice“, Georgija Poltavčenka, izrečenu na forumu pod nazivom „Strateški dijalog o saradnji Sant Petersburga i Republike Srpske“ da Ruska Federacija, u skladu sa međunarodnim pravom ima principijelan stav prema BiH.¹¹

U vezi s tim, nužno je pomenuti da međunarodno pravo, na koje se poziva Dodik, nikome pa ni Rusiji, ni Srbiji ne ostavlja prostora da njihovi državljani nekažnjeno dolaze u BiH radi vojnog organiziranja na osnovama profašističke četničke ideologije sa separatističkim ambicijama na štetu teritorijalnog integriteta BiH, posebno zato što bi Rusija trebala slijediti i njegovati svoju antifašističku tradiciju iz Drugog svjetskog rata.

Praksa miješanja Srbije i Rusije u unutarnja pitanja BiH, klasično je kršenje osnovnih principa na kojima je utemeljeno međunarodno pravo.

e) Lideri i mediji RS-a, u korist Rusije, propagiraju protiv zemalja Zapada

Pasivnost Vijeća za implementaciju mira (PIK) i Visokog predstavnika:

Iz zemalja članica Upravnog odbora Vijeća za provedbu mira (PIK), političkih direktori i Visoki predstavnik na njihovom čelu svoju ulogu u BiH svode na posmatranje i registriranje drastičnih slučajeva antidejstonskog ponašanja i djelovanja, bez ikakvih konkretnih mjera da se spriječi kršenje mirovnog sporazuma. PIK ne može postići konsenzus niokakvoj mjeri za suzbijanje antidejstonskog djelovanja vladajućih lidera i institucija RS-a na čelu sa ekstremistom Dodikom. Građane koji se identifikiraju sa vrijednostima svoje domovine BiH zabrinjava pasivno ponašanje visokog

11 **Dodik Milorad**, Oslobođenje, 15.09.2018. godine, strana 5.

predstavnik Valentina Inzka od koga se godinama uzaludno očekuje da konkretno reagira na svakodnevne antidejtonske aktivnosti ekstremiste Milorada Dodika.

Tretman Dodika u politici SAD prema BiH:

Utjecaj Rusije u zemljama Zapadnog Balkana, krajem maja 2019. godine, razmatrao je Odbor za vanjske poslove Kongresa SAD-a. Posebna pažnja poklonjena je Dodikovim aktivnostima u cilju zaustavljanja procesa integracije BiH u NATO i EU. Odbor je zaključio da je u protekloj deceniji utjecaj Rusije i Kine na Zapadnom Balkanu ojačan, a da je utjecaj SAD-a oslabljen.¹²

Početkom 2017. godine, srpski ekstremista Milorad Dodik, a njegov bliski saradnik Nikola Špirić, septembra 2018. godine, stavljeni su na američku „*crnu listu*“ na kojoj se nalaze osobe pod sankcijama jer ugrožavaju sigurnost. Dodik je na američkoj „*crnoj listi*“ jer Vašington cijeni da on ugrožava sigurnost i mir u BiH. Ta mjera potvrđuje da su SAD privržene Dejtonskom sporazumu, zaštiti mira, sigurnosti i teritorijalnog integriteta BiH. U smislu podrške teritorijalnom integritetu BiH i njenom putu za članstvo u EU i NATO, krajem novembra 2018., predsjednik Tramp i državni sekretar Michael Pompeo, Predsjedništvu BiH čestitali su praznik, Dan državnosti - 25. novembar, koga vlast RS-a, na čelu sa Dodikom, ne priznaje.

Suprotstavljajući se Trampovoj i Pompeovoj političkoj poruci putem čestitke Predsjedništvu BiH za Dan državnosti - 25. novembar, a koristeći poziciju predsjedavajućeg Predsjedništva, Dodik je svojim pismom Trampu poručio da se RS zalaže za vojnu neutralnost, da osuđuje NATO zbog bombardovanja Srbije i da Srbi ne prihvataju obilježavanje Dana državnosti - 25. novembra.¹³ Iako se u naprijed navedenom smislu suprotstavio politici SAD-a prema BiH, u istom pismu Dodik je hvalio predsjednika Trampa, ističući da podržava njegovu politiku, pored ostalog i zato što je administracija SAD-a prije njega činila velike greške. Dakle, u istom obraćanju Trampu, Dodik, i odbacuje, i odobrava američku politiku, što indicira Dodikovu političku konfuziju i nedosljednost.

Djelujući protiv teritorijalnog integriteta BiH, Dodik odbacuje američku politiku, koja je u korist afirmacije i očuvanja teritorijalnog integriteta BiH. U tom pogledu, američka i velikosrpska politika su direktno suprotstavljene. Zanimljivo je što vlast entiteta RS-a pomaže da predstavnici Rusije sarađuju sa raznim entitetskim vladinim i nevladinim institucijama kada one primaju razne oblike ruske pomoći, dok ista ta vlast saradnju sa SAD-om i primanje pomoći od SAD-a kvalificira „*izdajom srpstva*“ usmjerenom na borbu protiv ruskog utjecaja.

Međutim, Dodik podržava američku politiku po pitanjima koja se direktno ne tiču velikosrpskih interesa. Svugdje u svijetu gdje se sukobljavaju Rusija i SAD, Dodik podržava Rusiju protiv SAD-a. Da bi pridobili SAD da bude saveznik velikosrpskoj politici protiv teritorijalnog integriteta BiH ili pak da bi ublažili američke pritiske prema vlastima RS-a u BiH, lideri tog bh. entiteta ističu da su opredijeljeni za saradnju sa

12 Oslobođenje, 29.05.2019. godine, strana 9.

13 **Džaferović Adem**, Oslobođenje, 28.11.2018. godine, strana 2.

SAD-om, pa razvijaju snažnu lobističku mrežu usmjerenu prema američkim autoritetima i institucijama. U cilju lobiranja među republikanskim političarima, tokom boravka u Vašingtonu, početkom augusta 2018. godine, premijerka RS-a, Željka Cvijanović, potpisala je ugovore sa dvojicom bivših zvaničnika američke administracije.¹⁴

Dodikova propaganda protiv Zapada u interesu Rusije:

Iako obilato pomažu ekonomski i ukupan društveni razvoj BiH, pa i RS-a, gotovo sve zemlje Zapada su u nemilosti RS-a i Dodika. Na većinu Dodikovih napada protiv zemalja Zapada i njihovih predstavnika u BiH, zvaničnici napadnutih zemalja ne odgovaraju, jer Dodikove istupe smatraju „neozbiljnim i asocijalnim“.

Predsjednik SNSD i RS-a, ekstremista Milorad Dodik, pred Opće izbore u BiH 2018. godine, dobio je podršku vladajućih lidera Rusije i Srbije, što je bilo porazno za opoziciju. Opozicija, okupljena u srpskom Savezu za pobjedu, optuživana je za izdaju srpstva u korist zemalja Zapada. Lideri opozicije su etiketirani da su „plaćenici Zapada“ protiv Srbije i srpskog naroda. U vezi s tim, propagirano je da su zemlje Zapada u korist opozicije uložile 32 miliona eura, s ciljem da se sruši vlast SNSD-a na čelu sa Dodikom.¹⁵ Takva predizborna kampanja protiv Zapada, odgovarala je Rusiji. Antizapadno raspoloženje srpskog naroda u korist Rusije je raslo, bez obzira što je Srbija poodmakla na putu integracije u članstvo EU. To je bila propaganda zastrašivanja od izmišljenih opasnosti od Zapada protiv Srbije.

Zanimljivo je da lideri RS-a, naročito ekstremista Dodik, iako usmjeravaju propagandu da su zemlje Zapada u zavjeri protiv srpskog naroda, RS-a i Srbije, u svim slučajevima gdje Izrael, u pogledu svojih vojnih i drugih operacija protiv Palestine i muslimana uopće dobija podršku sa Zapada, posebno od SAD-a, opravdava takve političke utjecaje u korist izraelskog ekspanzionizma, što je potvrda širine i dubine velikosrpske islamofobije sa karakterom rasizma, fašizma, aparthejda i segregacije.

Neka reagiranja predstavnika zemalja Zapada protiv Dodikovog ekstremizma:

Dodik je propagirao da je pred izbore u BiH 2018. godine, Velika Britanija u bh. entitet RS poslala 40 obavještajaca da djeluju protiv vlasti tog entiteta. Na to je reagirao ambasador Edward Ferguson, rekavši da je „razočaravajuće“ što Dodik smatra da je Velika Britanija prijatna RS-u, iako ona obilato pomaže RS. Istim povodom, reagirao je i član Predsjedništva BiH iz reda Srba, Mladen Ivanić. On je pozvao Dodika da za javnost iznese svoje dokaze o tvrdnjama da 40 britanskih obavještajaca djeluje protiv RS-a, ističući da ako ne iznese te činjenice, da će snositi odgovornost što ih zataškava.

Sredinom augusta, a zatim i oktobra 2018. godine, putem saopćenja za javnost na propagandu Dodika i njegovih medija o zavjeri Zapada protiv srpskog naroda i

¹⁴ Stav, 09.08.2018. godine, straba 6.

¹⁵ Aleksić Jelena, Oslobođenje, k 01.10.2018. godine, strana 4.-5.

Srbije reagirala je Ambasada SAD-a u BiH, ukazujući da su na sceni laži koje dolaze od korumpiranih političara i medija pod njihovom kontrolom.

Na ruku velikosrpske politike u propagandi protiv BiH išle su islamofobične izjave lidera nekih evropskih zemalja, posebno izjave austrijskog ministra Sebastijana Kurza, češkog predsjednika Miloša Zemana i hrvatske predsjednice Kolinde Grabar Kitarović.

FINGIRANA RS-ova „VOJNA NEUTRALNOST“ BLOKIRA NAPREDAK BOSNE I HERCEGOVINE PREMA ČLANSTVU U NATO?

a) Rezolucija o vojnoj neutralnosti RS-a je antiustavni, subverzivni pokušaj obmane

Cilj RS-ove Rezolucije: oslabiti državu BiH:

Narodna skupština RS-a, 17.10.2017. godine je donijela „Rezoluciju o zaštiti ustavnog poretka i proglašenju vojne neutralnosti“. Predstavници međunarodne zajednice u BiH su ocijenili da je ta Rezolucija izvan entitetske nadležnosti te da je kao takva protivna Ustavu BiH i Dejtonskom mirovnom sporazumu. Član Predsjedništva BiH, Bakir Izetbegović, je rekao da je Rezolucija izraz „kontinuirane antidejtonske i antiustavne“¹⁶ politike i prakse vladajućih lidera RS-a, na čelu sa Dodikom. Predstavnici Bošnjaka u Vijeću naroda RS-a su podnijeli apelaciju Ustavnom sudu RS-a, sa zahtjevom da se Rezolucija stornira, ali je Sud odbacio apelacijski zahtjev, sa obrazloženjem da putem donesene Rezolucije nije ugrožen vitalni nacionalni interes Bošnjaka u RS-u.

Domaći bh. politički i razni društveni faktori identificirani sa vrijednostima svoje domovine su ocijenili da je Rezolucija o vojnoj neutralnosti bh. entiteta RS-a usmjerena s ciljem da se prošire prostori destruktivnog djelovanja protiv BiH na štetu mira i sigurnosti.

I po brojnim drugim pitanjima, vlast entiteta RS-a ponaša se antiustavno, kao da je nezavisna i osamostaljena od državnih institucija. Tako, naprimjer, sredinom 2018. godine, Ministarstvo odbrane Srbije i Vlada RS-a u Banjoj Luci su potpisali sporazum sa nekoliko firmi u RS-u (Kosmos, ...) o pružanju usluga generalnog remonta naoružanja, što podrazumijeva da rakete, tenkovi, avioni, helikopteri ... iz Srbije mogu

16 **Izetbegović Bakir**, Oslobođenje, 19.10.2017. godine, strana 3.

neometano ulaziti u BiH. Vlasti RS-a su ignorirale da nadležnost za takve ugovore ima samo Ministarstvo za vanjsku trgovinu i ekonomske odnose BiH.

„Vojna neutralnost“ RS je pokušaj maskiranja svrstanosti uz Rusiju protiv Zapada:

Politički faktori, lideri i poslanici koji su u Narodnoj skupštini RS-a glasali za entitetsku „vojnu neutralnost“, u praksi nimalo nisu ni za kakvu neutralnost, a pogotovo ne za vojnu. Entitet RS nema vojsku, što znači da u legalnoj formi nema resurse čija bi politička osnova bila „vojna neutralnost“.

Putem Rezolucije o „vojnoj neutralnosti“, vladajući politički faktori i lideri RS-a u praksi se svrstavaju na stranu politika koje su protiv postojanja Oružanih snaga BiH, jer ne žele da postoji država BiH. RS-ova proklamirana „vojna neutralnost“ je suprotnost RS-ovoj praktičnoj svrstanosti uz Rusiju. Suprotstavljajući se legalnim i legitimnim odlukama da BiH bude članica NATO-a, vladajući lideri RS-a se ispoljavaju kao politički nosilac paravojnog organiziranja svrstanog na stranu Rusije, što znači da su daleko od bilo kakve „vojne neutralnosti“. Resursi paravojnog organiziranja u RS-u, po usmjerenjima iz Rusije i Srbije, namijenjeni su, da se na prostoru Balkana sukobljavaju sa Zapadom. Dakle, fingirana „vojna neutralnost“ RS-a je oblik maskiranja praktičnog ideološkog, političkog i vojnog svrstavanja uz Rusiju i Srbiju, a protiv BiH i Zapada. Na taj način vladajući autoriteti RS-a provode vanjsku politiku Rusije i Srbije, protiv vanjske i sigurnosne politike EU. Pored ostalog, i ta činjenica indicira da nije iskreno izjašnjavanje lidera RS-a da se zalažu za članstvo BiH u EU.

Implikacije Dodikove Rezolucije o vojnoj neutralnosti RS-a:

Rezolucija ima teške negativne posljedice na stanje sigurnosti u BiH i šire u regiji, posebno u pogledu zaustavljanja nužnih ustavnih, političkih i ukupnih društvenih reformi u BiH. U kontekstu takve negativne ocjene o posljedicama RS-ove Rezolucije o vojnoj neutralnosti treba cijeniti zastoje i blokade u implementaciji rezultata Općih izbora 2018. godine.

Pozivajući se na RS-ovu Rezoluciju o vojnoj neutralnosti, SNSD i njegov lider Dodik, kao pobjednici na Općim izborima 2018. godine, odbijaju provesti raniju podršku SNSD-a procesu integracije BiH u NATO. Nakon što je za BiH odobren NATO-ov akcijski plan MAP, Vijeće ministara BiH u Brisel je trebalo dostaviti Prvi godišnji plan (ANP), što je tehnički dokumenat utemeljen na zakonima BiH za oblast odbrane i sigurnosti. Također, taj dokumenat je utemeljen na potpisu koga je ranije, u korist integracije BiH u NATO, stavio SNSD-ov zvaničnik Nebojša Radmanović dok je bio član Predsjedništva BiH. Dodik želi da po osnovu rezultata Općih izbora 2018. godine, u Vijeće ministara BiH što prije uđu njegovi stranački kadrovi koji će nastaviti blokadu svih nužnih reformi na putu BiH u EU i NATO. Pobjednička SDA i njen lider Bakir Izetbegović kao uslov za formiranje Vijeća ministara postavljaju da SNSD i Dodik podrže započete aktivnosti u vezi sa NATO-vim odobravanjem MAP-a za BiH.

Stav srpskih lidera u RS-u je da žele partnerstvo, ali da ne žele članstvo u NATO. Od decembra 2018. do juna 2019. godine, u BiH je tri puta dolazio zamjenik pomoćnika državnog sekretara SAD-a, Mathew Palmer. Svoju posjetu BiH, sredinom juna 2019. godine, realizirao je u Banjoj Luci, gdje je razgovarao uglavnom sa srpskim liderima. Ukazivao je da Godišnji nacionalni program (ANP) koga BiH treba dostaviti NATO-u u Brisel, nije nikakva odluka o članstvu BiH u NATO, već da je to program od koristi za jačanje odbrambenog sektora BiH. Srpskim liderima Palmer je savjetovao da podrže Godišnji nacionalni program (ANP).¹⁷

Od izbora, oktobra 2018., u proteklih sedam mjeseci, na najvišem nivou sastajali su se lideri SDA, SNSD i HDZ-a, ali se dogovor o uspostavi vlasti nije postigao. Predsjednik SDA, Izetbegović, zalaže se za kompromisno rješenje koje bi podrazumijevalo garanciju da će se odmah u Brisel dostaviti Godišnji nacionalni plan (ANP), na čemu insistira SDA i garanciju Dodiku da neće biti daljih integracijskih mjera za ulazak BiH u NATO bez novih odluka Predsjedništva BiH ili „eventualnog referenduma“¹⁸ u BiH.

Reakcije srpskih opozicijskih lidera na Rezoluciju o vojnoj neutralnosti RS-a:

I srpski opozicijski lideri kritički su se osvrtni o skupštinskoj, a faktički Dodikovoj i SNSD-ovoj Rezoluciji o „vojnoj neutralnosti“, cijeneći da je „to jedna vrsta pokajničkog dokumenta, koji je u svojoj suštini manjkav i kontradiktoran“ zato što je upravo Dodikov SNSD, koji je izglasao tu Rezoluciju, prije 15 godina „doveo RS pred vrata NATO, a sada jednom politikantskom Rezolucijom pokušavaju izbjeći odgovornost za te svoje postupke.“¹⁹ Dakle, srpska opozicija nije kritikovala „vojnu neutralnost“ već je kritikovala SNSD-ovu i Dodikovu promjenu stavova od ranijih kada su odobrili napredak BiH prema NATO, do aktualnih kada su blokirali taj napredak.

Proizilazi da slične stavove o „vojnoj neutralnosti“ RS-a kao osnovi za blokiranje NATO puta BiH, imaju i srpska vladajuća struktura, i srpska opozicija okupljena u srpskom Savezu za promjene. Tako, naprimjer, utježno nešto „liberalniji“ lider NDP-a, Dragan Čavić je rekao da ne podržava ulazak BiH u bilo kakve vojne integracije prije nego što o tome bude poznat stav Srbije.²⁰ Prema tome, isto kao lideri vladajućih stranaka, i opozicija sudbinu srpskog naroda vidi u Srbiji, a ne u BiH.

17 Oslobođenje, 16.06.2019. godine, strana 2.

18 **Izetbegović Bakir**, Oslobođenje, 22.06.2019. godine, strana 5.

19 **Govedarica Vukota**, Oslobođenje, 19.10.2017. godine, strana 2.-3.

20 Čavić Dragan, Oslobođenje, 11.12.2017. godine, strana 5.

a) Četničke paravojne formacije i Dodikova „vojna neutralnost“ RS-a

Ravnogorski četnički pokret, kao nevladina organizacija, registriran je u institucijama entiteta RS-a da afirmira kulturne vrijednosti, čime se pokušava maskirati stvarni paravojni, ekstremistički i teroristički karakter tog pokreta. U prilikama okupljanja svojih pripadnika, Ravnogorski četnički pokret demonstrira da je vojna organizacija: Ravnogorci nose uniforme; na gornjem dijelu uniforme i kapama imaju obilježja vojske kojoj je tokom Drugog svjetskog rata komandant bio zločinac i fašista Draža Mihailović; na čelu „nevladine organizacije“ Ravnogorskog četničkog pokreta je komandant; pred postrojenom paravojnom formacijom Ravnogorskih četnika komandant predaje raport sebi nadređenom autoritetu ...; ističu da je njihov ideološki, politički i vojni cilj da Drina ponovo bude krvava, što je direktna genocidna prijetnja bošnjačkom narodu.

Dakle, politički i vojni cilj Ravnogorskog četničkog pokreta je organiziranje i pripremanje ponovnog genocida nad Bošnjacima u BiH, što je odraz politike negiranja genocida nad Bošnjacima tokom agresije na RBiH 1992-1995. godine, odnosno što je podudarno sa politikom vlasti RS-a u pogledu veličanja četničkih vođa koji su komandovali trupama srpske vojske u izvršenju tog genocida.

Devet pitanja za Dodika - paracivilnog vrhovnog komandanta, paravojnih formacija:

Vlast RS-a uspješno blokira i paralizira državne organe BiH da u okviru zadataka preveniranja i suzbijanja terorizma poduzme konkretne mjere prema Ravnogorskom četničkom pokretu. Zato je važno imati odgovore na slijedeća pitanja:

1. Da li je Dodik paracivilni vrhovni komandant svih srpskih paravojnih organizacija u BiH, uključujući i one iz Rusije i Srbije dok borave na teritoriji BiH?

2. Da li je Dodik, u ulozi paracivilnog vrhovnog komandanta, koordinator saradnje paravojnih organizacija i njihovih paravojnih vođa koji sa subverzivnim iskustvima u Gruziji, Ukrajini, Moldaviji, ... dolaze u BiH pod nazivima „Noćni vukovi“, „Kozaci“...?

3. Da li je slučajno što je militantni Ravnogorski četnički pokret u institucijama RS-a registriran kao nevladina organizacija za „kulturu“, slično kao što se militantni uniformirani „Kozaci“, predstavljaju kao „kulturno umjetničko društvo“, odnosno da li je slučajno što su ruski „Kozaci“ koji se predstavljaju da su „folklorno društvo“ tokom boravka u BiH, smješteni u kampu specijalnih jedinica MUP RS-a i na poligonu za gađanje?²¹

4. Zašto nadležni organi BiH ne utvrde da li paravojne aktivnosti Ravnogorskog četničkog pokreta uključujući i prijetnje ponovnim genocidom nad Bošnjacima, spadaju u „kulturnu“ djelatnost za koju je ta „nevladina organizacija“ registrirana?

21 Mekić Dragan, Oslobođenje, 12.01.2019. godine, strana 2.

5. Zašto nadležni organi BiH ne utvrde da li paravojna djelatnost Ravnogorskog četničkog pokreta koja uključuje prijetnje ponovnim genocidom nad Bošnjacima, daje osnova za sumnju da je na sceni terorističko djelovanje?

6. Da li za paravojno djelovanje Ravnogorskog četničkog pokreta ,uključujući i prijetnje ponovnim genocidom nad Bošnjacima, postoji zakonski osnov za sudsko procesuiranje i šta u vezi s tim radi Tužilaštvo BiH?

7. Da li ima osnova za inicijativu da se Ravnogorski četnički pokret stavi na SAD-ovu i EU-ovu crnu listu terorističkih organizacija?

8. Da li ima osnova da se Ravnogorski četnički pokret briše iz registra nevladinih organizacija?

9. Da li postoji veza između prijetnji od strane četnika Ravnogoraca ponovnim klanjem Bošnjaka i prijetnji koje je istaknuti funkcioner Dodikovog SNSD-a, Rajko Vasić, putem medija obraćajući se bošnjačkom narodu, izrazio riječima: „*Nešto mi-slim, ako toliko volite taj genocid nad vama, sačekajte slijedeću priliku.*“^{22?}

Reagiranja protiv Ravnogorskog četničkog pokreta:

Politički faktori i lideri koji sebe identificiraju sa vrijednostima domovine BiH osudili su paravojne formacije Ravnogorskog četničkog pokreta, koje se svake godine, 13. marta²³ postrojavaju kod Višegrada u povodu godišnjice hapšenja četničkog komandanta iz Drugog svjetskog rata Dragoljuba Draže Mihailovića.²⁴ Uprkos tim osudama, vlast u Banjoj Luci, na čelu sa Dodikom, o tome za javnost ništa nije saopćavala, upravo zato što ima ulogu ilegalnog političkog autoriteta za ilegalne četničke vojne formacije.

Ujedinjena politika RS-a i Ravnogoraca razlog distanciranja od NATO-a:

Da vođe RS-a nisu organizatori paravojnih organizacija četničkog karaktera, onda ne bi bilo ni njihovih otpora težnjama da se država BiH integrira u NATO. Bitno manji problem bi bio da vladajući lideri RS-a istinski žele „*vojnu neutralnost*“. U tom slučaju, po vojnim pitanjima zauzeli bi poziciju ekvidistance naspram svih politika koje se vojno organiziraju u BiH i šire na prostoru Balkana, pa i naspram Ravnogorskog četničkog pokreta.

U eventualnom ponovnom oružanom sukobu na prostoru Balkana, politika koja je u Narodnoj skupštini RS-a izglasala „*vojnu neutralnost*“ pokazala bi da su paravojne formacije Ravnogorskog četničkog pokreta pod njihovom političkom kontrolom, jer je ideologija i politika vlasti u RS-u izrasla iz četničke ideologije, odnosno u eventualnom oružanom sukobu bilo bi još očitije da je vlast RS-a duboko srasla sa četničkim paravojnim formacijama, da je protiv države BiH, da je integrirana u političku i vojnu strategiju Srbije, odnosno da je eksponent interesa koje Rusija na

22 Vasić Rajko, Oslobođenje, 12.03.2019. godine, strana 3.

23 Godišnjica hapšenja četničkog vođe Draže Mihailovića, 2019., obilježena je 10.03., tri dana ranije.

24 Oslobođenje, 11.03.2019. godine, strana 2.-3.

Balkanu pokušava ostvariti osloncem na ekstremističku i terorističku velikosrpsku desnicu.

Integrirana u taj ambijent, Dodikova politika je ocijenila da su iskoraci BiH u pravcu NATO-a izvan interesa politike kojoj su potrebne četničke paravojne snage. Dodiku je zadato da se, fingirajući „vojnu neutralnost“ bori protiv integracije BiH u NATO, odnosno da na taj način potpuno suprotno od onoga što sobom nosi sintagma „vojna neutralnost“, djeluje u okviru ilegalnog, paravojnog, četničkog organiziranja, što je prijetnja za mir i sigurnost u BiH i njenom okruženju.

Vlast u entitetu RS djeluje protiv Oružanih snaga BiH:

U kontekstu ukupnih utjecaja sa karakterom težnji za militarizacijom entiteta RS-a, uz distanciranje od sistema odbrane BiH i u kontekstu pokušaja da se nosioci sigurnosti RS-a ujedine u sigurnosni i odbrambeni sistem Srbije, treba razmatrati inicijativu koju je Dodik pominjao krajem 2018. godine, da Predsjedništvo BiH, dok je on predsjedavajući, osudi formiranje vojske Kosova, da je osnivanjem kosovske vojske poremećen balans snaga u regiji Zapadnog Balkana predviđen Dejtonskim sporazumom, te da, ako se dozvoljava Kosovu da ima vojsku, da svoju vojsku treba imati i RS, ističući da je tom entitetu oduzeta vojska i da istu treba vratiti, izlaskom srpske „komponente“ iz Oružanih snaga BiH.²⁵

Krajem decembra 2017. godine, Dodik je rekao: „Srbe u Oružanim snagama BiH ne doživljavamo kao naše“.²⁶ Toj izjavi su se suprotstavili lideri srpske opozicije. Borenovićev (Ivanićev) PDP, saopćenjem za javnost je poručio da se, za razliku od Dodika, Srbi treba da „ponose srpskim vojnicima i oficirima“²⁷ u Oružanim snagama BiH.

Istovremeno, uz Rezoluciju o „vojnoj neutralnosti“, vladajući autoriteti RS-a su ocijenili da je proces knjiženja vojne imovine kao državne, (što je uslov za aktiviranje MAP-a i približavanje članstvu u NATO), „nezakonit i neustavan jer je teritorija RS-a jedinstvena, nedjeljiva i neotuđiva u skladu sa Dejtonskim sporazumom.“²⁸ U tom slučaju, od strane srpskih ekstremista, država BiH se kvalificira kao faktor ugrožavanja teritorijalnog integriteta RS-a.

Negiranje Oružanih snaga BiH, zagovaranje demilitarizacije BiH i isticanje „vojne neutralnosti“, vladajući lideri RS-a propagiraju uz istovremenu militarizaciju koja se provodi upravljanjem četničkim paravojnim formacijama što se, januara 2019. godine, demonstriralo paravojnim defileom povodom svečanog obilježavanja Dana RS-a - 9. januara. U militantnim ešalonima policije RS-a bile su paravojne četničke formacije „Srpske časti“ i „Ravnogorskih četnika“. Defileu je prisustvovao predstavnik Južne Osetije, paradržave u Gruziji, što je bio jasan znak u kojem pravcu se negiraju Oružane snage BiH a grade četničke paravojne.

25 **Dodik Milorad**, po kolumni, Katana Gordana, Oslobođenje, 15.12.2018. godine, strana 2.

26 **Dodik Milorad**, Oslobođenje, 23.12.2017. godine, strana 3.

27 Oslobođenje, 23.12.2017. godine, strana 3.

28 **Dodik Milorad**, Oslobođenje, 19.10.2017. godine, strana 2.-3.

Društvo u RS-u je izloženo militarizaciji, ne samo u pogledu tretiranja policije RS-a i njenog povezivanja sa paravojnim snagama u formi „Srpske časti“ nego i uvođenjem tih paravojnih formacija u klupe Narodne skupštine RS-a, što se činilo u širem i dubljem procesu militarizacijom društvene svijesti u sredinama srpskog naroda.²⁹

b) Militarizacija osnivanjem rezervne policije u RS-u

Narodna skupština RS-a donijela Zakon o rezervnoj policiji:

Nakon pribavljanja naoružanja sa dugim cijevima, tokom 2017. i 2018., navodno pod motivom odgovora na sigurnosne probleme izazvane migrantskom krizom u BiH, uslijedila je inicijativa formiranja rezervnih snaga policije RS-a, što je 2019. godine implementirano donošenjem Zakona o tome od strane RS-ove entitetske Skupštine. Tim Zakonom je predviđeno da rezervna policija RS-a ima 1.000 pripadnika, što je 20 posto od redovnog policijskog sastava. Za usvajanje Zakona glasao je 51 poslanik, dva su bila protiv, a 19 iz SDS-a i PDP-a je bilo suzdržanih. Od 1.000 rezervista policajaca, planirano je da se u toku 2019. godine obuču njih 100, iako u budžetu za tekuću godinu nema stavke po tom osnovu.³⁰

Komisija za sigurnost Parlamenta FBiH, bez uspjeha, je tražila od OHR-a i visokog predstavnika Valentina Inzka da zaustavi uspostavu rezervne policije i spriječi donošenje zakona o tome. Reagiranjem od strane međunarodne zajednice i javnosti u entitetu FBiH nije postignuto odvratanje od formiranja i naoružavanja rezervnih policijskih snaga entiteta RS-a.

Obmana da je osnivanje rezervne policije odgovor na migrantsku krizu:

Migrantska kriza je iskorištena kao opravdanje za osnivanje rezervne policije, a stvarni motivi su težnja da RS uspostavi svoju vojnu organizaciju i da tako jača na štetu države BiH, što je ekstremista Dodik, upravo u vrijeme rasprave o rezervnoj policiji izrazio riječima: „Nemam volju da BiH napravim mogućom zemljom. Imam volju da uzmem što pripada RS-u i ništa me drugo ne zanima. Želim da štitim naš nacionalni, državni i republički interes na taj način.“³¹

Takvi Dodikovi stavovi indiciraju i potvrđuju da je osnivanje rezervne policije motivirano s ciljem da entitet RS-u ima svoju vojsku. Na to ukazuju i brojne druge činjenice kao što je postavljanje table sa natpisom „Vojska Republike Srpske“, ispred kasarne Oružanih snaga BiH na Palama, kod Sarajeva, što se dogodilo upravo u vrijeme intenzivnog političkog djelovanja za osnivanje rezervne policije RS-a. Takve aktivnosti RS-ove vlasti zabrinjavaju građane, političke i ostale društvene faktore koji su sebe identificirali sa vrijednostima svoje domovine BiH. Njih brine i činjenica što se hrvatski lideri i politički faktori o tome ponašaju „nezainteresirano“, kao da se

29 Stav, 08.02.2018. godine, strana 28.-33.

30 Dinarević Harun, Oslobođenje, 19.04.2019. godine, strana 5.-5.

31 Dodik Milorad, Oslobođenje, 19.04.2019. godine, strana 4.

njih to ne tiče, što se smatra posljedicom saradnje Dodika sa Čovićem, jer Čović, u jačanju Dodikovih secesijskih namjera, vidi šansu i opravdanje za uspostavu trećeg hrvatskog entiteta u BiH.

Rezervna policija RS-a će biti organizirana po principima vojne doktrine:

Aktivnosti za formiranje rezervne policije u entitetu RS-u indiciraju da je na sceni tendencija produbljivanja i zaoštavanja krize u BiH, da paracivilni vrhovni komandant srpskih paravojnih organizacija cijeni da su u BiH mogući oružani sukobi i da se RS treba pripremati za rat. Tako se negiraju Oružane snage BiH. Negira se i djelovanje svih institucija države BiH u pripremanju za odbranu u skladu sa sigurnosnom strategijom BiH. Dakle, formiranje rezervne policije RS-a je izraz distanciranja srpskih lidera na čelu sa Dodikom od Oružanih snaga BiH i od priprema za odbranu koje legalno i legitimno treba provoditi sistem sigurnosti i odbrane u skladu sa zakonima i Ustavom BiH.

Sve to ukazuje da će rezervna policija RS-a biti organizirana i pripremana prema principima vojne doktrine što će se realizirati, dijelom transparentno, a dijelom ilegalno. Vlast RS-a, na čelu sa Dodikom, ne poštuje procjene koje se u nadležnosti državnih organa BiH odnose na sigurnosnu situaciju. Policijski kapaciteti u entitetima BiH i kapaciteti sigurnosnih službi na nivou BiH (OSA, SIPA, Granična služba), po procjenama državnih organa zadovoljavaju potrebe. Ako ne zadovoljavaju, onda se mjere organizacijske dogradnje trebaju poduzimati, zajednički, na bazi državnih procjena i potreba.

Mnoge činjenice iz ponašanja srpskih lidera, na čelu sa Dodikom, u vezi formiranja rezervne policije ukazuju da je u entitetu RS-u, u okviru priprema za rat, na sceni sveopća militarizacija politike i društva u cjelini, a militarizacija policije je samo izraz i epilog militarizacije društva u RS-u, u čemu se ignorira politička volja nesrba.

Reagiranjje iz MUP-a, bh. entiteta FBiH:

Imajući u vidu prijetnje sigurnosti i miru u BiH, da bi se osigurao sigurnosni balans policijskih snaga, pokrenute su inicijative da se rezervna policija formira i u entitetu FBiH, što je izraz nužde i zabrinutosti građana i političkih faktora identificiranih sa vrijednostima svoje domovine BiH. Inicijativa o osnivanju rezervne policije entiteta FBiH ispoljena je u nadležnosti MUP-a entiteta FBiH na čelu sa ministrom Aljošom Čamparom. On je predložio da se pripremi i usvoji zakon o osnivanju rezervne policije u entitetu FBiH, a uz to izvrši dodatno zapošljavanje na policijske dužnosti u okviru zakonom predviđenih kapaciteta, jer je, od ukupno 9.027 sistematiziranih radnih mjesta popunjeno samo 7.501 mjesto. O tome, ministar Čampara je rekao: „Ukoliko RS odustane od dalje procedure“ osnivanja rezervne policije „i mi smo spremni povući“³² svoju inicijativu za usvajanje zakona o rezervnoj policiji.

32 Čampara Aljoša, Oslobođenje, 11.06.2019. godine, strana 9.

KUKAVIČLUK ORGANIZATORA, EGZEKUTORA I SLJEDBENIKA POLITIKE GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA

(U povodu obilježavanja 24. godišnjice genocida u Srebrenici)

a) Pojam i ispoljavanje kukavičluka u velikosrpskoj politici

Ko je kukavica i šta je kukavičluk?

Kukavica je osoba, grupa ili organizacija koja svoje djelo podmeće drugoj osobi, grupi ili organizaciji s ciljem da izbjegne posljedice učinjenog djela, iako je očito da je upravo ta osoba, grupa ili organizacija koja je subjekt podmetanja, počinitelj tog djela. Suprotnost kukavičluku je hrabrost, sposobnost prihvatanja odgovornosti za posljedice učinjenog djela.

Ako je upravo to suština kukavičluka i suština hrabrosti kao suprotnosti kukavičluku, onda je u vezi ponašanja vladajućih srpskih lidera bitno postaviti slijedeća pitanja: Zar nije kukavičluk ubijati zarobljenike i civile – žene, djecu, starce? Zar nije još veći kukavičluk iznalaziti opravdanje za takvo ubijanje, te propagirati da je to obično ubijanje, a ne genocid? Zar nije kukavičluk uzrokovati rat, ratna stradanja i razaranja, a onda propagirati da su to uzrokovali politički faktori na strani žrtava? Zar nije kukavičluk negirati genocidni karakter zločina nad Bošnjacima, i pored toga što je nadležni međunarodni sud u Hagu utvrdio njihov genocidni karakter? Zar nije kukavičluk smatrati da Karadžić i Mladić nisu krivi za zločine genocida nad Bošnjacima, ne samo u Srebrenici već i širom BiH, ako su već, prema ocjenama od strane aktuelnih vladajućih srpskih lidera oni zaslužni za nastanak i ukupno ratno djelovanje „Republike Srpske“ i „Vojske Republike Srpske“? U čemu je logika da se Karadžić i Mladić smatraju zaslužnim za nastanak tih paradržavnih tvorevina, a da nisu krivi za genocid koji je izvršen djelovanjem tih tvorevina, upravo u vrijeme dok su oni tokom rata bili na njihovom čelu?

Dometa nemoralnosti četničkog kukavičluka:

Duboka i široko rasprostranjena nemoralnost genocidne politike i prakse, kao i nemoralnost nepriznavanja genocida, želi se opravdati raznim insinucijama protiv žrtava genocida, njihovih porodica, njihovog bošnjačkog naroda i njihovih predstavnika. To podmetanje četničke nemoralnosti prebacivanjem na stranu žrtava genocida ispoljava se na brutalan način koji svu tu politiku, njene ideologe i sljedbenike čini kukavicama. Vladajući srpski lideri i njihovi mediji odavno se kukavički angažiraju da predstave kako broj stradalih u srebreničkom genocidu nije 8.372 već da je mnogo manji, da broj ekshumiranih žrtava genocida iz masovnih grobnica na prostoru Srebrenice nije 7.119 već da je manji, da broj masovnih grobnica iz kojih su ekshumirane uglavnom bošnjačke žrtve genocida širom BiH nije preko 600 sa

tendencijom povećavanja već da je manji, te da masovnih grobnica, koje su posljedica četničkog genocida nad Bošnjacima, više nema, iako se kontinuirano otkrivaju nove...

Kukavičluk u izjavi načelnika Općine Srebrenica, Mladena Grujičića:

Moralni sunovrat četničkog kukavičluka i zločina može se ilustrirati brojnim izjavama vladajućih srpskih lidera u Beogradu, Banjoj Luci, širom Srbije i bh. entiteta RS-a. Tako, naprimjer, 11. jula 2019. godine, povodom ukopa 33 bošnjačke žrtve u genocidu na području Srebrenice, sljedbenik ekstremiste Dodika, načelnik općine Srebrenica, Grujičić Mladen, pored ostalog, je rekao: „... Broj od 8.372 ubijenih Bošnjaka nije tačan. To treba revidirati ako se želi pokazati želja za suživotom. Kvalifikacija samih zločina je urađena tako da ne odgovara istini i stanju na terenu ... Nije validna cifra od 8.372 ubijena ...“

Zanimljiv bi bio odgovor Grujičića na pitanja: U kojoj bi mjeri kazne izrečene u Hagu zločincima Karadžiću, Mladiću, ... bile manje od onih koje su izrečene, da je u julu 1995. godine broj stradalih Srebreničana, umjesto 8.372 bio 8.371? Da li bi Haški tribunal, umjesto osuđujućih presuda Karadžiću, Mladiću ..., donio oslobađajuće presude kako to žele organizatori, naredbodavci i egzekutori zločina genocida, da je kojim slučajem broj stradalih na prostoru Srebrenice, jula 1995. godine, umjesto 8.372, bio 8.371?

Potreba da se postave takva pitanja Grujičiću kao sljedbeniku Karadžićeve, Mladićeve, ... i Dodikove ekstremističke politike inicirana je intenzitetom moralnog sunovrata četničkog kukavičluka, upravo u vrijeme obilježavanja 24. godišnjice genocida u Srebrenici. Poubijati i prognati Bošnjake u Podrinju i drugim krajevima BiH, a zatim zemlju koju su genocidom upropastili, nazvati samo „srpskom“ i tako zaprijetiti povratnicima da su se vratili na tuđu a ne na svoju zemlju, ekstremna je nečovječnost iz koje nastaje i ekstremni kukavičluk i ekstremna težnja da se nastavi sa izazivanjem nereda i sukoba koji mogu ponovo prerasti u sukobe katastrofalnih razmjera. Taj naziv da je „srpska“ ona zemlja na kojoj su poubijani i sa koje su protjerani Bošnjaci i Hrvati, sam po sebi je izraz genocidnih namjera četničke politike čiji je kukavički karakter proizveo negiranje genocida. U genocidnom karakteru velikosrpske politike ništa nije očitije od naziva da je „srpska“ upravo ona zemlja na kojoj su poubijani i sa koje su protjerani Bošnjaci i Hrvati. Težak je društveni i politički položaj povratnika Bošnjaka i Hrvata na svoja imanja, ako se kao povratnici moraju osjećati kao da su se vratili na tuđu „srpsku“, a ne na svoju zemlju.

Samo moralno opustošena i unakažena osoba kakav je ekstremista Dodik, u jednoj situaciji prizna genocid, a u drugoj negira genocid. Da ima imalo dostojanstva, odnosno, da nije kukavica, Dodik ne bi mijenjao izjave o tako krupnim političkim i moralnim pitanjima, već bi hrabro i dostojanstveno ostao pri svom ranije izrečenom stavu.

b) Zločinački karakter četničkog kukavičluka

Samo kukavice u ratu ubijaju civile - djecu, žene i starce:

Veliki je kukavičluk ubijati zarobljene vojnike, a još veći zarobljavati i ubijati civile – žene, djecu, starce, a još veći, iznalaziti opravdanje za takvo ubijanje, te propagirati da je to obično ubijanje, a ne genocid, kako se utvrdilo u redovnom postupku Haškog tribunala. Čast svakog pa i srpskog vojnika i komandanta treba da se potvrđuje odgovornom zaštitom, a ne ubijanjem zarobljenika, djece, žena i staraca.

Kukavičluku organizatora i egzekutora zločina genocida nad Bošnjacima u Srebrenici i širom BiH, o čemu svjedoče na stotine masovnih grobnica za kojima se još uvijek traga, međunarodni Haški tribunal bi udovoljio samo u slučaju da je oslobodio zločince od odgovornosti. Nikakva drugačija, osim oslobađajuća presuda od strane Haškog tribunala, kukavicama ne bi bila prihvatljiva jer hraneći se kukavičlukom, svo zlo koje su činili podmeću žrtvama, odnosno prebacuju na stranu branitelja od opasnosti njihovog zločinstva i kukavičluka. Obilježje kukavičluka je sadizam nad nemoćnima. Kada se četničke kukavice, koje su sadistički ubijale nemoćne, pokušavaju predstaviti herojima srpskog naroda, onda je to dodatni, produženi kukavičluk. To je proizvodnja četničkog kukavičluka u kontinuitetu proteklog, aktuelnog i budućih vremena. Pokušaji da se prikrije četnički kukavičluk i da se od četničkih kukavica grade mitovi četničkog „herojstva“, dalje je i dublje srljanje u još veći, dublji, moralno zapušteniji i masovniji kukavičluk.

Četničke kukavice, u korist zločinaca, otimaju antifašističko herojstvo svih, pa i Srba:

Kukavicama treba nazivati, po imenu i prezimenu organizatore, naredbodavce i egzekutore ubijanja. Niko normalan neće srpski narod negativno etiketirati zato što su njegovi pripadnici bili organizatori, naredbodavci i egzekutori zločina u toku oružane agresije na RBiH 1992-1995. godine. Ljudi koji sebe identificiraju sa vrijednostima svoje domovine - BiH, pa i Bošnjaci, znaju za herojstvo mnogih Srba u partizanima i za njihove žrtve u antifašističkoj borbi tokom Drugog svjetskog rata. U posljednje vrijeme, zapaža se da četničke kukavice, na čelu sa Dodikom, pokušavaju sebi prisvojiti partizansko antifašističko herojstvo u toku Drugog svjetskog rata, s težnjom da se samo Srbi predstave kao antifašisti. Nespojivi su istinsko antifašističko, partizansko herojstvo i četnički kukavičluk. Ta vrsta svesrpskog takozvanog pomirenja sa ambicijom da se antifašističke herojske zasluge predaju četnicima, kukavicama, velika je obmana na štetu srpskog i svih drugih naroda u BiH i šire u državama na Balkanu nastalim kao posljedica raspada bivše SFRJ.

Četničke kukavice svoja zločinačka djela podmeću svom narodu:

Visok stupanj četničkog kukavičluka koga ispoljavaju organizatori i sljedbenici politike i prakse genocida nad Bošnjacima potvrđuje se i na taj način što se čitav srpski narod pokušava uvesti u odgovornost za izvršene zločine genocida. To se čini obmanama putem propagande s ciljem da se u srpskom narodu veličaju orga-

nizatori, naredbodavci i egzekutori genocidnih zločina. I u tom pogledu, četničke kukavice su dosljedne sebi pa kontinuirano svoja djela zataškavaju, iskrivljeno predstavljaju kao da srpski narod stoji iza tih zločina. Tako se sa zločinaca po imenu i prezimenu, genocidni zločini, podmeću cijelom srpskom narodu. Dakle, priroda četničkog kukavičluka je da zločine kukavica podbacuju svima oko sebe, pa čak i svom srpskom narodu. Ustvari, insistiranje da srpski narod podrži i opravda organizatore i egzekutore genocidnih zločina, nije ništa drugo nego podmetanje odgovornosti srpskom narodu za djela koja su počinili četnički zločinački lideri iz srpskog naroda.

c) Pozitivan potencijal srpskog naroda u korist mira zarobilo je četništvo

Bošnjaci, Hrvati i Srbi imaju pozitivna iskustva zajedničkog života:

Stoljećima, u Bosni i Hercegovini, Srbi, Hrvati, Bošnjaci i Ostali žive zajedno. Jedni s dugima su sticali pozitivna životna iskustva. Zajednički, u svojim istostima, sličnostima, posebnostima i razlikama, zalagali su se za iste vrijednosti koje su osnova za uvažavanje nacionalnih i vjerskih razlika. Međusobno su se pomagali i poštovali. Pokušaje kojih je bilo u historiji da se poremeti kultura zajedničkog života, udruženo su suzbijali i prevazilazili, naročito kao antifašisti u toku Drugog svjetskog rata.

I Srbi su dali veliki doprinos u antifašističkoj borbi:

Doprinos srpskog naroda u antifašističkoj borbi, posebno u Drugom svjetskom ratu, je vrijednost koju treba poštovati, a pozitivna iskustva povezivanja u toj borbi Srba, Hrvata, Bošnjaka i Ostalih, u korist mira i progresa treba afirmirati i prenositi iz generacije u generaciju. U okviru svog antifašističkog identiteta, Srbi su se ponosili svojim doprinosom u borbi protiv četništva u Drugom svjetskom ratu. U pedeset godina izgradnje zajedničke države, bivše SFRJ, oni su se zalagali za „bratstvo i jedinstvo“ i druge zajedničke vrijednosti za sve narode i građane tog vremena. U bogatoj historiji zajedničkog života, Srbi su pružali pomoć svojim komšijama Bošnjacima i Hrvatima. Također, Srbi su od svojih komšija Hrvata i Bošnjaka primali pomoć u raznim nevoljama.

Pozitivan moralni potencijal u srpskom narodu je zarobljen i treba ga osloboditi:

Ljudi u BiH koji sebe identificiraju sa vrijednostima svoje domovine BiH, posebno sa vrijednostima i pozitivnim iskustvima zajedničkog života, uvjereni su da u srpskom narodu i dalje postoji snažan potencijal koji može reafirmirati pozitivna iskustva zajedničkog života sa drugim ljudima u zajedničkoj domovini Bosni i Hercegovini, ali da je taj potencijal zastrašen i zarobljen četničkom, zločinačkom, velikosrpskom politikom i praksom koja među drugim narodima, ne samo u BiH i Balkanu, već i šire u svijetu, podriiva moralni integritet i ugled srpskog naroda. Ta ideološka, moralna i politička destrukcija, u posljednje tri decenije intenzivno se odvija u korist

retrogradnih ideologija i politika koje donose zlo, političke sukobe, pa i katastrofalne ratove.

Potencijal u srpskom narodu koji može reafirmirati pozitivna iskustva zajedničkog života sa drugim ljudima u zajedničkoj domovini Bosni i Hercegovini može osloboditi svoj srpski narod od sila mraka, fašizma, ekstremnog nacionalizma, mržnje i zapostavljanja svijetlih strana srpske tradicije. Od tih antiljudskih pritisaka, srpski narod će se osloboditi kada se u njegovim životnim sredinama spozna da je kukavičluk obilježje vladajućih srpskih lidera, njihove politike i prakse od osamdesetih godina prošlog 20 stoljeća. U aktuelnom vremenu, kada mir treba učiniti trajnim i stabilnim, kukavičluk vladajućih srpskih lidera dostigao je razmjere protiv kojih treba organizirati pobunu srpskog naroda, prije svega, glasanjem na izborima za moralno i politički stabilne lidere i političke faktore distancirane od *četničkog zločinstva i kukavičluka*.

d) Kako ekstremista Milorad Dodik vrijeđa patriote BiH, posebno Bošnjake?

Srpski narod neće moći dugo trpiti bruku i sramotu koju mu donosi lider bh. Srba Milorad Dodik tako što svakog dana zabada nož u srce građanima koji su se identificirali sa vrijednostima svoje domovine BiH, posebno Bošnjacima. Svojim izjavama protiv BiH, kao zajedničke domovine svih njenih građana, *Srba, Hrvata, Bošnjaka i ostalih*, Dodik uznemirava javnost u kojoj jača ponos svojom domovinom, a uz to i odgovornost da niko ništa ne učini što bi u obliku odgovora Dodikovom ekstremizmu i kukavičluku uvrijedilo srpski narod.

Uvrede koje Dodik svakodnevno iznosi u javnost iniciraju potrebu da se legalni i legitimni predstavnici bošnjačkog naroda obrate srpskom narodu sa molbom da im pomognu u zaštiti i odbrani od Dodikovog vandalizma. Srbi mogu pomoći Bošnjacima da od Dodika otmu nož koga on svakodnevno zabada u srce Bošnjaka i da na taj način ljudi u BiH steknu još kvalitetniju osnovu za zajednički život u prijateljstvu, miru i progresu.

U sredinama građana svih nacionalnosti koji su sebe identificirali sa vrijednostima svoje domovine BiH, osjeća se da njima najveća prijetnja dolazi od ekstremista koji slijede Dodika, jer je politika koju je Dodik preuzeo od Miloševića i Karadžića tokom rata ubijala Bošnjake, odreda, i mlado i staro, i muško i žensko, s ciljem da ih potpuno unište. U aktuelno vrijeme, ista ta politika, na čelu sa ekstremistom i kuka vicom Dodikom, svakodnevno grubo vrijeđa bošnjački narod, zabadajući mu nož u srce, a njihovo srce je BiH, zajednička domovina Srba, Bošnjaka, Hrvata i svih ostalih njenih građana.

Sadržaji Dodikovih uznemirujućih uvreda bošnjačkog naroda, kukavičluk su koji vrijeđa dostojanstvo srpskog naroda. Patrioti BiH su uvjereni da će srpski narod kad tad, na osnovama svog moralnog i nacionalnog ponosa stati na put kukavičkom ponašanju svojih vođa, kakav je Dodik.

PROTIV BOSNE I HERCEGOVINE VLAST „REPUBLIKE SRPSKE“ REALIZIRA VANJSKU POLITIKU SRBIJE

a) Djelovanja lidera RS protiv države BiH, izraz je vanjske politike Srbije

Aktuelni sadržaji vanjske politike Srbije protiv Bosne i Hercegovine:

Neprijateljska propaganda protiv BiH od strane srpskog lidera Milorada Dodika direktan je izraz vanjske politike Srbije protiv BiH. Na dnevnoj osnovi, što suptilno i prikriveno, što provokativno i otvoreno, na štetu mira i sigurnosti, Srbija se destruktivno miješa u unutarnja pitanja BiH. U tom smislu, Dodikovu neprijateljsku destrukciju protiv BiH, treba tretirati integralnim dijelom i izrazom vanjske politike Srbije prema Bosni i Hercegovini. Aktuelni sadržaji vanjske politike Srbije prema BiH su slijedeći:

(a) beogradsko usmjeravanje da srpski politički subjekti i lideri u RS-u odbacuju temeljne vrijednosti države BiH;

(b) beogradsko usmjeravanje da svi Srbi u RS-u slijede Dodikovo propagiranje da je država BiH „*nemoguća*“ i da će nestati, a da entitet RS ima alternativu jer će se pripojiti Srbiji;

(c) beogradska podrška izjavi koju je Dodik dao u ulozi člana Predsjedništva BiH, da je „*Dejtonskim sporazumom napravljena greška što je očuvana Bosna i Hercegovina*“, što znači da je po Dodikovom trebalo nastaviti rat, a da grešku što je zaustavljen rat treba ispraviti upornim Vučićevim i Dodikovim pokušajima da se „*mirnim*“ putem uništi BiH, pa ako to nije moguće, da se u ime ispravljanja - Dejtonskim sporazumom učinjene greške, kako to konstatira Dodik, treba pripremati za ponovni rat;³³

(d) beogradska podrška Dodikovim učestalim izjavama da Srbi ne vide budućnost u BiH;

(e) beogradsko – Vučićevo i Dodikovo odbacivanje Dana državnosti - 25. novembra (ZAVNOBiH);

(f) beogradska podrška Dodikovo propagandi da Srbi u BiH trebaju biti „*protiv donošenja zakona da se 25. novembar proslavlja kao Dan državnosti BiH*“, jer taj datum, kako ističe Dodik, „*može biti praznik jednog ili eventualno dva naroda, a nije praznik BiH*“;³⁴

(g) beogradsko huškanje, da se uz negiranje države BiH, istovremeno propagira da je RS država a ne obični entitet, što je direktno usmjereno protiv Dejtonskog sporazuma;

33 Dodik Milorad, po kolumni, Selimbegović Vildana, Oslobođenje, 22.07.2019. godine, strana 8.

34 Dodik Milorad, Oslobođenje, 26.11.2017. godine, strana 3.

(h) beogradsko ohrabrivanje srpskih lidera da djeluju protiv pokušaja da se unaprijedi efikasnost državnih institucija BiH;

(i) beogradsko podstrekavanje srpskih kadrova na istaknutim funkcijama u državnim institucijama BiH i entitetskim institucijama RS-a da u međunarodnim odnosima ignoriraju državu BiH, insistirajući da se umjesto pomena Bosne i Hercegovine, širom svijeta, „čuje glas“ RS-a kao da je država, što su težnje koje se proširuju na sve društvene oblasti, uključujući kulturu i sport, pa je, naprimjer, u Beogradu, na Svjetskom prvenstvu u fudbalu za srednje škole, igrala ženska fudbalska reprezentacija RS-a, o čemu je šef delegacije RS-a, Velibor Vidović, rekao da je u vezi s tim, srpski „glavni motiv želja da Republika Srpska izlazi na međunarodnu scenu;“³⁵

(j) beogradsko huškanje da se, koristeći i propagirajući simbole pod kojima su izvršeni masovni zločini genocida u BiH, odbacuju vrijednosti i simboli antifašističke borbe u Drugom svjetskom ratu;

(k) beogradsko insistiranje da se u RS-u praktički promovira fašistička praksa četničkog pokreta za vrijeme Drugog svjetskog rata i tokom oružane agresije na RBiH '92-'95. godine, a da se putem propagande obmanjuje da su srpski lideri u RS-u antifašisti;

(l) beogradsko podsticanje da lideri RS-a zanemaruju da su se u Drugom svjetskom ratu protiv fašizma borili i stradavali pripadnici svih naroda Jugoslavije, što je historijski revizionizam koji se, pored ostalog ispoljava putem godišnjih manifestacija na Kozari, gradnjom crkve na Tjentištu uz spomenik palim partizanima u bici na Sutjesci, godišnjih manifestacija za obilježavanje oslobođenja Beograda, ...;

(lj) beogradsko zalaganje za savez sa velikohrvatskom politikom u cilju razbijanja i podjele države BiH, što praktično provode, zajednički, Dodik i Čović;

(m) beogradsko insistiranje da lideri Srba u institucijama BiH slijede politiku „vojne neutralnosti“ Srbije a da odbacuju bh. sigurnosnu politiku približavanja članstvu NATO-a.

Poslijeratno maskiranje subverzivne operacije Srbije protiv BiH:

U razmatranjima stanja sigurnosti u regiji Zapadnog Balkana, ključni problem je što autoriteti i institucije međunarodne zajednice, posebno autoriteti i institucije EU, njenih najutjecajnijih članica i SAD-a, pa i NATO-a, suviše odvojenim tretiraju politiku zvaničnog Beograda i politiku vladajućih autoriteta i političkih stranaka u RS-u, iako je očito da su oni u ideološkoj, političkoj i propagandnoj simbiozi.

Vrhunski cilj subverzivne vanjske politike Srbije je da maskira svoju paternalističku ulogu u odnosu na vladajuće političke snage u RS-u. Maskiranje svog paternalizma u pogledu koncipiranja ideoloških i političkih pravaca djelovanja vlasti u RS-u, te u pogledu diktiranja njihovog praktičnog političkog ponašanja na dnevnoj osnovi, Beograd smatra najuspješnijom stranom svoje subverzivne strategije protiv BiH.

35 Oslobođenje, 10.04.2019. godine, strana 37.

Na toj matrici beogradska propaganda je indoktrinirala veći dio srpskog naroda da su paravojska u sastavu paradržave RS-a i druge institucije te paradržave u toku rata nastale i da su djelovale kao izraz unutarnjih sukoba u kojima je trebalo zaštititi srpski narod, a ne kao izraz diktata, upravo iz Beograda koji je izmišljao i fingirao ugroženost Srba i BiH. Poslije rata, na istoj toj matrici, dok diktira svaki bitan potez vlasti RS-a i njegovih vladajućih lidera, posebno Dodika, odnosno dok integrira vlast entiteta RS-a u političko i državno uređenje Srbije, Beograd se ironično ponaša kao da nema ništa sa Dodikovom destrukcijom i da je Dodikova destrukcija izraz unutarnjih sukoba u BiH.

Takva subverzivna vanjska politika Srbije prema BiH glavni je uzrok zastoja u reformama na putu BiH prema članstvu u EU i NATO. Vanjska politika Srbije prema BiH je glavni uzrok visokog rizika za mir u BiH i šire u regionu, odnosno, vanjska politika Srbije prema BiH uzrokuje teške političke sukobe sa rizicima da poprime oružane oblike i sadržaje.

Dakle, sistem sigurnosti i odbrane BiH mora biti usmjeren na zaštitu mira i sigurnosti od opasnosti koje su izraz vanjske politike Srbije prema BiH. Zaštitu od Dodikovog ekstremizma treba smatrati zaštitom od opasnosti koje dolaze od vanjske politike Srbije prema BiH.

b) Vanjska politika Srbije i karakter svečanog obilježavanja Dana RS-a 9. januara

Srbijansko ugrožavanje teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine:

Vanjsku politiku Srbije prema Bosni i Hercegovini ilustriraju dvije izjave na svečanoj akademiji u okviru proslave Dana RS-a, 09. januara 2018. godine, i to:

- izjava srbijanskog glumca Lazara Ristovskog, na početku svečane akademije: *„Milorad Dodik i predsjednik Srbije Aleksandar Vučić svojim mudrim potezima uspjet će ujediniti Srbe u jednu državu. Srbija je Srpskoj majka. Nije ljudski ni civilizacijski držati u istoj kući one koji ne žele zajedno živjeti. Evropa za ugrožene gradi sigurne kuće. Za Srbe BiH nije sigurna kuća, za njih je Srbija sigurna kuća“*;³⁶

- izjava na svečanoj akademiji tadašnjeg predsjednika RS-a, Milorada Dodika (aktuelni član Predsjedništva BiH), da se glas RS-a mora čuti u svim međunarodnim organizacijama, da niko ne može spriječiti RS da svoje izvještaje šalje u Vijeće sigurnosti UN-a, da BiH u Dejtonu nije dobila nikakvo državno obilježje a da RS jeste ...;³⁷

Naprijed citirane i sve druge ratnohuškačke izjave čuli su predstavnici Srbije koje je predsjednik Aleksandar Vučić službeno uputio da prisustvuju toj svečanoj akademiji u okviru slavljeničkog obilježavanja Dana RS-a. Dakle, u pogledu ideoloških i političkih poruka odaslanih sa svečane akademije u Banjoj Luci, povodom Dana RS-a 09. januara 2018. godine, predsjednika Srbije, Vučića treba smatrati (a) nared-

36 **Ristovski Lazar**, Oslobođenje, 10.01.2018. godine, strana 2.

37 **Dodik Milorad**, Oslobođenje, 10.01.2018. godine, strana 2.

bodavcem prisustva svojih izaslanika na toj svečanoj akademiji i (b) naredbodavcem isticanja na toj svečanoj akademiji glavnih ciljeva vanjske politike Srbije prema BiH.

Rezime političkih poruka svečanog, militantnog obilježavanja Dana RS-a, je negiranje države BiH i predstavljanje entiteta RS-a kao da je država u sastavu Srbije, što je brutalna antidejtonska aktivnost koja dolazi i prolazi, uz prećutno posmatranje Visokog predstavnika koji ima mandat da reagira na kršenje Dejtonskog sporazuma, ali on propušta tu obavezu zadatu po tom sporazumu.

Zabrinjavajući su indikatori da Hrvatska podržava vanjsku politiku Srbije protiv BiH. U takve indikatore, osim sadržaja i posljedica saradnje Dodika i Čovića, spada i prisustvo Ambasadora Hrvatske u BiH, na manifestaciji slavlja Dana RS-a.

Vlast RS-a organizira Srbe da slave 9. januar - dan „odluke za početak genocida“:

Obilježavanje antiustavnog Dana RS-a ima mitologijski karakter najvećeg srpskog slavlja. Dok je osnivanje paradržave RS-a 09. januara 1992. godine za vladajuću srpsku politiku razlog za slavlje, to isto osnivanje Bošnjaci smatraju početkom genocida nad njima u BiH tokom oružane agresije na RBiH 1992-1995. godine. Provokativno obilježavanje i još provokativnije slavlje osnivanja RS-a za građane koji se identificiraju sa svojom domovinom BiH velika je uvreda, poniženje i prijetnja njihovoj sigurnosti. Provokativnim slavljem nastanka RS-a poručuje se da su nesrbi, povratnici u RS, na tuđoj, dakle, srpskoj zemlji i da trebaju očekivati sve što podrazumijeva boravak na tuđem, dakle ponovni progon i ponovni genocid. U tom smislu, početkom 2018. godine, važno je upozorenje bivše predsjednice Udruženja „Majke Srebrenice“, rahmetli, Hatidže Mehmedović. Ona je rekla: „Preživjele žrtve genocida u Srebrenici smatraju da je obilježavanje 9. januara kao Dana Republike Srpske još jedna uvreda u nizu za Bošnjake te podsjećaju da je to dan kada je 1992. godine planiran genocid u Bosni i Hercegovini ... Naziv Republika Srpska poručuje da ovdje ima mjesta za jedan narod samo. Ovdje je čista dominacija jednog naroda nad drugim ...“³⁸

Umjesto provedbe odluke Ustavnog suda, provokativno se radikalizira slavlje 9. januara:

U vezi s tim, treba imati u vidu da je po apelaciji člana Predsjedništva BiH, Bakira Izetbegovića, Ustavni sud BiH, novembra 2015. godine ocijenio neustavnim obilježavanje Dana RS-a - 9. januara i naložio entitetskoj Narodnoj skupštini da izmijeni sporne odredbe Zakona o praznicima. Zakonodavna i izvršna vlast entiteta RS-a ignorira tu odluku Ustavnog suda BiH i stavove u vezi s tim Venecijanske komisije, uz radikalizaciju provokacija, mitologijske političke prakse i zabrinjavajuće teških, prijetećih poruka sa slavljeničkih manifestacija obilježavanja Dana RS-a, 9. januara.

Bošnjački i hrvatski predstavnici u vlasti RS-a, početkom januara 2017. godine, su podnijeli apelaciju za ocjenu ustavnosti Zakona o Danu RS-a, ali se tome, iznenađujuće i uvredljivo, odbio pridružiti delegat iz SDP-a, Enes Suljkanović.

38 Mehmedović Hatidža, Stav, 11.01.2018. godine, stranna 8.

Od sredine svake godine, počinju pripreme za obilježavanje Dana RS-a - 9. januara slijedeće godine. Tim povodom, Vlada organizira svečane manifestacije širom entiteta RS-a. Centralna manifestacija u Banjoj Luci, 09. januara 2018. godine, pored ostalog obuhvatila je militantni svečani defile, svečanu akademiju, svečani prijem u Vladi RS-a i polaganje vijenaca na spomenike palim borcima takozvane VRS, bez pomena o ljudima koje je ta vojska zločinački poubijala i zatrpala u stotine masovnih grobnica. To su manifestacije veličanja zločinaca, negiranja genocida, prebacivanja odgovornosti za rat i ratna stradanja na bošnjačku stranu i veličanja glavnih ideologa i pokretača oružane agresije na RBiH. Iz Beograda, lideri i institucije Srbije se eksponiraju kao slavljenci Dana RS-a, skupa sa liderima i institucijama tog bh. entiteta u Banjoj Luci.

Osujeđeni su pokušaji da na svečanom defileu povodom obilježavanja Dana RS-a, 09. januara 2018. godine, učestvuje Treći pješadijski puk Oružanih snaga BiH, koga Dodik smatra jedinicom entiteta RS-a, odbacujući koncept jedinstvenih Oružanih snaga BiH.

Logično, na obilježavanje neustavnog Dana RS-a, na poziv predsjednice Cvijanović, nisu se odazvali bošnjački poslanici koalicije Zajedno za BiH i delegati Kluba Bošnjaka u Vijeću naroda RS-a. Treba smatrati provokativnim svaki poziv predstavnicima Bošnjaka i Hrvata da prisustvuju svečanim manifestacijama obilježavanja antiustavnog Dana RS-a - 9. januara.

a) Kako Dodik i Vučić relativiziraju granicu između BiH i Srbije?

Srbijanska vanjska politika razgraničenja:

Prema onome što Dodik zagovara a Vučić usmjerava i odobrava, vanjska politika Srbije prema BiH se može etiketirati da je „*politika razgraničenja*“, u kojoj treba zauvijek definirati srpski nacionalni cilj uređenja granice Srbije u čiji sastav bi ušli dijelovi Kosova, dijelovi BiH (RS) i Crna Gora. Dodik je rekao da je srpski nacionalni interes ujedinjenje „*Republike Srpske, Srbije, četiri općine Kosova, uz reintegraciju srpske politike i nacionalnih interesa u Crnoj Gori*“³⁹ Izostavljanje ranije ambicije da u sastavu velike Srbije budu dijelovi Hrvatske, rezultat je hrvatsko-srpskog dogovora protiv BiH, na „*dugoročnoj osnovi*“.

Potvrda da Dodik u BiH, pored toga što provodi vanjsku politiku Srbije, provodi i vanjsku politiku Rusije, je i činjenica da je na svečanostima povodom Dana RS-a, u Banjoj Luci, uz Dodika bio predsjednik Južne Osetije, Anatolij Bibilov, koji je rekao da je Rusija Južnoj Osetiji, kao i RS-u najveći prijatelj.⁴⁰

Vjerovatno je da najvažnije stavove velikosrpske politike koje ne može bez loših međunarodnih posljedica iznositi Vučić kao predsjednik Srbije, da ih iznosi Dodik u

39 **Dodik Milorad**, Oslobođenje, 19.08.2018. godine, strana 7.

40 **Bibilov Anatolij**, Oslobođenje, 10.01.2018. godine, strana 2.

cilju testiranja javnosti i navikavanja javnosti na takve stavove. Ranije, takvu ulogu je imao zločinac Vojislav Šešelj, ali se on prekomjerno izblamirao pa do njegovog mišljenja, od relevantnih, rijetko ko drži. Zato je Dodik, umjesto Šešelja postao „lakmus“ za najvažnije stavove vanjske politike Srbije. U tom smislu, Dodik ide stazama Šešelja, pa će vremenom i Dodikovi stavovi, zato što su pretjerano bukvalni, vulgarni, primitivni i kabadahijski, izgubiti podršku. Naprimjer, kad je za učenje Ezana na munarama banjalučkih džamija rekao da je to „arlaukanje“, Dodik je nadmašio nacistički smisao Šešeljevih raznovrsnih, glupih, ali vrlo opasnih stavova islamofobije u ekstremnoj mržnji prema Bošnjacima.

Zanimljivo je što su mediji isticali Vučićeve izjave, da je nakon razgovora sa zvaničnicima SAD, EU i Rusije, Dodiku sugerirao da učini sve što može za približavanje BiH članstvu u EU. Ta izjava Vučića tumačila se kao upozorenje Dodiku da prestane sa destruktivnim ponašanjem u BiH,⁴¹ ali se vremenom pokazuje da je Dodik na štetu mira i sigurnosti sve više destruktivan, pa se Vučićevi „konstruktivni“ savjeti u naprijed navedenom smislu, cijene kao taktiziranje i fingiranje sračunato na efekte obmane i prikriivanja da sve ono što protiv BiH govori Dodik spada u političke postupke po dogovoru sa Vučićem, odnosno po diktatu vanjske politike Srbije protiv BiH.

U migrantskoj krizi Dodik zanemaruje da postoji granica između BiH i Srbije:

U vezi Dodikove vanjske politike u korist Rusije i Srbije, a povodom migrantske krize u BiH, zanimljivi su njegovi stavovi o angažiranju Oružanih snaga BiH na zaštiti vanjskih granica. Na sjednici Predsjedništva BiH, 11.06.2019. godine, Dodik je odbacio prijedlog da se Oružane snage angažiraju na kontroli istočne granice BiH prema Srbiji i Crnoj Gori. Odbacio je i prijedlog da se migranti raspoređuju na cijeloj teritoriji BiH, uključujući i entitet RS. Njegovi motivi za to odbacivanje, sa pozicije predsjedavajućeg Predsjedništva BiH, bili su: (a) domaćoj javnosti i međunarodnoj zajednici predstaviti nemoć države BiH; (b) potencirati neovisnost entiteta RS-a od odluka najviših organa BiH; i (c) maksimalno relativizirati granicu BiH prema Srbiji, kao da ona ne postoji.

Tako, Dodik pomaže da se Srbija rastereti migrantskih problema, da se migranti ne zadržavaju u Srbiji i da bez teškoća i kontrole na granici ulaze u BiH, ali da se ulaskom u BiH ne zadržavaju na teritoriji entiteta RS-a. Dodikov cilj je da se problem migranata u čitavoj njegovoj težini prebaci na entitet FBiH i bošnjačke političke faktore, s obzirom da su s druge strane, hrvatski politički faktori, vraćali migrante iz lokalnih sredina pod kontrolom HDZ-a. To su orkestrirani hrvatsko-srpski pritisci,

41 M.K., Politika, Beograd, 31.10.2017. godine, strana 4.

subverzivno usmjereni protiv građana, političkih faktora i lidera koji su se identificirali sa vrijednostima svoje domovine BiH.

Kako Vučić taktizira i obmanjuje dok sa Dodikom briše granicu između Srbije i BiH?

Dodik i Vučić, koriste razne političke, kulturne, sportske i crkvene manifestacija da zajedničkim prisustvom na njima pokažu da su „jedno“, odnosno da je RS potpuno identificiran sa Srbijom a ne sa BiH, a poruke iz toga imaju isti smjer kao i one poruke kada lideri RS-a odbacuju učešće u manifestacijama što simboliziraju državu BiH. To su orkestrirane Dodikove i Vučićeve provokacije protiv građana koji su sebe identificirali sa svojom domovinom BiH.

Nelegalna i nelegitimna vanjska politika entiteta RS-a, koju provodi Dodik, usmjerena je na brisanje granice između Srbije i BiH. Dodikov projekat pod nazivom „*Podrinje*“ podrazumijeva izjednačavanje prava građana Srbije i građana RS-a u oblasti zdravstva, kulture, turizma, školstva, ... U Srbiji i RS-u primjenjuje se zajednički Plan i program obrazovanja.

Općepoznato je da se državni i politički vrh Srbije miješa u unutarnja pitanja BiH, u svim prilikama, posebno u predizbornoj kampanji. Predsjednik Srbije, Aleksandar Vučić, direktno daje podršku vladajućim strankama i liderima koji na čelu sa ekstremistom Dodikom ugrožavaju mir i sigurnost, a ne onim strankama čiji su lideri liberalniji u korist sigurnosti i mira. Općepoznato je također da se Dodik „*miješa*“ u unutarnja pitanja Srbije, tako što se u kampanjama za izbore u Srbiji, konkretnim djelovanjem svrstava uz vladajuće stranke na čelu sa Vučićem. Dodik i Vučić smatraju da su Srbija i bh. entitet RS politički integriran prostor, iz čega proizilazi da je besmisleno iz Sarajeva, Brisela, Vašingtona, Berlina, Londona ... njih upozoravati da se Vučić miješa u unutarnja pitanja BiH, a da se Dodik miješa u unutarnja pitanja Srbije.

Najteže, inkriminirajuće izjave protiv teritorijalnog integriteta, suvereniteta i opstojnosti države BiH, Dodik iznosi kada je u društvu sa predsjednikom Srbije, Vučićem. Zanimljivo je što Vučić i Dodik, dok stoje jedan pored drugog, rame uz rame, izjavljuju protivrječne političke stavove o BiH: (a) taktizirajući, fingirajući i obmanjujući, Vučić ironično ističe da priznaje teritorijalni integritet i suverentitet BiH na osnovama Dejtonskog sporazuma, dok (b) ekstremista Dodik ukazuje da dolazi vrijeme svesrpskog ujedinjenja jer, navodno, država BiH nije moguća, pored ostalog i zato što je zasnovana na politici po kojoj je NATO bombardovao entitet RS, Srbiju, Kosovo, Crnu Goru i druge „*srpske zemlje*“.

Vanjsku politiku Beograda i Zagreba na podjeli BiH realiziraju Dodik i Čović:

Novu geopolitičku situaciju putem prisajedinjenja RS-a u sastav Srbije priželjkuje i vladajući lider Hrvata u BiH, Dragan Čović, jer očekuje da bi takve promjene u korist Srbije proizvele okolnost da se dio BiH gdje vlast ima HDZ pripoji u sastav Hrvatske. Poslanik SDS-a u Narodnoj skupštini RS-a, Nebojša Vukanović, je rekao: „*Zalaganje za hrvatske interese, Pelješki most, treći entitet i Izborni zakon po volji i mjeri braće Hrvata, samo je još jednom potvrdilo čiji je igrač Milorad Dodik i po čijem nalogu sistematski*

razara RS i Srbe.”⁴² Zanimljivo je da je predsjedavajući Predsjedništva BiH, ekstremista Dodik, na štetu BiH kojoj je na čelu, izjašnjavajući se protivno stavovima svojih kolega, članova Predsjedništva, Džaferovića i Komšića, podržao Hrvatsku u vezi sa Pelješkim mostom, upravo u vrijeme kada je po izjavi publiciste Drage Pilsela, predsjednica Hrvatske „Kolinda Grabar Kitarović hraknula na vukovarske Srbe, osobito na one ubijene u ljeto 1991. godine, prije napada JNA na grad. Ona ih pretvara u metu.”⁴³

SRPSKO NEGIRANJE GENOCIDA I VELIČANJE RATNIH ZLOČINACA (Od početka 2018 – do sredine 2019.)

a) Veličanje zločinaca (opravdavanje zločina) i udaljavanje od katarze

Propaganda protiv katarze:

Početkom 1992. godine, paradržava „Republika Srpska“ je nastala kao rezultat ekstremne nacionalističke i zločinačke politike koja se u BiH provodila pod kontrolom Miloševićevog režima iz Beograda, s ciljem da se maskira agresorska uloga Srbije, a rat u BiH predstavi kao građanski oružani sukob. Paradržavna tvorevina „Republika Srpska“ je legalizirana putem Dejtonskog sporazuma, krajem 1995. godine. Širom svijeta, zna se da su vladajući politički faktori i lideri iz predratnog i ratnog vremena odgovorni za zločine počinjene upotrebom paravojnih i parapolicijskih snaga „Republike Srpske“. Te snage, pod kontrolom Beograda, djelovale su zajedno sa vojnim i policijskim snagama tadašnje Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora), kao njihov integralni dio.

Umjesto da se na osnovu obimnih i jasnih činjenica o naredbodavcima i egzekutorima zločinačke prakse pokrene pozitivna katarza, vladajući srpski lideri i mediji pod njihovom kontrolom svoj narod nečovječno usmjeravaju u pravcu negiranja genocida i zaštite zločinaca. Izmišljanjem i propagandom raznih neistina oni proizvode iskrivljene mitologijske političke stavove.

Veličanje zločinaca:

Ratovi na prostoru Balkana od 1991-1999. godine, u kojima je Srbija bila agresorska zaraćena strana, okončani su tako što su na vlasti u Srbiji i RS-u i dalje ostale političke snage koje su uzrokovale ratove i usmjeravale genocidnu zločinačku ratnu praksu svoje vojske i drugih faktora državnog aparata Srbije i njemu podređenog paradržavnog aparata RS-a. Poslijeratne vlasti Srbije i bh. entiteta RS-a veličaju glav-

42 **Vukanović Nebojša**, Oslobođenje, 11.05.2019. godine, strana 4.

43 **Pilsel Drago**, Oslobođenje, 20.07.2019. godine, strana 4.

ne političke i vojne vođe, posebno Karadžića i Mladića, i tako odobravaju njihovu zločinačku praksu. To veličanje zločinaca sa efektima odobravanja njihove zločinačke genocidne prakse smatra se poslijeratnim produžetkom velikosrpske politike, što je najlošija poruka i izraz rizika za obnovu oružanih neprijateljstava.

Tako, naprimjer, nekoliko dana prije izricanja haške presude zločincu Ratku Mladiću, sredinom novembra 2017. godine, srpski ekstremista Milorad Dodik je rekao. „General Ratko Mladić će u istoriji srpskog naroda ostati upisan i kao čovjek koji je svoj lični i porodični komoditet žrtvovao za slobodu srpskog naroda.”⁴⁴ Ta Dodikova izjava je bila podstrek za još ekstremnije izjave opravdavanja zločina genocida u BiH, u šta su se uključili autoriteti srpske „kulture“ posebno crkve, te razna četnička udruženja i ekstremni desničari podržani iz Rusije. Oni su zločince Karadžića i Mladića prozvali herojima. U njihovim istupima nije bilo pomena o žrtvama velikosrpske zločinačke politike i ratne prakse.

Nakon što je zločincu Mladiću izrečena presuda doživotnog zatvora, uslijedila su negodovanja brojnih domaćih i stranih autoriteta, pojedinaca, institucija, organizacija i udruženja zato što pravnu kvalifikaciju zločina genocida, pored Srebrenice, nisu dobili Karadžićevi i Mladićevi zločini izvršeni u drugim krajevima BiH, posebno u Foči, Ključu, Prijedoru, Vlasenici, Kotor-Varoši, Sanskom Mostu, Gacku, Nevesinju,...

Srpski lideri se utrkuju u negiranju genocida i veličanju zločinaca:

Dok su sa raznih strana stizale osude zločina i zločinaca, umjesto da pokažu bar minimum samokritike za izvršene zločine genocida, vladajući srpski lideri su se utrkivali u negiranju genocida. Tako, naprimjer, ekstremista Dodik je rekao da su Srbi optuženi za djela koja nisu počinili, a načelnik općine Srebrenica, Mladen Grujičić, je sramno komentirao da je broj bošnjačkih žrtava u tom genocidu manji od broja koga navode zvaničnici Bošnjaka i međunarodne zajednice, što je znak da Grujičić treba otići u Potočare da izbroji mezarja identificiranih i pokopanih žrtava, jer su ta mezarja locirana na teritoriji općine kojoj je on na čelu.

Naravno, svi srpski lideri bi trebali obići i prebrojati sve masovne grobnice širom entiteta RS-a i uvjeriti se u nečovječnost negiranja genocida, što su propagirali i u dane kada se jula 2019. godine obilježavala 24. godišnjica genocida u Srebrenici, odnosno što su činili i u dane kada je otvorena još jedna masovna grobnica ubijenih Bošnjaka od strane srpske vojske u Višegradu.

Srpska ćutanja o stotinama masovnih grobnica i odobravanje genocida:

Zanimljivo je što su propagatori velikosrpske politike, u ljeto 2019. godine, ćutali o otkrivenoj masovnoj grobnici u Višegradu, isto onako kako su odćutali i sve ostale kojih je bilo preko 600, a još zanimljivije je što uz ćutanje o tome intenzivno izmišljaju i propagiraju neistine o zločinima nad Srbima.

44 **Dodik Milorad**, Oslobođenje, 21.11.2017. godine, strana 4.
Dani, 24.11.2017. godine, strana 13.16.

U okviru srpskog negiranja ispoljava se i odobravanje genocida. Tako, naprimjer, pred obilježavanje 23. godišnjice genocida u Srebrenici, jula 2018. godine, istaknuti funkcioner Dodikovog SNSD-a, Rajko Vasić, na Twitteru, jednom rečenicom je i negirao, i odobrio genocid, i najavio novi genocid, morbidnom porukom Bošnjacima: „*Nešto mislim. Ako toliko volite taj genocid nad vama, sačekajte slijedeću priliku.*“⁴⁵

Dok propagiraju razne laži, s ciljem prikrivanja očite istine, srpski lideri, politički faktori i mediji ni jedne jedine riječi ne progovaraju: o masovnim masakrima, jula 1995. godine u Pilici, Branjevu, Kozluku, Petkovcima, Kravici, Potočarima, Orahovcu; o 63 masovne grobnice na području Srebrenice; o masovnim masakrima od 1992-1995. godine u Vlasenici (Zaklopača, Nova Kasaba, Drum ...), Bratuncu (Glogova, Suha, Borkovac, ...), Bijeljini (Krvavi bajram 1. i 2. aprila 1992.), Srebrenici (granatiranje fudbalskog igrališta 1.-2. aprila 1993. godine), Višegrad (Ćuprija Mehmed-paše Sokolovića, Pionirska ulica, Živa lomača Bikavac, Bosanska Jagodina, ...), Zvornik (Snagovo, Bijeli Potok, ...), Sokolac (Jama Paklenik, ...), Sokolac (Novoseoci, ...); o brojnim logorima; o porušenih preko 1.000 džamija i drugih objekata Islamske zajednice u BiH; ...⁴⁶ Ista slika masovnih zločina, masakra i stradanja u logorima tokom oružane agresije na RBiH bila je u Bosanskoj Krajini i Istočnoj Hercegovini.

Jasno je da se genocid nije događao samo na području Srebrenice, već da je bošnjački narod bio izložen genocidu na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine. Prema tome, nužno je postaviti teško pitanje: Kakva, koja količina, širina i dubina neljudskosti proizvodi srpsku ćutnju o zločinima i srpsko negiranje genocida nad Bošnjacima i njihovim vrijednostima? Kakva neljudskost, koja količina, širina i dubina neljudskosti proizvodi praksu da se genocid negira, da se organizira srpska ćutnja o zločinima nad Bošnjacima, a da se istovremeno svakodnevno i uporno propagiraju uglavnom izmišljeni podaci o bošnjačkim zločinima nad Srbima, sve s ciljem da u budućnost ode poruka da su Srbi žrtve, a ne Bošnjaci?

Propaganda raznih neistina da su Bošnjaci vršili zločine nad Srbima:

U Bratuncu, 06.07.2019. godine, predsjedavajući Predsjedništva BiH, Milorad Dodik, na manifestaciji obilježavanja 27 godina „zločina“ koga su „počinile muslimanske snage od maja do decembra 1992. godine“, o navodnim stradanjima srpskog naroda je rekao: „*Prvo su nas pobili, onda su nas optužili za zločin koji nismo počinili, bar ne onako kako to oni interpretiraju, a onda odlučili da naše žrtve stave pod prisilni zaborav... BiH nije željena država za Srbe, već moranje.*“⁴⁷

Cilj ekstremiste Dodika je da plasiranjem neistina o navodnim stradanjima Srba, od kako ih on zove, „*muslimanskih snaga*“ i negiranjem dokazane istine o zločinima genocida nad Bošnjacima, iskrivljeno predstavi historiju ratnih sukoba 1992-1995. godine. Pri tome, ekstremista Dodik vrijeđa, ne samo Bošnjake i činioce međunarodne zajednice koji se bori za istinu, već vrijeđa i žrtve genocida nad Bošnjacima u Srebrenici i drugim krajevima širom BiH. U Banjoj Luci, 12. i 13.04.2019. godine, u

45 Vasić Rajko, Stav, 19.07.2018. godine, strana 7.

46 Preporod, 15. juli 2018. godine, strana 40.-41.

47 Dodik Milorad, Oslobođenje, 07.07.2019. godine, strana 5.

svrhu negiranja genocida, održana je „dvodnevna međunarodna konferencija“ pod nazivom „Srebrenica, stvarnost i manipulacije“. Iz samog naziva Konferencije jasna je ambicija njenog naručioca i organizatora, da se istina koja je dokazana u sudnici Haškog tribunala predstavi kao manipulacija, jer Bošnjaci, kako ističe ekstremista Dodik, od Srebrenice žele proizvesti mit: „*Odjednom su se sjetili da to naprave kao mit, koji je potreban svakom narodu, a Bošnjaci nisu imali nikakav drugi mit.*“⁴⁸

Otpori negiranju i odobravanju genocida daju optimizam da je katarza ipak moguća:

Umjeto priznanja zločina i kritike prema organizatorima i egzekutorima, sljedbenici zločinaca Karadžića i Mladića, odnosno sljedbenici ekstremiste Dodika, veličaju zločince, a entitet RS i zločince transformiraju u mitologijsku vrijednost. Što je taj mit o RS-u i zločincima veći, time se Srbi u BiH (RS-u) i Srbiji, više udaljavaju od katarze.

U uslovima zastrašenosti srpskog naroda, ipak ima hrabrih pojedinaca koji su rekli da ih je kao pripadnike srpskog naroda stid zbog zločina koje je srpska vojska na čelu sa Mladićem i Karadžićem, odnosno na čelu sa Miloševićem počinila u oružanoj agresiji na RBiH. Kulturolog, Srđan Sušnica je rekao: „*Osjećam samo stid ... Nama treba društvena katarza, ali mi ovdje nemamo Vilia Brandta. A mladi ljudi ovdje žive u stečevinama tog genocida ...*“⁴⁹

Nivo udaljenosti od katarze ne daje nikakvog izgleda da bilo koji od aktuelnih, vladajućih srpskih lidera i političkih faktora prihvati upozorenja od strane raznih domaćih i međunarodnih autoriteta da se mora zaustaviti velikosrpska kampanja negiranja genocida. I povodom obilježavanja 24. godišnjice genocida u Srebrenici, jula 1995. godine, vladajući srpski lideri i politički faktori takva upozorenja su dobili sa raznih strana. U Potočarima, 11. jula 2019. godine, na dženazi za 33 žrtve genocida, pozive za prestanak negiranja genocida jednako su dali članovi Predsjedništva BiH Šefik Džaferović i Željko Komšić; ambasador SAD-a u BiH, Eric Nelson; visoki predstavnik Valentin Inzko; šef Delegacije EU u BiH Lars- Gunnar Wigemark; ...⁵⁰

Komesarka za ljudska prava Vijeća Evrope, Dunja Mijatović, u povodu obilježavanja 24. godišnjice genocida u Srebrenici je upozorila da se genocid dogodio kao posljedica opasne islamofobije, jer je srpska vojska ubijala ljude samo zato što su Bošnjaci, muslimani, te da u islamofobiji treba tražiti uzroke slabog reagiranja međunarodne zajednice u „*zaštićenoj zoni*“ Srebrenice, odnosno da islamofobiju treba tražiti u uzrocima negiranja genocida od strane vladajućih srpskih lidera i političkih faktora.⁵¹

Sredinom marta 2019. godine, na sesiji Kruga 99 u Sarajevu, američki profesor filozofije i studija holokausta i genocida, David Pettigrew, rekao je: „*Neuspjeh međunarodne zajednice je počeo za vrijeme genocida, neuspjehom da se spriječe progoni i ubistva civila u BiH. Neuspjeh je nastavljen Dejtonskim mirovnim sporazumom kada je*

48 **Dodik Milorad**, 13.04.2019. godine

49 **Sušnica Srđan**, Oslobođenje, 23.11.2017. godine, strana 7.

50 **Tajić Jasmin**, Oslobođenje, 12.07.2019. godine, strana 2.

51 **Mijatović Dunja**, Oslobođenje, 10.07.2019. godine, strana 10.

*RS priznat kao entitet unutar BiH ... Neuspjeh je nastavljen sada, jer RS djeluje isključivo kao secesionistička i destabilizirajuća sila u BiH, što predstavlja prijetnju sigurnosti države i regiona.*⁵²

U Velikoj Britaniji, uz veliku podršku Vlade, dr. Wagar Azmi je osnovao fondaciju pod nazivom „*Remembering Srebrenica*“. Rezultati djelovanja te fondacije, u saradnji sa Vladom Velike Britanije su od naročitog značaja pa su pokrenute akcije da se njena djelatnost proširi na sve zemlje u svijetu. Zadivljuje, što je u britanske škole uvedeno obrazovanje o genocidu, posebno u Srebrenici. Na Dan genocida u Srebrenici, 11. jula, svake godine, širom Velike Britanije se održava preko hiljadu raznih manifestacija osude genocida. Realizira se program pod nazivom „*Lekcije iz Srebrenice*“, što je najveći projekat učenja o genocidu. U tim prilikama ističu se osude protiv ekstremiste Dodika i njegovih sljedbenika koji negiraju genocid u BiH. Širom Velike Britanije, fondacija organizira komemorativne manifestacije o genocidu u Srebrenici.⁵³

Potvrda Vrhovnog suda Kraljevine Holandije od sredine jula 2019. godine o odgovornosti Holandije⁵⁴ za genocid nad Bošnjacima u Srebrenici, trebala bi biti upozorenje za politiku srpskih političkih faktora i lidera, o odgovornosti Srbije, jer je genocid počinjen od strane vojnih i policijskih formacija koje su bile pod kontrolom Beograda. Logično je što Holandija preuzima odgovornost jer njeni vojnici nisu izvršili zadatak da zaštite ugroženi narod, ali je važnije da odgovornost prihvati Srbija kao zaraćena strana, čije su trupe izvršitelji zločina genocida u Srebrenici i širom BiH.

Inicijativa za zakon o zabrani negiranja genocida:

Imajući u vidu teške političke i moralne posljedice srpskog negiranja genocida, od naročitog je značaja insistiranje potpredsjednika RS-a, Ramiza Salkića, da se donese zakon o zabrani negiranja genocida. Organizacioni odbor za obilježavanje 24. godišnjice genocida u Srebrenici koji je 2019. godine djelovao na čelu sa Hamdijom Fejzićem, pokrenuo je inicijativu da visoki predstavnik Valentin Inzko, nametne zakon o zabrani negiranja genocida.⁵⁵

b) Ekstremista Dodik želi poništiti raniji Izvještaj Vlade RS-a o genocidu u Srebrenici

Augusta 2018. godine, Narodna skupština bh. entiteta RS-a usvojila je zaključak kojim je poništila Izvještaj Vlade RS-a o događajima u Srebrenici od 10. do 19. jula 1995. godine. Za taj zaključak glasali su svi, kako srpski poslanici vladajućih, tako i srpski poslanici opozicijskih stranaka u RS-u, dok poslanici stranaka sa sjedištem u Sarajevu u koaliciji Domovina, osim poslanika SBB-a, Admira Čavke, odbili su prisustvovati raspravi o toj temi.

52 **Pettigrew David**, Oslobođenje, 18.03.2019. godine, strana 5.

53 **Wagar Azmi**, (intervju dat **Ajši Hafizović-Hadžimešić**), Preporod, 15.06.2019. godine, strana 30.-31.

54 **Dajić Mirza**, Oslobođenje, 20.07.2019. godine, strana 2.

55 **Fejzić Hamdija**, Stav, 30.05.2019. godine, strana 73.

Skupština i Vlada RS-a su „povukli“ Izvještaj o Srebrenici od 2004. godine, te osnovali nove dvije komisije: (a) Komisiju za ispitivanje događaja u Srebrenici i njejoj okolini jula 1995. godine, i (b) Komisiju za ispitivanje stradanja Srba u Sarajevu, na čelu sa Rafelom Israelijem, izraelskim šovinomom i islamofobom, ideologom izraelskog Likuda koji opravdava genocid nad Palestincima, te negira srpski genocid nad Bošnjacima u BiH.⁵⁶

Indikativno je da su na čelu obje te komisije univerzitetski profesori, Jevreji, jedan sa Univerziteta u Teksasu, a drugi sa Univerziteta u Jerusalemu. Njihovo angažiranje podsjeća na općepoznatu saradnju Dodika sa liderima Izraela, posebno sa Avigdorom Libermanom. Na ove odluke Skupštine i Vlade RS-a predstavnici koalicije Domovine i Klub Bošnjaka u Vijeću naroda entiteta RS-a uložili su veto.

Osnivanje tih komisija, upravo na osnovama odluka o odbacivanju ranijih odluka Skupštine i Vlade RS-a o prihvatanju Izvještaja o Srebrenici iz 2004. godine, potvrđuje upornost srpske politike da negira: (a) činjenicu koju je utvrdio Haški tribunal da je u Srebrenici izvršen genocid, (b) činjenicu koju je taj sud utvrdio da je srpska vojska držala Sarajevo pod opsadom i ubijala njegove građane, te (c) činjenicu da je srpska vojska odgovorna za ubijene građane u Sarajevu svih nacionalnosti.

Da bi pred srpskim narodom, međunarodnom zajednicom i javnim mnijenjem u svijetu opravdali svoju očito nepravednu i zlu politiku negiranja genocida i veličanja presuđenih ratnih zločinaca, srpski lideri, kako vladajući, tako i opozicioni, putem svojih medija propagiraju da bošnjački politički faktori i lideri djeluju s ciljem da BiH bude samo muslimanska, islamska država i da u BiH kontinuirano jača radikalizam „džihadista“,⁵⁷ kako to u svojoj propagandi ističe predsjednica bh. entiteta RS-a, Željka Cvijanović, što su teze koje su sredinom juna 2016. godine isticane i od strane ministra vanjskih poslova Srbije, Ivice Dačića.

c) Elita sveštenstva SPC-a ohrabruje srpske političare u negiranju genocida

Iz SPC-a dolazi podrška zločincu Mladiću:

Na manifestacijama obilježavanja i proslave protivustavnog Dana RS-a, 9. januara, redovno, kao glavni srpski autoritet, prisustvuje patrijarh SPC-a, Irinej. Svojim prisustvom na tim manifestacijama on daje podršku vrlo teškim, antidejtonskim izjavama političara protiv teritorijalnog integriteta i suvereniteta države BiH. Dužim govorima na tim manifestacijama, patrijarh Irinej gradi mitologijski odnos prema entitetu RS-u, zagovarajući jedinstvo Srba u svim zemljama na Balkanu, što su, za slučaj BiH, implicitne poruke za ujedinjenje Srbije i bh. entiteta RS-a. Te implicitne poruke patrijarha Irineja eksplicitno izgovara srpski ekstremista, primitivac, Dodik, i to u stilu primitivca, ekstremiste - zločinca Šešelja. Za sigurnost i mir na Balkanu je

56 Rukavina Saša, Dani, 01.03.2019. godine, strana 5.-6.

Stav, 04.04.2019. godine, strana 6.-7.

57 Cvijanović Željka, Oslobođenje, 17.06.2019. godine, strana 3.

rizično što se najviši autoriteti SPC-a etabliraju u ambijent koga oblikuju srpski ekstremisti i primitivci poput Šešelja i Dodika. Velika je civilizacijska šteta što se na taj način relativiziraju izvorne i uzvišene vrijednosti pravoslavlja.

Po važnim pitanjima, uključujući negiranje genocida, uz veličanje ratnih zločinaca, najutjecajniji dio sveštenstva SPC-a ohrabruje srpske političare da u tom pravcu nastave djelovanje na štetu mira i sigurnosti u BiH i šire u regiji Zapadnog Balkana. Širok je spektar načina na koje SPC pomaže velikosrpski ekstremizam i islamofobiju. Naprimjer, sredinom augusta 2018. godine, u Parohijskom domu Crkve Svetog proroka Ilije, na Sokocu, organizirana je promocija knjige o zločincu, generalu Ratku Mladiću, gdje je prisustvovalo „oko 300 ljudi“.⁵⁸ Zabrinjavajuće je što vrh SPC-a angažira ekstremistu Dodika da se u raznim crkvenim manifestacijama, u BiH, Srbiji i šire, pored Vučića, eksponira kao glavni srpski politički lider. Naprimjer, sredinom juna 2019. godine, prilikom posjete Mađarskoj, Dodik je bio gost raznih kulturnih manifestacija koje je organizirala SPC. U okviru tih manifestacija, Dodik je imao sastanak sa predstavnicima Samouprave Srba u Mađarskoj.⁵⁹

Nedosljednost SPC-a:

U prilikama obilježavanja pravoslavnih praznika, patrijarh Irinej, mitropolit drugi u strukturi SPC-a, govore da treba poštovati sve ljude, narode i zalagati se za dobre odnose SPC-a sa drugim konfesijama, odnosno vjerskim zajednicama. Obraćanja javnosti od strane velikodostojnika SPC-a povodom božićnih i drugih pravoslavnih praznika obiluju porukama u korist mira, protiv međunacionalne mržnje i sukoba po osnovu te mržnje, ali ponašanja utjecajnih sveštenika SPC-a prije i poslije tih blagdana nisu u skladu sa blagdanskim porukama mira i zajedničkog života ljudi raznih nacija i vjera u BiH. Autoriteti SPC-a, isto kao i ekstremno nacionalistički usmjereni političari, veličaju ratne zločince i negiraju genocid nad Bošnjacima. Diskriminaciju nad Bošnjacima i Hrvatima u entitetu RS-u brojni sveštenici SPC-a odobravaju. Autoriteti SPC-a ne djeluju kako bi trebalo i kako mogu da se zasutavi očita nepravda koju vlasti RS-a čine u pogledu negiranja kulturnih i tradicijskih vrijednosti Bošnjaka.

Ničim se ne može pravdati vandalski napad na pravoslavni hram kod Kupresa. Reagiranjem mitropolita Hrizostoma u vezi s tim je bilo sasvim na mjestu jer je tražio zaštitu pravoslavnih objekata i kulturnih vrijednosti. Izrazio je očekivanje da će organi vlasti Livanjskog kantona i FBiH identificirati počiniocima i poduzeti sankcije.⁶⁰ Međutim, bilo bi važno da autoriteti SPC-a, povodom slučajeva napada na vjerske objekte i simbole, ukažu da su uzroci takvih pojava u slabostima odgoja i u nedoličnim ponašanjima pojedinih političkih lidera koji šire međunacionalnu mržnju i netrpeljivost, u čemu posljednjih decenija prednjači ekstremista Milorad Dodik. On svojom retorikom mržnje prema islamu i Bošnjacima podstiče vandalske napade na

58 Oslobođenje, 22.08.2018. godine, strana 7.

59 **Selimbegović Vildana**, Oslobođenje, 17.06.2019. godine, strana 8.

60 **Mitropolit, Hrizostom**, Oslobođenje, 06.05.2019. godine, strana 5.

džamije i službenike Islamske zajednice, ali autoriteti SPC-a ne upozoravaju ekstremistu Dodika na njegovu ulogu podstrekača širenja međunacionalne mržnje.

Nažalost, iz sredina SPC-a dominantni su negativni utjecaji sa karakterom izazivanja i proširivanja međunacionalne mržnje i netrpeljivosti. Vjerovatno, uočavajući taj problem, Kancelarija OSCE u Srebrenici, zajedno sa Forumom žena iz Bratunca i sa Koalicijom za borbu protiv mržnje u BiH, u Bratuncu, 21.05.2019. godine održala je radionicu za mlade na temu „Kultura religije“⁶¹ s ciljem boljeg razumijevanja i saradnje u multietničkom bh. društvu.

Odnos političkih subjekata i lidera srpskog naroda u BiH prema Kosovu spada u glavne kriterije za ocjenu podobnosti ili nepodobnosti za nacionalno političko predstavljanje. Podobni su oni koji zastupaju politiku koju provodi državni vrh Srbije i SPC prema Kosovu. Uvažavajući tu okolnost, član Predsjedništva BiH i lider PDP-a RS-a, Mladen Ivanić, početkom marta 2018. godine, tri dana je boravio na Kosovu, razgovarao sa kosovskim Srbima i obilazio „srpske svetinje“. Međutim, i to nije bilo dovoljno da, kao kandidat za člana Predsjedništva BiH na izborima 2018. godine, dobije dovoljnu podršku srpskog naroda.

Pozitivni primjeri ponašanja sveštenika SPC-a:

Pozitivan primjer angažiranja SPC-a u korist međunacionalnog pomirenja, jačanja povjerenja i afirmacije kulture zajedničkog života je skup svećenika Zahumsko-hercegovačke i primorske eparhije, održan u Vladičinom dvoru u Mostaru, 20.05.2019. godine. Svećenici su se upoznali o Platformi za mir koju su potpisali vjerski poglavari u BiH, a prvi potpisnik je bio bivši vladika Zahumsko-hercegovačke i primorske eparhije, Grigorije.⁶² Svećenici su raspravljali o mogućnostima i obavezama da se njihovim djelovanjem doprinosi zajedničkom životu ljudi raznih nacija i vjera u BiH, sve u korist mira i stabilnosti u bh. društvu i državi. Među sveštenicima SPC-a, u pozitivnom pravcu, naročito je zapaženo djelovanje vladike Grigorija. Nakon što je sa funkcije vladike Zahumsko-hercegovačke eparhije dobio namještenje u njemačkom gradu Dizeldorfu, vladika Grigorije je nastavio sa porukama u korist međunacionalnog i međukonfesionalnog jedinstva u BiH.

Pozitivni utjecaji vladike Grigorija, na području Zahumsko-hercegovačke i primorske eparhije osjećaju se i nakon njegovog odlaska sa funkcije u toj Eparhiji. Predstavnici te Eparhije su posjetili Medžlis islamske zajednice u Trebinju. Izvinili su se za to što je grupa mladih srpske nacionalnosti u Trebinju, inspirirana Dodikovim ekstremizmom, ispred Medžlisa pjevala uvredljive nacionalističke pjesme. Paroh Dražen Tupanjanin je rekao da je u Medžlis došao da pokaže prijateljstvo prema Muslimanima i da osuđuje incident verbalnog nasilja od strane nevaspitanih osoba. Svećenici SPC-a su samokritički ocijenili da ima i njihove odgovornosti u slučajevima nevaspitanog ponašanja pravoslavaca, posebno u pogledu ispoljavanja međunacionalne mržnje.⁶³ Taj gest sveštenika SPC-a raduje svakog normalnog građanina

61 Oslobođenje, 22.05.2019. godine, strana 4.

62 **Demić Adnan**, Oslobođenje, 21.05.2019. godine, strana 2.

63 Oslobođenje, 24.07.2019. godine, strana 3.

BiH, ali se postavlja pitanje: Zašto najviši autoriteti SPC-a ne upozore ekstremistu Dodika na svakodnevne i teške uvrede usmjerene protiv ljudi koji su sebe identificirali sa domovinom BiH?

Obnova Sabornog hrama u Mostaru je okolnost za uspostavu dobre međunarodne saradnje. Bivši gradonačelnik Mostara, Safet Oručević, je pokretao aktivnosti da se taj objekat SPC-a obnovi uz pomoć Bošnjaka, institucija Hercegovačko-neretvanskog kantona i entiteta FBiH. Također, dobra saradnja bošnjačkih lidera i SPC-a ispoljena je u obnovi tokom Drugog svjetskog rata porušenog hrama „Svete Trojice“ u Bihaću. Povodom obnove tog hrama, Patrijarh Irinej, Ordenom svetog kralja Milutina, odlikovao je bivšeg gradonačelnika Bihaća, Hamdiju Lipovaču.⁶⁴

---

64 Oslobođenje, 10.09.2018. godine, strana 3.

PРАВНА I DRUGA PODRŠKA ZAKONODAVNE I IZVRŠNE VLASTI U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE OSUMNJIČENIM I OPTUŽENIM PRIPADNICIMA ORUŽANIH SNAGA ZA RATNE ZLOČINE

Uzimajući u obzir činjenicu da se unazad pet-šest godina naglo intenziviralo podizanje optužnica za navodne ratne zločine protiv pripadnika Armije Republike Bosne i Hercegovine, imali smo zahtjeve udruženja koja okupljaju branilačku populaciju da se pomogne ovoj kategoriji branilaca kako bi dokazali svoju nevinost pred nadležnim sudovima. Nadalje, pojavilo se i pitanje pružanja materijalne pomoći i podrške članovima porodica osumnjičenih, optuženih ili osuđenih branilaca, čije su porodice zbog dugotrajnih i skupih sudskih postupaka dovedene u stanje potrebe, odnosno nedostatka sredstava za egzistenciju, liječenje, školovanje djece i sl.

Sada smo svjedoci podizanja optužnica protiv komandanata korpusa i drugog komandnog kadra Armije R BiH. Mnogi su u intenziviranju sudskih postupaka protiv pripadnika Armije R BiH opravdano izražavali otvoreno nezadovoljstvo jer su u tome vidjeli izjednačavanje žrtve sa agresorom, posebno imajući u vidu činjenicu da se protiv određenih lica, pripadnika Armije R BiH vode ili su se vodili sudski postupci, jer je navodno „ošamario“ zatvorenika ili ga je „gurnuo“ i sl.

Udruženja i saborci osumnjičenih, odnosno optuženih, opravdano zahtijevaju i traže od svih nivoa vlasti u Federaciji Bosne i Hercegovine da se pruži adekvatna pravna i druga pomoć njihovim saborcima kako bi u sudskom postupku dokazali da su neosnovane optužbe protiv njih, jer u skladu sa prezumpcijom nevinosti „svako se smatra nevinim za krivično djelo dok se pravomoćnom presudom ne utvrdi njegova krivnja“.

Polazeći od zakonskih i ljudskih principa smatramo da svi segmenti društva moraju pružiti pravnu i drugu pomoć našim braniocima kako bi dokazali da nisu krivi za optužbe za koje ih terete.

Polazeći od inicijativa i zahtjeva udruženja i pojedinaca da se pruži pravna i druga pomoć našim braniocima a u cilju pružanja pravne pomoći pripadnicima branilačke

populacije, četiri boračka udruženja (Savez RVI FBiH, Organizacija porodica šehida i poginulih boraca FBiH, Savez boraca FBiH i Savez dobitnika najvećih ratnih priznanja FBiH) osnovala su Fondaciju za pružanje pravne pomoći pripadnicima branilačke populacije sa sjedištem u Sarajevu. Fondacija je upisana u Registar fondacija kod Federalnog ministarstva pravde, 30.10.2015. godine.

Naime, Fondacija je osnovana radi pružanja pravne pomoći i osiguranja sredstava za pružanje pravne pomoći pripadnicima branilačke populacije, bez namjere sticanja profita.

Osnovni ciljevi Fondacije su: osiguranje novčanih sredstava radi finansiranja pravne pomoći pripadnicima branilačke populacije, pružanje pravne i stručne pomoći, saradnja sa organima uprave, institucijama, ustanovama, javnim preduzećima i drugim pravnim licima radi prikupljanja finansijskih sredstava, poduzimanje mjera, radnji i aktivnosti za finansiranje stručnih lica (advokata) koji zastupaju i pružaju sve vidove pravne pomoći, rad na pružanju konkretnih vidova materijalne pomoći braniocima i članovima njihovih porodica, bez obzira na nacionalnu, spolnu ili bilo koju drugu pripadnost, organiziranje okruglih stolova i drugih manifestacija u svrhu ostvarivanja djelatnosti Fondacije u skladu sa zakonom, ostvarivanje saradnje s udruženjima koja okupljaju branilačku populaciju, iniciranje izgradnje pomirenja, povjerenja i poboljšanje međunacionalne harmonije svih građana Bosne i Hercegovine.

U svom radu, Fondacija saraduje sa organima svih nivoa vlasti, institucijama, ustanovama i drugim pravnim i fizičkim licima u Federaciji BiH. Prema Statutu, imovinu Fondacije, između ostalog, čine sredstva dobivena iz budžeta svih nivoa vlasti, donacije, dobrovoljni prilozi i pokloni fizičkih i pravnih lica, kao i sredstva dodijeljena od javnih preduzeća.

Napominjemo da Vlada Federacije BiH i Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata pružaju punu podršku i pomoć Fondaciji od njenog osnivanja do danas. Vlada FBiH je osigurala poslovni prostor a Federalno ministarstvo pomoglo je u materijalno-tehničkim sredstvima za rad Fondacije.

Vlada Federacije je u Budžetu za 2016. godinu osigurala iznos od 130.000,00 KM kao podršku u sufinansiranju pravne pomoći. U 2017. godini Vlada Federacije BiH osigurala je 189.000,00 KM kao podršku u sufinansiranju pravne pomoći pripadnicima Armije RBiH putem navedene Fondacije, a u 2018. godini također 189.000,00 KM. Federalni ministar, u skladu sa odlukama Vlade Federacije, zaključio je sa Fondacijom za svaku budžetsku godinu Ugovor o sufinansiranju pravne pomoći, a sredstva se uplaćuju kvartalno u skladu sa Zakonom o izvršenju budžeta u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Za 2019. godinu u Budžetu Federacije BiH, na poziciji Federalnog ministarstva za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata planiran je iznos od 500.000,00 KM. Od tog iznosa kao pomoć u sufinansiranju Fondacije izdvaja se 350.000,00 KM, a za finansiranje Zaklade za pružanje pravne pomoći pripadnicima braniteljske populacije sa sjedištem u Mostaru 150.000,00 KM.

U skladu sa Pravilnikom Fondacije podnosiocu zahtjeva može se odobriti iznos od 5.000,00 KM, najviše dva puta u toku godine. Za advokatske usluge novac se

uplaćuje na račun advokata koji je u obavezi dostaviti predračun troškova, ugovor sa osumnjičenim ili optuženim i drugu dokumentaciju koja je taksativno nabrojana na obrascima aplikacija koje se nalaze na WEB stranici Fondacije.

Imajući u vidu da se radi o veoma skupim i dugotrajnim procesima, smatramo da su navedena sredstva nedovoljna i da smo svi dužni prema našim saborcima da poduzmemo šire aktivnosti kako bi se prikupilo što više sredstava za ove potrebe.

Obavještavamo vas da pored očekivanih sredstava od kantona, općina, javnih preduzeća, Fondacija planira i očekuje sredstva od uposlenika u javnoj upravi, javnim preduzećima, ustanovama, institucijama i sl., kao pomoć i podršku radu Fondacije. U tom cilju Fondacija poduzima potrebne aktivnosti uz podršku Federalnog ministarstva.

Najvjerojatnije vam je poznato da u određenom broju kantona i općina postoje lokalne fondacije koje imaju isti ili sličan program rada. Naša intencija je bila da se sve fondacije objedine u jednu, kako bi se transparentno i sa jednog mjesta pružila adekvatna pomoć našim saborcima. Nažalost, nismo naišli na podršku.

Naime, želim da vas informiram da je neposredno nakon osnivanja Fondacije, 25.01.2016. godine osnovana Zaklada za pružanje pravne pomoći pripadnicima braniteljske populacije sa sjedištem u Mostaru, čiji su osnivači HVIDR-a Mostar, UDRVDR HVO HB Mostar, UNRO HVO F BiH Kiseljak, Zajednica obitelji poginulih i nestalih hrvatskih branitelja u domovinskom ratu Herceg Bosne Mostar, UNRO HVO FBiH Kiseljak i Hrvatska udruga logoraša u BiH Mostar. Iz Budžeta Federacije BiH ovoj Zakladi kao pomoć u sufinansiranju u 2016. godini odobreno je 40.000,00 KM, u 2017. godini 81.000,00 KM i u 2018. godini 81.000,00 KM, a u 2019. godini planirano je 15.000,00 KM.

**BROJ KORISNIKA I ZAHTJEVA PREMA FONDACIJI
ZAKLJUČNO SA 20. SJEDNICOM UPRAVNOG ODBORA FONDACIJE**

rb	Naziv kantona /Entitet/ /Brčko Distrikt/ BiH	Broj korisnika po kantonima / ukupno/	Broj zahtjeva po kantonima /ukupno/	Iznos novca po kantonima /Entitet/ Brčko Distrikt BiH	Ukupan iznos dodijeljenog novca
1.	Sarajevski kanton	44	101	235.500,00KM	
2.	Tuzlanski kanton	13	24	52.500,00KM	
3.	Unsko-sanski kanton	49	99	192.500,00KM	
4.	Zeničko-dobojski kanton	20	36	84.500,00KM	
5.	Srednjobosanski kanton	27	67	133.500,00KM	
6.	Bosansko-podrinjski kanton	10	26	44.000,00KM	
7.	Hercegovačko-neretvanski kanton	36	67	142.000,00KM	
8.	bh. entitet RS	8	27	59.500,00KM	
9.	Brčko Distrikt BiH	3	8	16.000,00KM	
UKUPNO		210	435		960.000,00KM

Mr.sc. Nedim Kebo

VOJNE NAUKE - CENTAR ODGOJA I OBRAZOVANJA U BOSANSKOHERCEGOVAČKOM DRUŠTVU

Sažetak: Vojska je društvena institucija. Nauka je ljudska tvorevina kojom se razvijaju, omogućavaju i podstiču doprinosi u društvu. Vojne nauke su sistem znanja koji se bavi proučavanjem rata, nastankom, razvojem i organizacijom vojske, obranom i sigurnosti, izgradnjom čovjeka i kolektiviteta o vojnim normama i vrijednostima, a to podrazumijeva odgoj i obrazovanje mlađih generacija i budućih naraštaja. Bosanskohercegovačko društvo je društvo tolerancije, filantropije, solidarnosti i humanizma. U državi Bosni i Hercegovini je od završetka rata pa sve do danas prisutna nacionalistička, srpska i hrvatska antidržavna politika koja dolazi sa Istoka i Zapada, a ona se provodi u formi i sadržaju psihičkog rata. Bosanskohercegovačko društvo, kao društvo građanski orijentisanih Bošnjaka, Srba, Hrvata i mnogih drugih je dužno da u odgojno-obrazovnom sistemu posjeduje znanje o vojnim naukama, koje bi obuhvatale vojnu sociologiju, vojnu psihologiju, vojnu pedagogiju i vojnu historiju. Imam namjeru da detaljno prezentiram, analiziram i objasnim ulogu i značaj vojnih nauka kao centra odgoja i obrazovanja u bosanskohercegovačkom društvu.

1. UVOD

Prije nego što bi se moglo nešto kazati o temi koja je dosta skromna i novijeg je datuma, potrebno je da se pođe od osnovnih pojmovnih razgraničenja, definicije i povezanosti tercijarnog modela vojska - vojne nauke - bosanskohercegovačko društvo. Primarno pitanje koje se postavlja u samom početku rada glasi: Šta je to vojska? - Vojska je društvena grupa. To je, dakako, društvena institucija u kojoj se formiraju i realiziraju različite vrste društvenih aktivnosti koje mogu biti: otvorenog (vojne operacije u prirodnim i socijalnim uslovima) i zatvorenog (teorijska nastava) tipa. U centru vojske je prisutna disciplina kao jedan od najvažnijih faktora u kreiranju i razvoju društvene hijerarhije. Disciplina je univerzalan princip opstanka, sigurnosti

nosti i zaštite svakog društva i države. Jednostavno rečeno, u političkim sistemima¹, disciplina je „ogledalo“ i „predstava“ vojske, društva i države čiji teritorij brani i svakodnevno održava. Profesionalni vojnik² je biće organizacije, discipline i društvene hijerarhije. Vojska³ je, prema tome, „jedna od mnogih organizacija koje postoje u društvenom životu. Odlikuju je brojne osobine na koje nailazimo i kod drugih organizacija, mada su one često mnogo jače izražene. Te osobine su prisutne u raznim uređenjima i historijskim epohama, pa ipak, njihov intenzitet i način na koji se manifestuju zavise od konkretnih uslova razvoja, a posebno od društveno-političkog uređenja, nivoa razvoja, tehnologije i geopolitičkih okolnosti“ (Vjatr, J.1987:34).

Povezanost vojske i nauke „daje“ uzročno-posljedične veze koje se mogu analizirati i interpretirati na različite načine i sa različitog aspekta. U ovom slučaju veoma je bitno odgovoriti na sljedeća pitanja: Šta je nauka? Šta su to vojne nauke? Šta je predmet proučavanja vojnih nauka? Nauka „predstavlja najegzaktniju, najistinitiju duhovnu tvorevinu, kojom se otkriva stvarnost onakva kakva je“ (Lukić, R.1976:270). To je ljudska tvorevina koja se bazira na različitim inovacijama i doprinosima u društvu. Takvi doprinosi u društvu mogu biti različitog karaktera. U kontekstu rada potrebno je osvrnuti se na pojam i definiciju vojne nauke, budući da su definicijom vojske i nauke „otvoreni“ putokazi za sljedeće pitanje koje glasi: Šta bi to bila vojna nauka?

Vojna nauka⁴ je naziv koji se koristi za sistem znanja o pripremi i vođenju rata⁵. On istražuje i objašnjava zakonitosti u njegovom bitnom elementu-oružanoj borbi, te činioce koji na nju utječu. Neophodno je navesti da, pored rata, predmet proučavanja vojnih nauka obuhvata: a.) nastanak, razvoj i organizaciju vojske; b.) odbranu i sigurnost; c.) izgradnju i jačanje čovjekovog mentalnog sistema; d.) odgoj i obrazovanje čovjeka i ono što je od najveće uloge i značaja, a to su: odgoj i obrazovanje kolektiviteta o vojnim normama i vrijednostima, svijest o pripadnosti državi, a pod navedenim se podrazumijevaju odgoj i obrazovanje mlađih generacija i budućih naraštaja. Ova „formula“ se može primijeniti na stvarnost bosanskohercegovačkog društva, geostrateški prostor u kojem egzistira i djeluje, a kao jednom od istinskog građanskog društva u borbi protiv velikosrpske i velikohrvatske destruktivne ideologije koja je u vremenskom periodu 1992-1995. godine rezultirala agresijom, eksterminacijama, silovanjima, ubijanjima, masakrima i genocidom, a što se danas nastavlja u formi „psihičkog rata“.

1 „Ponajčešće se pod političkim sistemom podrazumijeva skup svih institucija kojima se artikulira i uobličava politička vlast, određuju odnosi između te vlasti i društva, kao i način vršenja vlasti, te instrumenti utjecaja građana na to vršenje“ (Duraković, N.2010:16).

2 „Najosnovnije, profesionalni vojnik je konzervativan, jer je njegovo socijalno porijeklo utemeljeno u historiji postfeudalnog plemstva u Evropi i njegovim socijalnim ekvivalentima u SAD“ (Janowitz, M.1960:23).

3 Autor se u svojoj knjizi „Sociologija vojske“ koristi terminom „armija“.

4 „Vojna nauka je oblast u kojoj je za donošenje odluka i akciju nužna specijalizovana sposobnost stečena profesionalnom obukom i iskustvom“ (Hantington, S.P.2004:78).

5 „Rat je jedan specijalan oblik društvenog konflikta. On se ne može objasniti kao zbir isključivo vojnih aktivnosti, jer, kao što je poznato, rat obuhvata i druge aspekte društvenog života“ (Vjatr, J.1987:51).

Podjela vojnih nauka može se izvršiti na: a.) vojnu sociologiju⁶; b.) vojnu psihologiju; c.) vojnu pedagogiju i d.) vojnu historiju.

Vojna sociologija je naučna disciplina koja se bavi proučavanjem vojske sa sociološkog aspekta. Vojna psihologija⁷ je naučna disciplina čiji je cilj i zadatak formiranje, razvijanje i jačanje psihologije čovjeka, putem vojnih teorija i praksi. Vojna pedagogija⁸ uporedo sa vojnom psihologijom je naučna disciplina koja odgaja i obrazuje čovjeka kroz vojne institucije.

Vojna historija je naučna disciplina koja se bavi proučavanjem nastanka, razvoja i djelovanja vojske u različitim etapama društvenog djelovanja i kretanja. „Historija je, kako to ističe Lidl Hart, „univerzalno iskustvo“, a vojna historija je, kako je kazao Moltke, „najefikasniji način da se u miru uči o ratu“ (Hantington, S.P.2004:71). To je naučna disciplina koja se bavi proučavanjem rata u različitim vremenskim periodima. Navedena struktura i sadržaj vojnih nauka je korisna, djelotvorna, cjeloživotna, patriotski i integralno funkcionalna što se može realizirati u kontekstu bosanskohercegovačkog društva. Šta bi to bilo bosanskohercegovačko društvo? Bosanskohercegovačko društvo je „autonomna i autohtona društveno-historijska, kulturno-civilizacijska i duhovno-idejna sadržajnost s hiljadugodišnjim kontinuitetom. Bit njegove autohtonosti jeste multilaterarnost, koja se realizira u tri uzročno-posljedične društveno-historijske konkretnosti: multireligioznost, multietničnost i multikulturalnost“ (Đozić, A. Žiga, J.2013:443). To je otvoreno društvo koje je oduvijek bilo utemeljeno na elementima tolerancije, pravde, humanizma i solidarnosti. Bosanskohercegovačko društvo je predstavljalo „šaroliku“ sliku podrške ARBiH kao jedinoj legalnoj vojsci u periodu od 1992-1995. godine. Zašto je potrebno „vesti“ vojne nauke kao centar odgoja i obrazovanja u bosanskohercegovačkom društvu? Da li je potrebno izgraditi sistem znanja i vještina, svijest mlađih generacija i budućih naraštaja po pitanju odbrane i sigurnosti države Bosne i Hercegovine? Zbog čega se sve manje govori o pogubnoj politici srpskih i hrvatskih antidržavnih pokreta, a sve više o pacifikaciji bosanskohercegovačkog društva? Zašto se istina o ratu u Bosni i Hercegovini negira i umanjuje? Zašto su prisutna stalna izjednačavanja agresora i žrtve? Ovo su pitanja kojima ću se baviti u sljedećem odjeljku.

6 Vojska je „strukturalni element trijade država/vojska/civilno društvo. U tom smislu, njena centralnost i značaj posebno zaslužuju sociološki interes“ (Wadham, B.2012:12).

7 „Vojni psiholozi se često pronalaze u situacijama koje imaju potencijal da kompromituju svoju profesionalnu etiku. Iako su konflikti u vezi sa povjerljivošću čest problem, razvoj višestrukih odnosa je također značajna briga“ (King, E.R. Staal, A. M. 2000:698).

8 „Vojna pedagogija je dio vojnih nauka koja istražuje filozofije, koncepcije, vizije, doktrine, ciljeve, metode i tehnologije vojnog obrazovanja i obuku“ (Toiskallio, J.2003:52).

2. VOJNE NAUKE - CENTAR ODGOJA I OBRAZOVANJA U BOSANSKOHERCEGOVAČKOM DRUŠTVU

U prethodnom odjeljku detaljno sam prezentovao, analizirao i objasnio povezanost između vojske, vojnih nauka i bosanskohercegovačkog društva. Šta se može kazati o današnjoj situaciji u državi Bosni i Hercegovini? Od završetka rata pa sve do sada, mir nije „ostvario“ svoju pobjedu, a ideali pravde, slobode i jednakosti nisu „dali“ pozitivne rezultate, iz razloga što su velikosrpske (prije Slobodan Milošević, a sada Aleksandar Vučić) i velikohrvatske (prije Franjo Tuđman, a sada Kolinda Grabar-Kitarović) ideologije ponovo reinstalirane, a njihovi „odabrani“ i „podobni“ politički kadrovi (prije Radovan Karadžić i Mato Boban, a sada Milorad Dodik i Dragan Čović) se koriste različitim ciljevima i sredstvima. Bosna i Hercegovina „kao zasebnost, kao društvo i država, izražavana u različitim oblicima ustavno-političkih nagodbi, kao susretište civilizacija i kultura, istovremeno je bila i područje neprestanih pretenzija različitih velikodržavnih ideologija“ (Đozić, A. Žiga, J.2013:450). Oni na različite načine svakodnevno pokušavaju da poremete, ugroze i unište teritorijalni integritet, suverenitet i postojanje države Bosne i Hercegovine. Svjedoci smo sve većeg uticaja i prisutnosti modela liberalne demokratije na politički sistem Bosne i Hercegovine, ali i na način života svakog čovjeka. Sve više se govori o pacifikaciji bosanskohercegovačkog društva, kao jedinog „temelja“ i „kičme“ opstanka države, a sve manje o negativnom uticaju i prijetnji nacionalističkih društava (srpski i hrvatski antidržavni pokreti) koji u takvom stanju pacifističkog „duha“ i „uma“ koriste nedostatke sistema i propovijedaju secesionističku i separatističku politiku (sve stranke okupljene oko SNSD-a i HDZ-a). Opravdano je, zbog toga, da svaka država u svom sastavu sadrži vojsku, ali je isto tako opravdano da sadrži i obuhvata formu i sadržaj vojnih nauka kao centra odgoja i obrazovanja u bosanskohercegovačkom društvu. Vojne nauke su bitan faktor u kreiranju, razvoju, jačanju i očuvanju svijesti pojedinca prema državi, a to se odnosi na model: porodica-društvo-država. Bosanskohercegovačko društvo kao građansko društvo treba da izgrađuje formu i sadržaj vojnih nauka. Takva forma i sadržaj može se objasniti u pet sadržajnih i neophodnih teorijsko-praktičnih postavki.

Prvo: Radi se o upoznavanju pojedinca i kolektiviteta sa ulogom i značajem vojnih nauka. Na taj način se obuhvata kompletna ličnost bosanskohercegovačkog čovjeka: sociološki, pedagoški, psihološki i historijski, za razliku od enormne količine nastavnih sadržaja (formi) koji sve više udaljavaju mladu populaciju od pripadnosti državi, a vode ih ka sve većem napuštanju.

Mediji su, također, negativan element u slabljenju i deformaciji bosanskohercegovačkog društva. Sve veći broj medija koji vode antidržavnu politiku, dovodi do stanja koje se naziva histerijom i panikom. Bosanskohercegovačko društvo može da se odgaja i obrazuje jednim funkcionalnim i progresivnim putem, a to su: državni mediji.

Drugo: Riječ je o prenošenju znanja i vještina sa starijih na mlađe generacije i buduće naraštaje. Odgojno-obrazovni sistem će dati kvalitetnu populaciju zavisno

od kvalitete nastavnih sadržaja i formi. Pored toga što se svijest o pripadnosti državi Bosni i Hercegovini stiče kroz edukaciju, bitnu, značajnu i presudnu ulogu imaju i stariji članovi društva.

Dakako, potrebno je povući crtu, „graditi“, motivisati i podržavati odgojene i obrazovane ljude, dati im priliku da pokažu svoje znanje i vještine. Potrebno je također raditi na rješavanju problema unutar sopstvenih redova. Različita društva i pokreti koji se predstavljaju kao patrioti i propovijedaju „obrnutu mržnju“ nisu potrebna. Stoga je nužno raditi na povlačenju i ograđivanju od takvih skupina.

Rahmetli Rasim Delić, general ARBiH, je rekao sljedeće: „ Bitno je da ovu generaciju koja vodi borbu trebamo podržati u svakom slučaju, a pripremiti sljedeće generacije da nikada ne dožive ovo što je ova generacija doživila na ovim prostorima. Odgojiti ih u jednom borbenom duhu, stvoriti jednostavno takav narod koji ne može biti ni od koga pobijeđen.“ (Delić, R.2001:97). Prema tome, odbrana i sigurnost jedan je od najvažnijih faktora u očuvanju države Bosne i Hercegovine, a to se ogleđa u svijesti i načinu razmišljanja budućih generacija koje će znati da se ponašaju i reaguju u različitim društvenim procesima, bilo da su oni pozitivnog ili negativnog karaktera.

Treće: Potrebno je raditi na edukaciji pojedinca i kolektiviteta o ulozi i značaju ARBiH. Činjenica je da je ARBiH⁹ kao glavni „zaštitnik“ bosanskohercegovačkog društva (jedinstvo različitosti) sačuvala sve ono što je hiljadu godina „egzistiralo“ i „disalo“. Bez ARBiH ne bi bilo države Bosne i Hercegovine, njenog priznanja i postojanja u svijetu. U postdejtonskoj društvenoj i političkoj stvarnosti o ARBiH se govori kao političkoj, stranačkoj i monotetničkoj vojsci. Koriste se prefiksi takozvana, te se stvaraju pogrešne predstave i svjedočenja montiranih svjedoka. Sve je ovo laž i neistina. Zbog takvih izjava koje dolaze od strane velikog broja srpskih i hrvatskih fašističko-nacističkih krugova, koji bi opet provocirali, kreirali i počeli rat, krenuli u krvav osvajački pohod, bosanskohercegovačko društvo kao društvo svih građansko-orientisanih Bošnjaka, Srba, Hrvata, Jevreja, Roma, Italijana, Ukrajinaca i mnogih drugih ima pravo i obavezu da se educira u skladu sa vojnom etikom. Navedena misao ne znači da se krene u provokacije i izazivanje rata kao oblika društvenog konflikta, nego način da se razvija „duh“ o odbrani i sigurnosti¹⁰. „Znači, jaka odbrana i jaka politika, dobra i stabilna ekonomija, trebala bi da one, koji su živjeli u mraku, izvuče na svjetlo dana i da na taj način reintegrira Bosnu i Hercegovinu“ (Delić, R.2001:610). Kada se sagleda sadašnja namjera i politika velikosrpskog i velikohrvatskog saveza, ona je identična planu koji je pripreman 1991.godine. Šta je bio plan?

9 U periodu od 1992-1995. godine potrebno je navesti informaciju da Armija Republike Bosne i Hercegovine nije uništila ni jedan religijski objekat. Najviše religijskih objekta uništeno je od strane paravojski: Vojske Republike Srpske i Hrvatskog vijeća obrane podržanih od strane JNA (kasnije Vojska Savezne Republike Jugoslavije) i Hrvatske vojske.

10 Valja uzeti za primjer Tešanj i Olovo čiji su građani kreirali odbranu i sigurnost na vrijeme tako da agresor nikada nije uspio da zauzme ova dva „grada heroja“. Objavljene su i dvije knjige pod nazivom: „TEŠANJSKI ODGOVOR-Odbrana 1992-1995. godine i njene interpretacije“ (grupa autora), 2014. godine i „OLOVO 1992-1995. STRADANJE I RAZARANJE HEROJSKOG OLOVA“ (Rasim Muratović), 2017. godine.

„Dakle, plan je bio okupirati cijelu BiH. Poslije je taj plan modificiran tako da se podijeli Bosna i Hercegovina između Srbije i Hrvatske, od čega se u trećoj fazi, što se tiče Hrvatske – odstupilo. Posebni ciljevi bili su: zauzeti Sarajevo, probiti liniju na pravcu Olovo - dolina Krivaje do Zavidovića, zauzeti Tuzlanski bazen, probiti liniju na Gradačcu (koridor) i uništiti slobodnu teritoriju Bihaća i Bosanske krajine, izbiti na Neretvu na cijeloj dužini. Nakon tri i po godine agresije, nijedan od ovih ciljeva nije ostvaren. Naprotiv, poslije prvog udara i konsolidovanja odbrane, Armija preuzima velikostrategijsku inicijativu koju je držala do postizanja DEJTONSKOG MIRA (1.-21.11.1995.g.). Ratni cilj ekstremnog dijela HVO-a bili su okupacija i secesija dijelova Bosne i Hercegovine u prostorima stolačke, mostarske, jablaničke, konjičke, prozorske, gornjevakuške, bugojanske i fojničke općine, (ove općine imaju većinsko bošnjačko stanovništvo), okupaciju i secesiju općina u srednjoj Bosni - dolina Lašve i Stavnje (Vareš). Nakon višemjesečnih sukoba, ova agresija i secesija nije uspjela. HVO (ekstremni dio) našao se pred porazom, poslije čega je zaustavljena borba i teren se prenio na političku arenu - Vašingtonski sporazum, što je rezultiralo na političkom planu - utemeljenjem Federacije, teritorije na kojoj je većinsko bošnjačko i hrvatsko stanovništvo, a na vojnom planu, pored prekida sukoba uspostavljena je vojna saradnja kako sa HVO-om, u cjelini, tako i sa HV-om i Republikom Hrvatskom“ (Beridan, I. Bušatlija, I. Delić, R. Dudaković, A. Huseinbašić, Č. Mahmuljin, S. Mulabrahimović, H. Muminović, R. Muslimović, F. Pelidija, E. Sofradžija, A. Trnka, K. Zgodić, E.1999:376). Omjer snaga je bio nepovoljan za ARBiH. Ona je uspjela da izvrši i ostvari nemoguće. Sa takvom vrstom naoružanja i opreme ne smije se zaboraviti i svestranost, inovacije i kreativnost koje su vojnici¹¹ koristili u najtežim situacijama. Vojska¹² koja posjeduje odličnu vojnu organizaciju, disciplinu i usklađenu hijerarhijsku strukturu sa sposobnim stručnjacima, bez obzira na kvantitet ljudstva, može ostvariti pobjedu. A to je bilo u slučaju ARBiH.

Četvrto: Agresor i žrtva ne mogu biti izjednačeni. Neophodno je širiti istinu o ratu u Bosni i Hercegovini. „Nema više pomirenja u smislu da brišemo historiju, kao da se ovo što je bilo u prethodne četiri godine nije ni desilo“ (Delić, R.2001:610). U tom kontekstu je potrebno da se po pitanju vojne historije provode odgojno-obrazovni procesi o kulturi sjećanja. Period od 1992-1995. godine je period najveće tragedije i stradanja. To je period trauma koje su rezultirale agresijom, kulturocidom, urbicidom, ekocidom i genocidom. Ne može se i ne smije zaboraviti. „Ratna politika aktuelnih režima susjednih država logičan je nastavak strategije otimanja tuđe zemlje, prisvajanja kulturnih vrijednosti drugih, krivotvorenja historije, posebno osporavanja identiteta Bošnjaka kao autohtonog naroda, ravnopravnog političkog subjekta sa Srbima i Hrvatima“ (Tanović, A.2005:125). Historiju, a u ovom slučaju vojnu historiju, je potrebno prenositi sa koljena na koljeno te u prvi plan staviti i

11 Šarl de Gol je u svom viđenju i zaključku prema 10. diviziji u Drugom svjetskom ratu za vojsku po pitanju organizacije, discipline i hijerarhijske strukture kazao sljedeće: „Gledajući ih, i ovog puta sam se uvjerio da je vojska takva biljka koja je pod rukom dobrih vrtlara uvijek spremna da procvjeta“ (De Gol, Š.1968:145).

12 Armija Republike Bosne i Hercegovine je „postigla značajan napredak u organizaciji, disciplini i koordinaciji većih vojnih operacija“ (Central Intelligence Agency, 2003:449).

obilježavati datume koji su od najvećeg značaja za bosanskohercegovačko društvo i državu Bosnu i Hercegovinu.

„Veoma je bitno da se u našem odgoju i obrazovanju ne dovodi poistovjećivanje zločinaca sa narodima u cjelini, u kome se pojavljuje zlo i nacionalna mržnja“ (Beridan, I. Bušatlija, I. Delić, R. Dudaković, A. Huseinbašić, Č. Mahmuljin, S. Mulaibrahimović, H. Muminović, R. Muslimović, F. Pelidija, E. Sofradžija, A. Trnka, K. Zgodić, E.1999:81). Bosanskohercegovačko društvo ne poznaje mono-etnički, mono-religijski i mono-kulturalni koncept. O čemu je zapravo riječ? Riječ je o konceptu i praksi zajedničkog progresa, pozitivnih razmišljanja i praktičnih doprinosa. Država je opstala putem starijih i sposobnih generacija. Mlađe generacije i budućí naraštaji su nasljednici. „Kroz odgoj i obrazovanje ljudi ne smije se prihvatiti ništa što je svojstveno osobinama odgoja i obrazovanja koga intoniraju nosioci mržnje i zla. Laži, falsifikati, mržnja, predrasude moraju biti isključene iz našeg odgoja i obrazovanja. Naša je perspektiva u istini, pravdi, ravnopravnosti, slobodi, demokraciji i humanizmu. U slučaju da nosioci nacionalne mržnje i zla ponovo naruše mir i ponovo otpočnu formiranje koncentracionih logora, rušenja vjerskih objekata, rezultati našeg dugogodišnjeg odgoja i obrazovanja moraju doći do izražaja upravo tada, kada se budemo branili da ne učinimo nikakvo zlo kakvim se oni služe. Snagom našeg odgoja ćemo se suprotstaviti da nas mržnja i zlo ne isprovociraju da postupimo suprotno opće prihvaćenim pravilima i konvencijama koje se odnose na ponašanje u oružanim sukobima“ (Beridan, I. Bušatlija, I. Delić, R. Dudaković, A. Huseinbašić, Č. Mahmuljin, S. Mulaibrahimović, H. Muminović, R. Muslimović, F. Pelidija, E. Sofradžija, A. Trnka, K. Zgodić, E.1999:82).

I na kraju, **Peto:** Bosanskohercegovačko društvo¹³ nije društvo podjela i razdora. To je društvo evropskih normi i vrijednosti. Nažalost, njega „guše“ i „usporavaju“ nacističko-fašističke ideologije koje dolaze sa Istoka i Zapada. Ne smije se dozvoliti jedno stanje uspavane atmosfere i letargije, te stanje oslanjanja na međunarodne zvaničnike da će riješiti svaki problem. Sjetimo se kako su se ponašali u periodu od 1992-1995. godine. Zato je bitno raditi na jačanju jedinstva i usklađivanju sopstvenih redova. To podrazumijeva oslonac na sopstvene snage i pripremu za najgore situacije. „Koliko iz povijesti znamo, nikada ratovi među etničkim skupinama u BiH nisu dolazili iznutra, nego su nametani izvana“ (Tanović, A.2005:124). Zato je uvijek potrebno raditi na razvijanju i jačanju državnog duha, te je potrebno pripremiti mlađe generacije i buduće naraštaje da se odgajaju i obrazuju u skladu sa najboljim mogućnostima i sredstvima. Bez odgoja nema obrazovanja, a bez obrazovanja nema progresa. Kvalitet jednog odgojno-obrazovnog sistema zavisi od strukture i sadržaja nauka i naučnih disciplina. Bosanskohercegovačko društvo nije društvo militarizma. Ipak je nužno i neophodno održavati sjećanja na mjesta koja su bila simbol otpora vanjskim i unutrašnjim neprijateljima. Potrebno je, dakle, razvijati

13 „Bosanska otvorenost za drugo i drugačije nije samo jedna od osnovnih karakteristika bosanskohercegovačkog društva već istovremeno predstavlja samu suštinu i autentični izraz samog načina života bosanskohercegovačkog društva. Bosansku otvorenost za drugo i drugačije susrećemo kao neprekinuti tok događanja i uzajamne egzistencije, „jedinstva različja“: nacija, religija, kultura, tradicija, stilova življenja, običaja, jezika i multikultura“ (Đozić, A. Žiga, J.2013:446).

mentalno-tjelesnu ravnotežu, da se više nikada ne desi ono što se dešavalo u periodu od 1992-1995. godine. Kada se kaže mentalno-tjelesna ravnoteža, tada se misli na borbu protiv svakog zla i mržnje. A protiv svakog zla i mržnje se može boriti samo teorijskim i praktičnim znanjem. Vojni svjetonazor nije štetan ako je riječ o održavanju, njegovanju i prenošenju patriotskih normi i vrijednosti. On je potreban u kontekstu jačanja bosanskohercegovačke ličnosti, njene solidarnosti i jedinstva.

3. Zaključak

U ovom radu je prezentovana, analizirana i definisana uloga i značaj vojnih nauka kao centra odgoja i obrazovanja u bosanskohercegovačkom društvu. Svako društvo u odgojno-obrazovnom sistemu posjeduje kvalitet znanja i vještina koji se razvija i realizira putem jednog elementa patriotizma, a to podrazumijeva vojne nauke. U kontekstu bosanskohercegovačkog društva riječ je o pripadnosti državi Bosni i Hercegovini putem izgradnje, razvoja i jačanja patriotskog duha, a to se može realizirati u domenu vojnih nauka koje bi obuhvatile: vojnu sociologiju, vojnu psihologiju, vojnu pedagogiju i vojnu historiju. Mlađe generacije i budući naraštaji su, prema tome, nosioci budućnosti bosanskohercegovačkog društva. Zato ih je potrebno odgajati i obrazovati u skladu sa najboljim mogućnostima. Sistem treba da „izgradi“ odgojene i obrazovane ljude koji će na jedan fin i empatičan način njegovati bosanskohercegovački duh. Društva i pokreti samoproglašeni patriota, onih koji se predstavljaju građanima i šire „obrnutu mržnju“, zloupotrebljavajući duh bosanskohercegovačkog društva i države Bosne i Hercegovine nisu potrebna. Starije generacije su dužne da „prenesu“ kvalitetno znanje i vještine, a to se ogleda u širenju istine o ratu u Bosni i Hercegovini, o proučavanju nastanka, razvoja i djelovanja ARBiH, posjećivanju mjesta i obilježavanju datuma koja su od historijskog značaja kako bi se održala kultura sjećanja. To je kultura sjećanja na osnovu koje se njeguju i prenose univerzalni principi građanina, građanskog društva i države, jer svaka građanska država u svom sastavu i poretku posjeduje i održava sve vrste kultura, a jedna je upravo kultura sjećanja. U tom pravcu će se razvijati svijest o pripadnosti državi Bosni i Hercegovini, a mlađe generacije i budući naraštaji će se uvijek podsjećati na period od 1992-1995. godine. To podrazumijeva i organizaciju odbrane i sigurnosti. Stoga je veoma bitno raditi prije svega na rješavanju problema, razvoju i jačanju sopstvenih redova i snaga koje su dužne da zaštite državu Bosnu i Hercegovinu. A to se može ostvariti putem modela vojska-vojne nauke-bosanskohercegovačko društvo. Ova teza ne znači provokaciju i izazivanje rata, nego put kojim bi se izgradila „brana“ unutrašnjim i vanjskim neprijateljima, jer iskustvo nas uči da stanja dosadašnje le-targije, statičnosti, uspavanosti i zaborava, oslanjanja na međunarodne zvaničnike nisu donijela nikakvo dobro i pozitivne rezultate. Svaka pasivnost i odobravanje politike i stavova antidržavnih pokreta usporava i pogoršava progres države. Zato je potrebno uvijek kreirati, razvijati i jačati sistem vlastite odbrane i zaštite, raditi na mlađim generacijama i budućim naraštajima, baviti se i promovisati ideje tolerancije, filantropije, solidarnosti i humanizma, ali pod uslovom da se poštuje sopstveni identitet i rješavanju problema unutar vlastitih redova.

Ekrem Alihodžić

ŠTETNOST KONTINUIRANOG OSPORAVANJA KARAKTERA RATA U REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI

Tribunal je, vršeći svoju funkciju, odgovorio na pitanje, zašto je bio rat u Jugoslaviji, i kakav je to bio rat. Bio je to, prema nalazima, međunarodni oružani sukob. Ekspanzionistički rat Srbije i Hrvatske protiv Bosne i Hercegovine. Srbija, Slobodana Miloševića, i Hrvatska, Franje Tuđmana, namjeravale su da stvore velike etnički čiste teritorije - države – „veliku Srbiju“ i „veliku Hrvatsku“ na račun Bosne i Hercegovine. Dakle, cijeneći sve dokaze, sudije su našle da je rat u bivšoj Jugoslaviji bio međunarodni u svim fazama zbog direktnog i indirektnog učešća Srbije i Hrvatske.

Kvalifikacija da je u Bosni i Hercegovini bio međunarodni rat ima ogroman značaj jer je uz lobiranje Srbije i Hrvatske i (njihovih srodnika u BiH) sve više pokušavaju izvrnuti činjenice kako bi se „dokazalo“ da je u BiH vođen isključivo građanski rat po kome je bilo više sukobljenih strana koje su činile zločine, a pojedinci iskrivljene haške činjenice koriste čak i za historijski revizionizam.

U presudama je utvrđeno da su Srbija i Hrvatska bile u ratu sa Bosnom i Hercegovinom posredstvom VRS i HVO, nad kojima su imale opću kontrolu. Rat je, prema presudama, bio rasprostranjen i sistematski, diskriminatorni napad na civilno stanovništvo. Etničko čišćenje bilo je cilj, a ne posljedica rata, kako su to tvrdile redom sve odbrane. Cilj vlasti BiH, napadnutih sa dvije strane, bio je - odbrana i oslobođenje cjelokupne teritorije.

Planeri i izvođači agresije na BiH zaista su do kraja primjenjivali kompleksnu formulu „konačnog uništenja“ BiH kombiniranjem mnoštva specijalnih subverzivnih operacija i munjevitog oružanog napada. Računali su da će tom formulom i načinom kako su je primjenjivali postići da agresija bude maskirana formama građanskog rata. Uz to, bile su uvjerene da će svoje radikalne ciljeve ostvariti za koji mjesec dana.

Mnogobrojne naučne činjenice i događaji u Republici Bosni i Hercegovini na kraju 20. stoljeća potvrđuju da je na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvršena klasična oružana agresija, odnosno zločin protiv mira i sigurnosti čovječanstva, što je po definiciji međunarodni oružani sukob. Na okupiranim teritorijama nezavisne i međunarodno priznate Republike Bosne i Hercegovine, članice UN-a, i u sigurnosnim zonama UN-a nad Bošnjacima je izvršen genocid.

Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima čine suštinu genocidnog projekta zajedničkog zločinačkog poduhvata SRJ na jednoj i Republike Hrvatske na drugoj strani, te njihovih rukovodstava i brojnih rukovodioca, vojnog, policijskog i upravnog vrha, te njihovih kolaboracionista i plaćenika.

Srpski genocidni velikodržavni projekat „Svi Srbi u jednoj državi“ podrazumijevao je formiranje ujedinjene države na Balkanu u kojoj bi živio cio srpski narod. Takva ideja proteže se od Garašanina, preko Vuka Karadžića, Stevana Moljevića, Draže Mihailovića, Dobrice Ćosića, Slobodana Miloševića i danas živi. Projekat je posebnu podršku dobio od SANU, SPC i JNA.

UČEŠĆE SRBIJE I CRNE GORE U AGRESIJI NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU

JNA je definitivno bila pripremljena za vojni udar u SFRJ u funkciji uspostavljanja velikosrpskog hegemonizma. O tome govori general Anton Lukežić i zaključuje: „JNA je, praktično, osvajačkim ratom i agresijom okupirala veći dio teritorije BiH instalirajući tzv. Republiku Srpsku i njenu paravojsku pod vidom „zaštite srpskog naroda.“ Ona je isto tako omogućila stvaranje samozvane Jugoslavije od Srbije i Crne Gore. Time je, istovremeno označen kraj JNA, koja se pretvorila u snagu oružja za ubijanje, raseljavanje, pljačku, masovne progone, silovanja, rušilaštvo i nasilje fašizma jednog naroda nad drugim“.

Takvim izrođavanjem i fašizacijom JNA, definitivno je i Republika Bosna i Hercegovina ostala bez svoga dijela vojnih snaga u okviru JNA na koji je polagala pravo. Osim što je BiH ostala bez svog dijela vojske, ona je u odbrambenom i bezbjednom pogledu podmuklo, a zatim otvoreno, onespособljavala odbranu TO i policije. Od 1985. do 1991. Teritorijalna odbrana RBiH je smanjena sa 313.400 pripadnika na 86.164, ili za 72,2%, a broj jedinica je smanjen sa 5.082 na 867, što znači za 82,9%. Na pomenute destrukcije nadovezuje se poznato podmuklo razoružavanje TO (oktobar 1990), te odbijanje zahtjeva Predsjedništva RBiH za povrat oružja u jedinice TO (april 1992. godine).

General Veljko Kadijević, bivši savezni sekretar za odbranu SFRJ, rekao je: „Morali smo da se orijentišemo na konkretnu saradnju sa predstavnicima Srba i sa srpskim narodom kao takvim (...) To nam je omogućilo da tokom rata u Hrvatskoj manevrišemo i premještamo trupe JNA preko BiH, što je bilo od vitalnog značaja za JNA (...). Ovo je također omogućilo uspješnu mobilizaciju u srpskim dijelovima BiH. Ocjenjujući dalji razvoj događaja, smatrali smo da nakon napuštanja Hrvatske treba da imamo jake snage JNA u BiH. Jedinice i štabovi JNA činile su kičmu VRS sa svim oružjem i opremom“. (ICTV, Predmet broj. IT-94-1, predmet Duško Tadić).

Dobrica Ćosić je u svom pismu Miloševiću, pod naslov Teze o stanju naroda, društva i države, tražio hitnu reorganizaciju JNA i njeno pretvaranje u Srpsku vojsku. (Slavoljub Đukić, Lovljenje vetra - Politička ispovest Dobrice Ćosića).

U maju, odgovarajući na međunarodne kritike, Srbija i savezna vojska su, u prvoj fazi rata u BiH, opet izvele relativno vješt politički manevar. Srbija je htjela da pred

međunarodnom zajednicom ne snosi rizik agresora u BiH, a istodobno je, s druge strane, htjela osigurati vojnu pobjedu u BiH.

Ostvarujući tu koncepciju, Srbija je fiktivno povukla JNA iz BiH. Naime, reorganizovala je oružane snage bivše JNA u BiH. Štab 2. jugoslavenske armije dobio je ime ŠVK Vojske Republike BiH. Slično tome preimenovani su i štabovi. 5. banjalučki korpus postao je 1. krajiški; bivši Zagrebački, Bihaćki i Kninski korpusi formirali su 2. KK; 13. riječki korpus postao je Hercegovački; a Sarajevski dobio je ime Sarajevsko-romanijski; dok je štab Tuzlanskog korpusa postao štab Istočnobosanski korpus, itd. Dakle, cijela struktura se formalno odvojila od bivše JNA, a faktički je zadržana i preimenovana u Srpsku vojsku BiH. Popuna i logistika te vojske i dalje se oslanja na izvore u Srbiji i Crnoj Gori.

Tako je vojsci Republike Srpske u Bosni i Hercegovini (Generalu Ratku Mladiću) predato 166,703 pripadnika 2. VO, (48.229) dobrovoljačkih jedinica, (44.960) paravojnih organizacija i lica srpske nacionalnosti u TOSRBiH (29,276) do zuba naoružanih svim sredstvima moderne armije, uključujući i avijaciju i raketne sisteme.

Izuzimajući Srbiju i Crnu Goru, strani plaćenici su angažovani iz Rusije, Ukrajine, Rumunije i Grčke. Početkom 1993. godine u agresorskim redovima na ratištima u RBiH učestvovalo je oko 2.000 ruskih plaćenika. Među stranim plaćenicima najzloglasniji su bili „arkanovci“, „šešeljevci“, „Beli orlovi“, „Rojalisti“ i dr. Vikend-brigade su poseban izum srpskog agresora.

Srbi u BiH su,“ tvrdi General Milutin Kukanjac, komandant 2. VO JNA, dobili gotovo cjelokupno naoružanje, municiju i druga sredstva koja su imali korpusi JNA na teritoriji BiH i da je JNA više od 90% naoružanja, ubojnih sredstava svih vrsta i druge opreme izmjestila na sigurne prostora i da je sve to predato Republici Srpskoj, koja je time naoružala svoju vojsku („ ICTY, Predmet br. T-99-6-T,“).

Slobodan Milošević je prebacio ogromne količine naoružanja VRS, čije je troškove plaćao iz jugoslavenskog saveznog budžeta. Na platnom spisku Savezne armije u julu 1992. godine bilo je 12.000 oficira i podoficira iz VRS. Penzionisanim oficirima srpske nacionalnosti iz Bosne i Hercegovine je redovno isplaćivao penzije, aktivnim oficirima omogućavao je školovanje i kursiranje, te VRS u toku agresije snabdijevao sa 90% municije. SRJ je do 30. avgusta 1994. godine utrošila dvije milijarde američkih dolara za vođenje agresivnog rata protiv Republike Bosne i Hercegovine.

UČEŠĆE HRVATSKE

U AGRESIJI NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU

U hrvatskoj nacionalističkoj ideologiji je, u različitim periodima i na različite načine, počev od dr. Ante Starčevića, preko braće Radić i HSS, te dr. Vladka Mačeka i ustaškog poglavnika Ante Pavelića, pa do dr. Franje Tuđmana, pitanje Bosne i Hercegovine i Bošnjaka bilo uvijek aktuelno. Hrvatski nacionalisti ne samo da su asimilari, već su negirali Bošnjake i Bosnu i Hercegovinu.

Pod parolom "zaštite ugroženog hrvatstva u Bosni i Hercegovini" i "zaštite strateških interesa Hrvata", Franjo Tuđman je mobilizirao politički pokret Hrvata u Bosni i Hercegovini, petokolonašku i kolaboracionističku stranku HDZ u Bosni i Hercegovini i njenu vojnu komponentu- HVO. Prema Statutu, od 18. avgusta 1990., HDZ BiH bila je "konstitutivni dio jedinstvene HDZ, organizacije sa sjedištem u Zagrebu".

Republika Hrvatska se u skladu sa velikohrvatskim programom o formiranju "zajedničke hrvatske države u njenim etničkim i povjesnim granicama", otvoreno uključila u agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu, čime je od žrtve velikosrpske agresije postala agresor.

Dana 18. novembra 1991. godine, u Grudama su izabrani predstavnici Hrvatskog naroda, donijeli "povijesnu" Odluku o uspostavi Hrvatske zajednice Herceg-Bosna, kolaboracionističke državne tvorevine Republike Hrvatske u Bosni i Hercegovini. "Najznačajniji" elemenat osamostaljenja HZ-HB jeste postupno izgrađen cjelovit i samostalan pravni sistem potpuno odvojen od pravnog sistema Republike Bosne i Hercegovine. Njen konačni cilj bio je priključenje državi Republici Hrvatskoj.

Predsjedništvo HZ-HB je na sjednici u Mostaru, 8. aprila 1992, donijelo odluku o formiranju HVO, kao vrhovno tijelo odbrane hrvatskog naroda u HZ-HB. HVO je bio pod neposrednom kontrolom Zagreba, jer je političko i vojno rukovodstvo Republike Hrvatske imenovalo vođe i visoke časnike HVO-a. U Livnu je središnjica HDZ BiH proglasila kolaboracionističku tvorevinu Hrvatske Republike Herceg-Bosnu i konstituisala "Zastupnički dom", koji je imao funkciju parlamenta.

HVO je bilo organizovano po zbornim područjima i općinskim stožerima. Glavni štab HVO bio je u Zagrebu pri GŠ Hrvatske vojske. Ukupno brojno stanje HVO iznosi oko 50.000 vojnika. U decembru 1992. godine na platnom spisku je bilo 45. 000 vojnika, a u decembru 1993. godine 42.000. U januaru 1994. godine brojno stanje HVO iznosilo je 52.900 vojnika.

Tačan broj je veoma teško ustanoviti, ali je sigurno da su desetine hiljada hrvatskih vojnika učestvovala u borbenim dejstvima na teritoriji Bosne i Hercegovine. Tako je u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, januara 1994. godine, učestvovalo između 25.000 i 30.000 pripadnika Hrvatske vojske. Prema tvrdnji generala Bobetka, u borbama sa Armijom RBiH poginulo je oko 9.000 hrvatskih vojnika. Međutim, generali koji su komandovali jedinicama HV u napadima na BiH, tvrde da je poginulo više od 13.000 hrvatskih vojnika. Ovi podaci dovoljno govore o agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu.

Regularne jedinice hrvatske vojske sudjelovale su u borbenim aktivnostima protiv Bosne i Hercegovine, radi zauzimanja dijela Republike. To su slijedeće jedinice - dijelovi ili cjeline Hrvatske vojske: 45 brigada, 4 pukovnije, 8 bojnih-bataljona, 1 topnički puk, 2 divizion, 1 mješoviti odred mornaričko-desantne pješadije, 1 helikopterska eskadrila, 2 taktičke grupe, 10 specijalnih jedinica, više diverzantskih i drugih jedinica.

Republika Hrvatska je, za vrijeme agresije na RBiH, pored kadrovske, uglavnom u živoj sili, HVO pružala i finansijsku i logističku podršku kao i značajnu drugu mate-

rijalnu pomoć. Hrvatska je dnevno trošila milion njemačkih maraka za pomoć svim strukturama HZ-HB, uključujući i HVO. Hrvatska je snabdijevala HVO značajnim količinama oružja i vojne opreme, te gorivom, vozilima, hranom i municijom. Među materijalno-tehnička sredstva bilo je prisustvo tenkova T-55 i haubica sa posadama sa oznakama Hrvatske vojske. Tako su npr. hrvatski tenkovi bili prisutni na području Gornjeg Vakufa, kojima su upravljale posade HV protiv ARBiH.

OSPORAVANJE KARAKTERA ARMIJE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Utvrđujući karakter našeg nedavnog rata, nedvosmisleno je da se radilo o agresiji i odbrani od agresije. Agresija je bila na državu a ne na vjeru. Istina je da se vjera zloupotrebljavala i upotrebljavala u ratu, kako za agresiju tako i za odbranu. Ali rat nije bio vjerski ni za koga. Rat se vodio za uništenje države, s druge strane za njenu odbranu. Borci koji su branili državu nisu branili vjersku državu, nego onu za koju su se građani opredijelili na referendumu. Naš je referendum bio programski, a ne samo obična provjera mišljenja. Oni koji su dali život za svoju državu možda su bili dobri vjernici, vjera ih je dodatno obavezala na odbranu države, ali cilj borbe je bila država. Zato je službena upotreba imena borac-branilac-šehid osjetljivo pitanje, i one koji su dali svoje živote za državu nije korektno odvajati jedne od drugih vjerskim obilježjima. Oni nisu svoje živote dali za vjeru, nego za državu, vjersko obilježavati patriotizmom nije ni prikladno ni istinito, bez obzira na snagu vjere koja je borcu održavala u jednoj neravnopravnoj i gotovo bezizlaznoj borbi. Zašto svijetu dajemo argumente protiv sebe (prof. dr Ivo Komšić)

Armija R BiH nije bila „takozvana“. To je bila legalna odbrambeno-oslobodilačka sila R BiH od dvostruke agresije Miloševićevog i Tuđmanovog režima 1992-1995. godine. Međutim, Armija je ciljano i planski nazivana „muslimanska vojska“, „Alijina vojska“, „muslimanske snage“, „Zelene beretke“, „islamski ratnici“ i slično, kako bi se krivotvorio karakter državne sile R BiH i kako bi se ona posmatrala kao neka „religijska vojska“, privatna vojska ili privatna vojna grupacija iza koje ne stoji država i koja ne brani državu napadnutu razornom agresorskom silom druge države.

U domaćim i stranim medijima, tokom i poslije rata protiv BiH, otvorena agresija Miloševićevog režima – 1992, i Tuđmanovog 1993, pokušava se prikazati kao „građanski rat“ u kome se sukobljavaju „zaraćene strane“ zarad stare vjekovne mržnje; pritom skriva se činjenica da bosanska vlada nikad nije izgubila multietnički sastav i time primjerenu politiku, dok su Karadžićevi Srbi kreirali etnički čistu „srpsku republiku“ u kojoj je svaki trag muslimanskog nasljedstva bio uništen. U Dejtonu je nagrađena rasističko-fašistička ideja iskorijenjavanja drugačijeg naroda i data podrška Miloševićevom i Karadžićevom ratnom cilju; kreiraju etnički čiste i geografski povezane teritorije na kojoj bi živjeli samo Srbi.

Odbrana od dvostruke agresije Miloševićevog i Tuđmanovog režima želi se prikriti i nametnuti jednaka odgovornost svih zaraćenih strana. Prevažodno se potencira ratni sukob „između naroda“, kao da narodi ratuju a ne vojne formacije; pod-

meće se Aliji Izetbegoviću i SDA odgovornost za početak rata u RBiH; negiraju se presude nad Bošnjacima.

Dakle, cilj politike antibosanstva je, da se zbog toga učini sve kako bi oslabile bosanske odbrambene i misleće snage, političke partije i obrazovne institucije, kako bi nestalo intelektualnog potencijala koji bi mogao parirati ovoj pogubnoj zamisli. A, tada bi, po zamisli velikosrpskih osvajača, „Bosna kao kruška“ pala u krilo „Velike Srbije“.

UDRUŽENI ZLOČINAČKI PODUH VAT

Udruženi zločinački poduhvat pravna je doktrina koju je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju koristio u optužbama političkim i vojnim licima za masovne zločine počinjene tokom jugoslovenskih ratova u periodu od 1991. do 1999. godine.

Ova doktrina smatra članove grupe individualno odgovornima za zločine koje počini grupa i podrazumijeva kaznenu odgovornost pojedinaca za zločine počinjene od strane drugih lica u okviru zajedničkog plana ili svrhe.

Poseban udarac agresorima u BiH nanijele su dvije presude Haškog tribunala iz novembra 2017. godine. Jedna je izrečena Ratku Mladiću i ona se odnosi na više vezanih UZP (udruženih zločinačkih poduhvata) srpske strane koje su mijenjale etničku sliku BiH. Počinili su najstrašnije ratne zločine poslije Drugog svjetskog rata, koji su kulminirali srebreničkim genocidom. Ovi UZP imaju direktnu vezu sa Beogradom i Miloševićevim režimom.

U optužbama srpskim vođama za UZP pominje se genocid i namjere stvaranja „velike Srbije“. Cilj UZP bio je povezivanje dijelova BiH koji su naseljeni srpskim stanovništvom i stvori zasebna država iz koje bi većina nesrpskog stanovništva bila iseljena. UZP je podrazumijevao sistematske napade na hrvatsko, bošnjačko i drugo civilno stanovništvo sa većeg dijela BiH.

Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju izrekao je konačnu presudu šestorici bivših političkih i vojnih čelnika bosanskohercegovačkih Hrvata za učešće u UZP. Osuđeni su na 111 godina zatvora. Od toga, Jadranku Prliću 25 godina, Bruni Stojčiću 20, Milivoju Petkoviću 20, Valentinu Ćoriću 16, Berislavu Pušiću 10 i Slobodanu Praljku 20 godina zatvora. U UZP je sudjelovalo političko i vojno vodstvo Republike Hrvatske, uključujući i predsjednika Franju Tuđmana.

Cilj tog UZP, prema zaključcima presude, bio je uspostava etnički čistog hrvatskog entiteta, barem djelimično, u granicama Banovine Hrvatske iz 1939. godine i njegovo pripajanje Hrvatskoj, kako bi se ponovo ostvarilo ujedinjenje hrvatskog naroda u slučaju raspada BiH, odnosno da on postane neovisna država unutar BiH i tako jasno povezana s Hrvatskom. HVO i HZ-HB BiH su u funkciji ostvarivanja različitih aspekata zajedničkog zločinačkog cilja, uspostave homogenog prostora.

Oficijelno, srpski i hrvatski političari u BiH, kao i njihovi sadašnji mentori u Beogradu i Zagrebu, nisu prihvatili ove presude. Vrlo loše su govorili o Sudu i sudijama, a veoma afirmativno o presuđenim ratnim zločincima i, po običaju, ništa o žrtvama.

RATNI ZLOČIN I GENOCID NAD BOŠNJACIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Genocid, izvršen nad Bošnjacima u Bosni i Hercegovini u periodu od 1992. do 1995. godine, neoboriva je činjenica i očigledna istina. Dokazi o genocidu u Bosni i Hercegovini su potvrđivani tokom mnogobrojnih sudskih postupaka na domaćim i međunarodnim sudovima. Činjenice o genocidu ne tiču se samo jednog naroda ili jedne države. To je, najprije, ljudsko i moralno pitanje čovječanstva. Jer, da parafraziram istaknutog njemačkog filozofa Karla Jaspersa: „Mi smo prvo ljudi, pa tek onda Nijemci“.

Izvršen genocid u Bosni i Hercegovini nije i ne može biti pitanje i briga Bosne i Hercegovine i Bošnjaka, već je to moralno i ljudsko pitanje čovječanstva i ljudskog roda uopće. U Bosni i Hercegovini je višestruko i u kontinuitetu ubijano čovječanstvo. Nakon zločina ubistva čovječanstva u genocidu nad Bošnjacima jedini mogući način ozdravljenja i distanciranja od zla, te pročišćenje savjesti čovječanstva jeste put priznanja, pokajanja i više nepribližavanje tom zlu.

Nakon suočavanja i prihvatanja očiglednih činjenica i istine o genocidu, dužnost razumnih ljudi nalaže da se traga za uzrocima i objašnjenjima tamnih strana ljudskog bića i mišljenja koje, u određenim okolnostima i historijskim događajima, nadvladaju čovjeka u čovjeku, na njegove humane, kreativne i umne potencijale pretvore u pogonsko gorivo najgoreg zločina protiv drugog čovjeka samo zato što je drugačiji.

Bošnjaci moraju promišljati i tragati za odgovorima i objašnjenjima na pitanja: - zašto do sada nije imala ili nema srpska duhovna i intelektualna tradicija dovoljno snage da spriječi zločine protiv Bošnjaka? Da li postoji nešto u toj tradiciji što hrani zločin, podstiče ga i opravdava, te traga za načinima iznošenja na vidjelo tih elemenata? Potrebu hitnosti i neodloživosti ovog promišljanja punu potkrepu daje historija Bošnjaka na Balkanu posljednja tri stoljeća u kojoj autori prepoznaju jedanaest genocida izvršenih nad Bošnjacima od 17. do 20. stoljeća.

Bošnjaci su bili i danas su zaprepašteni činjenicom da su preko noći postali objekat izvršenja genocida od ljudi s kojima su dijelili zajedničku državu, životni prostor, komšiluk, zajedničko nasljeđe, pozivali se na svoju civiliziranost i kulturni napredak.

Genocid po svojoj pravnoj definiciji je planska i sistematska aktivnost, pripremana i namjeravana zločinačka akcija potpunog ili djelimičnog uništenja naroda, etničke, rasne ili religijske grupe. U suštini, radi se o koordiniranom planu različitih akcija usmjerenih na razaranje neophodnih osnova za život. Za ovakav čin potrebni su državni resursi.

„Ako se zločin nad Bošnjacima događa više puta u posljednja tri stoljeća, a da istovremeno, bosanskohercegovačka sociologija, kao znanost koja objašnjava ljudsko djelovanje, nije eksplicitno utvrdila uzroke genocida, pa ni dovoljno jasno i precizno opisala njegove posljedice, opravdano je postaviti pitanje: ako ovo nije prvi genocid, postoje li pretpostavke da nije i posljednji, ukoliko genocid nije objašnjen i kao društveni i kao znanstveni fenomen. U Dahau je bio muzej nad čijim ulazom

su bile napisane riječi Georgea Santane: „Oni koji zaboravljaju prošlost osuđeni su da je ponavljaju“.

U Bosni i Hercegovini objekt genocida su bili Bošnjaci. To je očigledna činjenica koju nije potrebno dokazivati, kao što su to u slučaju holokausta bili Jevreji. Prema tome, genocid nije izvršen nad nekom apstraktnom nacionalnom zajednicom, nepoznatim ili neodređenim ljudima. Zato, u govoru o genocidu u Bosni i Hercegovini, kada je riječ o ciljnoj grupi nad kojom je realizovan, stvari treba jasno i precizno imenovati: genocid je izvršen nad Bošnjacima ili protiv Bošnjaka.

Srebrenica i Podrinje su u Bosni i Hercegovini, a što je Srebrenica simbol genocida u našoj domovini i prepoznaje širom svijeta, ne daje za pravo da se ne govori istina da je genocid izvršen u Bosni i Hercegovini. Za nerealizovanje genocida u potpunosti na cijelom ili većinski bosanskom državnom prostoru ima se zahvaliti snazi Armije Republike Bosne i Hercegovine i narodnom otporu. Da toga nije bilo, razmjere i posljedice genocida bi bile mnogo šire i teže.

Srebrenica i njena okolina proglašene su teritorijom UN - Sigurnosnom zonom UN. Međutim, Srebrenica je postala koncentracioni logor u kojem je zločin genocida vršen u kontinuitetu, i to javno pred očima cjelokupne međunarodne zajednice. Prisilno je protjerano oko 30.000 civila. U operaciji ubijanja, za četiri dana, na stravičan način likvidirano je preko 8.000 zarobljenih i zatočenih Bošnjaka, među njima preko 800 djece.

Naučni krugovi definisali su osam faza genocida. Međutim, srpski intelektualci uveli su devetu fazu zvanu „trijumfalizam“. Naime, oni ne negiraju već javno ističu uspjeh ostvaren genocidom. Nepriznavanje genocida i drugih teških zlodjela prema Bošnjacima znači zadržavanje kolektivne odgovornosti srpskog naroda. Naime, naredbodavac i izvršioc genocida su poznati i oni su osuđeni i biće još suđeni. Ostaje pitanje - zašto oficijelna srpska politika onda ne ukloni teret kolektivne odgovornosti i da odgovornost prenesu na naredbodavce i izvršioce genocida.

Dejtonski mirovni sporazum u ime država u ratnom sukobu su potpisali za Republiku Bosnu i Hercegovinu predsjednik Predsjedništva Alija Izetbegović, za Republiku Hrvatsku predsjednik Franjo Tuđman i za Saveznu Republiku Jugoslaviju predsjednik Slobodan Milošević. Svjedoci sporazuma u Dejtonu su članice Kontakt-grupe: (SAD, Velika Britanija, Francuska i Njemačka). Dakle, Srbija i Hrvatska nisu svjedoci sporazuma već su direktni i indirektni agresori na RBiH.

Pravosudne i druge institucije i organi BiH svojim propustima omogućili su pre-suđenim i osumnjičenim za ratne zločine da izbjegniju izdržavanje kazne ili njihovo procesuiranje u BiH (Dukić, Stevanović, Morić i dr.)

Praksa bosanskohercegovačkog Tužilaštva je devalvirana i na pitanju utvrđivanja zločinačke namjere, a posebno kod pokušaja dokazivanja UZP pripadnika ARBiH. Ovakva praksa sugerije namjeru izjednačavanja strana u sukobu u BiH. Tako su u 2018. godini za Čemersku planinu podigli 7, Konjic i okolinu 16, Bihać 16, ranije za Hadžiće 6, Trusinu 6, itd.

Kako objasniti što nema podignutih optužnica protiv pripadnika SCA, jer su sukcesivno i neselektivno granatirali grad, bolnice, ubijali, klali i palili civile u Goraždu. Ali se zato vodi postupak protiv pripadnika ARBiH i MUP-a R BiH. Posebno je apsurdna optužnica protiv Ahmeta Sejdića, komandanta Prve višegradske brigade.

U Konjicu i okolnim bošnjačkim selima usljed granatiranja od strane jedinica VRS i HVO, poginulo je i ranjeno stotine civila Bošnjaka. Također, još nema optužnice protiv pripadnika VRS i HVO-a. Međutim, zato ima potvrđena grupna optužnica protiv Ramiza Drekovića, komandanta 4. korpusa i drugih pripadnika korpusa i MUP-a iz Konjica.

Demografski vještaci ICTY-a, u februaru 2010. godine, procijenili su na ukupan broj žrtava u BiH - minimalan broj smrti povezani sa ratom na 104.732 lica, 42.106 (40,27%) civila i 62.626 (59,82%) vojnih žrtava.

Agresor je gradovima pod opsadom, posebno u Sarajevu, onesposobljavao vodovodne objekte i uskratio vodu, gas, električnu energiju i telefonske komunikacije. Sistematski je izgladnjivano stanovništvo, onemogućavao njihovo liječenje, humanitarnu dostavu hrane, lijekova i odjeće, posebno u Srebrenici, Sarajevu, Bihaću, Goraždu, Žepi, Starom Vitezu i drugim mjestima u opsadi.

Prema podacima Zavoda za zdravstvo, od decembra 1994. godine, u 61 opštini Bosne i Hercegovine ubijeno je 16.708 djece, od čega je u Sarajevu 1.601, i ranjeno 34.351 dijete, od čega u Sarajevu 14.834. Od navedenog broja, teško je ranjeno 8.360, od čega u Sarajevu 3.361. Gelarima granata ranjeno je 77,6% djece, a snajperskim hicem 22,40%. Od aprila 1992. do decembra 1995. godine istražioci ICTY utvrdili su da je u Sarajevu ubijeno 18.889 njegovih građana. Na teritoriji RS ubijeno je 120 Bošnjaka povratnika i za to do sada niko nije odgovarao.

U više od 1.000 identifikovanih grobnica, sa tri i više žrtava identifikovano je njih 24.000. Samo Srebreničana ekshumirano je 7.100, a u Sanskom Mostu 809. Komisija traga za još između šest i sedam hiljada nestalih. Jedna majka iz Podrinja sahranila je 7 kostiju svoga sina pronađenih u 5 grobnica na međusobnoj udaljenosti 32 km jedna od druge.

Nakon otkrića logora za likvidaciju u Prijedoru, organizovanih silovanja i sistematskog uništavanja džamija, SPC je bila predvodnik u njihovom poricanju. Vladajuće tijelo SPC- Sveti arhijerejski sabor izjavio je: „U ime Božije istine, a na osnovu svjedočenja naše braće - vladika iz BiH i drugih vjerodostojnih svjedoka, izjavljujemo, preuzimajući i punu moralnu odgovornost, da takvi logori nisu postojali niti postoje u Srpskoj Republici Bosni i Hercegovini“.

Srpske lokalne vlasti su na području općine Sanski Most izvršile popis preostalog stanovništva u periodu od 15. do 21. juna 1993. godine. Karakteristične posljedice tog etničkog čišćenja iskazivale su odnos da je nepojmljiv normalnom ljudskom umu. Naime, od 28.285 Bošnjaka, koliko ih je bilo u Sanskom Mostu prema popisu iz 1991. godine, prema srpskom popisu iz 1993. godine ostalo ih je 4.390, a od 4.267 Hrvata ostalo je 1 247. Od 2.486 Ostalih i Jugoslovena ostalo ih je 507. Dakle, uku-

pno je protjerano 34.944, a oslobođanjem Sanskog Mosta, 10. oktobra 1995. godine, zatečeno je samo 509 građana.

Srpski agresor je 25.8.1992. godine granatirao i zapalio Nacionalnu i Univerzitet-sku biblioteku u Sarajevu, i time uništio 1,5 miliona fondova knjiga.

Dana 17.maja 1992. godine agresor je zapaljivom municijom potpuno spalio Orientalni institut, uključujući i arhiv i biblioteku, pri čemu je uništeno preko 200.000 dokumenata, uključujući i zbirku od preko 5.000 islamskih rukopisa. Jevrejsko groblje u Sarajevu agresor je pretvorio u uporište sa kojeg je danonoćno ubijao civile Sarajeva u opsadi.

Agresor je s namjerom sistematski opljačkao, razorio, porušio i ošteti 1.565 objekata islamske arhitekture sa neprocjenjivom historijsko-kulturnom, umjetničkom i naučnom važnošću. Istovremeno, srpsko-crnogorski agresor uništio je ili ošteti preko 500 vjerskih objekata Katoličke crkve i nekoliko jevrejskih objekata.

Procjenjuje se da je uništeno ili oštećeno između 60 i 70% ukupnog broja stambenih jedinica u Republici Bosni i Hercegovini. Uništeno je i oštećeno između 50 i 60% industrijskih objekata, 55% zdravstvenih objekata, oko 400 sanitetskih vozila.

Cijeni se da je na različitim mjestima u Bosni i Hercegovini nekoliko hiljada silovanih i seksualno zlostavljanih žena, djevojaka i djevojčica i jedan broj muškaraca. Brojni pouzdani podaci potvrđuju da je 80% silovanja izvršeno javno, od čega 16% pred najbližim srodnicima, smatra Loren Jansen, danski psihijatar.

Dr. Mefika Kretmajer, šefica ginekološkog tima, koja je pregledala između 25 i 40 žena žrtava iz Brezova Polja, kaže da su ona i njene kolegice uvjerene da je cilj silovanja bio „poniziti Muslimanke, povrijediti ili uništiti njihovu ličnost. Te žene nisu bile silovane zato što je vojnike natjerao nekakav nagon. One su bile silovane zato što je to bio cilj rata. Ona nastavlja: „Ja sam stekla dojam da je neko izdao naredbu za silovanje djevojaka“.

Tragični i poučni slučajevi iz Drugog svjetskog rata, kada se zarobljena ponosna Bošnjakinja obratila svom dojučerašnjem komšiji Srbinu, a tada četniku, moleći ga: „Halalim ti život, spasi mi čast!“, ukazuje na visoko vrednovanje čistote, časti i obraza.

Evo šta o karakteru Srpskog naroda kaže komandir u Izvještaju o radu SJB za period 1. maj - 10. septembar 1992. godine, opisujući način pljačke imovine Bošnjaka i Hrvata na području opštine Sanski Most: „Da li se iko zapitao zbog čega naši ljudi- Srbi toliko pljačkaju. Otkud ta pojava, otkud toliko srozavanje naroda, ko je za to kriv, i da li je neko uopšte kriv? Da li je moguće efikasno spriječiti taj problem kada ovi koji idu u pljačku to rade u grupama sa oružjem na gotovs i metkom u cijevi, kada pojedini komandiri jedinica za to daju pisano odobrenje (potvrde), kada selo to radi organizovano, i za pljačku formira konvoj.“ (Inv. br.5-1984. Sanski Most.)

NEKE OCJENE RADA HAŠKOG TRIBUNALA

Presuda Međunarodnog suda pravde u slučaju Bosne i Hercegovine je samo djelimično potvrdila istinu i zadovoljila pravdu. Sud je utvrdio da je genocid počinjen samo u Srebrenici. Srbija je oslobođena odgovornosti za taj zločin, ali je prva država u svijetu koja je osuđena zbog toga:

- što je znala, a nije ništa učinila da spriječi izvršenje zločina genocida; - što do tada Tribunalu nije izručila optužene za počinjene zločine;
- što nije postupila po nalogu Suda o privremenim mjerama;
- što u cijelosti nije saradivala sa Tribunalom.

U dokazivanju zločina genocida Međunarodni sud je u više predmeta dokumentovano presudio da su se desila ubistva, progoni na nacionalnoj i vjerskoj osnovi i raznovrsni drugi zločini koji predstavljaju lice zločina genocida. Dokazano je, da je Srbija pružila obilatnu podršku snagama Srba u Bosni i Hercegovini, i to u ljudstvu, naoružanju, finansijskim sredstvima u logistici i svim drugim vidovima.

Neke presude aludiraju na uticaj politike kako bi se uspostavila ravnoteža između strana involviranih u sukob. Oslobađajućim presudama Gotovini, Markaču, Perišiću, Haradinaju, Oriću i Boškovskom, upravo se sugerije taj paritet.

U 20 godina svog djelovanja, pred Tribunalom je podignuta 161 optužnica i izrečeno 80 pravosnažnih presuda. Ako se imaju u vidu neke procjene da je bilo između 10 i 15 hiljada počinilaca ratnih zločina, onda je ovo veoma slab učinak. Za najteže zločine genocida podneseno je 18 optužnica, ali je svega 5 osoba osuđeno. S obzirom na masovne razmjere ovih zločina, ovo je samo simboličan odgovor međunarodne zajednice. Pravosuđu u BiH predato je ukupno 360 predmeta. Prvobitni plan je bio, da se u 2018. godini završe predmeti II kategorije, a svi ostali do 2023. godine. To neće biti ostvareno.

Zna li iko koliko je haških osuđenika do kraja izdržalo kaznu? Koja je svrha kazne od 21 godinu i poslije dvije trećine izdržane kazne osuđenik se pušta na slobodu. Ovo vrijedi žrtve da se neko pusti za dobro ponašanje nakon 14 godina izdržane kazne. I naši sudovi će preuzeti takvu praksu. Ovo je presedan. Nacistički osuđeni general Rudolf Hees, bilo je pokušaja da se ranije pusti zbog bolesti. Međutim, protivljenjem bivšeg SSSR-a, njegovo puštanje je spriječeno, i on je umro u zatvoru. Ima još jedan presedan, svi suđeni ratni zločinci u Hagu nisu brinuli ko će platiti njihove advokate i druge troškove.

Pored genocida u Srebrenici, koji je višestruko potvrđen u Haškom tribunalu, njemački sudovi su donijeli prve presude za zločin genocida počinjen u Doboju, Kotor-Varošu, Zvorniku i Foči. U Dizeldorfu, 1997. godine, Srbin Nikola Jorgić, za zločin genocida na području Doboja, tokom 1992. godine, osuđen je na kaznu doživotnog zatvora. Isti sud je 1999. godine proglasio krivim Maksima Sokolovića zbog saučesništva u genocidu nad Bošnjacima na području Osmaka, blizu Zvornika, te ga osudio na kaznu zatvora od 9 godina. Sud u Minhenu, na kaznu doživotnog zatvora

za genocid nad nesrpskim stanovništvom na području Kotor-Varoši 1999. godine osudio je Kušljić Đurađa. Predmetnu odluku potvrdio je Savezni sud.

U BOSNI I HERCEGOVINI O GENOCIDU SE NE ŠUTI

U bosanskom javnom diskursu, posebno u periodu pred i tokom godišnje komemoracije u Srebrenici, iz nekih društvenih grupa se potencira da je najbolje doći u Srebrenicu i šutjeti, odnosno da je veličina zločina i bola do te mjere ogromna, da se ne može adekvatno jezikom iskazati, pa je najbolje šutjeti. Tačno je, da je teško opisati bol, posebno u prisustvu preživjelih svjedoka genocida i shvatiti razmjere i posljedice cjelokupnog zla koje je nad ovim područjem vladalo.

U Bosni i Hercegovini, na svim mjestima zločina, treba aktivno progovarati o destruktivnosti zla, a umjesto puke šutnje ti prostori obavezuju da se o zlu govori, da se na zlo upozorava, da se uzimaju pouke i šalju snažne preventivne poruke, upozorava na zlo gdje god ono potencijalno vreba, bilo u ljudskim dušama ili pak u političkim, vojnim ili ideološkim planovima i projektima.

Kada su oči javnosti uprte na mjesta zločina, treba iskoristiti priliku i poslati adekvatnu poruku i upozoravati protiv ponavljanja zla. Šutnja ne govori skoro ništa, a može biti i znak odobravanja. Često je šutnja sredstvo slabih i nemoćnih, ili onih koji nemaju normalni kredibilitet i argumente. Bošnjaci imaju moralno pravo, obavezu i legitimitet da govore protiv zla na temelju vlastitog iskustva. A šutjeti i prezirati zlo srcem je najslabije uvjerenje.

Na mjestima zločina potrebno je pokazivati na kojoj strani stojimo: strani zla ili dobra. Potrebno se izjasniti kakvu razliku pravimo između zločinaca i nevino ubijenih, koga pamtimo, a koga zaboravljamo. Sama šutnja na mjestu zločina sigurno nije za to pravi i dovoljan način.

Šutnja o ubijenim u genocidu prerasta u ravnodušnost i zaborav. Vrijedno je za pažanje da je ubijanje Bošnjaka u Drugom svjetskom ratu, čiji su gubici u stanovništvu iznosili 8,9%, prekriveni ignoriranjem i zaboravom do te mjere da čak ni preživjeli ubijanja i porodice ubijenih zadugo o tome nisu smjeli javno govoriti. Međutim, kada se nakon pola stoljeća pojavila prva knjiga dokumenata o ovim zločinima „na sarajevskoj promociji Zbornika o genocidu u Domu pisaca bilo je samo troje ljudi“. Nije u pitanju bio strah koliko neznanje i tadašnja nezainteresovanost Bošnjaka za svoju prošlost, te naivno uvjerenje da je komunizam sve riješio. (Šaćir Filandra; Rekonstrukcija sjećanja: Prilozi bošnjačkom traganju za novim identitetom).

O zlu ne treba šutjeti, na njega treba podsjećati. Sjećanje i podsjećanje je istinska odluka ljudskog društva i iskonska potreba čovjeka. Ponavljanje i sjećanje učvršćuje vezu, drži čovjeka stalno budnim i njegovu svijest aktivno prisutnom. Aktivna i budna svijest o genocidu je nužna, zato što „opasnosti“ od obnavljanja nisu minule sve dok u mnogim srcima i glavama još tinjaju predrasude da nije grijeh ako je ljudsko biće proganjano pa i ubijano samo zato što je rođeno u drugom narodu ili drugoj vjeri ili se usuđuje drugačije misliti. (Slavko Golstem, 1941. godina)

Nazif Osmanović*I ove godine u Srebrenici obilježena godišnjica genocida*

ZAVJET ŠUTNJE I KAMPANJA SKRIVANJA

Smiraj uz svoje najmilije, one koji su ubijeni u ljeto 1995. godine u 'Sigurnoj zoni Ujedinjenih naroda – Srebrenica', u Memorijalnom centru Potočari našle su 33 žrtve srebreničkog genocida. Hiljade ljudi od ranih jutarnjih sati 11.7.2019. godine su pristizali u Potočare. Stotine automobila i autobusa preplavile su uske ceste koje vode ka Srebrenici. Preživjeli Srebreničani, porodice, prijatelji, komšije, predstavnici vlasti, međunarodne zajednice, diplomatskog kora u Bosni i Hercegovini, te brojni građani došli su u Potočare odati počast žrtvama.

Prošle su 24 godine od "zločina nad zločinima", kako se često naziva krivično djelo genocida u Srebrenici.

U mezarju Memorijalnog centra Potočari dosad je ukopano 6.610 žrtava genocida, a na porodičnim mezarjima izvan Potočara njih 234. Još uvijek se traga za posmrtnim ostacima više od 1.000 nestalih Srebreničana. Do sada su ekshumirani posmrtni ostaci 7.119 žrtava.

Svake godine broj identifikovanih je sve manji, a strah da zbog kampanje skrivanja i zavjeta šutnje svi ubijeni neće biti pronađeni sve je veći.

Mnogi se godinama nadaju da će pronaći bar nešto više kostiju svojih najmilijih kako bi ih sahranili, da nađu vječni smiraj, ali se onda nerijetko ipak odluče spustiti u zemlju tih nekoliko koščica. Tako su ove godine Fadila Hasanković i Nura Begović ukopale samo pet kostiju, odnosno šaku svog brata Adila Suljića. Kažu da nisu ni očekivale da će pronaći kompletno tijelo, ali kroz suze i u nevjerici govore da je za 14 godina od njihovog 43-godišnjeg brata, oca dvoje djece, pronađeno samo tih pet koščica.

Žrtve, ubijane i premještane u primarne, sekundarne i tercijarne grobnice na kraju su locirane u 84 masovne i blizu hiljadu pojedinačnih grobnica, od kojih su neke

bile i u dvorištima kuća, a ekshumacije su obavljene u 25 općina u BiH i sedam u Srbiji.

Najstarija žrtva koja je ove godine ukopana je Šaha Cvrk, koja je imala 82 godine, a najmlađa žrtva je Osman Cvrk, koji je u vrijeme ubistva imao samo 16 godina. Treći član porodice Cvrk je Rašid, Šahin sin, koji je 1995. godine imao 55 godina. I on je ukopan pored svoje majke. Na ovoj kolektivnoj dženazi ukopani su otac i sin Zaim Pilav (1946) i Fuad Pilav (1976). Također, vječni mir pronašli su braća Kasim i Asim Isaković te braća Fahrudin i Zijo Mujić.

Hiljade ljudi stiglo pješke, na biciklima, motociklima...

U Potočare su 10. i 11. jula stigli brojni učesnici Marša mira, motociklisti, ultramaratonci, ali i drugi sugrađani koji su preživjelim porodicama željeli pokazati da nisu same. I ove godine okupili su se ljudi iz svih krajeva svijeta, a svako je na svoj način dao svoj doprinos da se zaborav nikada ne dozvoli i da se genocid nikada nikome ne dogodi.

Nakon napada srpskih snaga na zaštićenu enklavu Srebrenica, u julu 1995. godine, ubijeno je 8372 dječaka i odrasla muškarca. Za ove zločine, za genocid, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine, do sada je pred Haškim tribunalom i sudovima regiona osuđeno ukupno 47 osoba na više od 700 godina zatvora.

Za genocid u Srebrenici, najteži zločin počinjen na evropskom tlu nakon Drugog svjetskog rata, dosad je izrečeno više od 700 godina zatvora. Najveći broj presuda za Srebrenicu izrekao je Sud BiH, osudivši ukupno 25 osoba, u Hagu je osuđeno 14 bivših pripadnika vojske i policije Republike Srpske, dok je srbijansko pravosuđe osudilo pet osoba za zločine u Srebrenici, a u Hrvatskoj su osuđena dvojica bivših pripadnika "škorpiona".

Negiranje genocida kao njegova posljednja faza

Uprkos svim presudama i dokazima o genocidu vlasti Republike Srpske i u proteklom periodu bavile su se revidiranjem prošlosti i činjenica o agresiji na BiH i stradanjima. Vlast koja kontinuirano negira genocid i druge dokazane zločine formira komisije koje se trebaju baviti istraživanjem stradanja ignorišući presude Haškog tribunala i drugih sudova.

Stručna javnost, zajedno s porodicama ubijenih, stalno ukazuje na neophodnost donošenja zakona o negiranju genocida koji će predvidjeti kazne za negatore.

Građani Sarajeva odali počast žrtvama genocida u Srebrenici. Na ispraćaju bio i predsjednik Turske Redžep Tajip Erdogan

Kamion s tabutima 33 žrtve genocida u Srebrenici stigao je u Sarajevo i, kao i prethodnih godina, zaustavio se ispred zgrade Predsjedništva BiH, gdje su porodice žrtava i građani odali počast stradalim u genocidu. Kamion s posmrtnim ostacima je potom nastavio put prema Potočarima, gdje je 11. jula klanjana dženaza-namaz i obavljen ukop u kompleksu Memorijalnog centra Srebrenica – Potočari.

Ispred zgrade Predsjedništva BiH, na ispraćaju srebreničkih žrtava, osim porodica žrtava, bili su i turski predsjednik Recep Tayyip Erdogan, sa suprugom Emine Erdogan, članovi Predsjedništva BiH Šefik Džaferović i Željko Komšić, reisu-l-ulema Islamske zajednice u BiH Husein Kavazović, predsjedavajući Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH Bakir Izetbegović, brojni ministri iz BiH i Turske, ambasadori, gradonačelnik Sarajeva Abdulah Skaka, članice Udruženja "Majke enklave Srebrenica - Žepa i mnogobrojni građani Sarajeva.

Glavnu saobraćajnicu u Sarajevu ispunio je muk, kada se na početku ulice pojavio kamion s tabutima. Brojni građani, porodice žrtava, prijatelji i rodbina, koji su se okupili pred zgradom Predsjedništva, svoje najmilije ispratili su suzama i učenjem Fatihe pred njihove duše. Brojni građani su prišli kamionu s posmrtnim ostacima i stavili cvijet u znak počasti za žrtve genocida. Brojne Sarajlije okupile su se i duž centralne gradske ulice, s cvijećem u rukama, kako bi ispratili konvoj s tabutima i odali počast žrtvama genocida u Srebrenici 1995. godine.

U pratnji policije i građana, kamion s 33 tijela ubijenih Srebreničana, nastavio je put zaustavivši se također i kod Spomenika ubijenoj djeci Sarajeva, Vječne vate, Gradske tržnice, pijace Markale, odnosno kod spomen-obilježja stradalih Sarajlija u periodu agresije na BiH, sve do Vijećnice na istočnom izlazu iz grada, odakle je nastavio put ka Potočarima.

"Nikada neće biti zaboravljen genocid u Srebrenici, u kojem su pred očima Evrope ubijene 8372 nevine osobe. Molim Boga da se smiluje šehidima, mojoj bosanskoj braći, a da zdravlje i prosperitet narodu Bosne", poručio je Erdogan.

Član Predsjedništva BiH Šefik Džaferović je na komemoraciji povodom obilježavanja 24. godišnjice genocida u Srebrenici poručio kako se političke i vjerske elite srpskog naroda ne žele suočiti sa istinom

„Srebrenica će zauvijek ostati crna mrlja na obrazu svih onih koji su mogli, a nisu spriječili genocid. Međunarodna zajednica je nesprečavanjem genocida izgubila kredibilitet u očima mnogih širom svijeta, a jedina šansa da UN i međunarodna zajednica vrate dio izgubljenog kredibiliteta jeste da se odlučno suprotstave onima koji negiraju istinu o zločinu i veličaju njegove izvršioce. Danas smo ovdje da u kaburove spustimo posmrtnu ostatke 33 ljudi. Nevinih ljudi, Jer, kome i za šta može biti kriv 16-godišnji dječak Osman Cvrk, čije ćemo posmrtnu ostatke danas ukopati? Kome i za šta mogu biti kriva sva ostala djeca iznad čijih mezarova ovdje u Potočarima stoje bijeli nišani? Kakva je to krivica tek stasalih mladića, braće Asima i Kasima Isakovića? Za šta su bili krivi Zaim Pilav i njegov sin Fuad? Kakva je krivica 82-godišnje starice Šahe Cvrk i svih ostalih pobijenih starica i staraca. Šta su i kome su skrivali svi oni: mučki pobijene žene, trudnice, novorođenčad, dječaci, starci, muškarci koji su branili svoje porodice i gole živote. Samo je jedan razlog zbog kojeg su svi oni ubijeni, a to je jer su bili Muslimani, Bošnjaci. To je bio jedini i dovoljan razlog Karadžićevim i Mladićevim odredima smrti u vojsci i policiji RS, potpomo-

gnutim paravojnim jedinicama iz Srbije, da za samo nekoliko dana jula 1995. godine organizirano i sistematski, na zvjerski način, likvidiraju više od 8.300 ljudi. Ubijano je više od 1.000 ljudi dnevno. Skoro svake minute oduziman je život jednom nevinom, bespomoćnom ljudskom biću. Cilj je bio da se na ovom prostoru potpuno zatre postojanje jednog naroda. Zločin se događao pred očima cijelog svijeta. Ujedinjene nacije su svojom rezolucijom Srebrenicu proglasile zaštićenom zonom, ali nisu, kada su to morale učiniti, poduzele korake da spriječe najteži zločin u Evropi od Drugog svjetskog rata. Srebrenica će zauvijek ostati crna mrlja na obrazu svih onih koji su mogli, a nisu spriječili genocid. To će zvaničnici UN-a godinama kasnije i sami priznati. Nažalost, i danas od predstavnika međunarodne zajednice ponovo izostaje odlučnija reakcija, ovaj put na negiranje genocida i veličanje ratnih zločita. Međunarodna zajednica je, nesprečavanjem genocida na području koje je Vijeće sigurnosti UN-a proglasilo "zaštićenom zonom UN-a", izgubila kredibilitet u očima mnogih širom svijeta. Jedina šansa da Ujedinjene nacije i međunarodna zajednica vrate dio izgubljenog kredibiliteta, kako je istakao, jeste da se odlučno suprotstave onima koji negiraju istinu o zločinu i veličaju njegove izvršioce.

Džaferović je također naglasio kako je zločin nad žrtvama genocida u više oblika nastavljen i nakon smrti. U namjeri da se zločin prikrije, tijela žrtava su mjesecima nakon genocida dodatno skrnavljena premještanjem iz grobnice u grobnicu. Posmrtni ostaci jedne osobe pronalazeni su dvije, tri, čak i u četiri različite grobnice. Kao što je činjen organizirano i sistematski, pokušano je da se genocid sistematski i organizirano prikrije. Nastavkom zločina nad žrtvama, ili barem saučešćem u zločinu, s pravom se može smatrati i šutnja zbog koje i 24 godine nakon genocida nisu pronađena tijela svih ubijenih. Više od 1.700 žrtava još uvijek nije pronađeno ili identifikovano, nije pronašlo svoj konačni smiraj i ukopano na način dostojan čovjeka. S ovog mjesta, još jednom upućujem apel našim komšijama: otkrijte nam mjesta masovnih grobnica, olakšajte bol i patnju porodicama žrtava. Pomozite i sebi, pronađite makar mrvu ljudskog u sebi i barem djelomično smirite svoju savjest. Nemojte živjeti sa spoznajom da se tu, oko vas, nalaze skrivene grobnice s tijelima nevino ubijenih ljudi, a da vi šutite. Imajte na umu da dok njihove duše ne nađu smiraj, ni vi nećete biti mirni. Posebnim oblikom posthumnog zločina nad žrtvama smatramo negiranje genocida i veličanje zločinaca koji su odgovorni za genocid. Nauka kaže da je to i posljednja faza genocida. Genocid se i danas negira uprkos presudama međunarodnih i domaćih sudova koji su događaje iz jula 1995. godine ocijenili na jedini moguć i ispravan način - genocidom. Nažalost, političke i vjerske elite srpskog naroda ne žele prihvatiti ove činjenice. Ne žele se suočiti s istinom i jasno se ograditi od ideologije koja je kreirala genocid. Ne žele se ograditi ni od konkretnih izvršilaca koji su listom osuđeni na doživotne ili višegodišnje zatvorske kazne. Naprotiv - slave ih. Negiranjem genocida i glorificiranjem presuđenih ratnih zločinaca, ne samo da vrijeđaju žrtve i njihove porodice, već guraju prst u oko cijelom civiliziranom svijetu, koji zna šta je istina i koji razumije šta znače presude međunarodnih sudova. Iako možda toga nisu svjesni, time u suštini najviše štete nanose upravo svom narodu, na koji projiciraju krivicu i odgovornost za zločine Miloševićeve i Karadžićeve politi-

ke. Put kojim trenutno idu je pogrešan. Ispravan put bi bio da priznaju genocid, da prihvate sudske presude, da se jasno i nedvosmisleno ograde od njegovih kreatora i izvršilaca, kao i od ideologije koja ga je proizvela. Da zajedno s nama podrže donošenje zakona o zabrani negiranja genocida i veličanju ratnih zločina. Samo se tako, na temeljima istine i prihvatanjem sudskih presuda, može iznova graditi povjerenje, koje nam je potrebno i zbog nas, ali i zbog generacija koje dolaze iza nas. Istina o genocidu u Srebrenici zauvijek je urezana i u kolektivnu svijest civiliziranog svijeta. Svjedoče tome i brojni događaji u velikom broju gradova diljem svijeta, na svim kontinentima, u kojima se ovih dana obilježava godišnjica genocida. Sjećanje na Srebrenicu postaje planetarni događaj. Iz godine u godinu na Marš mira dolaze ljudi ne samo iz Bosne i Hercegovine, nego i iz svih krajeva svijeta.

Čuvari istine o Srebrenici su i bijeli nišani u potočarskoj dolini i ovaj Memorijalni centar. Nadam se da će uskoro doći vrijeme kada ćemo pronaći, identificirati i ukopati svih 8.372 žrtve, kako bi i one i njihove porodice pronašle smiraj. Pred nama su, dakle, godine kada u Potočarima neće biti kolektivnih dženaza. To nas dodatno obavezuje da ovaj Memorijalni centar infrastrukturno, materijalno, tehnički, naučno i u svakom drugom pogledu osposobimo da nastavi svoju misiju čuvanja istine o genocidu", rekao je Džaferović.

Hamdija Fejzić, zamjenik predsjednika Općine Srebrenica: "Danas, ovdje u Potočarima, u dolini bijelih nišana, prisutni su samo molitva i šutnja. Danas, od 8372 žrtava genocida u Srebrenici smiraj nalaze 33 žrtve. Nama ostaje da tragamo još za više od hiljadu ubijenih. Želimo ih pronaći. Ovom prilikom pozivam naše komšije da se uzdignu iznad zacrtanih stereotipa i pokažu ljudskost i veličinu.

Moram vas podsjetiti na presude međunarodnog suda u Hagu, da je u Srebrenici počinjen genocid. Međutim, uprkos presudi, svjedoci smo da zvaničnici vlasti u bh. entitetu Republika Srpska pokušavaju revidirati presudu Suda u Hagu, te izjednačiti zločinca i žrtvu, umjesto da pomognu u pronalaženju preostalih ubijenih.

Srebrenica je postala univerzalni pojam za traženje istine za počinjeni genocid. To je aksiom koji se ne dokazuje, jer 8372 ubijena su dokaz. Srebrenica svuda u svijetu asocira na genocid počinjen nad Bošnjacima, i to samo za nekoliko dana. Srebrenicu u svijetu znaju kao mjesto gdje se desilo veliko zlo, tog jula 1995. godine. Bio je to jedini i najveći zločin na tlu Evrope počinjen nakon 2. svjetskog rata.

Svako ko ne razumije i negira šta se desilo u Srebrenici ima srce zatrovano mržnjom. Prvo mržnjom prema čovjeku – Božijem stvorenju, a zatim i prema državi Bosni i Hercegovini. On zaboravlja i negira žrtve genocida. A, zaboraviti i negirati žrtve genocida u Srebrenici ravno je zagovaranju novog genocida. Zbog toga, organizacioni odbor za obilježavanje 24. godišnjice genocida nad Bošnjacima sigurnosne zone UN-a Srebrenica poziva Visokog predstavnika u BiH da, koristeći svoje ovlasti, proglasi Zakon o zabrani negiranja genocida.

Ne mogu a da, kao svjedok prošlog vremena, ne ukažem na to da se u Srebrenici tokom 1992. i 1993. godine događao postepeni genocid. Ovo je potvrdio i Diego

Aria, ambasador Venecuele pri Ujedinjenim nacijama kao svjedok pred Međunarodnim tribunalom za ratne zločine u Hagu, 5.10.2005. godine.

Za našu domovinu Bosnu i Hercegovinu 20. stoljeće ostat će zapamćeno po gorkoj činjenici da svjetska organizacija UN-a nije bila u stanju da ispuni svoju misiju i zaštititi bošnjački narod od genocida.

Često su, a i danas to čine, iz međunarodne zajednice slali poruke da nas nisu mogli zaštititi u julu mjesecu 1995. godine, te da prihvatimo tu činjenicu. Onda se nameće pitanje – šta danas čine da nas zaštite od posljednje faze genocida – od negiranja genocida.

Većina vas je čula ili pročitala da je općina Srebrenica bila jedna od razvijenijih općina u državi, da se 1992. godine našla u okruženju, da je proglašena zaštićenom zonom UN-a i da je nakon toga u toj zoni uništeno svako materijalno dobro i životi 8372 Bošnjaka, a samim tim i mnoge buduće generacije.

Tvornica akumulatora u Potočarima je služila kao sabirni centar i logor za hiljade Bošnjaka. Značajan broj njih ubijen je upravo ovdje. Nakon što sve ovo čujete, sigurno se pitate – ima li nade i budućnosti za Srebrenicu? Odgovorit ću u ime onih koji su preživjeli, koji su uspjeli da se probiju do Tuzle, onih koji su sahranili svoje najmilije ili još tragaju za njima, onih Bošnjaka kojima je sve porušeno i spaljeno, onih koji su se vratili da obnove život, da obnove svoje domove i ostanu na prostoru odakle su protjerani.

Srebrenica i Podrinje su naši. Pružamo ruku mira našim komšijama, našim sugrađanima, bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost.

Ovo je mjesto gdje se ljudi uče kako se boriti između dobra i zla.

Naš izbor je put dobra. Naš put mora biti put mudrosti i hrabrosti.

Želimo da pogledamo istini u oči i da se suočimo sa teškom i krvavom prošlošću kako bi iza tamnih oblaka ugledali svjetlost sretnije budućnosti.

Želim napomenuti da svjetlost budućnosti dolazi iz "Prve osnovne škole", iz Srebrenice, jer su dvije trećine od 427 učenika djeca povratnika. Iako je ovo svijetli primjer, moramo, nažalost, ukazati na diskriminaciju i tražiti da se djeci povratnika u entitet RS omogući izučavanje bosanskog jezika i nacionalne grupe predmeta. Ta djeca su naša budućnost, naša obaveza i naš amanet.

Želimo da se u Srebrenici i Podrinju rađaju naša djeca. Želimo da se mladi obrazuju i postanu poštene i vrijedni ljudi koji će doprinijeti razvoju naših lokalnih zajednica.

Želimo iskoristiti prirodne i ljudske resurse koje naš grad posjeduje. Kao pozitivan primjer su nam tvornice i objekti poput pogona "Preventa" i "Alma Ras", koji su dali šansu povratnicima da osiguraju svoj povratak i ostanu na svome imanju. Zato, pozivam vas, sve dobre ljude, da dođete u Srebrenicu i Podrinje. Predstavnici kompanija i mladi poduzetnici, otvorite radna mjesta baš ovdje – u Srebrenici. Učinite dobro i svome biznisu i ovom kraju.

Dođite da svake godine svjedočite da hiljade učesnika marša Nezuk – Potočari nose poruke za svijet, za suživot, za zajedničku budućnost, za bolje sutra Srebrenici i Bosni i Hercegovini. U Srebrenici se rađa novi život. U Srebrenici se nastavlja traganje za istinom. U Srebrenici su pružene ruke mira svima onima koji vole Srebrenicu i koji vole u njoj živjeti.

Ma gdje bili, Srebreničani će uvijek biti ponosni na svoju domovinu Bosnu i Hercegovinu.

Isti ti Srebreničani svoje šehide, nevino ubijenu djecu, majke, sestre, očeve, braću, ne smiju i nikada neće zaboraviti. Svevišnji Bog u Svevišnjoj Knjizi nam poručuje: "I, zaista, sa tegobom dolazi olakšanje". Mi vjerujemo da će tegoba i bol koje nosimo u srcima ublažiti kada se pronađu tijela svih ubijenih. Vjerujemo da će bolja vremena doći i za Srebrenicu i za našu Bosnu i Hercegovinu."

Bakir Izetbegović, predsjedavajući Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH

"Sjećanje na Srebrenicu je svakodnevno, a ono kulminira na ovaj dan – 11. jula. Diljem svijeta se obilježava ovaj dan. Recimo, ovaj dan se obilježava diljem Evrope, diljem Engleske, u Kanadi i slično. Ostaje nam da čuvamo sjećanje i tražimo dobre ljude diljem svijeta i ovdje u BiH, u svim etičkim grupama. Trebamo i među Srbima naći dobre ljude, pokušati popraviti stanje i sve učiniti da se živi zajedno nakon svega što se desilo.

Genocid u Bosni i Hercegovini ne samo da se negira, nego je ušao u jednu perverznu fazu, fazu slavljenja zločina i zločinaca. To je strašno. Ovi koji su nas spriječili da donesemo zakone koji bi sankcionisali negaciju genocida snose odgovornost za ovo stanje. Na tom ispitu je pala međunarodna zajednica. Dakle, tu opstrukciju su morali spriječiti. Mislim da će se nešto morati dogoditi u međunarodnoj zajednici. Jer, ovdje ne samo da se negira genocid, ne samo da slave zločince, nego žele da završe projekat zločinaca.

Govori se o tome da će se završiti podjela Bosne i Hercegovine. Vrijeme je da se iz te pospanosti razbudi međunarodna zajednica i da uradi onaj dio posla koji je isključivo njen. Često nam govore – to je vaša zemlja i to je vaš posao. Ne, mi samo čekamo da oni urade svoj dio posla."

Dr. Denis Zvizdić, predsjedavajući Vijeća ministara BiH: Dok čitav svijet obilježava genocid, ovdje se negira

Predsjedavajući Vijeća ministara Bosne i Hercegovine Denis Zvizdić izjavio je da genocid u Srebrenici treba prihvatiti kao historijski dokazanu činjenicu potvrđenu na međunarodnim sudovima jer je priznanje krivice, ne kolektivne nego individualne, preduvjet za povećanje povjerenja i pomirenja unutar BiH i čitavog regiona.

Akademik dr. Muamer Zukorlić:

„Nažalost, i ovoliko vremena nakon genocida mi i dalje živimo u ambijentu sada već pojačanog nacionalizma, povremeno šovinizma koji se, nažalost, iz različitih političkih instanci širi i podstiče, koji nam i dalje predstavlja lekciju da se ne smije mirno spavati i zaspati, niti na bilo koji način ignorisati opasnost. Negiranje genocida je zapravo otvaranje prostora da se genocid ponovi, negiranje genocida znači da postoji i dalje kritična masa ljudi koji vjeruju da je normalno činiti zlo drugim ljudima i koji u nedostatku sopstvenoga identiteta i sigurnosti u sopstveni identitet i sopstvene vrijednosti zapravo pokušavaju sebe dokazati negacijom i likvidacijom drugoga.

Došlo je vrijeme da Bošnjaci konačno stanu uspravo, da konačno shvate ko su, gdje i sa kim su i da konačno shvate i nikada ne zaborave šta im se događalo, ali još je značajnije da je put u budućnost moguć ukoliko se sve lekcije iz prošlosti dobro nauče i ukoliko sebe nikada više ne dovedu u takvu poziciju da njihov neprijatelj i zločinci odlučuju o njihovoj sudbini, o njihovim životima i o njihovom dostojanstvu.

Oni koji i dalje pravdaju zločine, negiraju genocid, treba je da se toga okanu, ne zbog nas, već zbog sebe. Mi više nikada nećemo prepustiti da oni odlučuju o nama i da oni budu u prilici da počine zločin ili genocid nad nama.“

„Ni u jednom od 33 tabuta koji su spuštene u kabure nisu kompletirani skeletni ostaci“, kazao je **Amor Mašović** iz Komisije za traženje nestalih osoba BiH. On je otkrio da postoje i 102 žrtve bez identiteta, jer ili nemaju žive srodnike koji bi pomogli prilikom DNK identifikacije ili su njihovi srodnici stradali tokom genocida u Srebrenici, tako da ne mogu biti identificirani. Posmrtni ostaci žrtava genocida pronađeni su na oko 150 različitih lokaliteta, od čega je više od 70 masovnih grobnica. Najmlađa do sada ukopana žrtva u Potočarima je novorođenče, djevojčica Fatima Muhić, a najstarija nana Šaha Izmirlić, rođena 1901. godine.“

Visoki predstavnik u BiH **Valentin Inzko** kazao je da je negiranje genocida apsurdno kada je i jedan od najodgovornijih za ovo nedjelovanje general VRS Ratko Mladić priznao da se radi o genocidu.

Ambasador Sjedinjenih Američkih Država u Bosni i Hercegovini **Eric Nelson** izjavio je da mu je čast što je učestvovao u Maršu mira i što je prisustvovao komemoraciji za žrtve Srebrenice.

Negiranje genocida je neprihvatljivo i Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini najoštrije osuđuje zapaljive izjave javnih zvaničnika koji negiraju potvrđene zločine, uključujući genocid, kazao je šef Misije OSCE-a u BiH, ambasador **Bruce G. Berton**.

Talat Džaferi, predsjednik Sobraanja Republike Sjeverne Makedonije, koji je predvodio visoku delegaciju te zemlje na obilježavanju 24. godišnjice genocida nad Bošnjacima Srebrenice, poručio je da se u Srebrenici nesporno desio genocid i da su to priznale sve međunarodne pravosudne institucije.

Prisutnima u Memorijalnom centru Potočari obratio se i **Lars-Gunnar Wigemark**, šef Delegacije EU u BiH. Izrazio je saučešće majkama Srebrenice i svima onima koji su izgubili svoje bližnje.

Serge Brammertz: "Niko od ratnih zločinaca nije heroj, niko od njih nije osuđen jer je branio svoj narod, nego su ubijali zatvorenike, civile i jer su odgovorni za masovna silovanja", rekao je glavni tužilac UN Međunarodnog rezidualnog mehanizma za kaznene sudove (MRMKS) koji s razlogom strahuje da će se ovakva razmišljanja, pokušaj izjednačavanja i izvrtanje činjenica, prenijeti na buduće generacije.

Carmel Agius, predsjednik Međunarodnog rezidualnog mehanizma za krivične sudove (MMKS) je u svom obraćanju istaknuo da su Haški tribunal i MMKS dokazali da se u Srebrenici dogodio genocid, da je on pažljivo planiran i da je brutalno proveden.

Visoka predstavnica Evropske unije za vanjske poslove i sigurnosnu politiku **Federica Mogherini** i komesar za evropsku susjedsku politiku i pregovore o proširenju **Johannes Hahn** poručili su povodom obilježavanja 24. godišnjice genocida u Srebrenici, da je zajednička dužnost svih sjećati se 11. jula, kao jednog od najmračnijih trenutaka čovječanstva u modernoj evropskoj historiji.

Nedžad Avdić je 1995. godine preživio strijeljanje u Petkocima i genocid u Srebrenici. Kazao je: „Danas smo tu da podijelimo tugu sa onima kojima je najteže, a to su porodice koje danas kopaju svoje najdraže. Još 33 žrtve pronaći će mir u Memorijalnom centru, a mi koji smo pronašli i ukopali svoje najmilije znamo da će im to donijeti izvjesno olakšanje. Evo, proteklo je 24 godine od počinjenog genocida. Mnogi ljudi su ovdje govorili. Evo, došao je trenutak da nešto kaže i onaj kojega su samo trenuci dijelili da bude zatrpan u masovnu grobnicu i čiji mezar je trebao danas da bude ovdje među ovim bijelim nišanima. U tom dobro organizovanom sistemu ubijanja, u julu 1995. godine, dešavaju se i greške. Greška kada vojnik odbije da prekontrolira da li su svi strijeljani i mrtvi. E, ja sam njihova greška. Zato sam danas ovdje da svjedočim istinu, i ništa osim istine. Danas sam svjedok i glas svih onih čiji me krici iz tih krvavih dana jula nikada neće napustiti. Stoga, moja duboka moralna obaveza je svjedočiti o tome. Pogotovo u jednoj opštoj i institucionalnoj kampanji negiranja tih zločina. Sve drugo bilo bi izdaja svih onih koji su ubijani i nemilosrdno gurani u grobnice bez ikakvog razloga i povoda. Ubijani su samo zato što su stajali na putu i bili prepreka onima koji su željeli realizovati svoje prljave političke ciljeve i projekte. Ubijani su samo zato što su neki mislili da nema dovoljno mjesta u ovoj zemlji, zemlji za sve nas. Sjećam se kada su nam ruke vezali i izvodili na masovne egzekucije, nisu nas čak ni za imena pitali. Imali smo samo jedno pravo – pravo da budemo ubijeni. Sa mnom su bili moji školski drugovi, moji nastavnici, moji profesori, moji rođaci i komšije. Svi oni su strijeljani, bez izuzetka.

Danas govore – to nije bio genocid, gurajući vlastiti narod u još dublju zabludu, a žrtvama dirajući nikada zarasle rane i stvarajući dodatnu patnju, čineći time proces ozdravljenja ovog društva nemogućim.

Preživjevši taj pakao, godinama kasnije, mislio sam da mogu pobjeći od srebreničke jezive i krvave prošlosti. Čak, birajući i svoju profesiju pokušavao sam da pobjegnem od teške i surove stvarnosti i krvave scene ostavim iza sebe. Shvatio sam i sve više shvatam da to nije bilo moguće niti će ikada biti. Bio sam mlad i nisam bio

ni svjestan posljedica koje su nastavile da me proganjaju, ne želeći da priznam da je Srebrenica postala dio mene i moga života. I uvijek će biti sve dok hodam i dišem.

Danas čujem da mnogi govore da našu prošlost trebamo zaboraviti i da trebamo gledati u budućnost. Ja vam sa ovog mjesta govorim da je možda za neke Srebrenica prošlost i historija. Ali, za nas Srebreničane je život, budući da je naša borba protiv ogromne nepravde koja nam se čini skoro svakodnevna. Mi, žrtve, imali smo nadu da će Dejtonski mirovni sporazum donijeti mir i popraviti stanje, i da će nam svima biti bolje. Ali, to je bila samo iluzija. Jer, naš svakodnevni život kao žrtava genocida govori sasvim drugačije. Srebrenica je prepuštena onima koji i nakon 24 godine ne prestaju negirati genocid i veličati ratne zločince. On se nastavlja suptilnijim metodama. Prije svega, kroz obrazovni sistem. I ne samo da se negira genocid, nego se negira sve što je naše. Negira se naš jezik, naša kultura, historija, naše naslijeđe, naš identitet i naše postojanje na ovim prostorima.

Zašto je to tako? Pa, zato što nije poslana jasna poruka onima čije institucije stoje iza genocida i genocidne politike, nadajući se da će oni sami od sebe doživjeti preporod.

Nama žrtvama se šalju signali da se počinjeni zločin na ovim prostorima isplatio. Stoga, postaje apsurdno da se od nas žrtava traži da govorimo o oprost i pomirenju. Pa, mi i nismo bili nizašto drugo. Kada o oprost i pomirenju počnu govoriti zločinci i njihovi sljedbenici i simpatizeri to će biti znak da su stvari na ovim prostorima krenule nabolje.

Uprkos svemu, vjerujem da će na kraju i na duge staze pobijediti istina, bez obzira što u pojedinim trenucima situacija izgleda beznačajno.

Vjerujem, na kraju, da su pobjednici oni koji nakon teškog perioda postaju bolji ljudi. A, gubitnici su oni koji nakon nedaća postaju još gori nego što su bili.“

Alija Tabaković, delegat u Vijeću naroda RS i bivši zamjenik predsjedavajućeg Skupštine Opštine Srebrenica, kazao je kako je načelnik Srebrenice Mladen Grujičić “poput vremenske prognoze”. - Daje različite izjave u zavisnosti od toga koji medij je u pitanju. Za federalne medije daje nešto blaže izjave, dok za medije sa ove strane, odnosno iz RS-a ili Srbije, daje izjave koje su zapaljive.

Ratni hirurk iz Srebrenice **Ilijas Pilav** kazao je kako radnici ratne bolnice u Srebrenici u tom trenutku, bez obzira na to što su imali lične gubitke, “nisu imali vremena da boluju jer su na svoja pleća preuzeli bol drugih ljudi“.

Staša Zajović, predstavnik udruženja „Žene u crnom“ iz Srbije, kazala je da je njihovo prisustvo u Potočarima “način da pokažu stid što je državna politika države u kojoj žive takva da negira genocid u Srebrenici.

Dženazi i ukopu nevino ubijenih srebreničkih civila prisustvovao je i bosansko-hercegovački i NBA košarkaš **Jusuf Nurkić**. Nurkić je inače jedan od bh. sportista koji često kroz svoje javne nastupe i poruke na društvenim mrežama podsjeća na stradanja civila tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu, posebno kada je riječ o stradanju tokom genocida u Srebrenici. Nurkić se u Potočarima pojavio s majicom na

kojoj se nalazio "Cvijet Srebrenice", jedan od simbola stradanja Bošnjaka u genocidu u Srebrenici. On često u svojim porukama ukazuje na značaj sjećanja i čuvanja od zaborava genocida u Srebrenici. U jednoj od poruka, napisao je: **"Ko poriče genocid, kao da je i sam učestvovao u njemu..."**

Bišćani formiranjem broja 8.372 odali počast žrtvama genocida u Srebrenici

Ova manifestacija postala je tradicija i okuplja veliki broj Bišćana i Krajišnika, koji dođu iz drugih gradova Unsko-sanskog kantona da svojim prisustvom uveličaju ovaj događaj.

Građani Bihaća, kao i svi oni koji vole ovu državu, suosjećaju s preživjelim Srebreničanima, u čije ime, s ciljem traganja od zaborava, svake godine početkom mjeseca jula organiziraju "Performans 8372", kojeg su imenovali upravo po broju ubijenih Srebreničana u julu 1995. godine.

Ova manifestacija u Bihaću je postala tradicija i okuplja veliki broj Bišćana i Krajišnika, koji dođu iz drugih gradova Unsko-sanskog kantona, da svojim prisustvom uveličaju ovaj događaj. Svake godine u gradu na Uni ovim povodom okupe se pješaci, motoristi i biciklisti, te krenu put Srebrenice, što je vrlo značajan doprinos Bihaća Srebrenici, koja se, i ove su godine poručili Bišćani, nikada ne smije zaboraviti.

U organizaciji planinarskog društva "Horizont" i podršku Ženske edukativne organizacije "Iskre" iz Bihaća, upriličena je tradicionalna manifestacija "Performans 8372", kojoj su, uz članove ova dva udruženja, učestvovali motoristi, ljekari, sportski radnici i vjerski službenici.

Gost ovogodišnjeg "Performansa 8372" bio je Fikret Hodžić, novinar i voditelj, koji je preživio golgotu genocida u Srebrenici, zajedno s majkom i desetomjesečnim bratom.

Kada je napuštao svoj rodni grad, ostavio je oca Ibrahima, čije posmrtno ostatke još uvijek nije uspio pronaći.

"Svaka ta potraga i sve te informacije koje mi dobijamo su priča za sebe i samim tim dolaze neke nove priče. Siguran sam da bi svi oni koji su na mom mjestu rekli da je njihova priča najgora, samim tim je negdje i moja, vjerujem da ću dok budem živ na neki način živjeti s bolom. Mjesec juli od početka do kraja za sve nas iz Srebrenice, ustvari, mjesec u kojem zapravo planiramo svoj život, tako da u njemu tada ništa ne slavimo koliko god željeli da budemo sretni. Mislim da to dovoljno govori o svemu tome", kaže Fikret.

Skrušeno se prisjetili žrtava genocida

S obzirom da je prošle godine na području općine Lukavac prvi put održan isti ovakav performans, te da je Planinarsko društvo "Horizonti" bilo suorganizator te manifestacije, to je bio povod da načelnik Općine Lukavac Edin Delić 11.7.2019. godine bude u Bihaću i zajedno s Krajišnicima oda počast ubijenim Srebreničanima, a onda se upravo s njima uputi najprije u Lukavac, a zatim put Srebrenice.

“Ovakve stvari nose nekoliko poruka. Prije svega da se žrtve, bez obzira na vjeru, rasu i naciju, moraju poštovati. Druga poruka ovakvih događaja jeste da se ovakvo nešto nikada i nikome ne ponovi, i tim povodom se upravo i okupljamo kako bi se prisjetili na te nemile događaje, u cilju da ih otrgnemo od zaborava. Smatram da je važno u Srebrenicu vratiti multietničnost, jer je ona takva nekada bila, ali i da pokušamo vratiti život i nadu u taj grad i podignemo standard svih njegovih građana”, istakao je Delić.

Prema riječima Zinete Horozović, direktorice “Iskre” iz Bihaća, sva ta bjelina na jednom mjestu i pozadina *Srebreničkog inferna* podsjećaju na smrt i ogroman broj srebreničkih žrtava, koji je nemoguće opisati riječima, već se mora svjedočiti upravo tu na stadionu Pod Borićima u Bihaću.

“Što se tiče Srebreničkog cvijeta, mi smo od PD „Horizonti“ zaduženi za okupljanje žena koje svake godine formiraju taj cvijet. Za te potrebe smo 11.7.2019. godine okupili preko 250 žena, a prijave su nam pristizale sve do pred početak manifestacije. Ove godine smo imali jednu inovativnu ideju i novinu, a to je da formiramo, odnosno napravimo, cvijet plastičnih okvira, kako bi olakšali njegovo formiranje. Mi uvijek sa skrušenošću pristupamo tom činu formiranja Srebreničkog cvijeta, pognutih glava se prisjećamo svih srebreničkih žrtava”, ističe Horozović.

Krajišnici u srcu Srebrenicu nose

Za Nihada Ninu Sendića, ratnog vojnog invalida iz Bihaća, odlazak u Srebrenicu predstavlja veliki čin, putem kojeg želi da osjeti patnju srebreničkog naroda.

Iako je i sam tokom rata podnio žrtvu izgubivši jednu nogu u odbrani domovine, Sendić je išao na dženaze u Potočare Srebrenicu. “Sve dok budem disao i budem mogao hodati ići ću na taj put. Ja imam poseban osjećaj kada dođem u Potočare. Smatram da bi se prilikom ulaska na tlo Potočara trebalo izuti i hodati bos tom zemljom tamo. Imam osjećaj da navečer, kada se manifestacija u Potočarima završi, te nastupe noć i tišina, kao da čujem krikove tih ljudi tamo koji su ubijeni samo zato što su imali drugačija imena”, kaže Sendić.

Više od 400 sudionika simboličnim formiranjem brojke 8.372 još jednom su odali počast žrtvama najvećega genocida u Evropi od Drugoga svjetskoga rata.

Kako je istaknuo Elvir Muslić, predsjednik PD “Horizont”, više od 80 članova ovoga društva priključilo se Maršu mira.

On je dodao da je i ove godine veliki broj građana Bihaća izrazio želju za odlazak u Srebrenicu, zahvalivši se još jednom svima koji su, i pored velike vrućine došli, nazočili i sudjelovali u performansu.

“Cilj ove manifestacije i ostalih naših aktivnosti je da se sjećanje na Srebrenicu omasovljava kako se žrtve ne bi zaboravile. Hvala svima koji su, i pored velikih vrućina, došli i odali počast žrtvama genocida u Srebrenici. Mi, Bišćani, kao i svi domoljubi ove države, suosjećamo sa preživjelim Srebreničanima i evo pored pješaka, ovdje imamo i motoriste, to je još jedan doprinos da istina nikad ne bude zaboravljena. A

ta istina je da je u Srebrenici počinjen genocid nad nevinim žrtvama i to se ne smije zaboraviti kako se nikome i nikada ne bi ponovilo", kaže Muslić.

U sklopu ovog "Perfomansa 8375" upriličena je izložba pod istim nazivom, koja je sadržana od čahura ispaljenih metaka.

- Skokom bez aplauza sa Starog mosta u Mostaru, koji se tradicionalno izvodi svake godine, prenesena je poruka svijetu da se zločin u Srebrenici ne smije ponoviti.

- U Sarajevu je istog dana, u Historijskom muzeju BiH, održan performans pod nazivom „Ostavi trag u njihova sjećanja“ Sarajevskog ratnog teatra.

Konačni smiraj ove godine u Potočarima su našli:

Bektić (Redžo) Mevlid, rođen 1962. godine, Bajraktarević (Osman) Nedžad, rođen 1975. godine, Salkić (Alija) Bajro, rođen 1957. godine, Husić (Husein) Muradif, rođen 1949. godine, Purković (Ahmet) Šemso, rođen 1952. godine, Isaković (Muhizin) Kasim, rođen 1973. godine, Isaković (Muhizin) Asim, rođen 1975. godine, Avdić (Hasan) Šemso, rođen 1964. godine, Suljić (Nazif) Adil, rođen 1952. godine, Cvrk (Osman) Rešid, rođen 1940. godine, Cvrk (Arif) Šaha, rođena 1913. godine, Gabeljić (Jusuf) Fadil, rođen 1974. godine, Memić (Hasan) Sidik, rođen 1960. godine, Tihić (Šukrija) Vekaz, rođen 1975. godine, Tahić (Hamed) Enver, rođen 1976. godine, Meholjić (Hakija) Husejn rođen 1929. godine, Salkić (Fadil) Sabahudin, rođen 1972. godine, Mehmedović (Džemail) Mali, rođen 1959. godine, Suljić (Salko) Sabit, rođen 1974. godine, Mehmedović (Suljo) Ismet, rođen 1937. godine, Hirkić (Bajro) Behadil, rođen 1973. godine, Nukić (Haso) Esad, rođen 1977. godine, Jašarević (Halid) Ahmet, rođen 1950. godine, Mujić (Ramo) Zijo, rođen 1968. godine, Mujić (Ramo) Fahrudin, rođen 1970. godine, Tabaković (Zajko) Hajro, rođen 1938. godine, Ahmić (Ismet) Omer, rođen 1973. godine, Cvrk (Behaija) Osman, rođen 1979. godine, Pilav (Rasim) Zaim, rođen 1946. godine, Pilav (Zaim) Fuad, rođen 1976. godine, Šaranović (Ševkija) Sadik, rođen 1969. godine, Tabaković (Nurija) Smail, rođen 1964. godine i Tihić (Mustafa) Hamed, rođen 1928. godine.

„Odbrana BiH - Igman 2019.“

JEDNA OD NAJZNAČAJNIJIH BITAKA U ODBRANI BIH

Dana 1.8.2019. godine na Šehidskom mezarju Kovači otvorena je 19. tradicionalna manifestacija "Odbrana BiH - Igman 2019."

Otvaranju manifestacije na Kovačima u Sarajevu prisustvovali su brojni predstavnici političkog, društvenog i vjerskog života u BiH. Delegacije su potom položile cvijeće i odale počast na spomen-obilježjima u Ferhadiji, ispred Vječne vatre, ubijenoj djeci Sarajeva, haremu Ali-pašine džamije i na mostu Suade Dilberović i Olge Sučić.

Na igmanskom Velikom polju, nadomak Sarajeva, dan kasnije - 2.8.2019. godine održana je tradicionalna manifestacija "Odbrana BiH - Igman 2019". Hiljade građana, veterana, članova porodica šehida, poginulih boraca i mladih svjedočilo je defileu veterana i njihovih potomaka. Ovogodišnja tradicionalna manifestacija održana je pod motom "Dođi i posvjedoči".

Centralni dio manifestacije "Odbrana BiH - Igman 2019." otpočeo je polaganjem cvijeća i odavanjem počasti na šehitlucima i spomen-obilježjima Grkarica, Mrazište i Brezovača. Također, na Velikom polju održan je čas historije, sportske igre, defile ratnih veterana Armije i MUP-a R BiH i kulturno-umjetnički program.

Manifestaciji su prisustvovali predsjedavajući Predsjedništva BiH Željko Komšić i član Predsjedništva BiH Šefik Džaferović, te delegacije svih nivoa vlasti, predstavnici boračkih i drugih organizacija. Tradicionalno, i ove godine je upriličen vjerski program za poginule branioce Armije i MUP-a R BiH svih konfesija. Također, nakon klanjanja džuma-namaza u Ratnoj džamiji, na Igmanu, proučena je Dova za sve šehide Bosne i Hercegovine i Dova za Domovinu, a hutbu je održao reisu-l-ulema Husein ef. Kavazović.

Predsjedavajući Predsjedništva Bosne i Hercegovine Željko Komšić je u svom obraćanju rekao: „Danas na ovom mjestu, koje je bilo ključno za odbranu Sarajeva

i cijele naše domovine, sjećamo se onih koji su nadljudskim naporima, i srcem, i dušom, išli u borbu i ginuli za slobodu Bosne i Hercegovine, jedine naše domovine. Danas se prisjećamo herojskih vremena.

Ova teritorija bila je ključna za odbranu Sarajeva. Svi dobro znamo šta bi se dogodilo da je došlo do pada Igmana. Pitanje je kako bi se dalje vodio rat i kako bi bio završen. Zahvaljujući hrabrim ljudima koji su se tada borili na ovoj teritoriji iz cijele Bosne i Hercegovine, Igman je odbranjen. Odbranjeno je Sarajevo i odbranjena je Bosna i Hercegovina.

Dušmani nisu uspjeli da ubiju do tada već ranjeno srce ove države. Znali su da onaj ko ima Sarajevo ima i Bosnu i Hercegovinu. Oni nisu uspjeli u svojim namjerama.

Oni koji nisu danas sa nama, koji su žrtvovali svoje živote, dali najvrednije što imaju, spriječili su neprijatelja u tome. To je nešto što mi nikada, kao ljudi, kao generacija, ne smijemo zaboraviti.

Zbog toga, treba govoriti istinu o onome što se događalo u Bosni i Hercegovini. Zapravo, kako god mi na ovo sve gledali, radilo se o sukobu civilizacije i anticivilizacije. Mi smo, Armija RBiH, branili doista ono što jesu civilizacijske vrijednosti, sve demokratske norme. A, svi drugi su, neka shvati kako ko hoće, te vrijednosti odbacili, pogazili. Ali, o svemu tome će historija dati svoj sud.

Zato im sa ovog mjesta poručujemo da nam ne prijetite. Odbranili smo ovu državu skoro goloruki, dok je u njihovim rukama bilo ono što se 50 godina proizvodilo i nabavljalo.

Bosna i Hercegovina i njeni građani imaju svoju prošlost, imaju svoju sadašnjost i imat će svoju budućnost. Budućnost bez lažnih kompromisa, budućnost bez podjela, lažnih politika i onih koji otvoreno rade protiv Bosne i Hercegovine i svih njenih građana. Obaveza nam je da obezbijedimo takvu budućnost.

Naše mlade generacije ne nose teret prošlosti koji mi nosimo. Pored zla koje nam se desilo, ne trebamo ih učiti da mrze. Ali, moramo im reći istinu o onome šta se događalo tokom proteklog rata u Bosni i Hercegovini. Istinu koju je potvrdio cijeli svijet, svijet koji je svjedočio o strahotama koje su zadesile Bosnu i Hercegovinu. Ne trebamo dozvoliti da se ponovo šire 'jutelovske' zablude, da se vjeruje da je naša sudbina u rukama drugih, da zavisi od dobre volje drugih. Ne, naša sudbina zavisi samo od nas i pouka koje smo izvukli iz prošlosti. Zato, pozivamo one koji pokušavaju da krivotvore tu istinu, nemojte to raditi zbog mladih ljudi kojima ste dužni obezbijediti mirnu budućnost. Nemojte da vodimo međusobne bitke kada smo dobili jednu koju uopće nismo ni tražili. Nemojte da radite za svoje lične interese i interese drugih. Radite u interesu Bosne i Hercegovine i svih njenih građana. A, interes svih građana jeste mir, stabilnost i prosperitet.

To što danas ne grme topovi, to što danas ne čujemo škripu gusjenica tenkova, to što danas ne čujemo rafale puškomitraljeza i automatskih pušaka ne znači da se ne vodi rat protiv Bosne i Hercegovine. Taj rat je danas tih, podmukao, bezobziran.

Što je on tiši, podmukliji, bezobzirniji, naša je obaveza da budemo što glasnjiji i da kažemo – u ovoj zemlji i van ove zemlje niti se rodila, niti postoji, niti će se roditi generacije Bosne i Hercegovine koje će dozvoliti da ova zemlja umre bilo uz buku topova i tenkova bilo mirno i nenadano.“

Federalni ministar za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata i predsjednik Organizacionog odbora **Salko Bukvarević** naglasio je da se borci-veterani 19 godina okupljaju na istom mjestu, kako bi pokazali da ne zaboravljaju one koji su dali živote za BiH. Veterani Armije RBiH i Ministarstva unutrašnjih poslova svake godine poručuju da su ponosni što su bili dio odbrambene Armije.

„Ne smijemo nikada zaboraviti da je svaka stopa naše domovine natopljena šehidskom krvlju onih koji su se borili za jedinstvenu, suverenu i nezavisnu BiH, te hiljadugodišnju tradiciju.

Naša trajna zadaća je briga o porodicama šehida i poginulih boraca, ali i o preživjelim braniocima. Danas nema prečeg mjesta na kojem svi trebamo biti. Da nije bilo boraca Armije RBiH i MUP-a ne bi bilo ni Bosne i Hercegovine. Zato je važno odati počast najzaslužnijima. Svima njima treba ukazati dostojno poštovanje“ - kazao je ministar, podsjećajući da je u Federaciji BiH donesen i Zakon o pravima demobilisanih boraca i članova njihovih porodica.

Zahvalio je braniocima BiH koji su svoje živote dali da bi građani BiH danas imali priliku uživati u slobodi, miru i nezavisnosti.

Ministar za boračka pitanja Kantona Sarajevo **Ismir Jusko** poručio je da danas više nego ikada treba mudrosti i zajedništva kako ne bi nadjačali smutnja i oni što rade na razdoru.

„Više nego ikada treba da budemo ujedinjeni i učinimo da naša mladost dobije prosperitetnu budućnost a branioци zasluženi status. Bosna i Hercegovina nije prestala postojati uprkos tolikim počinjenim zločinima. Trajna zadaća nam je da ne zaboravimo branioce.

Odbrambene snage su u proteklom ratu postigle cilj - očuvanje nezavisnosti i cjelovitosti BiH.

Mladima treba govoriti istinu o ratnim dešavanjima, ne potpirujući osvetu i revanšizam već zarad sigurnosti i izgradnje države u kojoj će prevladavati sugurnost i neće biti strepnje“.

Ovogodišnja, 19. po redu, tradicionalna manifestacija “Obrana BiH – Igman 2019.” imala je za cilj da okupi preživjele učesnike odbrane iz svih krajeva BiH koji su evocirati uspomene i sjećanja na teške godine borbe naroda BiH protiv agresora, te upoznati mlade generacije sa značajem herojske borbe u sudbonosnim danima odbrane kako Igmana tako i glavnog grada i države Bosne i Hercegovine. Poručeno je da su se na Igmanu okupili kako bi svjedočili herojstvu i pobjedi slavne Armije RBiH.

Generalni sekretar manifestacije **Hamdija Hasanović**, pojasnio je da se radi o manifestaciji državnog karaktera, na kojoj su prisutni posjetioci iz cijele BiH.

“Organizovali smo 20 autobusa za posjetioce iz Kantona Sarajevo, a šest za učesnike defilea. Svi autobusi su krenuli na vrijeme i stigli na Igman. Iz drugih dijelova BiH organizovani su autobusi za porodice šehida i poginulih boraca. Velika zainteresovanost je bila u Hercegovačko-neretvanskom kantonu”, rekao je Hasanović.

Prema njihovim procjenama, premašili su broj posjetilaca koji je bio prethodnih godina.

“Mislim da je na Igmanu bilo oko 25 000 ljudi. Kod Ratne džamije je bilo oko 5.000 ljudi”, istakao je Hasanović.

Iako je manifestacija, kako je kazao, nastala iz znaka zahvalnosti prema svim šehidima i poginulim borcima, poruka je da se oni neće i ne smiju zaboraviti, jer **ako se oni zaborave onda smo zaboravili sebe.**

Advija Pervan je na Igmanu 1993. godine **ostala bez Samira, sina jedinca.** “Ovdje mi je poginuo sin jedinac. Imao je 23 godine. Svake godine dolazim na Igman. Osjećam se sretnom što je ovoliki broj ljudi ovdje”, ispričala je Pervan.

Muhamed Okić, stručni savjetnik vojnog muftije, pojasnio je da se danas nalaze na vrlo značajnom lokalitetu, pored Ratne džamije na Igmanu, koja je izgrađena 1994. godine“.

U okviru vjerskog dijela programa upriličen je defile ratnih zastava koje su od onih koji su nekada branili ovu zemlju preuzeli mladi, koji djeluju u sklopu mreže mladih Medžlisa Islamske zajednice iz različitih dijelova BiH.

Izveden je prigodan program uz učenje Kur’ana i ilahija i kasida. Okić je ukazao na značaj prisjećanja na žrtve i borbu za domovinu BiH.

“Prisjetit ćemo se njihove žrtve i borbe za BiH i nadam se poslati dvije važne poruke. Prva poruka bi bila da nikada ne gubimo nadu da ćemo stići do svog cilja i nikada ne odustajati od svog cilja, pogotovo kad su oni tako veliki i značajni kao što su bili njihovi. A druga poruka je da budemo generacija koja će sijati, podizati i graditi”, dodao je Okić.

Među mladima koji se nalazio na Igmanu je i **Almedin Karić**, jedan od koordinatora Mreže mladih Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo. On je ukazao na značaj dolaska na jednu ovakvu manifestaciju: “Omladini je jako važno da bude na ovakvim aktivnostima i da bude dio svih ovih projekata. Ovu kao i ostale manifestacije, koje podsjećaju na period koji je bio iza nas i kojeg nismo zapamtili, je jako važno da čuvamo i da budemo njihovim dijelom, da ne odu u zaborav. Ovo je jako važno za buduće generacije jer jedina stvar koja će nas sačuvati onoga šta je bilo prije jeste da ne zaboravimo, poručio je Karić.

Ovogodišnja, 19. po redu, tradicionalna manifestacija “Odbrana BiH – Igman 2019” imala je za cilj da okupi preživjele učesnike odbrane iz svih krajeva BiH, koji će evocirati uspomene i sjećanja na teške godine borbe naroda BiH protiv agresora, te upoznati mlade generacije sa značajem herojske borbe u sudbonosnim danima odbrane kako Igmana tako i glavnog grada i države Bosne i Hercegovine.

ISLAMSKA ZAJEDNICA META AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU

„Dozvoljava se aktivna, preventivna, permanentna odbrana onih koje drugi napadaju i nad njima nasilje i ugnjetavanje čine. A, Allah je doista kadar da nevine i napadnute pomogne, onima koji su ni krivi ni dužni, iz zavičaja svoga prognani samo zato što su govorili: Gospodar naš je Allah! A da Jedini Bog ne suzbija neke ljude i narode, drugima do temelja bi bili porušeni: manastiri, samostani, katedrale, bazilike, crkve, havre ili sinagoge, kapele, pagode, mesdžidi i džamije. Svi hramovi u kojima se mnogo spominje Božije ime. A, Allah će sigurno pomoći one koji Njegov put i istinu pomažu, zaista Allah je moćan i silan.” (Kur’an, 22:39,40). Klasični povjesničar Plutarh je zapazio i zapisao: „Moguće je naći gradove bez bedema i zidova, bez kraljeva, careva i riznica, bez književnosti i pozorišta, ali čovjek nije nikada vidio grad bez bogomolje ili da njegovo stanovništvo ne praktikuje vjerske obrede.” Odavno je u svijetu, Evropi posebono, usvojena misao i maxima, da je povijest čovječanstva u biti historija borbe: a) za religijska prava i slobode; b) za moralno-etička prava i slobode da čovjek bude čovjek a ne predmet ili objekat izrabljivanja sveden samo na голу radnu snagu ili robu poput svake druge robe; c) za kulturna prava i slobode; d) za pravno-politička i državotvorna prava i slobode. U prvom svjetskom potpuno javnom, unaprijed na šest mjeseci u Skupštini RBiH najavljenom genocidu u skoro četverogodišnjem razdoblju kroz srpsko-srbijansku agresiju kozmičkih razmjera bošnjački narod sa svakim patriotom i svakim građaninom koji je imao identifikaciju sa Bosnom i Hercegovinom u borbi na život i smrt bio je prisiljen da istovremeno brani i vjerska, i moralno-etička, i kulturna, i sakralna, i politička i državotvorna prava kao i hiljadugodišnje: biće, žiće, običajnost i zavičajnost Bosne i njenu višestruko isprepletenu autentičnu tradiciju i duh otvorenosti i radoznalosti i na kraju odbranu domovine, zemlje i države Bosne i Hercegovine. U susretu sa kolektivnom svijješću čovječanstva, ne može se izbjeći pitanje, ko je, kako, i zašto da se nakon genocida nad Jevrejima u Drugom svjetskom ratu dogodi i genocid nad Bošnjacima-muslimanima od 1992. do 1996. godine. To pitanje progoni i Joea Bidena, u februaru 2018. godine, 27 godina nakon genocida u Bosni: „Svi ljudi u BiH moraju nastaviti boriti se za budućnost nakon preživljenog genocida. To je zato što se vi sjećate prošlosti. Treba podsjećati svoju djecu na tu prošlost. Svi bi trebali znati za tu prošlost. Podnijeli ste mnoge žrtve zbog jednog cilja. Svi vi razumijete neopro-

stiva odgađanja, razloge na nepomaganje i svaki put kada je svijet propustio intervenirati. Vi ste to preživjeli. Izgubili ste obitelji, izgubili domove. Borili ste se sačuvati dostojanstvo. Ovo nije bio građanski rat. Ovo je bio genocid. I to se zbivalo pred očima cijele Evrope. Iako Zapad nije imao dovoljno saosjećanja prema BiH, stvari su se počele mijenjati, tek kada su ljudi vidjeli snimke bosanskih mladića iz Srebrenice i Žepe. Te su snimke toliko podsjećale na holokaust (šoa), da istina više nije mogla biti ignorirana." Ovome Bidenovom sudu i priznanju možemo dodati ocjenu jednog povjesničara sakralne kulture - da su agresori na BiH mnogo više porušili i spalili džamija, mesdžida i katoličkih crkava i samostana nego nacisti židovskih sinagoga u Drugom svjetskom ratu. Kakav je bio mudrac, vizionar i promišljen Alija Izetbegović koji je na skupu Bošnjaka u Bonu polovicom novembra 1991. godine iznio ocjenu i kazao- imamo pred sobom takve ljude koji za svoje ambicije i ciljeve- prvo što su spremni uraditi Begovu i svaku drugu džamiju u dim i prašinu pretvoriti.

Na sve te strahote i opasnosti, Alija je Evropu, Zapad i svijet neprestano upoznao i upozoravao, ali svijet je tri i po godine ostao indiferentan. Savjetnik tadašnjeg američkog predsjednika Dick Morris se prisjeća: „Bosna je postala metafora Clintonove slabosti. Kad god bih razgovarao o Bosni sa predsjednikom sudarili smo se sa izrazom ne može iznova i iznova." Ko je Clintona zaustavljao? Politika Evrope: „Clinton kaže da su evropski saveznici blokirali prijedloge da se embargo na oružje ukine, jer su ključni saveznici smatrali da bi nezavisna Bosna bila „neprirodna" kao jedina Muslimanska država u Evropi. On kaže da je predsjednik Francuske Francois Mitterand bio naročito grub, tvrdeći da Bosna ne pripada Evropi, dok su britanski zvaničnici također govorili o bolnoj, ali realističnoj obnovi Evrope." Drugi, stariji, dubinski, složeniji i mnogo jači razlog neintervencije u Bosni je religijsko-stereotipne naravi.

Mudri Hegel davno zapazio je: islam i muslimani u Evropi imaju mjesta i prostora onoliko koliki je razmak i rascjep između dvije najveće crkve: katoličke i pravoslavne." Drugi filozof Jan Baudrillard, na kraju 20. stoljeća, upozorava: „Savremena Evropa će očigledno nastati iz istrebljenja muslimana i Arapa, ukoliko ne prežive kao emigrantski robovi." Prema sudu i ocjeni Edgara Morena u knjizi; „Kako misliti Evropu?": „Evropa do sukoba sa muslimanima kod Portjea 732. godine u Francuskoj nije imala nikakvu svijest i predstavu o sebi kao kontinentu. Svoju identifikaciju, kolektivnu svijest i predstavu o sebi, ne i identitet, prema Morenu, Evropa nije razvila u sebi, po sebi, iz sebe i za sebe nego iz odnosa aktivne negacije islama i muslimana. Preko poricanja i negacije drugoga i drugačijeg može se stići do vlastite identifikacije, ali ne i do identiteta.

Od profesora Stefana Šrajera u Sarajevu sam slušao: „Ideja Evrope je ideja pobjede nad islamom. Osveta poraza kod Matazgrita 1071. kroz Križarske ratove to je mješavina mržnje, straha i predrasuda." Toličke su predrasude, zamke, zablude, stereotipije, fikcije, strahovi i iracionalnosti u Evropi o muslimanima i Islamu - da se teško mogu uočiti a još teže priznati, osuditi i kazniti zločini i nasilja nad muslimanima na tlu Evrope. Sve su to dobro znali i realno procijenili srbijansko-srpski agresori na BiH, od 1992. do 1996. godine.

Dolaskom Miloševića na vlast, posebno od 1989. godine i njegovog govora na Kosovu, u Srbiji se objedinio četverolist: 1) Jeres Fitetizma, 2) Totalni i totalitarni republički socijalizam, 3) Militarizam kroz vojsku i policiju i 4) Nacionalizam kroz sve pojavne oblike društva: SANU, Udruženje književnika, sve vrste medija, intelektualnu elitu, umjetnike, školstvo i obrazovanje. Taj duhovni, idejni, religijski, teorijski, misaoni, politički, psihološki i mentalni sklop ni za jotu nije promijenjen unazad 28 godina, u dominantnim elitama srpsko- srbijanskog društva. To zorno i bolno svjedoči blasfemična reakcija Srbijanske Vlade na presudu Karadžiću: „Nećemo dozvoliti da se presuda Radovanu Karadžiću upotrebi protiv srpskog naroda. Nikome nećemo dozvoliti da prvostepenu presudu protiv bivšeg predsjednika RS-a upotrebljava kao razlog da prstom upire protiv nas i naših sunarodnika i jasno napominjemo da ova presuda ne može da bude upotrebljena s ciljem ugrožavanja slobode opstanka našeg naroda u Republici Srpskoj.“ Ovim saopćenjem, bez ikakvog povoda i razloga, iako čovječanstvo tvrdi da je to individualna presuda, Vlada Srbije, Radovana Karadžića izjednačava sa Srbijom, Republikom Srpskom i srpskim narodom kao cjelinom. Ovdje najopasnije, najdublje, najduže i najdalekosežnije posljedice ima stavljanje religije pod kišobran politike. Stavljanje religije u svemu pod skute politike ima dvije strašne, stravične, pogubne i nepopravljive posljedice - relativizaciju i banalizaciju religijskog učenja i gubljenje vjerodostojnosti religijskih autoriteta. Sociolog religije Mirko Đorđević lucidno zapaža kako je Srpska pravoslavna crkva u kandžama politike i ideologije zapala u nacionalizam i crkveni filetizam: „Filetizam je crkveni nacionalizam u kome je takvo stanje u kome Crkva na prvo mjesto stavlja svoje pleme, narod i naciju, pa veru. To se u pravoslavlju zove Jeres filetizma. Prirodna uloga Crkve je da štiti ljubav prema drugom, drugačijem i različitom a ne ova.“ Kada Crkva ili bilo koja religijska zajednica padne i preda se izvana u ruke političkog totalitarizma, hegemonizma, makijavelizma, radikalizma, ekstremizma, i kada se iznutra sama u sebe zakuje i iznevjeri svoju misiju i postanje pomoću jeresi fitetizma ili bilo kojeg i čijeg pod skutom religije, paganskog nacionalizma onda neminovno slijedi ono što zapažaju umni i mudri ljudi: „Ljudi nikada ne čine zlo tako savršeno i tako veselo kao onda kada to čine pod kišobranom religije“, kaže Paskal. „Ljudi su spremni svađati se zbog religije, ratovati i umrijeti za nju, samo nisu spremni da žive po njenim pravilima. Tamo gdje je manipulirana religija spriječila jedan zločin pružila je ispriku za njih hiljadu“, primjećuje Charles Colton. « Dovoljno smo religiozni da bismo mrzili, ali nedovoljno da bismo ljubili jedni druge », zapaža Jonathan Swit. Često se treba stidjeti ne toliko zbog zlodjela zlih ljudi koliko zbog indiferentnosti dobrih », Martin Luther. Kada se i ako se religija svede na jeres filetizma ili crkveni nacionalizam, onda Mirko Kovač lucidno zapaža : « Osobno mislim da je svejedno ko je na vlasti u Srbiji. Može to biti komunist Milošević, disident Čosić, fašist Šešelj, vojna hunta, patrijarh Pavle - duh srpske politike ostat će isti. Šta reći kada premijer Panić izjavi da će pregovarati sa Muslimanima, koji su inače Srbi.“ Odmah uz Jeretički filetizam stoji SANU, intelektualci, književnici, mediji. To primjećuje i priznaje književnik Vuk Drašković: „Svako negiranje srebreničkog genocida, njegovo relativiziranje i pokušaj pravdanja zločinima prethodno počinjenih nad Srbima, Srbiju i srpski

narod guraju u civilizacijski i moralni sunovrat. Bošnjacima je Srebrenica isto što i Srbima Jasenovac, Jadovno ili jama Ržani do. Iz sopstvenog iskustva znamo koliko boli kada bilo ko negira te velike zločine nacističkog ustaškog režima u Nezavisnoj državi Hrvatskoj. Baš zato se srebrenički genocid nikada ne sme osporavati i zato ga ne osporava veliki deo Srba. Nemoguće je osporiti nacionalnu legitimaciju nacista Srebrenice, i u tom smislu zločini koje su oni počinili postali su dio našeg identiteta. Najveća odgovornost za taj sunovrat leži na najvećem narodu, odnosno na njegovom režimu. Režim Slobodana Miloševića bio je konjanik kome je nacionalna elita i osedlala konja i pomogla mu da ga uzjaše. To su vodeći akademici SANU-a, vodeći pisci, vodeći komentatori, vodeći novinari, vodeće vladike Srpske pravoslavne Crkve." (Dani, 266., 2015.)

Povijesne predrasude i mitologija imaju svoje mjesto i ulogu u satanizaciji i likvidaciji muslimana. Događaje iz Prvog i Drugog srpskog ustanka od 1804. do 1820. godine historičar i diplomata Stojan Novaković će označiti kao „generalno trebljenje Turaka - muslimana iz naroda.” Tačno nakon sto godina Stojan Protić 1917. godine izjavljuje da će Srbi riješiti pitanje Bosne tako što će, kada naša vojska pređe Drinu, Turcima- muslimanima dati 24, pa makar i 48 sati vremena da se vrate u prededovsku veru, a što ne bude htelo to poseći, kao što smo u svoje vreme uradili u Srbiji.”

U okviru povijesnog kontinuiteta i preovlađujuće svijesti kod dominantne elite u srpskom narodu nakon 26 godina ili 13.02.1943. godine, Miloš Jovanović, komandant Ozrenskog korpusa piše Golubu Mitroviću - komandantu Zeničkog četničkog odreda:

„Na stotine hiljada Muslimana bilo je preplavilo našu otadžbinu, a pođite danas kroz Srbiju nećete naći nijednog Turčina Muslimana, nećete naći nijednog njihovog groba - mezara, nijednog šiljka- munare, jer svesni srpski narod davno je zbrisao sa lica zemlje žive vekovne neprijatelje srpskog naroda, a isto tako dosljedno i potpuno uništio i posljednji trag morskog Turčina te ostao čist za velika dela Balkanskog i Svetskog rata, za oslobođenje i ujedinjenje svih srpskih zemalja. To je najveći dokaz i najveće jemstvo da će uspjeti u ovoj današnjoj svetoj borbi i da ćemo istrebiti sve Turke - Muslimane iz ovih naših krajeva. Nijednog Muslimana neće među nama ostati. Eto, to su ciljevi naše velike borbe i kad dođe odsutni čas mi ćemo ih ostvariti. Mi smo ih već u nekim delovima i ostvarili. Vi ste sigurno čuli za naše najnovije velike uspehe naših boraca oko Foče, Čajniča i Višegrada pod vodstvom samog ministra. Tamo sad nema nijednog Muslimana, a za njihova naselja i kuće se i ne zna.”

Ovo Jovanićevo pismo je pledoaje i potpun okvir za sve ono što će se događati u BiH od 1992. godine do 1996. godine. Nakon 48 i po godina iza Jovanićevog pisma ratni zločinac Radovan Karadžić je u Skupštini RBiH zaprijetio paklom za Bosnu i nestankom Muslimana i krenuo je sa Mladićem i kamarilom sa istim sadržajima, sredstvima, koridorima i

ciljevima na kojima je zaustavljen Jovanović. Stotine porušenih džamija i mešdžida, desetine i desetine porušenih i spaljenih imamskih kuća, stanova i tekija te rušenje mezarja i turbeta kao i desetine poubijanih imama i odvedenih u logore su

neoborivo svjedočanstvo da je Islamska zajednica bila strateški cilj agresije. To se najbolje vidi i ilustruje na primjeru Banja Luke u kojoj je porušeno i spaljeno svih 16 džamija a da u gradu nije ispaljen nijedan metak. U daljem rušenju i razaranju islamskih svetinja crkve su namjerno podizane na mjestu gdje su bile džamije. Da bi Muslimanke ostale bez karaktera, stida, časti, dostojanstva i sabranosti u sebi bile su sistemski i planski pred svojim najbližim i najdražim silovane. Tako se u njima ubijalo dostojanstvo i ponos. Pred Islamsku zajednicu, koja je postala meta totalne agresije u svim pojavnim i vjerodostojnim likovima i oblicima postavilo se sudbinsko pitanje i izazov kako na to odgovoriti. Jedini ispravni put u odnosu na ljude je Džihad a to znači čuvati, braniti, štiti i spašavati sebe od sebe - negriješanjem, čuvati, braniti, štiti, spašavati sve nevine, ni krive ni dužne, od sebe, bez obzira koje su i čije su nacije, ne čineći im nepravdu, nasilje i ne dovodeći ih ni u čemu u neravnopravan, nesiguran i neslobodan položaj i čuvajući njihovu imovinu, dobra, čast i vrijednosti i konačno aktivnom, preventivnom, permanentnom odbranom čuvati, braniti, štiti i spašavati sebe od drugih, na isti način kao i njih od nas. Božijom milošću i uputom, na temeljima islama Kur'anu, sunnetu i sveukupnoj pozitivnoj muslimanskoj praksi shvatili smo da ni forma, ni norma, ni sadržaj, ni način naše odbrane ni u čemu ne smije biti oponašanje agresora jer su nam vrijednosti i ciljevi borbe u svemu različiti. Da smo i u čemu oponašali agresore a izvana smo bili višestruko slabije naoružani bili bi iznutra urušeni a izvana uništeni. Unutrašnja snaga, vrijednosti i svjetski opravdani ciljevi odbrane usloveli su da nijedan Bošnjak nije optužen i presuđen za genocid i udruženi zločinački poduhvat. To je veliki obol i doprinos Islamske zajednice odbrani zemlje i neupitnih vrijednosti. Vjernicima kazujemo da su narodi i rase-vanjski ukrasi i obilježja, a nisu bitna unutrašnja određenja i nepomirljive suprotnosti. Ako su istinski i pravi vjernici, neovisno od rase i nacije, Bog je s njima zadovoljan na ovom i bit će nagrađeni na onom svijetu. Islam, toga muslimani moraju neprestano biti svjesni, iznutra počiva na dobru, istini, pravdi i plemenitosti, a izvana na proceduri, pravoj polici i zakonu kroz institucije i ustanove sistema u državi.

Nikada i nigdje, državno i individualno nasilje i lična osveta nisu riješili nijedan problem u svijetu. Lično kažnjavanje i lična osveta nisu pravda, nije ni recipročna presuda, nego je nasilje i kaubojsština koja nas vraća u paganstvo. Ako je riječ o nasumičnom nasilju, onda je to terorizam, a ako je riječ o nasilju s političkim motivima, to je onda atentat. Kao što nema našeg i njihovog, nego Jednog Jedinog Boga, tako nema naših i njihovih lopova, kriminalaca, ubica, nasilnika, lažova, seksualnih manijaka, nego postoje samo lopovi, kriminalci, zločinci, nasilnici, lažovi i pljačkaši. Na temelju hadisa: „Bespravno ubistvo jednog čovjeka kod Allaha je veći grijeh od propasti sveg svijeta“, može se kazati- kada bi postojala mogućnost i sigurna vjerovatnoća da će svo sadašnje čovječanstvo prihvatiti islam kao svoju vjeru, a da je za to cijena ubistvo i likvidacija samo jednog nevinog čovjeka, to je sa stajališta islama nedopustivo i sa islamom nespojivo. Zašto? Zato što Bog bezuvjetno čuva, štiti i pomaže čovjeka kao čovjeka i ljude kao ljude. Takav je islam. A mi? To je druga priča..

Faik Lušija

ORGANIZOVANJE I FUNKCIONISANJE VLASTI U BUSOVAČI U PERIODU 1990-1992. GODINE

POSljedICE DISOLUCIJE SFRJ U ODNOSU NA R BiH

Slabljenjem socijalističkog sistema prestali su funkcionisati integrativni faktori jugoslovenske federacije. Protivrječnosti društveno-historijskog razvitka jugoslovenskih republika i pokrajina našli su izraz u sukobima republičkih i pokrajinskih političkih elita. Kriza jugoslovenske socijalističke države definitivno je omogućila decenijama pripremanu i etabliranu velikosrpsku hegemoniju. Njeni neposredni izvršioци i korisnici, od oficirskog, diplomatskog, policijskog i partijskog kadra i aparata, pa sve do SANU, univerziteta, te radija, TV i drugih medija osjetili su se ugroženim u svojim monopolnim pozicijama. Oni su Ustav SFRJ od 1974. godine proglasili aktom ugrožavanja srpskog naroda, dok su ga doživljavali "kao gubitak svoje jedinstvene države". Velikosrpske snage su očekivale da će im nastupajuća konfuzija na međunarodnom planu olakšati da ostvare postavljene ratne ciljeve -formiranje etnički čiste srpske države ("velike Srbije i svi Srbi u jednoj državi").

Za Bosnu i Hercegovinu i muslimanski narod, krajem devedesetih godina, postojala je ozbiljna opasnost da nestanu. Bila je to opasnost od istočnog i zapadnog susjeda, oba jaka, posebno računajući na njihov "prvi ešalon", većinu hrvatskog i srpskog naroda Bosne i Hercegovine.

Republika Slovenija je započela proces razdruživanja iz jugoslovenske državne zajednice. Na tom putu Sloveniju je, nakon uspostave demokratski izabrane vlasti slijedila Republika Hrvatska.

Do 1991. godine Srbija je uspjela ostvariti kontrolu nad JNA i staviti je u funkciju stvaranja treće Jugoslavije, čije ime bi bilo samo retorička maska za „veliku Srbiju“. Tako je, nakon proglašenja nezavisnosti Slovenije i Hrvatske, povelu kratkotrajni rat u Sloveniji i započela mnogo veći i krvaviji u Hrvatskoj. Poslije okupacije trećine teritorije Republike Hrvatske do kraja 1991.godine, potpisala je primirje sa hrvatskom

stranom i ubrzala pripreme za agresiju na Bosnu i Hercegovinu, s ciljem njene okupacije i podjele.

Pregovori i dogovori u Karađorđevu imali su za cilj podijeliti Bosnu i Hercegovinu, a vršeni su u više navrata. Za konkretizaciju dogovora bili su zaduženi Mato Boban i Radovan Karadžić. Njihov tajni sastanak u Gracu, krajem aprila 1992.godine, rezultirao je sporazumom objavljenim 6. maja 1992. godine o "prestanku razloga" za sukobe između Hrvata i Srba na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine.

Neposredno nakon Karađorđeva i Tikveša, Franjo Tuđman je pod parolom "zaštite ugroženog hrvatstva u Bosni i Hercegovini i zaštiti interesa" inicirao i mobilizirao pokret Hrvata u Bosni i Hercegovini, putem Hrvatske demokratske zajednice. Srpsko i hrvatsko rukovodstvo iz Beograda i Zagreba su potpuno saglasni i imaju isti cilj: agresiju na Bosnu i Hercegovinu i njenu podjelu. Karađorđevo će postati sinonim za podjelu Bosne i Hercegovine. To je bilo mjesto prvih ozbiljnih dogovora Miloševića i Tuđmana o podjeli Bosne i Hercegovine i trenutak od kojeg će se mjeriti vrijeme bosanske tragedije.

Briselskom deklaracijom o Jugoslaviji, koja je usvojena u Briselu 17.12. 1991. godine, a na osnovu preporuke Badinterove /Robert Badenteur/ arbitražne komisije, od 07.12.1991.godine, konstatovano je da je SFRJ prestala da postoji disolucijom /raspadom/, a ne secesijom /otcjepljenjem/ i sve republike SFRJ su pozvane da se do 23.12.1991. godine izjasne o nezavisnosti.

Bosni i Hercegovini je data obaveza da se referendumom izjasne o suverenitetu i nezavisnosti i državi ravnopravnih građana, naroda i narodnosti koji žive u njoj.

Međunarodna zajednica, iako upoznata sa namjerama i pripremama agresora na Bosnu i Hercegovinu, ne čini ništa da spriječi agresiju. Umjesto da spriječe agresiju, oni nameću embargo na uvoz naoružanja i vojne opreme i time onemogućavaju uspješnu odbranu Bosne i Hercegovine.

Poslije razdruživanja Slovenije i Hrvatske od SFRJ, postalo je jasno da je zvanično počela disolucija SFRJ.

Skupština R BiH, uz protivljenje poslanika Srpske demokratske stranke, donosi Odluku o raspisivanju referenduma za nezavisnost i suverenost Bosne i Hercegovine. Provođenje referenduma i volje većine građana Bosne i Hercegovine bili su uslovi međunarodne zajednice za priznanje nezavisnosti Bosne i Hercegovine.

Proglašenje i priznanje Bosne i Hercegovine kao nezavisne države, 6. aprila 1992. godine, bili su povodi za otvorenu agresiju Srbije i Crne Gore na tek priznatu, slobodnu, samostalnu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu.

Radikalizacija velikosrpske politike se nastavlja u skladu sa postignutim dogovorom. Milošević-Tuđman i Karadžić-Boban o podjeli Bosne i Hercegovine. U tom cilju, Hrvatska na čelu sa Tuđmanom, uz saradnike u BiH, čelnike HDZ i HVO, planirala je angažovanjem Hrvatske vojske i HVO-a okupirati teritorije koje su u prvim razgovorima i konceptu Vens-Ovenovog plana predviđene da "pripadnu" hrvatskoj strani.

Na radnom sastanku predsjednika kriznih štabova Hercegovačke i Travničke regionalne zajednice, održanom 12.11.1991.godine u Grudama, doneseni su zaključci o podjeli Bosne i Hercegovine. Ovaj sastanak je označio institucionalno stvaranje Herceg-Bosne.

Značajnu ulogu u formiranju paradržavne tvorevine HZ-HB imao je Dario Kordić, osuđeni ratni zločinac, koji je zajedno sa Matom Bobanom bio suvoditelj radnog sastanka predsjednika kriznih štabova Hercegovačke i Travničke regionalne zajednice, koji će pravo lice pokazati 10. maja 1992. godine zavođenjem vojne diktature i ukidanjem legalnih organa vlasti na području općine Busovača.

I pored činjenice da je rukovodstvo R BiH preduzimalo mjere i aktivnosti da sačuva Jugoslaviju organizovanu po volji njenih građana, nije u tome uspjelo. U pregovorima rukovodstvo R BiH bilo je fleksibilno i uporno je nuđeno rješenje za opstanak Jugoslavije. Poslije odlaska Slovenije i Hrvatske nuđeno je rješenje krnje Jugoslavije, što rukovodstvo R BiH nije moglo prihvatiti, jer su tražili državu koja bi bila prihvatljiva za sve njene narode: Muslimane, Srbe, Hrvate i druge koji u njoj žive. Takva država očigledno se nije mogla organizovati, što je na kraju dovelo do disolucije i nestanka Jugoslavije. Disolucija se nije dogodila mirnim putem, nego surovim ratom sa velikim posljedicama i ljudskim žrtvama, posebno muslimanskog naroda.

POLITIČKE I VOJNE PRILIKE POSLIJE IZBORA 1990. GODINE

Na prvim višestranačkim demokratskim izborima, održanim u novembru 1990. godine, na opštinskom nivou u Busovači učestvovalo je sedam političkih stranaka sa tri koalicione liste, i to:

- Koalicija Hrvatske demokratske zajednice, Stranke demokratske akcije i Srpske demokratske stranke;
- Koalicija Socijaldemokratske partije i Demokratskog socijalističkog saveza;
- Koalicija Saveza reformskih snaga i Liberalne stranke.

Na osnovu rezultata izbora, sve stranke su dobile status parlamentarnih, i sve su imale svoje predstavnike u lokalnoj skupštini.

Osnovne karakteristike zamjene jednopartijskog sistema novim višepartijskim sistemom na nivou opštine ogledale su se u sljedećem:

- Na navedenim izborima pobijedila je koalicija nacionalnih stranaka.
- Umjesto delegatskog, uveden je odbornički sistem.
- Izvršen je izbor novih stranačkih rukovodnih kadrova Skupštine opštine i u opštinskim organima uprave, na osnovu izbornih rezultata stranaka pobjednica.
- Imajući u vidu činjenicu da su u lokalnoj skupštini HDZ, SDA i SDS imale gotovo dvotrećinsku većinu, stranke pobjednice su organizovale opštinsku vlast. Stranke lijeve orijentacije (SDP, DSS, SRS i LS) nisu pokazivale niti naj-

manje interesovanje za učešće u raspodjeli vlasti u opštini Busovača. Zbog toga će sva rukovodna mjesta u opštinskoj vlasti zauzeti kadrovi iz HDZ i SDA.

- SDS, kao treća nacionalna stranka iz pobjedničke koalicije, u ime nacionalne ravnopravnosti, traži dodjelu nekog od značajnijih mjesta u opštinskoj vlasti. Ovom zahtjevu će biti udovoljeno samo djelimično, tako što je član ove stranke izabran za sekretara Izvršnog odbora opštine Busovača.

KONSTITUISANJE OPŠTINSKIH ORGANA VLASTI I KADROVSKA PITANJA

Formiranje organa vlasti na području opštine Busovača direktno je vezano za izborne rezultate novembarskih izbora 1990.godine, i političkim dogovorima partnerskih stranaka iz pobjedničke koalicije nacionalnih stranaka. Koalicija nacionalnih stranaka osvojila je 38 odborničkih mjesta, što je bilo sasvim blizu dvotrećinske većine, jer je Skupština opštine Busovača brojala 60 odbornika.

Nakon objavljivanja izbornih rezultata dolazi do intenziviranih pregovora između HDZ i SDA Busovača oko uspostave novih opštinskih organa vlasti. SDS se zadovoljio dobivenim mjestom sekretara Izvršnog odbora Skupštine opštine Busovača, tako da je nastavak pregovora između ostale dvije partnerske strane posmatrao nezainteresirano.

Stranke pobjednice vrlo brzo postižu dogovor oko podjele resora, tako da su usaglašavanjem kadrovskih pitanja stvoreni neophodni uslovi za početak funkcionisanja lokalnih organa vlasti, Skupštine opštine Busovača i Izvršnog odbora opštine Busovača.

Skupština opštine Busovača

Na osnovu rezultata novembarskih izbora 1990.godine, za odbornike Skupštine opštine Busovača izabrani su¹: Koalicija HDZ, SDA i SDS; Koalicija SDP i DSS i Koalicija SRS i LS.

Na konstituirajućoj sjednici Skupštine opštine Busovača, održanoj 16.12.1990. godine, verificirani su mandati navedenim odbornicima, date svečane izjave, izvršen izbor predsjednika i sekretara Skupštine opštine Busovača, te predsjednika i sekretara Izvršnog odbora Skupštine opštine Busovača.

Za predsjednika Skupštine opštine Busovača izabran je kandidat HDZ Zoran Marić, diplomirani inženjer šumarstva, a za sekretara, također kandidat HDZ Niko Grubešić, diplomirani pravnik.²

1 Spisak odbornika SO Busovača, utvrđen na osnovu rezultata izbora 1990.godine na konstituirajućoj sjednici SO Busovača, održanoj dana 16.12.1990.godine

2 Izvod iz zapisnika sa konstituirajuće sjednice SO Busovača, održane dana 16.12.1990.godine

Za predsjednika Izvršnog odbora Skupštine opštine Busovača izabran je kandidat SDA Asim Sunulahpašić, diplomirani ekonomista, a za sekretara kandidat SDS Peko Rajak, diplomirani pravnik.³

Na osnovu rezultata izbora, zahvaljujući izbornim pravilima i listama kandidata sve tri koalicije, nacionalna struktura novoimenovanih odbornika Skupštine opštine Busovača izgledala je kako je prikazano u slijedećoj tabeli.

U toku 1991.godine održano je nekoliko sjednica Skupštine opštine Busovača. Rad ovog najvišeg organa odlučivanja na lokalnom nivou u navedenom periodu odvijao se uglavnom bez nekih posebnih političkih protivrječnosti.

Međusobnim usaglašavanjem stavova, stranke su uglavnom uspjevale riješiti sva kadrovska pitanja, donijeti većinu normativnih akata neophodnih za normalno funkcionisanje organa vlasti. Izgledalo je da će uvođenje višepartijskog sistema u najskorije vrijeme narodima ove općine donijeti bolje uslove života i daleko viši životni standard.

Do prvih nesporazuma i protivrječnosti dolazi u novembru 1991.godine, kada se formira tzv. Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, u čiji je sastav ušla i opština Busovača, a čije je formiranje popratila pojava naoružanih i uniformisanih lica, sa oznakama HOS-a, ZNG i sl. na busovačkim ulicama.

Okupljanje čelnika Hrvatske zajednice Herceg-Bosne u Domu kulture u Busovači, u januaru 1992.godine, vatreni govori, parole, ikonografija i agresivno ponašanje prema pripadnicima bivše Jugoslovenske narodne armije, koji su na prostorima opštine Busovača bili stacionirani u tri kasarne, kod muslimanskog stanovništva ozbiljno dovodi u pitanje iskrenost namjera koalicionog partnera.

Navedeni događaji i postepena destrukcija rada legalnih organa vlasti opštine Busovača, kulminirat će u noći 09/10. 05. 1992. godine, kada HVO Busovača zavodi vojnu diktaturu, ističe hrvatske nacionalne zastave na sve značajnije objekte u gradu, čime praktično prestaju sa radom legalno izabrani organi vlasti opštine Busovača, a samim tim i Skupština opštine Busovača.

Izvršni odbor Skupštine opštine Busovača

Izvršni odbor Skupštine opštine Busovača svakako je jedan od temeljnih organa lokalne uprave, a ujedno je i jedan od najvažnijih organa preko kojih država provodi politiku na lokalnom nivou. Uz sve navedeno, on predstavlja izvršni organ Skupštine opštine Busovača, a u ratnim uslovima je izvršni organ Predsjedništva SO, odnosno Ratnog predsjedništva.

Izvršni odbor Skupštine opštine Busovača, formiran je na sjednici Skupštine opštine Busovača, održanoj 16.12.1990.godine. Kako je na osnovu dogovora dvije pobjedničke stranke mjesto predsjednika Skupštine opštine Busovača pripalo kandidatu HDZ, nije bilo nesporazuma oko izbora kandidata SDA na mjesto predsjednika

3 Izvod iz zapisnika sa konstituirajuće sjednice SO Busovača, održane dana 16.12.1990.godine

Izvršnog odbora Skupštine opštine Busovača. Isto tako, na osnovu dogovora ove dvije stranke, izvršena je raspodjela resora i čelnih mjesta u organima uprave.

Kako je Statutom Skupštine opštine Busovača bilo predviđeno da Izvršni odbor Skupštine opštine Busovača broji 6 članova, personalni sastav istog bio je sljedeći⁴:

U svom radu, od samog formiranja pa do 10.05.1992.godine, Izvršni odbor Skupštine opštine Busovača se uglavnom bavio onim osnovnim životnim pitanjima bitnim za nesmetano funkcionisanje vlasti na ovim prostorima, donoseći svoje odluke uglavnom usaglašavanjem, a ne preglasavanjem, na svojih ukupno tridesetak održanih sjednica.

Početkom 1992.godine političke prilike se kompliciraju na području cijele Bosne i Hercegovina, pa i u samoj Busovači. Naime, 18.11.1991.godine od strane čelnih ljudi HDZ-a Bosne i Hercegovine donesena je "Odluka o uspostavi Hrvatske zajednice Herceg-Bosna", kao političke, kulturne, ekonomske i teritorijalne cjeline, koju čine općine: Jajce, Kreševo, Busovača, Vitez, Novi Travnik, Kiseljak, Fojnica, Skender-Vakuf (Dobretići), Kakanj, Kotor-Varoš, Tomislav Grad, Livno, Kupres, Bugojno, Gornji Vakuf, Prozor, Konjic, Jablanica, Posušje, Mostar, Široki Brijeg, Grude, Ljubuški, Čitluk, Čapljina, Neum, Stolac, Travnik, Vareš i Trebinje (Ravno).⁵

Predsjedništvo tzv. HZ HB je dana 03.07.1992 godine donijelo Odluku o izmjenama i dopunama prethodne odluke, prema kojoj vrhovnu vlast u navedenoj paradržavnoj tvorevini čine predsjednik i Predsjedništvo koje je sastavljeno od predstavnika hrvatskog naroda sa nivoa opštinske vlasti.⁶

S obzirom da je i opština Busovača uključena u "Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosna", proglašavanjem ove paradržavne tvorevine dolazi do znatnijeg zaoštavanja političkih i međunacionalnih odnosa na ovim prostorima. To će za posljedicu imati i znatno otežaniji rad Izvršnog odbora Skupštine opštine Busovača, koji se umjesto ekonomskim, počeo više baviti političkim aspektima određenih problema, koje ovdašnje rukovodstvo HDZ svjesno nameće u cilju destrukcije rada legalnih organa vlasti opštine Busovača i uvođenja jednonacionalne vlasti prema ranije spomenutoj Odluci Predsjedništva tzv. HZ HB.

Kraj svih nastojanja Muslimana u vlasti opštine Busovača (kako u Skupštini opštine, tako i u Izvršnom odboru Skupštine opštine Busovača), da se nastavi sa funkcionisanjem legalnih organa vlasti u interesu svih naroda koji ovdje žive, dolazi u noći 9/10.05.1992.godine, kada HVO Busovača protuustavno ukida legalne organe vlasti i uvodi vojnu diktaturu. To je u suprotnosti sa rezultatima zajedničkog referenduma Hrvata, Bošnjaka i Srba /mart 1992.godine/ o nezavisnosti R BiH.

Isključivu odgovornost za potpunu destrukciju svih legalnih opštinskih organa vlasti u Busovači snose politički i vojni predstavnici HDZ, kako lokalnog, tako i višeg nivoa, a za sve negativne posljedice nastale nakon ukidanja legalne vlasti odgovor-

4 Iz bilješke Sunulahpašić Asima, predsjednika Izvršnog odbora općine Busovača

5 Odluka o uspostavi HZ HB objavljena u Narodnom listu HZ HB br.1 od jula 1992.g

6 Odluka o uspostavi HZ HB objavljena u Narodnom listu HZ HB br.1 od jula 1992.g

ni su kako pojedinci, tako i institucije tzv. HZ HB. U svemu tome prednjači Dario Kordić, a ostali Hrvati su morali izvršavati njegove upute. "Neposlušni" su bili kažnjavani za primjer ostalim. Da je navedena tvrdnja tačna, najbolje će posvjedočiti dešavanja u Busovači koja su dovela do prvih nesporazuma ne samo među dvjema vodećim strankama u lokalnoj skupštini, već među dva većinska naroda na području opštine Busovača.

"Jedan narod - jedna država"

Zaoštreni kurs HDZ Busovača, odnosno njenog užeg rukovodstva prema pripadnicima bivše JNA na ovim prostorima, nije bila specifičnost koja je karakterisala samo Busovaču. Zbog poznatih događanja u susjednoj Hrvatskoj, odnosno oružane pobune tamošnjih Srba i otvorenog rata između Hrvatske vojske i hrvatskih Srba potpomognutih bivšom JNA i dobrovoljcima iz Srbije i Crne Gore, antisrpsko raspoloženje je bilo sve prisutnije i izraženije na svim prostorima gdje su Hrvati bili u većini. U takve sredine je spadala i Busovača.

No, kako je Srba na ovom području bilo veoma malo, to je svima bilo jasno da do otvorenih sukoba između Srba sa jedne i Hrvata i Muslimana sa druge strane (Muslimani su otvoreno osuđivali srpske zločine u Hrvatskoj), neće doći. Zbog svega toga, Muslimanima, ali i velikom broju Hrvata općine Busovača nije bilo jasno zbog čega rukovodstvo HDZ Busovača toliko insistira, i svu svoju aktivnost usmjerava na naoružavanje što većeg broja Hrvata. Navedena aktivnost rukovodstva HDZ Busovača je pogotovo bila začuđujuća ako se znalo da pored već postojećeg naoružanja koje je pripadalo HVO i TO Busovača, niti Srbi sa ovog područja, a niti pripadnici bivše JNA stacionirani na ovom području, nemaju nikakvu šansu u eventualnom direktnom sukobu.

Svoje prave namjere rukovodstvo HDZ općine Busovača i tzv. HZ HB pokazat će na skupu održanom dana 16. januara 1992. godine u Domu kulture u Busovači. To večer, uz mnoštvo zastava i drugih nacionalnih obilježja susjedne nam države Hrvatske, tadašnji čelnici navedene paradržavne tvorevine, dosegnuvši svoje prve nacionalne zanose, otvoreno, bez imalo stida, ne obazirući se na činjenicu što su u sali bili prisutni i pozvani predstavnici busovačke SDA, izdeklamirali su svoje "uzvišene" ciljeve. Samo Malkić Omer, Huseinspahić Nezir i Novalić Adem (predstavnici SDA koji su kao zvanice prisustvovali navedenom skupu) znaju kako su se osjećali u trenucima dok su govornici iznosili "težnje hrvatskog pučanstva", što je nailazilo na gromoglasno odobravanje velikog broja prisutnog hrvatskog naroda, dok se pjevala "Lijepa naša" i skandiralo: "Ovo je Hrvatska!"

Među govornicima posebno se isticao Ignjac Koštroman, čiji je govor više puta prekidan frenetičnim aplauzima i glasnim povcima odobravanja prisutnih, a koji je, između ostalog, rekao: **"Ovo je Hrvatska! Ovo su povijesni hrvatski prostori! Sa nama ovdje mogu živjeti i ostali narodi, ali uvijek moraju biti svjesni činjenice da su ovo bili i ostali povijesni hrvatski prostori ...!"**

Dosegnuvši vrhunac svojih emotivnih nacionalnih i nacionalističkih osjećanja, ovaj ali i drugi govornici su samouvjereni, kao da je stvar već gotova, po stotinu puta veličali NDH, istovremeno izazivajući kod svojih sljedbenika frenetične ovacije i osjećaj pripadnosti višeg, bogom rangiranog naroda, određenog da vlada ovim prostorima.⁷

Svima onima koji su željeli suživot na ovim prostorima bilo je jasno da se navedene poruke nisu izlegle kao proizvod antisrpskog raspoloženja, već kao težnja pojedinaca iz vrha HDZ da nesređeno stanje u cijeloj Bosni i Hercegovini iskoriste za učvršćivanje pozicija apsolutnog vladara. Jasno je bilo da se poruke o Busovači, kao povijesnim hrvatskim prostorima, ne odnose samo na ono malo Srba koji žive u Busovači, već na sve one koji nisu Hrvati po mjeri rukovodstva HDZ Busovača i čelnika tzv. HZ HB.

To veće Busovača je dekoracijom, nacionalnim pjesmama i svim drugim pratećim elementima, demonstracijom na djelu, DEMO(CROATI)KRACIJE na busovački način, više ličila na proslavu pobjede HDZ u nekom od gradova susjedne nam države Hrvatske, nego na bosanski grad. To veće, kod čelnika HDZ i HZ HB pojaviše se prvi simptomi bolesti zvane "jedan narod-jedna država". To veće i u njihove sljedbenike se trajno uvukla bolest zvana nacionalizam. U mislima svih normalnih ljudi pojaviše se prve sumnje u istinsku želju članova HDZ za suživot na ovim prostorima.

Referendum i agresivno djelovanje HDZ prema Muslimanima i zajedničkoj opštinskoj vlasti

Poremećeni odnosi između SDA i HDZ BiH na najvišem nivou, a što je došlo kao rezultat protivljenja SDA BiH i muslimanskog naroda jednostranom formiranju tzv. HZ HB, u znatnoj mjeri su podizali tenzije između ova dva naroda u samoj Busovači. Referendum zakazan za 29.02 i 01.03.1992.godine, na kome su se građani Bosne i Hercegovine trebali izjasniti za nezavisnost države Bosne i Hercegovina, došao je pod veliki znak pitanja. Pitanje očuvanja R BiH kao cjelovite i nezavisne države kao da je bilo u interesu samo muslimanskog naroda, a ponašanje HDZ BiH i njen odnos prema ovom pitanju u najmanju ruku je bio čudan. Dojučerašnji saveznik u borbi za očuvanje cjelovite i zajedničke domovine odjednom se okrenuo samo svom kratkoročnom vlastitom interesu, ostavljajući na rubu provalije one što su oduvijek tražili samo ono što im pripada i što sljeduje život dostojan čovjeka.

Znajući za, u tom trenutku poprilično nepovjerljive odnose između Hrvata i Muslimana u Busovači, svi svjesni građani ove komune su sa zebnjom iščekivali odgovor HDZ BiH kada je u pitanju izlazak bosanskih Hrvata na referendum. Svi oni su znali da bi odbijanje Hrvata da iziđu na referendum, uz već znano odbijanje Srba da se izjasne za Bosnu i Hercegovinu kao svoju domovinu, imalo za posljedicu ne samo tragičnu sudbinu Bosne i Hercegovina kao države, već i otvoreni rat između sva tri njena najbrojnija naroda. U Busovači bi to praktično značilo otvoreni sukob Hrvata i

7 Video kasete snimljena u Domu kulture u Busovači, 16.01.1992.godine

Muslimana, u kojem bi vjerovatno Srbi ostali po strani ili bi stali na stranu jačeg, radi vlastitog interesa.

Iščekivanje onog najgoreg je nestalo kod busovačkih Muslimana, kada je prije održavanja referenduma o nezavisnosti Bosne i Hercegovine rukovodstvo HDZ BiH (**po nalogu Franje Tuđmana iz Zagreba**) pozvalo ovdašnje Hrvate da iziđu na referendum i glasaju ZA samostalnost, suverenost, nezavisnost i nedjeljivost Bosne i Hercegovina, kao države u njenim AVNOJ-evskim granicama.

Najvažnije je bilo da se na navedenom referendumu sačuva Bosna i Hercegovina, i da ne dođe do još većih konfrontacija između ova dva naroda, što bi za posljedicu imalo otvoreni sukob sa nesagledivim posljedicama. Referendum je prošao. Bosna i Hercegovina je sačuvana, a do sukoba između ova dva naroda ipak nije došlo. Busovački Hrvati su izašli na referendum, glasali ZA suverenu Bosnu i Hercegovinu, čime je sukob između Hrvata i Bošnjaka na ovim prostorima izbjegnuto. Međutim, prijetio je otvoreni sukob između postrojbi HVO Busovača i pripadnika bivše JNA. Tenzije su iz dana u dan narastale.

Istovremeno, rukovodstvo HDZ i HVO Busovača punom parom rade na što bržem instaliranju tzv. HZ HB na ovom području, ne birajući sredstva. Tako je već 06.03.1992.godine u Busovači održan prošireni sastanak čelnika HDZ i HVO Busovača sa čelnicima HDZ BiH. Jedan od svjedoka tog sastanka, inženjer Božidar Škavran, inače jedan od osnivača HDZ BiH, reći će kasnije da je taj dan pozvan u Busovaču na nekakav sastanak, na koji je otišao zajedno sa tadašnjim dopredsjednikom općine Novi Grad Sarajevo, Željkom Jukićem. Tamo su ga Dario Kordić i Anto Stipac (brat pokojnog Drage Stipca, bivšeg predsjednika HSS, osuđen na zatvorsku kaznu za vrijeme Masovnog pokreta u Hrvatskoj 1971. godine i bliski saradnik predsjednika Hrvatske Franje Tuđmana), ideolozi HDZ ne samo u Busovači, već i u cijeloj Srednjoj Bosni obavijestili da rade na stvaranju hrvatske republike Herceg-Bosne. Dario Kordić je tada raširio karte i pokazao koja će sve područja ta paradžava zauzimati. Kada ga je ing. Škavran upitao - kako to misli izvesti, šta je sa Muslimanima, i ako to misli silom uraditi odakle mu oružje, on mu je doslovno odgovorio: **“Ako treba, ideju ćemo provesti silom, oružjem. Zatreba li, nas će naša Hrvatska naoružati i mi ćemo oružjem stvoriti svoju državu. Što se tiče Muslimana, njih ćemo, ako treba i oružjem natjerati da prihvate Herceg-Bosnu”**⁸

Iako su tada ove riječi Daria Kordića i za samog inženjera Škavrana izgledale samo kao iluzija jednog fanatika, skorašnji događaji u samoj Busovači će ga demantirati i istovremeno potvrditi sumnje svih onih koji su u izlasku bosanskih Hrvata na referendum vidjeli kratkoročne interese njihovog rukovodstva, a ne njihovo istinsko bosanskohercegovačko opredjeljenje.

Navedeni događaj je za većinu muslimanskog naroda opštine Busovača sve donedavno bio nepoznanica. Svjesni težine i složenosti trenutka u kojem se našao muslimanski narod Busovače zbog agresivne politike HDZ, čelnici i predstavnici Muslimana u organima vlasti Busovače našli su se oči u oči sa dva velika problema:

8 Iz intervjua Božidara Škavrana datom listu “Gloбус” Zagreb, dana 21.05.1995.godine.

- Trebalo je sa već postojećim naoružanjem (kako se do njega dolazilo bit će govoru u narednim poglavljima) pripremiti narod za organizovanu odbranu u slučaju da dođe do sukoba na ovim prostorima, i

- Trebalo je spriječiti da dođe do sukoba između postrojbi HVO Busovača i pripadnika bivše JNA koji su bili stacionirani na području ove opštine, a u kojem sigurno ni muslimanski narod ne bi mogao ostati po strani kao nijemi posmatrač.

Zbog toga, na insistiranje odbornika Skupštine opštine Busovača iz reda SDA i opozicionih stranaka, na martovsku sjednicu SO Busovača 1992.godine, pozivaju se i predstavnici bivše JNA, sa ciljem da se utvrde konkretne obaveze HVO i TO Busovača sa jedne i JNA sa druge strane, kako ne bi došlo do eventualnih oružanih sukoba na području opštine Busovača.

Posljednja prijeratna sjednica Skupštine opštine Busovača, održana 31.marta 1992.godine

Rješenje odnosa sa JNA

Na posljednjoj sjednici Skupštine opštine Busovača, kojoj su pored odbornika Skupštine opštine Busovača prisustvovali i predstavnici JNA, učinjeni su konkretni potezi da ne bi došlo do krvoprolića.

Pojedinci iz HDZ su u samom početku sjednice tražili od predstavnika JNA da odrede tačan datum i uslove napuštanja teritorija opštine Busovača, čime su se stvari dodatno komplikovale zbog nemogućnosti da bez konsultacija sa višom komandom predstavnici JNA bilo šta konkretno odluče. Na kraju je ipak postignut konkretan dogovor. Skupština opštine Busovača se obavezala da će do daljnjeg, putem svojih nadležnih organa, obezbijediti nesmetano kretanje pripadnika JNA i njihov boravak na području ove opštine, te njihovo uredno snabdijevanje hranom, strujom i svim ostalim što je neophodno za njihov boravak u kasarnama Kaonik, Draga i Kaćuni-Silos. Sa druge strane, predstavnici JNA su se obavezali da neće vršiti bilo kakve pokrete vojske bez znanja i saglasnosti organa vlasti opštine Busovača, a da će u slučaju napuštanja ovog teritorija ispoštovati svaki dogovor više komande JNA i predstavnika organa vlasti opštine Busovača. Time je, barem je tako tada izgledalo, učinjen veliki korak naprijed u očuvanju mira na ovim prostorima.

Veliku ulogu u postizanju navedenog sporazuma odigrala je SDA i opozicione stranke u SO Busovača. Naime, već tada je antisrpsko raspoloženje dostiglo svoj vrhunac ne samo kod Hrvata, već i kod većeg broja Muslimana Busovače. Razlog za to je bila brutalnost kojom su pobunjeni Srbi u Hrvatskoj osvajali, odnosno uništavali dio po dio teritorije suverene države Hrvatske. Tadašnja zbivanja u Bosni i Hercegovini, odbijanje bosanskih Srba da iziđu na referendum i njihov plebiscit, te već užurbane aktivnosti JNA (za koju se već znalo da je otvoreno na strani bosanskih Srba) na izmještanju iz nekih njima nesigurnih mjesta u sigurnija (srpskija) područja, dali su nagovjestiti da se ni u Bosni i Hercegovini ne otvaraju svjetliji vidici budućnosti od onih u Hrvatskoj, i da je rat na pomolu. Zbog toga su i SDA i opozicija u Busovači bili na stanovištu da po svaku cijenu treba spriječiti eventualne sukobe sa JNA na ovom području i

čekati slijed događanja u ostalim dijelovima Bosne i Hercegovina, odnosno, zvaničan stav najviših državnih organa prema položaju i ulozi JNA u BiH, a samim tim i na ovim prostorima. Stoga su i SDA i opozicija u opštinskom parlamentu stalno sugerisali HDZ Busovača da se drže pod stalnom kontrolom pripadnici JNA, ali da se ni u kom slučaju ne čine potezi koji bi mogli dovesti do sukoba, već da se strpljivo čeka kako će se prema istoj postaviti zvanična bosanskohercegovačka vlast.

Time bi se i na ovom području primijenio jedinstven recept za odlazak JNA, koja realno gledajući broj ljudstva, naoružanja kojim su raspolagali i lokacije na kojima su bili stacionirani, nisu imali nikakvih izgleda (a ni posebnog interesa) da se eventualnim otvorenim sukobom zadrže na teritoriji opštine Busovača. I pored početnog odbijanja takvog stava SDA i opozicije od strane HDZ Busovača, ovakvo realno sagledavanje stanja na terenu je na kraju ipak pobijedilo, pa je došlo do navedenog dogovora i prihvatanja međusobnih obaveza organa vlasti opštine Busovača sa jedne i JNA sa druge strane. Mir na ovim prostorima bar nakratko je sačuvan.

Sporovi oko donošenja Statuta opštine

Kada je svima već izgledalo da je došlo do smirivanja strasti, u drugom dijelu sjednice SO Busovača dolazi do novih nesporazuma među samim odbornicima. Razlog zbog kojih su odborničke strasti ponovo uzbukane je zahtjev vladajuće koalicije da se na dnevni red sjednice ponovo (po treći put zaredom) stavi usvajanje Statuta opštine Busovača. Iako je SO Busovača u novom sazivu funkcionisala već 17 mjeseci, zbog neslaganja odbornika SDA i odbornika opozicije sa tekstom i određenim statutarnim odredbama, sporni Statut je ostavljen za naredne sjednice SO Busovača.

Osnovno što nisu htjeli prihvatiti odbornici bio je hrvatski jezik autora Statuta, kojim je isti napisan, ukidanje 09.04. (Dan oslobođenja Busovače od fašizma) kao Dana komune i prijedlog novog datuma za obilježavanje istog, te određene odredbe Statuta koje su se odnosile na način izglasavanja pojedinih odluka na sjednicama SO Busovača. Odbornici SDA (većina) i većina odbornika opozicije predlagala je da se Statut napiše bosanskim jezikom ili dvojezično (i bosanskim i hrvatskim), da se ne briše 9. april, kao Dan oslobođenja Busovače, već da taj datum bude zvanično upisan kao Dan oslobođenja Busovače od fašizma i da taj datum obilježavaju oni koji to žele, s tim da se navedeni datum ne mora zvanično obilježavati. Uz sve to, većina odbornika SDA i opozicionih stranka su tražile da se sve bitnije odluke na sjednicama SO Busovača donose dvotrećinskom većinom, a ne natpolovičnom, kako je to bilo definisano odredbama Statuta.

Prije stavljanja Statuta opštine Busovača na dnevni red ove sjednice, opozicione stranke su prvo tražile da im se odgovori šta je sa njihovim primjedbama na isti. Dobile su odgovor da predlagač ostaje pri svom prijedlogu, s tim što se može ostaviti 10. april kao Dan oslobođenja Busovače, jer je po tvrdnji predlagača, Busovača oslobođena od fašizma 10. aprila 1945. godine, a ne kako u svim zvaničnim dokumentima stoji 9. aprila 1945. godine. Kako je 10. april zvanični dan Nezavisne države Hrvatske (NDH), jasno je bilo šta predlagač želi, a sasvim logično, da SDA kao ni opozicione stranke nisu htjele prihvatiti navedeni prijedlog.

S obzirom da je bilo jasno da SDA i opozicija neće glasati za usvajanje Statuta opštine Busovača, ovakvog kakav je predložen, a da bez glasova odbornika ovih stranaka isti ne može biti usvojen (za usvajanje Statuta opštine Busovača bila je potrebna dvotrećinska većina), opozicione stranke predlažu da se isti skine sa dnevnog reda, jer njegovo neusvajanje praktično bi značilo da se isti ne može pojaviti u proceduri za usvajanje dok ne prođe najmanje šest mjeseci, a što bi moglo dovesti do blokade rada SO Busovača i njenih organa.

Vjerujući da će bar dio opozicije ipak popustiti, a pod pritiskom odbornika HDZ, tadašnji predsjednik SO Busovača Zoran Marić stavlja prijedlog Statuta na usvajanje. Opozicione stranke ponovo traže da se o istom ne glasa, već da se usvajanje Statuta ostavi za narednu, ako treba i vanrednu sjednicu SO Busovača. No, koalicija vladajućih stranaka ovaj put ne popušta u svom zahtjevu.

Prvo glasanje – opozicija je bila PROTIV i Statut opštine Busovača nije usvojen. No, sekretar SO Busovača, tadašnji poslanik u Skupštini R BiH, a kasnije načelnik općine Busovača, Niko Grubešić, konstatuje da se broj glasova ne slaže sa brojem prisutnih odbornika. Predlaže se ponovno glasanje.

Opozicija ponovo traži da se rezultati prethodnog glasanja ponište, a da se Statut skine sa dnevnog reda navedene sjednice SO Busovača. Prijedlog opozicije ne prolazi. Pristupa se novom glasanju. Rezultati isti - opozicija je opet PROTIV - Statut opštine Busovača nije usvojen i ne može se naći na dnevnom redu sjednice SO Busovača prije isteka najmanje 6 mjeseci od dana kada nije usvojen na sjednici SO Busovača.

Kada je sve ovo predsjednik SO Busovača i ozvaničio, odbornicima SO Busovača iz drugog reda se obratio tadašnji sekretar Sekretarijata za narodnu odbranu općine Busovača Dario Kordić, riječima: ***“Usvojili ga ili ne, ovdje će se raditi kako je zacrtano, sa ili bez Statuta!”***⁹

I pored toga što je većina odbornika ove riječi shvatila kao prijetnju silom, ipak je malo ko mogao znati da je ovo posljednja sjednica legalnog najvišeg organa odlučivanja u opštini Busovača. Još manje je iko od prisutnih mogao znati šta se tačno krije iza riječi prijetnje koje su im upućene od jednog čelnika HDZ i HVO BiH, i jednog od ideologa osnivanja HZ HB. Skori događaji će razotkriti prave namjere osuđenog ratnog zločinca Kordića.

Bombardovanje Busovače avionima JNA

Hrvatsko vijeće odbrane Busovača i njegovo rukovodstvo nisu niti jedan dogovor ispoštovali do kraja, niti su se držali datih obećanja. Njihova pohlepa i samouvjerenost da su samo oni tvorci i vlasnici svega što se dešava i apsolutni gospodari koji jedini imaju pravo da utiču na razvoj situacije u Busovači, bit će žestoko kažnjena 26. aprila 1992. godine u popodnevnim satima. Tog dana avijacija JNA je bombardovala Busovaču. Od posljedica bombardovanja tri lica su poginula i načinjena je velika

9 Audio zapis sa posljednje prijeratne sjednice Skupštine općine Busovača. Razgovori sa tadašnjim odbornicima u Skupštini općine Busovača bošnjačke nacionalnosti

materijalna šteta. Tri lica su prve žrtve agresije na prostorima opštine Busovača. Tog dana JNA je napustila kasarne Draga i Silos - Kaćuni. Busovljacima je dato do znanja da je u ovoj zemlji počela agresija na Bosnu i Hercegovinu, pa i na prostore općine Busovača.

A sve je počelo u kasnim prijepodnevnim satima navedenog dana. Prema već ranije postignutom dogovoru, pripadnici JNA koji su bili stacionirani u kasarnama Draga i Silos -Kaćuni, sa svojim ličnim naoružanjem ušli su u kolonu motornih vozila koja je iz kasarne Draga krenula prema Kiseljaku, odnosno prema Sarajevu. Kolona se kretala pod pratnjom policije.

Tek što je kolona odmakla od kasarne, pred nju je izašla grupa naoružanih bojovnika HVO sa uperenim cijevima i naredbom da sva vojska preda lično naoružanje koje nosi sa sobom, pa tek onda mogu bezbjedno nastaviti put do svog odredišta. Ubjeđivanje vođe puta da su oni ispoštovali postignuti dogovor o napuštanju kasarne nisu pomogla. Kako je sve to bio dio već ranije sklopljenog scenarija, to niko od rukovodstva HVO Busovača nije ni slučajno bio na licu mjesta.

Da bi izbjegao direktan sukob i krvoproliće, vođa puta naređuje svojim vojnicima da predaju oružje i sva materijalno-tehnička sredstva, što ovi čine. No, time apetiti HVO bojovnika nisu zadovoljeni. Iz kolone izdvajaju dva motorna vozila za svoje potrebe, pa tek onda puštaju da kolona nastavi put. U Kiseljaku kolonu je preuzela policija navedene općine.

Svi razumni ljudi koji su čuli za navedeni događaj sumnjičavo su vrtili glavom. Znalo se da se ovaj slučaj neće tek tako završiti, da će se JNA osvetiti za ovo presretanje i otimačinu od strane HVO. To pogotovo postaje jasno u popodnevnim satima istog dana, kada su se visoko nad Busovačom mogli vidjeti avioni JNA kako kruže nad gradom. Mještani Busovače su pretpostavljali da se sprema bombardovanje, i to se dogodilo. U 19,00 sati zaokret aviona u rejonu Kubera, let pravo prema Busovači. Iznad Buselja izbacuje se borbena zaštita i potom brišući niski let, pravo iznad samog grada. Bombardovanje je počelo. Grdosije ispaljuju rakete, izbacuju bombe velike razorne moći. Strahovite detonacije odjekuju gradom. Protivvazдушna odbrana kojom je raspolagao HVO je veoma slaba i neorganizovana, tako da dotadašnji paraderi i šminkeri sa PAM-ovima niti znaju niti mogu bilo šta učiniti. To avijaciji JNA umnogome olakšava posao, pa Busovaču nadlijeću u niskom letu i bez ikakve smetnje mitraljiraju ulice grada. Istovremeno, u okolini sela Mehurići i kasarne Silos u Kaćunima ispaljene su dvije avio-bombe zvane „ krmače“, te raketiran prostor oko Silosa u Kaćunima. Napravljeni su veliki krateri od jačine bombi, te napravljena materijalna šteta oko objekta Silos, ali izuzev straha, kod stanovništva drugih posljedica nije bilo. Očigledno, meta je bio Silos u Kaćunima u kojem su bile republičke robne rezerve u pšenici (oko 2.000 tona). Od gelera izbačenih bombi, pred prodavnicom "Delikates" pada i prva žrtva: Skopljak (Eniz) Nazif, rođen 1948.godine u Merdanima, otac dvoje djece, sa stalnim mjestom stanovanja u Busovači, inače rukovodilac ispostave ZOIL-a. Potom, kod Doma zdravlja smrtno strada Vučić (Vinko) Matan, rođen 1961.godine u Putišu, stalno nastanjen u Busovači, otac jednog djeteta, konobar u

DD "Ugostiteljstvo" Busovača, a malo dalje od gelera bombi gine i Mirjana Laštro iz Busovače. Busovača je u krvi i plamenu. Vatra izazvana raketiranjem progutala je staru zgradu Skupštine opštine Busovača, u kojoj su bile smještene prostorije mešnice "Zmajevac", kafe "JULLY", Arhiva organa uprave opštine Busovača, Omladinska zadruga i videoteka "Budućnost", Društveni dom, prostorije Kluba radioamatera, prostorije HDZ, SDA, SDS, SDP i SRS. Istovremeno, u plamenu nestaje zgrada u kojoj je bila smještena prodavnica "Metal", vlasništvo DD "Tisovac" Busovača i četiri stana, a od zabavnog parka smještenog između zgrade PTT Busovača i Zadruga privrednih djelatnosti "Busovača", ostaju samo oklopi od auta, kao strašna opomena onima što se vole igrati oružjem.

Na ulicama grada velike udarne rupe kao mjesta što označavaju gdje su bombe padale. Na sve strane polupana stakla razasuta po asfaltu. Na licima ljudi strah, bol, nevjerica. Prvi susret oči u oči sa smrću vjerovatno izaziva takav osjećaj u čovjeku koji je ipak samo čovjek.¹⁰

Sutradan, uz veliki broj prisutnih komšija, prijatelja i rodbine, u mjesnom groblju u Katićima, sahranjen je rahmetli Nazif Skopljak.

Istovremeno, u susjednom selu Putiš sahranjen je Vučić Matan. Vješto koristeći trenutak kada roditelji žale svoga sina, pred prisutnim komšijama Bošnjacima, Dario Kordić, u vojnoj uniformi, na sred puta ispred kuće oca poginulog Vučić Matana, postrojava svoje bojovnike i plotunom odaje počast momku koji ga nikada nije priznao za svog vođu i ideologa.

U govoru Daria Kordića, paraderi u uniformama HVO su predstavljeni kao juče-rašnji i budući veliki pobjednici - nad kim i kako, to tada niko nije saznao. Zato će se vrijeme pokazati kao jedini sudija mjerodavan da ocijeni ko je stvarni pobjednik, a ko gubitnik u dešavanjima u i oko Busovače.

Najave odlaska Srba i propagandni uticaj HDZ i HVO

Srbima nastanjenim na području mjesnih zajednica Katići, Kaonik i Busovača (Kuber, Katići, Grablje, Podjele, Kaonik i Busovača) bilo je sasvim jasno:

- Da su manjina u Busovači, i da se moraju opredijeliti za: savez sa Hrvatima, savez sa Muslimanima ili napustiti svoje vjekovne prostore;
- Srbi nisu imali povjerenje u HDZ i HVO kao tadašnju vojnu i političku vlast, znajući šta se sve prethodno dešavalo;
- Muslimani su bili slabije organizovani i naoružani, nisu bili dobra garancija da će u slučaju sukoba moći zaštititi srpsko stanovništvo, iako su izražavali iskrene i poštene namjere. Muslimani su još uvijek vjerovali u suživot sa Hrvatima po cijenu i određenih odricanja, samo da ne dođe do sukoba. U pitanju je bila želja HDZ i HVO Busovača za totalnom vlašću, a za realizaciju te ideje imali su i osnovni preduslov - oružje.

10 Video snimci načinjeni prilikom bombardovanja Busovače 26.04.1992.godine i snimci posljedica bombardovanja načinjeni 27.04.1992.godine,emitovani od strane TV postaje Busovača u toku 1992.g.

Srbi svoje ideje o napuštanju svojih ognjišta otvoreno iznose Muslimanima, a jedni hoće ići u veliku Srbiju. Zbog dugogodišnjeg zajedničkog suživota, Muslimani navedena razmišljanja primaju sa nevjericom, ubijeđeni da na ovim prostorima ipak neće doći do ratnih sukoba. Zbog svega toga sve su češći kontakti između predstavnika muslimanskog i srpskog naroda, gdje Srbi sve češće spominju riječ ODLAZAK kao posljedicu straha po sopstveni život i egzistenciju usljed sve agresivnijeg nastupa HDZ i HVO. Znali su i jedni i drugi da kolektivni odlazak Srba znači početak nečeg novog, do tada nepoznatog, početak neizvjesnosti življenja na ovim prostorima. Srbi su svjesni da njihov odlazak u mnogome zavisi upravo od volje Hrvata, da ih puste kroz teritoriju tzv.HZ HB do teritorije koju kontolišu Srbi. Osnovni cilj hrvatskih ekstremista je iseljenje Srba.

Hrvati Busovače (koji su načuli za namjeru Srba da idu sa ovih prostora) su nastojali da se Srbima što više približe kao prijatelji, govoreći im da im od njih ne prijete nikakva opasnost po život i imovinu, ali da istovremeno nisu sigurni za namjere Muslimana. Ustvari, kod Srba je trebalo stvoriti što dublji osjećaj nesigurnosti življenja na ovom području, ali da im razlog za to budu (kako su to Hrvati govorili) "muslimanski ekstremisti", zbog čijeg "agresivnog" ponašanja ni sami Hrvati više nisu sigurni, i zbog čega se moraju naoružavati da bi se mogli odbraniti. Istovremeno, Hrvati su već tada širili priče o tajnom masovnom naoružavanju Muslimana koje će isto upotrijebiti protiv Srba (zato što Srbi razaraju Sarajevo i ubijaju Muslimane širom BiH), a kad završe sa njima (Srbima) onda će svoje cijevi okrenuti protiv Hrvata.

Za ovakav metod ubjeđivanja Srba o Muslimanima kao smrtnim neprijateljima rukovodstvo muslimanskog naroda je saznalo direktno od srpskog rukovodstva.

Šta su bile prave namjere rukovodstva busovačkih Hrvata? Svi oni koji poznaju stvarno stanje stvari u tom trenutku znali su da je osnovni cilj Hrvata bio upravo odlazak Srba sa ovih prostora. Za to je postojalo više razloga:

- Zbog razaranja gradova u Hrvatskoj od strane Srba i JNA.
- Kolektivnim odlaskom Srba sa ovog područja Hrvatima bi za jednog protivnika manje bio olakšan put ka njihovom cilju - instaliranju HZHB i preuzimanje apsolutne vlasti na ovim prostorima.
- Ako Srbi prihvate njihovu varijantu da im nije sigurno radi Muslimana, i iz tog razloga se odluče na kolektivni odlazak, slijedom logike bi Srbi svo naoružanje (kojeg Hrvatima nikad nije dosta) predali Hrvatima.
- Iz naprijed navedenih razloga Srbi bi svoju nepokretnu imovinu (koju ne mogu ponijeti sa sobom) ostavili svojim "prijateljima" Hrvatima. Uz to bi za svesrdnu pomoć pri prolasku kroz teritoriju tzv.HZ HB do njihovog konačnog odredišta, Hrvati od Srba naplatili pozamašnu protivuslugu u devizama.

Sve naprijed navedeno govori u prilog činjenici da HDZ nije birao sredstva da dođu do svog cilja. Važno je bilo osloboditi se Srba i što više lične koristi izvući iz tuđe nesreće. Naravno, na kraju, kad od dobrostojećeg čovjeka naprave siromaha

“sretnog” što je izvukao živu glavu iz ovog belaja, za sve treba optužiti nekog trećeg. U ovom slučaju kao krivca za nesreću Srba trebalo je optužiti Muslimane, a HDZ i HVO predstaviti kao njihove Bogom dane zaštitnike. Naravno, kod većine Srba koji su odlučili da organizovano odu sa ovih prostora, slika o stvarnom stanju i uzrocima njihove nesreće bila je kristalno čista. Kod tih ljudi propaganda Hrvata bila je samo prazna priča, koju su oni iz naprijed navedenih razloga slušali, ali u koju nisu povjerovali. Zbog toga su odnosi između Srba i Muslimana sve do odlaska Srba sa ovih prostora (jesen 1992.godine) ostali dobri. To će se potvrditi i u postratnim susretima Srba i Muslimana sa područja općine Busovača, u kojima će Srbi (sada nastanjeni širom BiH) zahvaljivati Muslimanima za njihovu tolerantnost i svaku vrstu pomoći, a Muslimani istovremeno ponovo pozivati svoje komšije Srbe da se vrate svojim kućama.

Uvođenje vojne diktature u Busovači od strane HVO

Masku sa lica kojom je muslimanskom narodu Busovače i OpŠTO Busovača pokazivao svoje namjere za suživot Muslimana i Hrvata i zajedničke aktivnosti HDZ i SDA u vršenju političke i vojne vlasti, čelništvo HVO i tzv.HZ HB skida dana 10.05.1992. godine. Tog dana HVO pokazuje svoje pravo lice i svoje namjere, kada u 01,20 sati pod brojem 62/92 izdaje Zapovijed u kojoj doslovno stoji:

Iz odredbi prezentirane zapovijedi sve je jasno, Teritorijalna odbrana je za HVO još tada bila takozvana i nepostojeća vojna formacija, iako je samo 25 dana ranije od strane legalne vlasti BiH TO potvrđena kao jedina legalna vojna formacija R BiH. Dario Kordić, svjestan u tom trenutku svoje vojne nadmoći na ovom području (već tada je HVO Busovača raspolagao sa 800 cijevi naoružanja) pokazuje dokle i kuda sežu njegove lične ambicije i kako on vidi suživot, ravnopravnost i demokratiju u Busovači. Tek tada je mnogima postalo jasno da januarski skup hrvatskog naroda u Domu kulture Busovača nije trebalo shvatiti kao bezazleni pokušaj ambicioznih fanatika da izmanipulišu hrvatski narod radi preuzimanja apsolutne vlasti na “vje-kovnim hrvatskim prostorima”. Naprotiv, bio je to najozbiljniji scenarij za uvođenje demokracije na svim prostorima po aršinima hrvatskog (ništa manje opasnog od srpskog) agresivnog nacionalizma.

Ujutro, 10. maja, Busovača je osvanula kao grad u kojem su prethodnu noć divljale aveti prošlosti. Zavedena je totalna blokada grada, zauzete su zgrade SO, SJB i PTT Busovača. Na svim važnijim objektima isturene šahovnice, na pojedinim upadni kukasti krstovi. Pred zgradom SO, u i pred zgradama SJB i PTT Busovača, pred svim važnijim objektima i u samom gradu jake i naoružane snage vojne policije HVO bile su slike kao iz najružnijeg sna koje su to jutro dočekale građane Busovače.

U maju 1992.godine, HVO je zauzelo televizijski predajnik na lokalitetu sela Skradno, te su tako kreirali i uspostavili vlastiti lokalni radio i televizijski program putem kojeg su vršili strašnu propagandnu i subverzivnu aktivnost. Plasiranje laži i vlastite ratnohuškačke propagande imalo je za cilj ojačati moral u vlastitim redovima, zastrašiti Muslimane i Srbe i istaći trenutnu vlastitu nadmoć i superiornost u organizovanju i naoružanju u odnosu na druga dva naroda.

Hrvatsko vijeće obrane postavlja „**mitraljesko gnijezdo**“ na sred grada Busovače, stavljajući time do znanja da je okupacija grada počela i da će silom i oružjem realizovati svoje agresorske ciljeve. Bilo je strašno vidjeti to mitraljesko gnijezdo i do zuba naoružane bojovnike u njemu kako strše i siju strah u tom, do tada mirnom gradiću. Ekstremisti HVO su sve više i intenzivnije i otvorenije prijetili oružjem i nisu tolerisali nikakvo drugo mišljenje i ponašanje čak ni od svojih partijskih drugova, koje na bilo kakav način remeti njihove neprijateljske planove, namjere i ciljeve.

HVO i Dario Kordić su u aprilu 1992.godine organizovali miniranje i zarušavanje ceste na relaciji Kaonik - Lašva i tako potpuno onemogućili odvijanje saobraćaja na ovoj putnoj komunikaciji.

Svi radnici i građani iz Busovače i drugih krajeva na ovoj putnoj komunikaciji, a posebno radnici i učenici koji su radili i obrazovali se u Zenici, morali su autobusima koristiti alternativni putni pravac: Busovača-Kaonik-Vitez-Vjetrenice-Čajdraš-Zenica, što je mnogo duža trasa i nepovoljnija za odvijanje autobuskog saobraćaja. Miniranje puta i onemogućavanje odvijanja saobraćaja je jedan od prvih u mnoštvu mnogih drugih primjera pokazivanja sile i sijanja straha od strane Kordića i HVO. Ovaj neprijateljski potez Kordića nije na vrijeme adekvatno sankcionisan. Ovako nekažnjen još više se okuražio i nastavio sa preuzimanjem vlasti, što je na kraju dovelo do rata.

Ovim neprijateljskim aktivnostima Kordić je još tada pokušao uspostaviti sjeverozapadnu granicu fantomske tvorevine Herceg-Bosne.

Sve ove aktivnosti i druge prijetnje i pritisci na stanovništvo Busovače, a posebno muslimansko, imali su za posljedicu njihovo postepeno iseljavanje i napuštanje svojih ognjišta. Selidba je vršena uglavnom prema Zenici, Kačunima, Lugovima i Pridoli. Demografska slika kretanja stanovništva na području opštine Busovača kao i sve druge posljedice izazvane ratnim dejstvima i razaranja biće prikazana u narednim poglavljima ove Monografije.

Hrvatsko vijeće obrane 22.maja 1992.godine izdaje novu Zapovijed pod rednim brojem 01-4/ 92, u kojoj se ukida totalna blokada grada Busovače, ali se propisuju druge mjere koje upućuju na vojnu diktaturu, odnosno blokadu rada svih legalno izabраниh organa vlasti.

U tački 4. Zapovijedi stoji: „*Pošto HVO opštine Busovača rukovodi cjelokupnom organizacijom života i obrane Busovača, do stvaranja povoljnijih uvjeta, SO Busovača, Izvršni odbor opštine Busovača i Opštinski krizni štab ne mogu vršiti svoje funkcije niti donositi bilo kakve odluke...*“ Formalno se ukida totalna blokada Busovače, a ustvari sve mjere blokade samo preciznije regulišu sva pitanja iz života i rada i određuju se nosioci svih zadataka. U ovoj Zapovijedi predviđa se i dogovor sa muslimanskim narodom oko preostalih tačaka iz Zapovijedi broj 62/92, od 10.maja 1992.godine.

Komandant Opštinskog štaba Teritorijalne odbrane Busovača, 13.11.1992 godine, obraća se pismenim putem Opštinskom stožeru HVO Busovača u kojem, između ostalog, traži da i Hrvati uzmu učešće u formiranju zajedničke brigade i podsjeća na realizaciju dogovora Armije R BiH i HVO Srednje Bosne. Hrvatska strana nije se

pismenim putem izjasnila, već je nastojala da pretpočini jedinice Armije R BiH pod svoju komandu.

Razgovora je bilo, ali dogovora nije. Koncept vladanja HVO nije predviđao učešće Muslimana u vlasti i sve se zasnivalo na sili i podršci iz Gruda i Zagreba.

Iz svega navedenog proizilazi da je muslimanski narod u opštini Busovača pre-visokom cijenom platio odbranu od nasrtaja velikosrpskih nacionalista i odbranu državnosti Bosne i Hercegovine od nezasite tuđmanovske politike. To je potvrđeno tokom skoro cijelog Odbrambeno-oslobodilačkog rata R BiH na području opštine Busovača. O tome svjedoče istinita i dokumentovana kazivanja u ovoj Monografiji.

Propagandne laži HDZ o predratnoj ugroženosti Hrvata od Muslimana u Busovači

Politički pokret za odbranu BiH i njegova autohtonost, autentičnost i samosvojnost, strateški su kvalitet, jer je on sam svoj i proizišao je iz volje i nužde naroda, odnosno, nije ni od koga iz vana inputiran i instruiran. U tom smislu, treba shvatiti interes neprijatelja da medijski i na druge načine devastira ovaj temeljni kvalitet političkog pokreta za odbranu BiH. Neprijatelj uporno, putem vlastitog radio i televizijskog programa uspostavljenom nakon zauzimanje TV predajnika u selu Skradno propagira da je pokret nametnut iz vana, dakle da je nastao kao posljedica izvanjske volje i da ga usmjeravaju strane obavještajne službe. To su navodno razlozi zbog kojih su se Srbi i Hrvati morali samoorganizovati za odbranu od te “nadolazeće” opasnosti.

U Busovači je koalicija nacionalnih stranaka samo prividno dobro funkcionisala. Izbori u Hrvatskoj su poremetili odnose u koaliciji. Osnivanje HZ HB i HVO, do “tajnog” naoružavanja Hrvata Busovače i njihovog dobrovoljnog odlaska na ratište u Hrvatsku dovodi do zaoštavanja odnosa sa lokalnim Srbima i pripadnicima bivše JNA koji su bili na ovim prostorima u kasarnama Kaćuni-Silos, Draga i Kaonik. HDZ i HVO su sistematski obmanjivali javnost, a posebno Hrvate u Busovači, optužujući Muslimane: da hoće da stvore islamsku državu; da za tu ideju imaju podršku arapskih zemalja; da dovode mudžahedine za ratovanje u Bosni i Hercegovini; da razvijaju radikalni islam; da su opasnost za opstanak Srba u Busovači; da su Muslimani opasni fundamentalisti, i da se iz tih razloga više ne može živjeti zajedno. To su, uz incident sa oružjem u kasarni na Kaoniku, razlozi zbog kojih Dario Kordić izvršava “državni udar”, suspendujući legalno izabrane organe vlasti, uvodeći “vojnu diktaturu”. Nudili su Muslimanima da priznaju njihovu vlast, da prihvate da je Busovača vjekovni hrvatski prostor, da budu lojalni novoj HDZ-ovoj vlasti i da im se ništa neće desiti. Dakle, nudili su da budu građani drugog reda, potlačenost i robovski odnos, što su Muslimani sa zgražavanjem odbili. Status koji su Muslimanima Busovače Dario Kordić i njegovi istomišljenici ponudili nije bio još od 16. augusta 1371.godine, kada se prvi put čulo za Busovaču. Muslimansko rukovodstvo je na početku bilo pomalo naivno, jer nije na vrijeme prozrelo stvarne namjere koalicionog partnera i njegove pripreme za oružani sukob. Dugo pripreman za ovaj scenarij, HVO je ubrzo otvorio oružani sukob sa poznatim posljedicama. Sve to Dario Kordić i njegovo

društvo ne bi mogli realizovati bez podrške iz Zagreba i lično predsjednika "svih Hrvata", čimbenika Franje Tuđmana. Od samog početka disolucije Jugoslavije, Franjo Tuđman, zajedno sa Slobodanom Miloševićem, krčme Bosnu i Hercegovinu kao da u njoj ne živi najbrojniji konstitutivni narod, Muslimani. Tuđman je vjerovao da će Muslimani nestati, da će biti uništeni ili raseljeni. Sve naprijed navedeno bilo je uvod za sukobe koji su se dogodili odmah na početku 1993. godine. Snovi zagovornika nestanka Muslimana sa ovih prostora, zahvaljujući organizovanju odbrane putem Patriotske lige, štabova Teritorijalne odbrana, a posebno Armije Republike Bosne i Hercegovine, nisu se ostvarili. Busovača nije postala "vjekovni hrvatski grad" nego je ostala onakva kakva je bila prije sukoba - multietnička i slobodna, upravo zahvaljujući njenim patriotima u muslimanskom narodu. Ovaj period 1990-1992. godine bio je, kako se vidi iz navedenih dokumenata, period priprema HDZ i HVO za sukob koji će na prostorima Busovače uslijediti 25.januara 1993.godine, koji Muslimani-Bošnjaci nisu mogli spriječiti, niti izbjeći, ali su se odlučno suprotstavili i rekli „ NE“ agresorima.

BORBENA DEJSTVA 17. VKBBR U OSLOBAĐANJU DONJEG VAKUFA

(Izvod izlaganja sa Okruglog stola)

Na početku ovog mog pisanja želim da izrazim zadovoljstvo prisustva Okruglom stolu, organizovanom od strane „Udruženja za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu“ Srednjobosanskog kantona, na zapaženom nivou organizacije i samih učesnika, čime se čuvaju sjećanja na historijske dane naše slavne odbrambeno-oslobodilačke borbe i njeguje tradicija okupljanja živih svjedoka koji moraju dokumentovati za buduće generacije sve ono što se dešavalo u ratu 1992- 1995. godina. Sedamnaesta Viteška krajiška brdska brigada (17. VKbbr) u očima svih građana Srednje Bosne ima posebno mjesto, posebno kod Bošnjaka sa kojima smo, nakon našeg dolaska na ove prostore, organizovali odbrambenu strukturu i vodili borbe za opstanak ovog prostora, time i nas samih, a i drugih građana Hrvata i Srba, kojima se nismo svetili niti došli da uzmemo njihovu „teritoriju“ i imovinu, kako su nas naši neprijatelji nekada predstavljali. Samo smo htjeli svojoj kući i došli smo što našom zajedničkom i časnom borbom, što onim što je borba donijela kroz mirovne sporazume od Vašingtonskog do Dejtonskog, a koji su ipak kreirani u odnosu na našu naraslu snagu i uspjehe, gdje se ARBiH, kao jedina vladina i legalna oružana sila, respektovala.

Prije nego iznesem tematski sadržaj, želim da u nekoliko riječi predstavim opštu vojno-političku situaciju ratne 1995. godine, kako sam je lično tada doživljavao, a tiče se direktnog ili indirektnog uticaja na tok borbenih dejstava na cijeloj teritoriji BiH, a koja su kasnije doprinijela oslobađanju samog grada Donjeg Vakufa, kao i velikog dijela teritorija tadašnjih općina Travnik, Jajce i dijelom teritorija Skender-Vakufa i Kupresa, što i jeste bila tema ovog Okruglog stola.

Neka ključna zapažanja u vezi vojno-političke situacije ogledala su se u sljedećem:

- povećan interes međunarodne zajednice za okončanje rata na prostoru EX Jugoslavije, kao i domaćih aktera;
- konstantni pregovori i borbene operacije uprkos primirjima;
- sporazum iz Ženeve o teritorijalnoj podjeli i omjerima istih, a koji su primijenjeni tokom mirovnih pregovora u Dejtonu;

- promjene u političko-vojnom djelovanju, koje su dolazile iz susjedne Republike Hrvatske, a koje su pokušavale da u ljeto 1995. godine, što mirovnim sporazumom, što planiranjem vojnih operacija, stave tačku na pitanje "krajishkih Srba";

- treća godina rata, prestanak sukoba sa HVO, manje neprijatelja i mogućnost zajedničkog djelovanja, zaživljavanje Vašingtonskog sporazuma na terenu BiH, kako politički, tako i vojno;

- pozitivan uticaj sankcija UN-a na sposobnost Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) i RS, da ne osiguraju dodatne resurse i time produže rat;

- pad ukupnih sposobnosti Vojske Republike Srpske (VRS) da nastavi voditi rat, posebno u novonastaloj situaciji kada se HVO okreće na stranu ARBiH;

- djelimično „gledanje kroz prste“ međunarodne zajednice u vezi embarga na oružje i vojnu opremu za BiH;

- uloga snaga za brzu reakciju i zaštite zračnog prostora, povećanje mandata i operativnosti;

- pad zaštićenih zona UN-a Srebrenice i Žepe, te s tim u vezi, međunarodne i unutarnje konsekvence takvog stanja;

- potpisivanje „Splitskog sporazuma“ o zajedničkom vojnom djelovanju dviju država - 22. jula 1995. godine u Splitu - ratovi na prostoru Jugoslavije su i nastali dogovorima, što javnim što tajnim, pa zašto se ne bi i okončali sa dogovorima kao što je ovaj iz Splita, jer je to međunarodno pravo i odnosi dviju država o zajedničkom vojnom djelovanju na teritoriji objiju država, iako se malo zna o ovom presudnom događaju za završetak rata.

Isto tako, ne možemo ne istaći činjenice i stanje na samom ratištu Bosne i Hercegovine, a posebno u zoni odgovornosti 7. korpusa, 1995. godine, koji su uticali na početak, tok i uspjehe operacije oslobađanja Donjeg Vakufa;

- prelazak ARBiH u ofanzivna borbena djelovanja u zadnjih godinu dana rata, od jeseni 1994. godine, u zonama svih korpusa sa velikim uspjesima, što mijenja odnos snaga na terenu;

- početak operacije OLUJA, u Republici Hrvatskoj, i njeni uspjesi početkom augusta, što je direktno uticalo na stanje borbenih djelovanja na našem zapadnom frontu u zoni 5. korpusa ARBiH;

- početak operacije Hrvatske vojske, HVO i ARBiH, pod nazivom "MAESTRAL" (08-17. septembar 1995. godine) - operacionalizacija Splitskog sporazuma, ali samo za „Hrvatsku stranu“, jer ovaj sporazum ARBiH nije dovoljno iskoristila iako je na njenoj teritoriji i sa njene teritorije djelovala Vojska Republike Hrvatske, sa čije osnovice je i oslobođena Hrvatska;

- neuspjela operacija deblokade Sarajeva vođena na strateškom nivou- gubici ljudskih i materijalnih resursa potrebnih za završne operacije;

- uspješna ofanzivna i oslobodilačka djelovanja 7. korpusa (Kupres, Vlašički plato, vrbaski i komarski pravac i dr.);

- oslobodilački uspjesi ARBiH, u augustu i početkom septembra u zonama 2. i 3. korpusa - Ozren i Vožuća;

- uspjesi 5. korpusa u operaciji „SANA 95“;

- pad zaštićenih UN zona Srebrenice i Žepe - strahoviti ljudski gubici i pad morala boraca ARBiH;

Neki drugi faktori koji su pozitivno uticali na uspješno vođenje operacije oslobađanja Donjeg Vakufa:

- strukturalno, materijalno i iskustveno jačanje ARBiH;

- izdvajanje manevarskih snaga, njihovo opremanje i obučavanje za ofanzivna borbena djelovanja van matičnih zona odgovornosti korpusa;

- na nivou 7. korpusa izdvojene su manevarske snage uz kompletnu 17. Krajišku, uz dodatnih 6 do 7 bataljona sa elementima borbene i servisno borbene podrške;

- materijalni resursi 7. korpusa bili su više nego dovoljni za pripremu i vođenje operacija višeg nivoa, što uključuje i „DOMET“.

Borbena djelovanja 17. VKbbr neposredno prije operacije „Domet 3“:

- sarajevska operacija, juni i juli 95. godine - ograničeni efekti;

- više bojeva na komarskom (Pogana ravan) i turbetskom pravcu, a posljednji u napadu na pravcu prema objektu Radalj, kao zadatku u zoni Trebuša-Varošluk, sa pridodatim jedinicama, tenkovskim vodom i ptč iz BVP- a 7. korpusa od 9-12. septembra- probijene prve linije na Voćnjaku, početni uspjesi, plitak prodor i mnogo problema u sadejstvu sa drugim jedinicama;

- držanje linija odbrane do nivoa bataljona u zoni 7. korpusa, po sistemu rotacija-odmora, obuke i terena;

- rezerva 7. korpusa.

Stanje u brigadi neposredno prije upućivanja na Vrbaski pravac u zonu 77. divizije 7. korpusa:

- gubici i zamor ljudstva u višemjesečnim operacijama;

- trošenje vremena, energije i resursa na duge manevre; Travnik-Visoko-Breza-Trnovo-Treskavica-Travnik-Kupres i još više od ovog glavnog pravca kretanja;

- 4 bataljona brdske pješadije i elementi borbene i servisno borbene podrške, sve oko 2 hiljade boraca iskusnih u borbama sa dosta podmlatka, posebno u 3. bataljonu;

- resursi za izvođenje borbenih djelovanja bili su dostupni i dostatni, osigurani iz više izvora;

- moral visok i spremnost za povratak u Krajinu je bila više nego ikada prisutna, posebno je borce motivisalo uspješno vođenje operacije deblokade Bihaćkog okruga i 5. korpusa Armije RBiH;

- vodstvo/liderstvo ljudi na svim nivoima, od voda do Brigade je bilo ključno za uspješno komandovanje u svim oblicima borbenog djelovanja;

- Brigada je ostavila 1 bataljon na dostignutoj liniji na Turbetskom pravcu, a 1 bataljon u rezervi Brigade i korpusa u kasarni „17. Krajiške brigade“ u Travniku- bataljoni brigade su bili osposobljeni da samostalno djeluju;

- stečeno iskustvo u ofanzivnim djelovanjima, sposobnost brzih manevara i dubokog prodora u borbeni poredak neprijatelja.

Tok izvođenja operacije:

- brigada, po naređenju komandanta 7. korpusa, sa dva bataljona i elementima podrške prebacuje se u zonu 77. Vrbaske divizije u rejon Koprivnice, tačnije u kompleks nove Titove vile od 12. 09. 1995. godine, gdje čini logorsku prostoriju;

- vrši izviđanja i prati tok borbenih djelovanja na pravcu 707. Sbbbr, 13. 09., kada i vrši uvođenje svojih jedinica u svojstvu II ešalona 77. Vrbaske divizije;

- pravac uvođenja je Kupreška vrata- Čučkovina- Dekala- Slatina sa neizvjesnim daljnjim pravcem angažovanja;

- u toku noći 13/14. 09. bili smo u širem rejonu Slatine, izvještavanje i komandovanje sa 77. divizijom je bilo otežano, kao i koordinacija na terenu, zbog izmještanja komande divizije iz Bugojna u D. Vakuf, pohvalno i korisno je bilo prisustvo oficira za vezu iz komande divizije, kao i vodiča Brigade u dodiru;

- većina jedinica 77. divizije je skrenula sa svojih pravaca (vidjeti naredbu komandanta divizije za gonjenje od 09. 09. 1995. godine) i izvršavale su moguće zadatke na terenu, a bilo je malo i trke tko će prvi ući u Donji Vakuf, što je opravdano u odnosu na trogodišnju želju jedinica (770. i 707. bbr) da se ovaj grad vrati pod kontrolu legalnih organa vlasti BiH i njegovom stanovništvu;

- do ovog trenutka Brigada je uvijek bila nosilac b/d na nekom pravcu, a sada je bila potčinjena drugoj jedinici, pa je i to možda razlog da smo bili „sporiji“ u djelovanju;

- nepoznavanje detalja „Splitskog sporazuma“, što je imalo za posljedicu više incidenata (Babin potok) sa pripadnicima HVO i u rejonu Vinca, i na kraju u Bravnicama, kod Jajca, sa više ranjenih boraca;

- vlastita odluka o pravcu djelovanja prema Babinom potoku, nakon saznanja da je u toku noći došlo do ulaska naših snaga u D. Vakuf, s ciljem presijecanja neprijateljskih snaga koje su se izvlačile prema Jajcu, a usmenoj koordinaciji sa zamjenikom komandanta 7. korpusa dogovorio sam pravac djelovanja, a to je dolinom Vrbasa, što brže prema Jajcu i dalje u gonjenje;

- nakon kraće borbe sa odstupnicom 30. divizije VRS u Babinom potoku, izviđački dijelovi 17. Vkbbr i 707. Sbbbr su zarobili načelnika Štaba divizije majora Gorana Vukovića, danas brigadira OSBiH, i više oficira i vojnika ove jedinice koji su transportovani do bataljona VP 7. korpusa, gdje su se pridružili ostalim zarobljenim pripad-

nicima VRS, sa kojima je u potpunosti postupano u skladu sa Ženevskim pravilima i konvencijama;

- nakon toga, odlučio sam nastaviti gonjenje neprijatelja dolinom rijeke Vrbas, pravcem Babin potok- Torlakovac- Vinac- Jajce u zahvatu komunikacije, s tim da sam već od Babinog potoka jedan dio jedinica uputio na gredu iznad kanjona Vrbasa, pravcem Babino selo- Staro selo- Šerići, dok je glavna snaga išla duž komunikacije;

- u Vincu smo bili granatirani od strane HVO iz Jajca, ne znajući za to, nastavili smo do Bravnica na samom ulasku u Jajce, gdje je došlo do pješadijske borbe, ponovo ne znajući da su to jedinice HVO, tačnije 2. gardijska brigada iz Mostara- imali smo i obostrane žrtve i ranjavanja;

- od Vinca sam veći dio snaga prebacio na gredu prema Šerićima i nastavio dalje prema Rici, a nakon toga na Biokovine, s ciljem izlaska na Hum;

- u Bravnicama je ostvaren kontakt sa načelnikom Štaba 2. gardijske brigade Slavkom Puljićem, sa kojim sam otišao na KM brigade u Jajce, na desnoj obali Vrbasa, sa grupom mojih oficira, gdje sam HVO-u predočio da smo na Humu i da kontrolišemo veći dio Dnolučke planine, gdje je došlo i do žustre rasprave da su oni na tim objektima i da je to „hrvatsko“, ako to povežemo sa događajem dan ranije u Babinom potoku, da su specijalne jedinice policije „Herceg-Bosne“ (HB), zvane Munje, nakon našeg prolaska sa jednim vodom pokušale uspostaviti punkt, obilježavajući ga zastavama HB, naravno, samo pokušali jer im je dato pola sahatu da to maknu uz naše posjedanje borbenih pozicija, bez čega to i ne bi učinili, što onda dovodi u sumnju namjere „hrvatske strane“ a i naše nepoznavanje detalja Splitskog dogovora na terenu;

- sa dostignutih linija Brigada se počela povlačiti 16. 09. 1995. godine, predajući linije i punktove 705. brigadi i drugim jedinicama 7. korpusa, a sve s ciljem brzih priprema za odlazak u Krajinu, u zonu 5. korpusa.

Efekti izvedene operacije „DOMET“ - učinak 17. VKbbr:

- zahvaljujući svojoj mobilnosti i brzom manevru, Brigada je veoma brzo dislocirana sa turbetskog na kupreško- vrbaski pravac;

- gonjenje neprijatelja dolinom Vrbasa preko 30 km u 3 dana, 13- 16. 09. 1995. godine;

- „otimanje“ teritorije od HVO, jer su isti imali za cilj da zauzmu sve prostore koje je držala VRS, uključno i sam grad Donji Vakuf, ali im je bio preći „stolni grad“ Jajce, pa su nam zato pravili probleme u Babinom potoku i Vincu, s ciljem usporavanja napredovanja i izlaska na prevoje Smet i Gostilj radi uvezivanja Pugarja sa „hrvatskim“ teritorijem u Travniku, također, što dalja direktrisa pravca napada 7. korpusa od Vrbasa prema Banja Luci i nemogućnost spoja sa 5. korpusom ARBiH;

- oslobađanje teritorija gdje su Bošnjaci živjeli do protjerivanja i omogućavanje njihovog povratka, posebno što bliže Jajcu, što će se kasnije pokazati kao ključno u povratku u sam grad Jajce, gdje su se Bošnjaci sporije vraćali nego na teritoriju RS- a;

- solidan ratni plijen;
- minimalni gubici na našoj strani (desetak ranjenih, bez smrtnih posljedica), a daleko veći gubici kod neprijateljskih snaga, uključujući i zarobljene, upućene u sabirni centar 7. korpusa.

Naredna borbena djelovanja- povratak kući:

- Brigada je iz borbenih djelovanja sa dostignutih linija izvučena 16., a neki manji dijelovi i 17. septembra i samo dva dana je bilo potrebno da se cjelokupna Brigada pripremi za marševanje do tek oslobođenog Bosanskog Petrovca, cca 200 km dužina rute marša;

- pokret je izvršen 19. septembra, a dolazak u Bosanski Petrovac bio je 20. septembra, u jutarnjim satima;

- kolona od 200 vozila i 2 hiljade boraca- impresivno, i zaista sam kao komandant bio ponosan na svoju Brigadu, znao sam da će u Krajini dati sve od sebe da učinimo nemoguće mogućim;

- zadržavanje kolone od strane HVO na Kupresu, s ciljem usporavanja našeg spoja sa 5. korpusom ARBiH, radi nastavka b/d;

- borbe oko Ključa od 21. septembra, oslobađanje većeg dijela Manjače, i vrlo blizu Mrkonjić Grada, pa skoro do Balkane i Kule, a nakon toga herojska odbrana dostignutih linija i grada Ključa od protivnapada VRS- a;

- novi manevar i upotreba brigade duž komunikacije Ključ- Sanski Most, dolinama rijeka Sane i Sanice od 07. oktobra pa sve do okončanja borbenih djelovanja 13. oktobra u širem rejonu oslobođenog Sanskog Mosta, na pravcu naredne upotrebe Tomina- Tramošnja- Bronzani Majdan –Omarska.

Zaključna razmatranja i naučene lekcije:

- veoma pozitivno djeluje na boračku populaciju sjećanje na dane kada su oni stvarali ovu našu domovinu, žrtvujući se za slobodu, iako nisu adekvatno nagrađeni za djela koja su učinili, pa radimo to i dalje zbog svih nas i drugih koji moraju znati istinu. Istina je jedna, ali se o njoj mora stalno govoriti;

- ovaj naučni i sveobuhvatni pristup analizi pojedinih događaja iz rata daje veliki doprinos izučavanju historije BiH i pruža mogućnost za daljnja istraživanja i valorizaciju naše borbe za Bosnu i Hercegovinu, pa ovim putem se zahvaljujem Udruženju za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, i zaista ono što se radi u Srednjoj Bosni je odličan put borbe protiv zaborava i iskrivljene historije.

GORNJI VAKUF 1993. GODINE

Površina općine Gornji Vakuf iznosi 402 km kvadratna i spada u brdskoplaninsko područje sa najmanjom nadmorskom visinom 670 m i najvišim vrhom Nadkrstac tt2112 m na planini Vranica.

Graniči na sjeveru sa općinom Bugojno, na sjeveroistoku sa općinom Novi Travnik, na istoku općinom Fojnica, na jugoistoku sa općinom Konjic, na jugu sa općinom Prozor i na zapadu sa općinom Kupres.

Prije rata na općini je živjelo 25.130 stanovnika, od toga 14.086 (56,1%) Bošnjaka, 10.709 (42,6%) Hrvata, 106 (0,4%) Srba i 229 (0,9%) ostalih naroda i narodnosti od kojih Jugoslavena 158.

Po evidenciji OpSNO G.Vakuf ukupan broj vojnosposobnih 1992. godine bio je 3350 od kojih se blizu 500 nalazilo na privremenom radu u inostranstvu.

Kod OpSNO G.Vakuf za samo 7 dana početkom mjeseca aprila 1992. godine za učešće u odbrani RBiH dobrovoljno se prijavilo preko 4000 lica od kojih je 99,5% bošnjačke nacionalnosti.

U privredi i vanprivredi bilo je uposleno 3.800 stanovnika a oko 1.300 u inostranstvu. Općina je spadala u red srednjerazvijenih.

PRIPREME ZA ODBRANU

Poučeni negativnim iskustvima iz Slovenije i Hrvatske 1991. godine, u RBiH se moralo razmišljati o organizaciji pokreta otpora kako na nivou državnih organa vlasti, tako i na općinskom nivou.

Donošenjem odluke o organizovanju priprema za odbranu RBiH u Sarajevu 10.06.1991.godine, općinsko rukovodstvo SDA Gornji Vakuf, ne čekajući direktive iz Centrale SDA, krenulo je u sveobuhvatne pripreme za odbranu. Od strane IO SDA Gornji Vakuf donesena je Odluku o pokretanju i organizovanju otpora na općini Gornji Vakuf za odbranu od JNA i „velike Srbije“. Napravljen je Plan aktivnosti za pripremu i provođenje pokreta otpora koji je odmah realiziran na terenu. Radilo se na pridobijanju rukovodioca iz bivšeg komunističkog sistema, za saradnike koji bi zbog iskustva bili glavni nosioci aktivnosti u pripremama za organizaciju otpora. To se i

desilo. Stavili su sve resurse svojih firmi na raspolaganje i sami se aktivno uključili u sve aktivnosti na organizaciji pokreta otpora od kojih su neki ušli u najuže rukovodstvo Štab PL (Štaba Patriotske lige) Gornji Vakuf.

Uporedo se radilo na političkom i vojnom planu. I pored postojanja vojne linije organizovanja pokreta otpora, nastavila je sa radom i dalje da djeluje politička linija kroz krizne štabove, po šemi organizacije MZ (mjesnih zajednica) po kojoj je bila ustrojena i stranačka šema, koje su se u određenim MZ poklapale.

Neovisno od postojanja vojne strukture PL, Štaba PL Gornji Vakuf, nastojalo se da SJB, OpŠTO i OpSNO Gornjeg Vakufa normalno funkcionišu i da svi resursi kojima ti organi raspolažu budu stavljeni u funkciju priprema za organizaciju pokreta i provođenja samog otpora i u tom nastojanju se uveliko uspjelo. Treba istaći da je RSP SJB Gornji Vakuf mobilisan već 15.08.1991. godine i isti je bio embrion nastanka jedinica PL Gornji Vakuf. Sve to je omogućilo da općina Gornji Vakuf spremno dočeka Agresiju na RBiH i da se nešto kasnije prva suprotstavi i velikohrvatskim namjerama, kao i da među prvima bude u prilici da odmah na samom početku rata šalje svoje jedinice u susjedne općine Bugojno i Donji Vakuf (Prusac), a početkom ljeta i na sarajevsko ratište (Igman, Trnovo, Hadžići).

Osnovno pravilo koje je tada važno na općini Gornji Vakuf bilo je, ili jesi ili nisi za odbranu, i na to se stavljala tačka. Neki su prihvatili zadatke pa odustajali, plašili se odgovornosti, a neki su odustajali zbog pritiska od strane HDZ i HVO-a. To je bilo razumljivo, nisu svi istih psihičkih i mentalnih sposobnosti. Bitno je da se nisu stavljali u funkciju saradnje sa neprijateljima, i da nisu bili smetnja na putu organizovanja pokreta otpora i formiranja jedinica PL općine Gornji Vakuf.

Pored vojnog organizovanja, ustrojavanja i obuke jedinica PL, uporedo se radilo na naoružavanju lakim naoružanjem i nabavkom drugih MTS-a. Kupovana je vojna oprema i hrana, sa ciljem stvaranja zaliha, ne samo za vojsku nego za cijelo stanovništvo, što se kasnije ispostavilo kao vrlo mudar potez i rješenje koje je bilo sudbonosno za zimu 1993/94 godine.

Naprосто, napravljen je pravi front na svim poljima organizovanja otpora i toliko se daleko otišlo u pripremama da je prije proglašenja ratnog stanja, formiran Nastavni centar za specijalističku doobuku jedinica PL u Borovoj Ravni. Ono što je važno istaći za ovu priliku je da su jedinice PL Gornji Vakuf svakim danom jačale i narastale. Krajem mjeseca maja 1992. godine Štab PL Gornji Vakuf je predao OpŠTO Gornji Vakuf spisak jedinica PL Gornji Vakuf na kojem se nalazilo 1.714 boraca. Pored ličnih podataka, spisak je sadržavao podatke o pripadnosti jedinici PL; datum uključivanja u PL; obučenosť i osposobljenost za VES-ti; posjedovanjem naoružanja; vojne opreme, uniforme i RAP-a; municije; bombi; oruđa za POB-u, RB i RPG, OSA, ZOLJA idr. Predajom tako uređenog spiska sa 31.05.1992. godine Štab PL sa svim jedinicama je stavljen pod komandu OpŠTO/OpŠOd i zvanično je prestao da postoji i djeluje.

Neovisno od postojanja Štaba PL i njegovih jedinica, OpŠTO i OpSNO, početkom mjeseca aprila 1992. godine, provodili su aktivnosti na formiranju jedinica prema

RR-u (ratnom rasporedu). Naravno da je to išlo veoma otežano jer je naoružanje iz magacina TO još 1991. godine izuzeto i premješteno u drugu općinu. Neposredno pred proglašenje ratnog stanja OpSNO je vršio upis dobrovoljaca za odbranu RBiH od agresije. Za nepunih sedam dana, preko 4.000 ljudi se stavilo na raspolaganje za odbranu. Mobilisan je Ratni štab sa prištapskim jedinicama i prostornom brigadom koja se sastojala od četiri rejonska štaba, kasnije odreda te jednim diverzantskim odredom. Od strane starješina OpŠTO vršena je obuka i doobuka radi osposobljavanja ljudstva za rukovanje sa ličnim naoružanjem kao i obuka za rukovanje minsko-eksplozivnim sredstvima. Tako su u većini mjesnih zajednica u tom periodu uporedo egzistirale dvije različite vojne formacije, jedne pod komandom Štaba PL, a druge pod komandom OpŠTO. To nije predstavljalo nikakve smetnje, naprotiv, samo je stvaran i razvijan patriotizam i moral za odbranu RBiH te podstrek za boljom, bržom i kvalitetnijom obukom i osposobljenošću jedinica za sve oblike borbenih dejstava.

Na samom početku odbrambeno-oslobodilačkog rata bilo je niz pokušaja na stvaranju zajedničke vojske TO/Armije RBiH, HOS-a i HVO-a ali sve je ostalo mrtvo slovo na papiru. To je stvaralo određene poteškoće na terenu, ali činjenica se morala na samom početku prihvatiti kao realnost i moralo se krenuti ka samostalnom stvaranju jedinica Armije RbiH, ali uz veliku dozu opreznosti.

ORGANIZACIJSKO-FORMACIJSKA STRUKTURA JEDINICA

OpŠTO je vrlo brzo transformisan u OpŠOS Gornjeg Vakufa, a jedinice su ukрупnjavane i osposobljavane za ratovanje na kriznim područjima susjednih općina. Lahko pokretljivi odredi su preformirani u bataljone sa pratećim jedinicama a za izvođenje specijalnih borbenih dejstava, započeto je ustrojavanje posebne jedinice – PDO. Krajem novembra 1992. godine, po naređenju ŠVK OS RBiH započet je ustroj manevarske jedinice, tačnije 317.bbr koja je u izvođenju b/d bila pod direktom komandom 3.korpusa. Brigada je po formacijskom sastavu trebala da ima: komandu sa prištapskim jedinicama: komandom stana, veze, pionirsko-inžinjerijskim, izviđačko-diverzantskim, vojne policije; tri brdska bataljona te samostalne jedinice za POB i PVO, MBČ, POČ kao i prateće jedinice za logističku podršku. Pored brdske brigade, uporedo je egzistirao OpŠOS Gornjeg Vakufa sa svojom komandom, jedinicom KZV-om i PDO pod čijom komandom je bila i jedinica RSP SJB Gornji Vakuf. Uporedo postojanje OpŠOS G.Vakuf i 317.bbr bilo je sve do 05.10.1993. godine, kada se gasi štab a ljudstvo i jedinice se raspoređuju u brigadu koja je po novom OFS bila nešto brojnija, dok se jedinica RSP stavlja pod komandu brigade. Ovakva OFS – postojanje samo jedne jedice ARBiH na općini Gornji Vakuf sa jednom komandom je umnogome doprinijela uspješnijem izvođenju b/d i sprečavanja pada grada u ruke HVO-a. Važno je pomenuti da je brigada tokom svog postojanja mijenjala OFS i naziv, kao i to da je u različitim periodima bila u OFS drugih korpusa. Brigada je formirana kao 317.bbr u sastavu 3.korpusa, čija je formacija kasnije proširena, zatim je formiranjem

7. korpusa, aprila 1994. godine, postala 717.bbr, koja je krajem februara 1995. godine preustrojena u 717.lhbr, a januara 1996. godine, sa gašenjem 7.korpusa ista je preimenovana u 317.bbr. Tokom svog postojanja i egzistiranja brigada je bila u formacijskom sastavu više korpusa. Prvo 3.korpusa, a u ljeto 1993. godine 6.korpusa, zatim ponovo 3.korpusa pa 7.korpusa i na kraju ponovo 3.korpusa.

Inače, 317.bbr po formaciji je, pored ostalog, imala tri brdska bataljona sa po 3 brdske čete. Na terenu je bilo sasvim drugačije. Čete su u odnosu na formaciju bile popunjene sa 10 – 30 % više ljudstva, odnosno sa jednim ili dva voda više, i isti su se vodili kao rezerva. Tako je bilo i sa bataljonima, koji su imali dvije do tri čete više nego što je bilo propisano formacijom. Bataljoni su čak jedno vrijeme brojali preko 800 pripadnika koji su isključivo bili raspoređeni po četama kao borci sa puškom u ruci. Zbog takve popunjenosti, na terenu su za vrijeme sukoba sa HVO na pojedinim područjima egzistirala dva umjesto jednog bataljona. Žene su bile raspoređene skoro na svim poslovima logistike i ključ uspješne odbrane je upravo bio u tome.

Kroz brigadu u toku njenog postojanja prošlo je oko 3765 pripadnika od kojih 3500 sa općine Gornji Vakuf i 265 sa drugih općina RbiH, od kojih 62 pripadnika sa općine Donji Vakuf, 55 sa općine Prozor, 52 sa općine Jajce; 44 sa općine Bugojno; 12 sa općine Foča; 4 sa općina Mostar, Zenica i Sarajevo; 3 sa općina Bihać i Kupres; 2 sa općina Breza, Gacko, Ključ, Odžak, Srebrenica, Šipovo i Modriča; i po 1 sa općina Hadžići, Jablanica, Konjic, Gorazde, Orašje, Tešanj, Zavidovići i Zvornik. Naravno da je više pripadnika iz susjednih općina prošlo kroz brigadu, ali ovi podaci se odnose samo na one pripadnike koji su upisani u jedan od Vob-8 brigade. Ostali sa kraćim vremenom provedenim u brigadi su na osnovu potvrda evidentirali staž u svojim matičnim jedinicama - brigadama kao pripadnici istih.

Interesantno je istaći da se u formaciji brigade stalno vodilo 95 žena: 8 na starješinskim dužnostima, 23 SnSI, 38 InSI, 20 AdSI i 6 vojnici a povremeno 243 žene koje su za vrijeme intenzivnih b/d sa HVO-e bile angažirane na poslovima uređenja i održavanja ratnih bolnica, bataljonskih i četnih sanitetskih ambulanti kao i na poslovima u vojnim pekarama i vojnim kuhinjama zbog povećanja boraca na ratištu koji su dolazili sa strane.

Također je važno istaći da je 230 boraca sa općine Gornji Vakuf bilo angažirano u drugim VJ sa cijelog prostora RBiH: Specijalnim jedinicama MUP RBiH, CSB Zenica, PU Travnik; Direkciji za namjensku proizvodnju «Slavko Rodić» Bugojno, «Rose-Commerc» i «Opružnica» G.Vakuf; VJ 2001, VJ 5023, VJ 5029, VJ 5040, VJ 5077, VJ 5081, VJ 5083, VJ 5084, VJ 5088, VJ 5199, VJ 5247, VJ 5280, VJ 5357, VJ 5442, VJ 5443, VJ 5444, VJ 5445, VJ 5603, VJ 5668, VJ 5683, VJ 5689, VJ 5880, VJ 5881, VJ 6046, VJ 6096, VJ 6301, VJ 7005, VJ 7006. I ovi podaci imaju određenu rezervu jer jedinice koje su radile OS-1 nisu navodile podatke kroz koje je sve jedinice borac prolazio.

Učešće u odbrani grada Gornjeg Vakufa i općine Gornji Vakuf uzele su i jedinice susjednih općina: 307.Mtbr Bugojno, 370.bbr Donji Vakuf, 305.bbr Jajce, 308.bbr Novi Travnik, 7.Mbbr Zenica, SB Sutjeska Foča, SB Ščipe Prozor, 45.bbr- Kliška brigada iz Buturović Polja, Neretvica – Konjic, DIČ 3.korpus – Zenica.

Iako su sve pripreme za odbranu vršene s ciljem odbrane od JNA i „velike Srbije“, nažalost, prve žrtve su pale u sukobima sa komšijama - jedinicama HVO. Sukobi sa HVO oko preuzimanja vlasti, koji su bili povremeni, na kraju su prerasli u pravi rat najžešćeg intenziteta koji je za posljedicu imao veliki broj ljudskih žrtava (civila i boraca) te materijalnih i kulturnih razaranja. Naprosto, grad i općina po završetku rata su izgledali sablasno i pusto. Kompletna infrastruktura, privredni i stambeni objekti bili su uništeni. Kako i ne bi kada se na Gornjem Vakufu vodila odlučujuća bitka za opstojnost cjelovite Bosne i Hercegovine.

Mnoge su se krupne historijske i civilizacijske promjene događale upravo na prostoru BiH, ili je ona sama predstavljala granice između carstva, religija, sfera uticaja i sl.

Sudbina je sličnu poziciju namijenila i nekim krajevima i gradovima u BiH.

Tokom više historijskih perioda i ratova, a posebno posljednjeg rata u BiH, narod i prostor Gornjeg Vakufa su odigrali iznimno važnu ulogu u odbrani i očuvanju Bosne, a sasvim izvjesno, i Hercegovine.

Zemljišne i dogovorene mape podjele i konačnog prekrajanja, s ciljem nestanka BiH, su prepoznavale prostor Gornjeg Vakufa kao sastavnicu kojom su trebale biti povezane zamišljene hercegovačke i bosanske teritorije paradržavne tvorevine Herceg-Bosne.

U više navrata je spremnost boraca ARBiH da brane svoju domovinu na prostorima Gornjeg Vakufa bila testirana, da bi konačno, u januaru 1993. godine, snage HV i HVO izvršile snažnu ofanzivu, iz pravca Hercegovine, preko «Vrata Bosne» u namjeri da povežu prostore Hercegovine i Srednje Bosne koji su se nalazili pod punom političkom i vojnom kontrolom HVO-a. Branioci Gornjeg Vakufa i Bosne i Hercegovine su, unatoč višestruko nepovoljnom odnosu snaga, uspjele da se odbrane. Nakon nekoliko mjeseci primirja uslijedila je snažnija i dugotrajnija ofanziva HV i HVO-a na prostoru Gornjeg Vakufa, a historičari su zabilježili da je agresija na BiH, sa zapada, praktično zaustavljena i pobijeđena upravo na prostoru Gornjeg Vakufa, a borci 317. Slavne brdske brigade i gornjevakufska čaršija postali simbolom ponosa i odbrane Bosne i Hercegovine.

Borci 317. SBHR nisu bili sami u odbrani svojih prostora. No, oni su i prije i poslije odbrane svojih domova bivali spremni i priskakali u pomoć saborcima u odbrani drugih, ugroženih, prostora domovine i pritom krvarili na prostorima Igmana, Hercegovine, mnogim bojištima Srednje Bosne kao i Bosanske Krajine.

Cijena odbrane prostora Gornjeg Vakufa i «Vrata Bosne» je bila jako visoka. Mnogobrojni ljudski životi, razoreni međunacionalni i međuljudski odnosi, uništena čaršija i mnoga sela, uništena infrastruktura i ekonomija prostora.*1 (Selmo Cikotić)

Sa gorčinom se ratovalo – branilo od HVO-a, ali časno je to bilo jer se branilo vlastito ognjište.

Sporadičnih incidenata (pojedinačnih hapšenja, privođenja i sl.) bilo je od samog početka mjeseca aprila.

Prvi sukob desio se 20.06.1992. godine, kada je općinski stožer HVO-a na vrlo mudar način nagovorio k-du OpŠO Gornji Vakuf da na Radušu (b/p prema SCA) pošalje preko 120 boraca sa najkvalitetnijim naoružanjem, kako bi jedinice HVO-a što lakše izvršile napad na samo jezgro grada, radi zauzimanja zgrada institucija vlasti i ključnih raskrsnica s ciljem preuzimanja vlasti, uvođenjem platnog sistema RH (Republike Hrvatske) i stavljanjem jedinica Armije pod svoju komandu. Jedinice HVO-a Gornji Vakuf, iako potpomognute specijalcima iz Hrvatske «FRANKOPANIMA» – Zuluovim jedinicama, nisu uspjeli u toj namjeri.

Drugi sukob je bio 24.10.1992. godine, kada su jedinice HVO-a u isto vrijeme izvršile napad na institucije sistema vlasti i odbrane (SJB i OpSNO) u Novom Travniku i Gornjem Vakufu radi stvaranja nesigurnosti i panike među borcima i stanovništvom, a s ciljem stvaranja uslova da OMJ HV i HVO-a HZ HB poslije okupiranja Prozora bez velikih borbi izvrše prodor preko Gornjeg Vakufa i spoje se sa jedinicama HVO-a u Lašvanskoj dolini i Srednjoj Bosni. U veoma žestokim borbama na Crnom vrhu zaustavljen je prodor OMJ HV i HVO-a i osuječena namjera uvezivanja jedinica HVO-a Hercegovine sa jedinicama HVO-a Srednje Bosne. Selo Pridvorci je doslovce bilo porušeno od granatiranja i cjelokupno stanovništvo je bilo iseljeno u druga sela Privora. Interesantno je napomenuti da se i ovaj sukob desio u vrijeme kada su jedinice Armije iz Gornjeg Vakuf, jačine jednog bataljona, bile na igmansko-trnovskom ratištu.

Nakon sukoba 1992. godine, stvorena je opća nesigurnost i nepovjerenje. HVO je postavio punktove na prilazima gradu, iz svih glavnih pravaca, kao i na putevima koji su vodili prema selima. Općina se nije mogla napustiti bez dozvola o kretanju HVO koje su izdavane od strane lokalne vlasti HZ HB. Kretanje civilnog stanovništva svedeno je na najmanju moguću mjeru, a pripadnici ARBiH G.Vakuf su samo organizovano mogli da vrše pokrete i to uz prethodno postignute dogovore. Skoro da više niko nije razmišljao o ratu sa SCA (srpsko crnogorskim agresorom). Sve je bilo podređeno pripremama za odbranu od napada jedinica HVO-a i vrlo teško je bilo organizirati i pripremiti odlazak smjene na b/p prema SCA: Raduša, Skrte – Jazvenik i Sabljari.

Da bi se shvatila namjera HVO-a o napadu u januaru 1993. godine na jedinice ARBiH G.Vakufa neophodno je poznavati i političku situaciju iz tog perioda. Moramo se vratiti malo unazad na sami početak 1992. godine. Ni pripreme za odbranu u G.Vakufu nisu bile zajedničke. Stavovi Bošnjaka i Hrvata odnosno SDA i HDZ po tim pitanjima su se razlikovali. Bošnjaci su svoje pripreme za odbranu temeljili na odbrani od velikosrpske agresije i JNA a Hrvati na pomoći RH u ratu protiv JNA, i to direktnim učestvovanjem – slanjem dobrovoljaca na ratišta Hrvatske. Dok su zvanične institucije općine tražile načina kako vratiti naoružanje TO i ojačati pripreme za rat protiv SCA, Hrvati u institucijama vlasti se na to nisu obazirali i tom problemu nisu poklanjali pažnju. Sticao se dojam kao da oni već imaju nabavljeno naoružanje i opremu, u najmanju ruku osigurano nabavku. (I imali su). Započet je paralelni sistem vlasti u svim institucijama pa čak i u svim državnim preduzećima. Početkom mjeseca aprila 1992. godine povukli su se iz općinskih organa: Op ŠTO;

OpSNO; a u SJB su uveli paralelni sistem upravljanja. U drugim općinskim organima vlasti dolazili su na posao kada im se to prohtije a u preduzećima gdje je Hrvat bio direktor nisu poštovali i provodili zakone RbiH, nego su radili kako je to od njih zahtijevalo rukovodstvo HDZ-a, a kasnije HVO-a. Još u oktobru 1992. godine, niko od Hrvata nije dolazio na posao u općinske službe, izuzev predsjednika Izvršnog odbora Općine, koji je samo dolazio na jutarnje referisanje, s ciljem dobijanja što više informacija. O stvaranju zajedničke vojske nije bilo ni riječi, o tome nisu htjeli uopće razgovarati. Još sa početka 1992. godine uspostavili su svoj samostalni KPS, koji nije išao putem legalnih organa, i marta mjeseca sproveli su jednostranu mobilizaciju hrvatskog stanovništva. U uredu HDZ organizirali su službu koja je izdavala dozvole za kretanje i napuštanje opštine i države BiH. Jednostranim postavljanjem punktova HVO-a ukinuti su punktovi koje je držao RSP SJB G.Vakuf. Kada bi se dogovorili zajednički punktovi ARBiH i HVO-a na sve načine su pravili incidente kako bi pokazali da su isti neodrživi i u neposrednoj blizini nanovo postavljali punk HVO-a. Jedinice HOS-a koje navodno nisu pod kontrolom lokalnog HVO-a su presretale, oduzimale automobile i drugu pokretnu imovinu i opremu od Bošnjaka, hapsili, privodili i ispitivali pripadnike ARBiH koji su prolazili kroz teritoriju općine G.Vakuf, a nerijetko i od lokalnog stanovništva i pripadnika ARBiH. Ovakvi postupci HVO-a su onemogućavali i otežavali nesmetano kretanje, te unosili strah i paniku među Bošnjacima s jedne strane a s druge stvorili su masovnu dozu opreza i nepovjerenja i nagnali na što brže i kvalitetnije pripreme za odbranu u slučaju napada od strane HVO-a. Krajem decembra 1992.godine sve je mirisalo da će u G.Vakufu biti pravi rat. Iz raspoloživih obavještajnih podataka, svakog momenta se očekivalo da postrojbe za PN HVO-a pridošle sa strane uz pomoć postrojbi lokalnog HVO-a izvrše napad na grad a kasnije i na ostala sela u prigradskoj zoni. To se i desilo u prvj trećini januara 1993. godine, kada je došlo do trećeg sukoba.

Treći sukob po razmjerama i žestini borbe je bio više od sukoba. Radi se o opsežnoj ofanzivi jedinica HVO-a iz cijele Hercegovine potpomognute sa jedinicama HV, koja je trajala od 11.01.1993. do 25.02.1993. godine. Napadnut je grad i cijela općina. Paljena su sela a stanovništvo zarobljavano i zatvarano u neuslovne objekte na području općine Gornji Vakuf, te upućivano u logore na prostoru ove općine. Iako daleko slabije naoružani i opremljeni, borci 317.bbr, uz pomoć jedinica susjednih općina Bugojno, Novi Travnik i jedinica jajačke brigade u formiranju uspijevaju zauzvrat postaviti jedinice HVO-a na samom ulasku u grad i onemogućiti im dalji prodor prema Srednjoj Bosni. Cijela općina je ostala bez struje, telefona, TV signala i sa skromnim zalihama hrane. Grad i sela Hrasnica, Bistrica, Vrse i Batuša su doslovce popaljeni, i izgledali su sablasno i pusto. Iz sela Ždrimci, Uzričje, Duša, Paloč Hrasnica i Krupa svo bošnjačko stanovništvo je bilo zarobljeno i prognano. Materijalna razaranja su bila velika a gubici u živoj sili za tako kratko vrijeme izuzetno veliki.

Za ovaj rat zapovjedništvo HVO-o se planski i sistematski pripremalo. Dan prije sukoba na širi prostor općine G.Vakuf i donji dio grada autobusima su dovezene specijalne jedinice za PN HVO-a iz OZ S/Z Hercegovine (jedinice HVO-a iz brigade „Kralj Tomislav“; brigada „P. Krešimir IV“ i brigada „Posušja“) sa zadatkom izvođe-

nja napadnih b/d na svim pravcima kao udarne jedinice brigada HVO-a: brigada »Rama»; brigada »A. Starčević« i brigada »E. Kvaternik« te razbijanja snaga ARBiH Gornjeg Vakufa i Bugojna s ciljem ovladavanja gradovima Gornji Vakuf i Bugojno i komunikacijama koje vode ka Srednjoj Bosni. Jedinice HVO-a su bile potpomognute artiljerijom sa 2. voda MB - 120 mm; H – 105 mm i H – 122 mm; 2. VBR – 107 mm i 1. VBR – 122 mm; Baterija MB - 120 mm; 2. PAT 14,5/2 i 4; T – 130 mm; 2. tenka 55, gdje je jedan vod MB – 120 mm imao zadatak djelovanja po dijelu grada G.Vakuf u kojem su u većini živjeli Bošnjaci. (Zapovjed pukovnika Željka Šiljega OZ S/Z Hercegovina broj: 01/35-1, od 12.01.1993. godine).

Iako su snage HVO-a bile brojne i elitne te potpomognute zavidnom artiljerijom, u prvi mah nisu dale očekivane rezultate, kako zbog nesnalaženja na terenu tako i zbog drskosti i žilavosti u pružanju otpora jedinica ARBiH na svakom mjestu. Iznehađeni otporom jedinica ARBiH i pretrpljenih gubitaka u ž/s (desetine mrtvih i veliki broj ranjenih pripadnika HVO-a), Glavni stožer HVO-a se odlučuje na opću mobilizaciju ljudstva i MTS-a i združeni pothvat snaga HVO-a OZ Srednja Bosna sa OZ SZ Hercegovine te dovođenje novih snaga iz OZ SZ Hercegovine (500 – 600 ljudi, dio pokretne artiljerije i 3. tenka) za intervenciju ka Gornjem Vakufu te pregrupisavanjem i izmještanjem snaga HVO-a u naselja sa većinskim hrvatskim življem s ciljem sprečavanja bilo kakvog pokreta jedinica ARBiH, oduzimanja svih transporta opreme i naoružanja i stavljanja na raspolaganje HVO-u, a sve Bošnjake u postrojbama HVO-a razoružati i izolirati. (Zapovjed načelnika HS HVO HZ H-B Dj.broj: 01-66/93 od 15.01.1993. godine).

Zbog izoliranosti - odvojenosti snaga HVO-a i nemogućnosti manevra na prostoru općine Gornji Vakuf, Zapovjed brigadir Milivoja Petkovića od 15.01.2011. godine na terenu je uveliko počela da se ostvaruje u najgorem smislu. Od 16-18. januara napadnuta su sva muslimanska sela koja su bila na putu nesmetanog manevra postrojbama HVO-a. Skoro u svim selima isti dan su pale prve žrtve: Duša, ubijen Behlo Mevludin 16.01.1993.g; Hrasnica, ubijen Gurić Sead 18.01.1993.g; Ždrimci, ubijen Trkić Ihdija 18.01.1993. godine; Vrse, ubijen Gafić Muriz 18.01.1993.g; Duša, ubijeno šest civila u zemunici 18.01.1993.godine, gađani direktno tenkom iz neposredne blizine: Behlo Sabaheta, Mirsada, Mirsad i Rasiha, Zulum Muamer i Čeho Salih, od kojih je troje bilo djece, te duplo više ranjenih i unakaženih.

Stanovništvo je ubijano, zarobljavano i opljačkano (novac, zlato i drugi vrijedni predmeti) a stambeni i drugi prateći objekti uz okučnicu paljeni i uništavani. Sva pokretna imovina: m/v i priključne mašine, alati i druge mašine i postrojenja za samostalnu obrt kao i s/g u selima Uzričje, Duša, Trnovača i Ždrimci su otuđeni. (Izvod iz Zapisnika državne komisije o utvrđivanju činjeničnog stanja o otuđivanju MTS-a, pokretne imovine od 28.01.1993. godine u selima Uzričje, Duša, Trnovača, Krupa, Vrse i Ždrimci; Zapisnik državne komisije od 29.01.1993. godine na terenu Ždrimci o ubistvima, ranjavanju, zarobljavanju, pljačkanju, otuđivanju m/v i s/g uništavanju i paljenju kuća i pratećih objekata – članovi komisije: Daniel Palinić, Himzo Bečirović, Vinko Lučić i Šemsudin Fejzić; Spisak 317.bbr broj: 01-129 od 02.02.1993. godine naknadno zarobljenih u Trnovači). Na prilazu gradu vodile su se bespoštedne borbe

21/22.01.1993. godine u rejonu Krča, Ciganskih njiva i Releja, gdje je ubijeno desetine boraca ARBiH. Iako su izgubljeni navedeni borbeni položaji, snage HVO-a nisu ušle u grad i nisu se smjele upustiti u ulične borbe, svjesne činjenice da je svaka kuća i zgrada same za sebe predstavljale bunker. Žestoke borbe za selo Bistricu su se vodile od 23.01/93, pa sve do 25.02/93 godine postizanja primirja.

Četvrti sukob desio se u vrijeme kada su jedinice HVO-a na skoro cijelom prostoru BiH ušle u otvoren rat sa jedinicama Armije RBiH. To je bio pravi rat sveobuhvatnih razmjera koji se vodio na cijelom prostoru općine i gotovo da nije bilo sela i zaseoka do kojeg nije dospjela neka od granata HVO-a. Započet je krajem juna 1993. godine napadom na selo Kute u MZ Voljicu 24.06.1993. godine, koje je doslovce spaljeno sve što je bilo bošnjačko. Deset dana kasnije, grad je blokiran sa svih strana i borba se rasplamsala na cijeloj općini. Zbog teške situacije u gradu nametnute blokadom grada od strane jedinica HVO-a, jedinice Armije RBiH općine Gornji Vakuf bile su prinuđene na neprekidna b/d kako bi pomogle stanovništvu u blokiranom gradu. Grad sa prigradskim naseljima je kontinuirano granatiran, a sve ulice su bile pod snajperskom vatrom. Zbog tako teške situacije, jedinice ARBiH općine Gornji Vakuf u sklopu ofanzive za deblokadu komunikacija na području Srednje Bosne radi nesmetanog manevra jedinica prema SCA dana 31.07 na 01.08.1993. godine izveli su protuudar i izvršili deblokadu grada iz pravca Novog Travnika preko sela Krupe i Bistrice. Zauzeta je komanda HVO-a u tvornici YASSA. Rat je trajao sve do potpisivanja Vošingtonskog sporazuma 25.02.1994. godine. Stambeni objekti u gradu i selima su svakodnevno granatirani, a grad je jedno vrijeme pored snajperske opsade bio izložen kombiniranoj tenkovskoj vatri iz 14. tenkova. Više baterija MB 82 i 110 mm potpomognute sa vatrom topova, haubica i VBR. Nezapamćeno je da su grad i sela u bilo kojem ratu bili gađani iz VBR-a, i to noću. Sablasno je bilo gledati kada kuće naprosto nestaju od raketa ispaljenih iz VBR. Znalo se desiti da je komplet paket VBR raketa bio ispaljen na samo jedno selo ili dio grada.

U ovom osmomjesečnom ratu jedinice HVO-a su bile brojnije u ljudstvu u omjeru 4:1, u MTS 10:1, a sa artiljerijskom podrškom čak 50:1, ako ne i više. Bilo je više pokušaja proboja jedinica HVO-a na različitim pravcima:

Proboj OMJ na Raduši, preko Oglavka 24.07.1993. godine. To je bila sudbonosna bitka za odbranu Srednje Bosne i zasigurno će biti predmet izlaganja nekih učesnika iz Bugojna ili OG «ZAPAD. Proboj preko Batuše 22.10.1993. godine i pokušaj ponovnog dovođenje grada u blokadu te proboj preko Crnog vrha ka Voljevcu. U probuju, bolje reći upadu u s. Batuša, neprijatelj je napravio paniku u našim redovima. Svo stanovništvo sela Batuša je evakuirano u dolinu Bistričke rijeke, koju su doslovce organizovali pripadnici mirovnih snaga smještenih u tvornici UTL, što je dovelo pod sumnju da su znali za napad snaga HVO-a i isti pomagali. I jedni i drugi su previdjeli činjenicu – nisu imali podatak da je u s. Batuši bio smješten Interventni DIV iz sastava IDČ-a upravo sa zadatkom sprečavanja upada snaga HVO-a na tom pravcu. Isti je za samo deset minuta intervenirao i uveden je u borbu, te s boka napao bojovnike HVO-a koji su se već preko Stare Batuše uklinili u naše b/p i napredovali pravcem: Igralište-Kruščica-Krupa i primorao ih na povlačenje – bježanje preko rijeke Vrbas,

nanijevši im pri tome znatne gubitke u živoj sili. Naše jedinice su isti dan povratile prvobitne b/p i zarobile dosta MTS koje su specijalci HVO-a ostavili za sobom prilikom povlačenja. U napadnim b/d za proboj preko s. Batuške HVO je koristio specijalne jedinice za PN iz RH sa područja Varaždina i Osjeka.

Kada je u pitanju proboj preko Crnog vrha, jedinice 2.bataljona neše brigade su 22.10.1993. godine u iznenadnom i neočekivanom jutarnjem napadu HVO-a razbijene i odbačene sa borbenih položaja gotovo bez ispaljenog metka. Kompletno lično naoružanje kao i prateća oruđa (RB, RPG, PM 84 mm, MB 82 mm, PAT i drugo) su ostali na b/p. HVO je ovladao kompletnim objektom Brenovac na Crnom vrhu - tt 1198, čime su na lijevom boku b/p naših jedinica bitno ugroženi kao i putna komunikacija od Boljkovca uz Ravni dolac, kojom su se jedinice kretale do b/p na drugom kraju Crnog vrha, te onemogućeno dnevno kretanje i manevar naših jedinica na desnoj strani rijeke Vrbas na pravcu: Seferovići-Berač-Škarina Glava-Vedrine. Borbeni položaj Brenovac, koji je vrlo bitnom za odbranu s.Boljkovca i s.Voljevca trebala je po zapovjesti za odbranu k-danta brigade da drži jedinica jačine jedne brtske čete ojačane sa vodom MB 82 mm i rezervom – interventnim vodom smještenim u rejonu Ramičke. U momentu napada jedinica HVO-a na borbeni položaj se nalazio nabrzinu sastavljen jedan vod koji je morao brinuti i o artiljerijskim oruđima a interventni vod se nalazio smješten u školi s. Voljevac. Kada se tome doda da se k-dant 2.bataljona sa k-dirom 1.br. četa i starješinama k-de bataljona (pk za bezbjednost, pk za logistiku) nalazio u G.Vakufu i Bugojnu bez znanja k-danta brigade onda nije nikakvo čudo što se na tako jeftin način izgubio navedeni borbeni položaj. Jedina utjeha u svemu može biti što nije bilo gubitaka u ljudstvu.

Po mom sudu, najznačajnija bitka za Gornji Vakuf se vodila od sredine novembra 1993. godine do kraja decembra 1993. godine, kada su sve postrojbe HVO-a zapadne Hercegovine, potpomognute specijalnim snagama iz RH, pod komandom GS HVO-a HZ HB iz Posušja, kontinuirano vršile napadna borbena dejstva. O tome govori: Ofanziva snaga HVO-a od 13 – 18.11.1993. godine, kada je pokušao proboj iz Saraj Vilića preko Babe – h 992 (Glavni pravac napada) i proboj iz Ždrimaca preko Vrsa –Alibegova gruda tt 1003 (pomoćni pravac napada) sa zadatkom: «Izvršiti napad s ciljem oslobađanja šireg područja G.Vakufa, poboljšanja strateško-operativnog položaja snaga HVO-a i stvaranja uslova za produženje bojnih djelovanja ka Travniku i Vitezu, a u daljem i Bugojnu.» Gotovost za napad 13.11/93 u 15,00 sati.

Na glavnom pravcu napada bojevi raspored je bio u dva ešalona sa rezervom (I ešalon pukovnija «Bruno Bušić» ojačana sa vodom «Garavi» (30 boraca) iz 2. bojne lako-jurišne VP i pukovnija «Ludvig Pavlović» ojačana sa dva voda iz sastava brigade «Petar Krešimir IV» Livno; II ešalon 2/5. br «Posušje» i 1. vod tenkovske satnije, Rezerva 1. vod tenkovske satnije i «Kupreška bojna» - zapovjednik brigadir Ivan Kapular).

Na pomoćnom pravcu , jedan ešalon sa rezervom (Druga bojna lako-jurišne vojne policije, 1/7 br. HVO ojačana sa vodom (37 boraca) postrojbe za specijalne namjene i satnijom postrojbe «Matija Vlačić» (90 boraca), snage helikopterskog desanta jačine 67 boraca (iz postrojbe za specijalne namjene - 37 boraca i postrojbe

«Matija Vlačić» - 30 boraca ustrojani u helikoptersko-desantnu grupu) i 1. vod tenkovske satnije; interventne snage - dva voda (60 boraca) iz druge lako-jurišne brigade VP – zapovjednik pukovnik Željko Šiljeg).

Vatrenu podršku, pored tenkovske satnije, pružat će Topničko-raketna skupina (TRS-1) ustrojena od: vod top-haubica 152mm, voda VBR 128 mm RAK-12; vod haubica 122 mm D-30; vod topova 130 mm M-48, tri voda SVLR 122 mm. (Zapovjedništvo ZP Tomislavgrad IZM Prozor od 13.11.1993. godine u 03,00 sati. Zapovjednik General-bojnik Žarko Tole. Zapovjed sadrži 11 stranica).

Ovo je bila najopsežnija ofanziva koju su izvele snage HVO-a na Gornji Vakuf. Istovremeno su napadnute sve linije odbrane počev sa zapada, od Rajaca preko Bištrice, Batuške, centra grada, Ciganskih njiva, Strmice, Alipašića briga, Vrsa do Oštrog Vrata na Istoku. Korištene su OMJ sa vatrenom podrškom ARJ od koje je formirana TRS-1. U napadima su korištene jedinice specijalne namjene RH, a prvi put je korišten helikopterski desant (legionari kojima je zapovjedao Ante Roso). Za odbranu su bile angažovane snage mjesne brigade «Ante Starčević» i brigade «Rama» i «E. Kvaternik» iz susjednih općina Prozora i Bugojna koje su stavile na raspolaganje sve svoje prištapske i logističke jedinice za inženjersko, obavještano-bezbjednosno, logističko obezbjeđenje i vezu. I pored ovako sveobuhvatne ofanzive, snage HVO-a nisu postigle značajno napredovanje. Zaustavljen je njihov proboj na svim pravcima napada uz nanošenje znatnih gubitaka u živoj sili. Dana 15.11.1993. godine razbijen je helikopterski desant i u cijelosti je likvidirana najelitnija desetina legionara čime je unesen metež i nesigurnost u redovima ostalih jedinica. Posebne rezultate je dala artiljerijska podrška naših jedinica koja je uz veoma mali broj ispaljenih granata zabilježila izvanredne rezultate jer je prilikom pokreta i uvođenja jedinica HVO-a sa samo dvije MB granate znala izbaciti cijelu satniju iz stroja i napraviti sveopći kaos i metež. Svaki proboj pješadije je osujećen i zaustavljen kao i OMJ koje su zaustavljene u centar grada i Vrsima kojom prilikom je trajno onesposobljeno dva tenka a tri izbačena iz borbene upotrebe.

U međuvremenu, Zapovjedništvo ZP Tomislavgrad je formiralo OG «BUNA» sa ZM na Pidrišu, koja zbog nepovoljne situacije izdaje Nadopunu bojeve zapovjedi za napad od 13.11.1993. godine, broj. 04-13, od 15.11.1993. godine kojom vrši pregrupisavanje snaga i preusmjeravanje na druge pravce. Uvodi nove jedinice za napad i vrši prepočinjavanje dosadašnjih jedinica novim jedinicama ili međusobno. Uvedena je kompletna brigada «Petar Krešimir IV» koja je ojačana sa pukovnijom «Bruno Bušić» koja dobiva sasvim novi zadatak koji nije bio predviđen u osnovnoj zamisli u zapovjedi za napad od 13.11.1993. godine, a to je napad pravcem: Šarići-Površje-Šugine Bare-Šarića Staje-Oglavak, s ciljem presjecanja komunikacije Dur. dolac-Laze-Šarića Staje-Oglavak. Uveden je DIO GS HVO-a i istom potčinjen vod VP «GARAVI». Vod Lašvanske bojne koji je bio u rezervi brigade «Rama» premješta se i prepočinjava postrojbi SN «Matija Vlačić» sa zadatkom očuvanje dostignutih položaja na Oštrou Vratu i sudjeluje sa DIO u ovladavanju područja Vranjače. U borbu se uvodi bojna «Zrinski» HVO i vod VP «Alfa-force» sa zadatkom izvođenja napadnih

dejtava na području: Ciganske livade-Bakin dolac-Strmica. Nadopunu zapovjedi napisao bojniki Živko Budimir.

Navedena zapovjed nije donijela očekivane rezultate, a nije ni mogla jer snage HVO-a nisu zabilježile nikakvo zaposjedanje – svajanje objekata. Napredovanje snaga HVO-a nije bilo ni po zapovjesti od 13.11/93.godine (Ista je govorila o lažnim osvajanjima, ona je bila uistinu samo pravdanje za neuspjelu ofanzivu). Slijedi nova Zapovjed OG „BUNA“ broj. 01-1 od 16.11/93. u kojoj se navodi da slijedom nepovoljnih događaja u kojima su danas snage HVO-a izgubile prethodno osvojene pozicije na Oštrm Vratu (k. 1200), te zbog poginulih i ranjenih pripadnika Lašvanske bojne HVO-a, ukazuje na slabu organizaciju zamjene snaga i nepotpunog izvršenja ranije zapovjedi zapovjednika OG „BUNA“. Između ostalog se navodi da nema suradnje među postrojbama kako u sudjelovanju u borbenim akcijama tako i uzoni razmještaja. Pretpočinjavanje u zapovjednom i rukovodnom smislu ostalo je mrtvo slovo na papiru. Zbog dešavanja u rejonu s. Ždrimci i nemogućnosti zapovjedništva II pravca sa ZM Mačkovac da kontroliše zapovjednike u svom pojasu odgovornosti navedenom Zapovjedi OG „Buna“ zapovjednik general-bojniki Živko Tole naređuje zapovjedniku II pravca, pukovniku Željku Šiljegu da izvrši premještanje svog ZM iz područja Mačkovac u područje s. Ždrimci 16.11/93 do 20,00 sati sa zadatkom: „Osigurati da se izvrši potpuno uvezivanje pretpodređenih i nadređenih postrojbi II pravca kao i njihovo učinkovito bojevo djelovanje te ponovno ovladavanje Oštrim vratom“ i čini ga lično odgovornim.

Navedena ofanziva je imala materijalnu potporu od Ministarstva odbrane RH, što se vidi iz zapovjedi MO RH Gojka Šuška broj. 12-01-93-4061, od 15.11.1993.g, kojom se Upravi financija naređuje da «ODMAH» izvrši posudbu HVO HZ HB – Odjelu obrane Mostar u iznosu od 11,713.616.450.-HRD iz sredstava MO RH.

OG „Buna“ odmah donosi zapovjed broj: 01/4 od 16.11/93.g o bojevoj zapovjedi za napad 17.11/93, gdje se odlučuje na aktivnu provocirajuću odbranu sa dijelom snaga u s.Trnovača i gradu te napadnim dejstvima na pravcu: Šugine Bare – Šarića staje i pravcem na objekat „Relej“, te time vezati što više snaga neprijatelja i stvoriti uslove da glavnim snagama ponovo ovlada Rimčevim gajem i Alipašića brijegom i pripremi uslove za nastavak djelovanja pravcem: s.Vrse-Stipanovići-Zeke a specijalnim snagama izvrši napad i ovlada vrhuncem Oštri vrat a snagama DIO da ovlada objektima Rastič, Kosa i Vranjača., gdje zajedno u redovima pješadije angažuje 2. tenka t-55 na pravcu: Rimčev gaj – Alipašića Brijeg. Zbog neuspjeha na bojišnici u G.Vakufu, aktom broj: 01/12 od 17.11.1993. godine zapovjednik OG „Buna“ Žarko Tole traži od ZP Mostar-brigadira Miljenka Lasića, a aktom broj: 01/13 od 17.11.1993. godine od GS HVO POSUŠJE general-pukovnika Ante Rose da se pređe na realiziranje plana „JUG“. Zapovjed broj: 01/14 od 17.11.1993. godine, brigadi „Rama“ zapovjeda otvaranje SnSt na Makljenu i sve vojnike koji se nalaze na poštredi zbrinuti u stacionar, dok je u Zapovjedi broj 01/7-93 istog dana tražio MB-222 mm sa minama punjenim NAPALMOM, te da vidi da li je Ante Jelavić napunio mine za MB -120 mm napalmom, ako jeste, da iste pošalje zajedno sa MB-222 mm.

Proboj preko Crnog Vrha – Privora 21.11.1993. godine planiran je bojevom Zapovjedi za napad OG „Buna“ broj: 01-62 od 19. studenog, kojom se težište dejstva snaga HVO-a prenosi u rejon Privora, čime počinje realizacija plana „JUG“. Odluka. „S ciljem dovođenja OG 'Buna' u povoljniji operativno-taktički položaj, te razvlačenjem snaga neprijatelja na pomoćnom pravcu djelovanja, napasti uz pomoć topničke paljbe i tenkova razbiti neprijatelja u dolini r.Vrbaš i ovladati dominantnim vrhuncima sa desne strane (Škarina glava, Berač, Krsca) i lijeve strane: k-1167, i tt 1055 Rat. Gotovost za napad 21.11.1993. godine. Učestvuju snage pukovnije „Bruno Bušić“, 4.br. Ljubuški, brigada „Rama“, dio snaga brigade „A.Starčević“. Dopunom Zapovjedi za napad OG „Buna“ broj: 01-62/1 od 20. studenog 1993. godine brigadama „Rama“ i „Ljubuški“ naređuje se izvršenje napada bez obzira da li će pukovnija „Bruno Bušić“ biti u mogućnosti izvođenja b/d na pravcu: s.Mračaj-Boljkovac-Voljevac. Napadna dejstva u rejonu Privora su izvedena bez obzira što je 19.11.1993.godine postignut Sporazum o prekidu vatre, obustavi neprijateljstava i jačanju povjerenja između hrvatskog i muslimanskog naroda u BiH.

Iako je preneseno težište dejstva na rejon Privora, OG „Buna“ HVO-a ne odustaje od napada na pravcu: Ždrimci-Rimčev gaj-Vranjača- Oštri vrat i napada na pravcu: Stublić-Ciganske njive- Krč i donosi bojevu Zapovjed za napad broj. 01/86 od 20.11/93.g. – gotovost za napad 21.11/93.g u 11,00 sati i Zapovjed za napad broj. 01/100 od 21.11/93.g. – gotovost za napad 22.11/93.g u 11,00 sati sa zadatkom izvršiti napad pravcem: Rimčev gaj-Vranjača snagama raspoređenim u dva vala kojima direktno komanduje zapovjednik II Pravca puk. Željko Šiljeg. Zapovješću broj: 01-121 od 22.11/93.g. naređeno je referisanje svakog dana u 18 i 19 sati a zapovjedima broj: 01-126 od 22.11/93.g. i broj: 01-128 od 23.11/93.g. naređuje se svim postrojbama Ramsko-Uskopaljske bojišnice prelazak na aktivnu odbranu.

Ovom zapovjesti definitivno je priznat neuspjeh ofanzive i odustanak od iste, priznat je poraz i rasformirana je OG «BUNA» sa IZM u Pidrišu.

Ovom bitkom je poražena paradržavna tvorevina Herceg-Bosna i sačuvana je opstojnost i cjelovitost države BiH.

U redovima HVO-a vladao je opći kaos, samovoljno napuštanje položaja, odbijanje naređenja, odbijanje dolaska jedinica iz zapadne Hercegovine na ratište u G.Vakuf, nepostojanje rješenja za motivaciju i nastavak napadnih b/d primorali su GS HVO u Posušju na kapitulaciju i trajno odustajanje od zacrtanih ciljeva – podjele BiH po dogovoru Tuđman-Milošević. Narednih mjesec dana ništa se bitno nije dešavalo. Svakodnevno na svim linijama odbrane bilo je pojedinačnih izvođenja b/d s ciljem provociranja ali i redovnog granatiranja iz svih oruđa po svim linijama odbrane, gradu i prigradskim naseljima.

Od kraja decembra do Vošingtonskog sporazuma kroz redovite i povremeno vanredne borbene izvještaje mogu se vidjeti aktivnosti i namjere jedinica HVO-a na Uskopaljskoj bojišnici.

Iz redovnih dnevnih i jutarnjih bojevih izvješća ZP Tomislavgrad IZM Prozor broj: 01/5949 od 28.12/93 i broj: 01/5951 od 29.12/93, iako su snage HVO-a zaposje-

le objekat Vedrine (tt 1070) zbog gubitaka u ž/s gdje su imali jednog poginulog pripadnika 1/7 GBr (Samir Kahriman) i više ranjenih (satnik Alan Klopetak-zamjenik zapovjednika bojne, natporučnik Rudolf Jurinjak-načelnik topništva, Ivan Biccak-zapovjednik voda, Arlov Tihomir-zapovjednik desetine i trojica djelatnika satnije Ždrimci) te u večernjim satima gubitka osvojenih pozicija i vraćanja na početni položaj u redovima HVO-a vladao je raskol.

Iz vanrednog izvještaja ZP Tomislavgrad IZM Prozor broj: 01/5976 od 29.12/93 „da su na uskopaljskoj bojišnici prisutni ozbiljni problemi. Planirane jedinice nisu nikako pristigle ili jedva polovično, jedinice iz 2.bojne «Bruno Bušić» - Livno nisu došle na smjenu a smjenu je napustila bez odobrenja grupa koja je ranije držala položaj. Jajačka bojna nije imala smjenu te je također napustila crtu. Ljudstvo 7.brigade je sada na crti, nemaju smjenu za sutra a moraju otići prije 31.12/93. godine, o povratku ljubuške brigade nema nikakvih novosti, brigada «Rama» ne može da sakupi 20-tak ljudi za smjenu na Kućanima“.

Iz redovnog izvještaja ZP Tomislavgrad IZM Prozor od 20,00 sati broj: 6001 od 30.12/93 stanje na uskopaljskoj i ramskoj bojišnici se stabiliziralo.

Iz redovnih bojnih izvještaja ZP Tomislavgrad IZM Prozor broj: 01/31 i broj: 01/47 od 03.01/94 i 04.01/94 stanje na uskopaljskoj bojišnici je mirno uz zahtjev za nedostatak ljudstva poslije napuštanja pukovnije «Bruno Bušić», te potrebe za odmorom i smjenom ljudstva u gradskoj zoni zbog premorenosti držanja položaja. U izvješću stoji da je pristigla u 10,00 sati skupina od 21 časnika iz 5. i 106. brigade koja će 05.01. ići na izviđanje terena.

U svim ofanzivama jedinicama HVO-a i HV zapovjedali su visoki časnici HV Žarko Tole, Željko Šiljeg a jednom i legionar Ante Roso.

Iako je na različitim pravcima bilo više pokušaja proboja, odnosno izvođenja unaprijed planski pripremljenih sveobuhvatnih ofanziva jedinica HVO-a potpomognute jedinicama HV, koje su izvođene pod komandom glavnog stožera HVO-a HZ HB, «Vrata Bosne» nisu popustila, nisu pukla i na Gornjem Vakufu je sačuvana opstojnost i cjelovitost države BiH. Sačuvana su jer su borci naše brigade stekli ratna iskustva još 1992. godine krvareći po cijeloj Bosni i Hercegovini. Sačuvana je ova teritorija jer naši borci nisu htjeli napustiti svoja ognjišta, a i komande jedinica bile su neposredno na prvoj liniji odbrane.

U SUSRET GODIŠNJICI BITKE „BREZA ‘94“

(Stanje u jedinicama 5. korpusa ARBiH, avgusta 1994. godine)

Nakon višemjesečnih borbi prema paravojnim formacijama Fikreta Abdića, na frontu 5. korpusa koji je najčešće bio duži od 80 kilometara, u punom kapacitetu planski osmišljenom napadnom borbom, 5. korpus razbija snage tzv. Narodne odbrane, te izlazi na granicu sa R. Hrvatskom, odnosno, sa okupiranim dijelom Hrvatske, tadašnja SAO Krajina. Sistem planiranja na nivou korpusa, kao i izvođenja borbenih dejstava, je zaživio u punom kapacitetu.

Pored rezultata napadnih dejstva, razbijanja, pobjede i progona paravojnih snaga, dolazi do oslobađanja cijele teritorije općine Velika Kladuša, uz znatnu zaplijenu materijalnih i robnih dobara, ali nadasve, do ratnog plijena u borbenoj tehnici i znatnim količinama municije.

Ovo je značajno imalo uticaj na borbeni moral pojedinaca i jedinica svih rangova. Izlaskom na državnu granicu, stvoreni su uslovi za rasterećenje znatnih dijelova jedinica, te je ljudstvo većinom okrenuto prema snagama SČA.

Znatno ranije, već u februaru 1994. godine (3. februara) rukovodstvo bosanskih Srba organizira savjetovanje komandanata VRS (prema Dnevniku ppuk. Save Sokanovića) na kojem učestvuju i samozvano političko rukovodstvo pobunjenih Srba, na čelu sa osuđenim ratnim zločincem Radovanom Karadžićem. Osnovni moto savjetovanja je bio „šta i kako dalje?“ Vojnička analiza je razotkrila kod VRS oslabljen moral. Na drugoj strani, kod Muslimana, pobjedom nad Hrvatima, stvoren je jak moral i osjeti se ustrojstvo i jačanje ARBiH. Istaknute su ključne činjenice: (prepis)

- muslimani imaju pobjednički moral zbog uspeha protiv Hrvata;
- naše bezuspešne operacije na pet mesta to ih ohrabruje;
- veoma se brzo organizuju i naoružavaju;
- muslimani su postali dobri borci na linijama sudara, nemaju odstupnicu, očajnički se bore;
- značajan dio muslimanskog stanovništva je zadržan na našim prostorima, a ono Srba što je kod njih ostalo je lojalno i u zatočeništvu;

- u toku je kod nas pokušaj reorganizacije vojske, a to je povoljno iznenađenje, svi postavljaju to pitanje ali niko ne vidi kako; zagovaraju se udarne manevarske jedinice ali nema snaga;
- RIK-subordinacija GS-K, nivo K-brigada ima problema, (ima postavljenih k-danata... ima zahteva za smenu k-danata brigada);
- Tražili smo da se VK (Vrhovna komanda) opredeli prema saveznicima (SRV i RSK) da se traže novi saveznici, da se opredeli prema HVO i HV (na jednom prostoru saradnja, na drugom ratuju) da se opredeli prema nama samima Srbima (Srbija od Kupe do Timoka), vojske nešto postigle i uvezale, problemi su vojnički odnosi i ekonomija; olako prelazimo preko zlodela neprijatelja;
- Nefikasnost na medijskom planu prema muslimanima;
- Moral muslimana začuđuje od Žepe do Bihaća.

*izvor:Radna bilježnica ppuk. Savo Sakanović, knjiga BREZA 94 autora S. Jusića)

Zaključeno:

- Da se odmah u funkciju rata stave sve strukture društva. Ratno stanje se neće uvoditi do završetka naredne runde pregovora ali će se doneti nekoliko uredbi sa zakonskom snagom da državni i politički funkcioneri svojim javnim istupima popularišu vojsku, mobilišu narod, ne podržavaju fazu mira već fazu rata.
- Da svi članovi Vrhovne komande, Vlade SDS, pripadnici Crkve i sve druge institucije idu među borce i narod i objašnjavaju zašto rat mora da se nastavi.
- K-de korpusa da manevrišu svojim jedinicama da ne traže od GS i VK;
- Da se zadrže sadašnji pritisci na ovih 5 tačaka, ali da se otvore dva nova (1. i 2. kk na Unu, HR i DR na Goražde, što utiče da ne mogu da se pripremaju. Sarajevo je ključ.
- Težište će biti: Vranovača, Tešanj i Bužim (Cazinska Krajina)
- Ako se i dalje nastave dejstva H i M na nas, upotrebiti sve raspoložive snage, uključujući i avijaciju

U ulozi vrhovnog komandanta, R. Karadžić je pored političkih pitanja, istakao i slijedeće, u tada donešenoj direktivi:

- Da HK pripremi akciju na Goražde;
- Aerodrom u Tuzli ne ustupati nikome, a nasilno sletanje bilo čijih aviona oboriti;
- Uvesti potpuni embargo na promet roba, prema Hrvatima samo ako mi imamo interes;
- Spriječiti ulazak muslimana u Jugoslaviju;
- Hermetizovanje 5. korpusa u Bihaću;
- Zajednički pritisak na 5. korupus Bihać;

- Da se oružje da Abdiću (RSK dala milijardu i 300 miliona DM)

(Radna bilježnica ppuk. Save Sokanovića se nalazi u Spomen- sobi 505.Vmtbr u Bužimu)

Prema zaplijenjenim dokumentima, saslušanjem zarobljenih pripadnika VRS, napadna operacija „Breza – ‘94“ je pomno počela da se planira nekoliko mjeseci ranije, a kroz jedinice VRS se često čula i uzrečica „izgleda da će se rat zaratiti“.

Po obimu (obuhvatu), pravcu (tretiranoj teritoriji) broju angažiranih jedinica (formacija bataljona i više) upotrebi vidova i rodova u dejstvima (pješadija, oklopno-mehanizovane jedinice, artiljerija, upotrebi svih vrsta raketa, avijacija) načinu upotrebe jedinica, te cilju izvođenja, svrstava se u „operaciju“ napadnog cilja karaktera.

Izvor: „PRVI BATALJON ratni put,uspomene i sjećanje, NOVI GRAD 2011. Strana 150.

Početak operacije kodnog naziva VRS „BREZA ‘94“

Kroz jutarnje sate, 1. septembra 1994 godine, otpočela su intenzivnija artiljerijska dejstva duž naših linija odbrane. Odmah je bilo jasno da su dejstva iz brojčano više artiljerijskih oruđa i sa novih vatrenih položaja (lokacija) koja većinom do tog jutra nisu bila uočena. Budući da smo svi mi već iza sebe imali skoro tri godine stečenog ratnog iskustva, da smo poznavali vrlo dobro svaku već registriranu i ustaljenu vatrenu tačku neprijatelja koje se dugo vremena nisu mijenjale, svaka novina je brzo uočljiva, pa i dejstvo i način dejstva ovog jutra bila su lako uočljiva za svakog borca pa i mještanina. Istovremeno su krenuli i pješadijski napadi uz podršku OMJ na pravcima Bosanaska Bojna (z/o 505 vmtbr) i Otočkom dijelu Ratišta, lijevom obalom r. Une (z/o 511.sbbbr).

Intenzitet dejstava, pojačana aktivnost radioveza (PEB), kao i upečatljivija nova artiljerijska oruđa su nam bili jasan signal da se nešto „krupno“ i nesvakidasnije priprema. Istog dana, i nadređena Komanda, na temelju prikupljenih obavještajnih (najviše elektronskih) i osmatračkih podataka, daje vrstu alarma. Upravo to je i bio dovoljan razlog da se poduzmu mjere; poveća borbena gotovost i budnost na cijeloj liniji odbrane brigade, a posebno na dijelu otočkog ratišta, pa uključujući i uspostavu IKM brigada na ovom pravcu. Dejstva su nastavljena nesmanjenim intenzitetom, svakodnevno.

Napadna operacija je trajala sve do pred kraj septembra 1994. godine. Međutim, VRS nije odustajala od nakane i planiranog cilja na ovom dijelu ratišta sve do početka avgusta 1995 godine. Aktiviranje i ponovno naoružavanje PVF Fikreta Abdića, krajem 1994. godine, je sastavni dio ovog plana. Sama činjenica, da pored redovnih snaga VR SK Fikret Abdić angažuje združene jedinice VJ i VSK, te plaćenike Željka Ražnatovića, sve do početka Oluje (04.08.1995). Vidi knjigu „BABA, RAT KOJI NISMO SMELI IZGUBITI“, autor Željko Ulemek Legija.

Herojsku ulogu i ključni dan za preokret u „Brezi ‘94“ odigrala je mudra Odluka rahmetli generala Izeta Nanića, zbog čega se situacija promijenila na dan 12.09.1994. godine. O tom uspjehu A R BiH svjedoči i prilog dokumenata sa stranice „Vojska Republike Srpske“ objava 14.rujna 2017.

Fadil Karičić

OLOVO – NEOSVOJIVA TVRĐAVA

*Obraćanje komandanta 1. Slavne Olovske brdske brigade Fadila Karičića
na Svečanoj sjednici Općinskog vijeća Olovo, povodom obilježavanja godišnjice formiranja Brigade*

„Uvaženi i poštovani skupe, sve vas srdačno selamim i pozdravljam, i od srca vam čestitam 27. maj - Dan naše Slavne brigade. Posebno selamim i pozdravljam sve svoje drage saborce, naše mlade, odnosno našu budućnost, uvažene porodice šehida i poginulih boraca, ratne vojne invalide, civilne žrtve rata, uvažene generale, zvaničnike Kantona, uvaženog Načelnika i vijećnike Općinskog vijeća Olovo, vjerske službenike i goste kao i sve slušaoce Radio Olova.

Svake godine na godišnjicu naše brigade prisjećamo se raznih ratnih dešavanja i vremena nastanka brigade na našim prostorima, te nekih bitnih segmenata iz perioda agresije na R BiH i ratnih strahota kroz koje smo prolazili, kao i naših briljantnih uspjeha iz tih dana. Danas bi trebalo istaći sve ono pozitivno što smo postigli u vremenu 1992-1995. godina, ali nam situacija u kojoj se nalazimo nalaže nešto drugo.

Bez obzira što je to opštepoznato i što je, vjerujem, ovdje svima prisutnim potpuno jasno ko je i kako izvršio agresiju na našu državu i nametnuo nam rat, zbog čega smo se morali organizovati i braniti, moram i ovoga puta neke stvari obrazložiti.

Mi živimo u zemlji na koju je izvršena agresija od strane susjeda bivše nam zajedničke države. Ti susjedi su osmislili i planirali naš nestanak sa ovih prostora, odnosno naše uništenje. Zahvaljujući svim braniteljima BiH, a samim tim i naše brigade i njenim slavnim herojima – gazijama i drugim borcima na ovom prostoru iz Sokoca, Ilijaša, Han-Pijeska, Drugog, a kasnije i Prvog korpusa ARBiH, to se nije dogodilo.

U ratu 1992. godine na našu državu izvršena je agresija, a na okupiranim teritorijama nad Bošnjacima je izvršen genocid. Nažalost, sudskim presudama genocid je potvrđen samo za Srebrenicu. Agresija i genocid zajednički je fašisoidni velikodržavni i zločinački poduhvat Srbije, Crne Gore i Hrvatske sa takozvanom JNA, te njihovih petokolonaša, kolaboracionista iz RS i plaćenika iz Rusije, Grčke i drugih zemalja.

Namjera i cilj zločinačkog poduhvata utemeljen je na srpskim i hrvatskim velikodržavnim projektima i aspiracijama. Planeri i izvršioci agresije i svi oni koji ih i danas podržavaju, stalno i u kontinuitetu izjednačavaju agresora i žrtvu, govoreći da je u BiH bio građanski rat i da su za rat svi podjednako krivi.

Govore da su zločine činili svi i da su zločini isti, izbjegavajući istinu i to da je agresor planirao, naredio i izvršio ciljano masovne zločine. Branioci su činili pojedinačne, eventualno grupne, zločine, neplanski i bez ičijeg planiranja i naređenja. Ti planeri i njihovi današnji sljedbenici neće da priznaju i da shvate da nije isto ubiti jednog i malu grupu ljudi i više hiljada ljudi.

Nažalost, u našoj nedovršenoj i državi apsurdna ti negativci imaju podršku dijela međunarodne zajednice i nekih institucionalnih organizacija iz BiH, (VSTV, sudstva, tužilaštva i dr.), što potvrđuje činjenica da se u posljednje vrijeme na našim sudovima i tužilaštvima uglavnom pokreću optužnice i sudi visokorangiranim starješinama iz Armije RBiH, koji su sa svojim borcima komandama i jedinicama časno branili svoju domovinu i svoj narod od brutalne agresije.

Nad Bošnjacima je počinjeno mnogo zločina. Otkriveno je više stotina masovnih grobnica. Izvršen genocid i drugi zločini sa agresorske strane, gdje bi, maltene, svaki njihov starješina, bilo kog ranga, trebao odgovarati po komandnoj odgovornosti kao i svi nosioci funkcija u RS koji to i danas podržavaju i osporavaju sudske presude.

Retorika zvaničnika entitetske vlasti i političara RS, predsjedavajućeg Predsjedništva BiH, Milorada Dodika, i svih inih iz manjeg entiteta koji otvoreno i bez posljedica negiraju sudske presude, genocid i druge zločine, i tako uporno krše Ustav i Dejtonski sporazum, potvrđuju sve naprijed rečeno.

Postrojavanje ravnogorskih četnika i njihovo orgijanje širom manjeg entiteta uz blagoslov rukovodstva RS, političara i vjerskih poglavara, u najmanju ruku je zabrinjavajuće, a za povratnike i pored svih silnih problema koje tamo imaju postaje nepodnošljivo i ravno herojstvu. Posljednja najava Dodika puku koji baštini tradiciju VRS je vrh 'ledenog brijega' svim tim ispadima.

Miješanje susjednih država i sa Istoka i sa Zapada u unutrašnje stvari naše međunarodno priznate države, sa defacto protektoratom, ali de jure kad treba reagovati i sankcionisati sva ta negativna ponašanja i događaje ti protektori ostaju nijemi.

Svi koji su okrvavili ruke i ogrezli u zločinima na bilo kojoj strani i iz bilo kojeg naroda moraju biti procesuirani i odgovarati za svoja zlodjela pred sudovima i biti adekvatno i pravedno osuđeni. Samo tako će biti djelimično zadovoljena Pravda, a bar malo ublažena bol uciviljenih porodica žrtava i branitelja. Prihvatanjem istine na svim stranama može doći do pomirenja, boljeg suživota i budućnosti za sve nas. Oprostiti možemo, a zaboraviti nećemo i ne smijemo, a otvoreni smo svima za korektan suživot i zajedništvo. Mi nismo, sada ne mrzimo i nećemo mrziti nikada i nikoga, ali hoćemo pravdu koje ni iz daleka nema.

Taj stub državne vlasti, odnosno sudska vlast, mora obezbijediti poštivanje Ustava i svih sudskih presuda, a posebno presuda Ustavnog suda i time obezbijediti da Država i svi njeni organi u potpunosti funkcionišu, a što im je i zadaća, a ne da podržavaju rušitelje Države.

Zato, moramo svi podići glas protiv negativnog odnosa prema našim najzaslužnijim starješinama - gazijama i svim časnim borcima koji su samo branili svoju napadnutu državu i njene hiljadugodišnje tekovine.

Sa ovog skupa poručujemo da samo želimo pravdu i pravilan, pravičan, moralan i ljudski odnos pravosuđa spram nas koji smo obezbijedili opstojnost jedine nam države, a ne da nas tretiraju i gore od onih koji su nas napadali, klali, silovali sestre i majke i na najzvjerskiji način mučili i ubijali.

U vremenu smo sve većih neslaganja i nesuglasica na svim nivoima organizovanja vlasti u BiH sa tendencijom i objektivnim izgledima da će se ovakvo stanje i nastaviti. Nema iskrenog i istinskog dogovora ni oko čega za Državu, a naročito oko ustavnih promjena, a one su nužne i najbitnije. BiH kao država i društvo što preko entiteta što na državnom nivou sve se više zadužuje, a to će neko nekada morati vratiti.

Nejednakost između bogatih i siromašnih sve se više i brže produbljuje, a što je najgore, to je načešće između onih koji su Olovo i BiH branili i onih pobjeguša i onih koji su se bogatili u toku agresije i nakon nje na nezakonit način. Nipodništavaju se osnovne vrijednosti ljudskih potreba pravo na dostojan ljudski život, a opet se to uglavnom dešava onima koji su branili i odbranili BiH i Olovo.

Masovni odlazak mladih kadrova pa i kompletnih porodica, a istovremeno nedostatak stručnih radnika u privredi, industriji, zdravstvu i drugim subjektima u državi je veliki problem i može imati dalekosežne posljedice u budućnosti.

Mijenjaju se mjerila za ocjenu vrijednosti, prekraja istorija, brišu se istorijska fakta, činjenice, događaji i sve drugo što je smatrano vrlinom, moralom i ljudskom vrijednošću. Izjednačavaju se fašistički i antifašistički pokreti i njihove vođe. Najveći broj heroja, gazija i pravih patriota i istinskih boraca – branitelja ni poslije više od dvadeset godina nisu ostvarili prava koja im pripadaju. Dakle, mi živimo u zemlji apsurd.

Kao čovjek patriota, vjernik i posebno kao komandant, dužan sam da naglasim da su mnoge navedene anomalije donekle i očekivane od strane onih koji su izvršili agresiju i tako nas žestoko napadali i svakodnevno bestijalno granatirali, rušili sve po gradu i oko grada, ubijajući djecu, žene, starce i starice. Dakle, isključivo civile. To su uglavnom radili naši bivši sunarodnici srpske nacionalnosti uz pomoć fašistoidnih četnika iz drugih krajeva i drugih zemalja.

Nije to najveći apsurd u državi apsurd, već to što neki naši neodgovorni poltroni opravdavaju i podržavaju četničkog vojvodu i potvrđuju mu laži, da je on mirotvorac i da naši četnici nisu htjeli rat.

Zaboravljajući da je to oprobani i u svim krajevima BiH primjenjivani scenarij da se mještani uljuljkaju tobožnim mirotvorskim ponašanjem prije nego što krenu sa napadima i bestijalnim raznovrsnim zločinima tih tobožnih mirotvoraca.

Takav postupak neodgovornih naših pojedinaca direktna je podrška iskrivljavanju istine, istorije, izjednačavanja fašistoidnih četničkih hordi, koji su i u Drugom

svjetskom ratu bili na strani fašista i agresora, sa nama koji smo se samo branili i bili na pravoj strani. Istovremeno osuđujući nas koji smo se zaboga drznuli da stvari nazovemo pravim imenom i da napišemo istinu o razaranju i stradanju herojskog Olova tokom 1992-1995. godine.

Kao čovjek, patriota, vjernik, a posebno kao komandant sam iznenađen, prevaren i uvrijeđen, ali sam na početku rata donekle to predvidio i naglasio u Ratnom predsjedništvu. Naime, tada sam rekao – ‘mene nije strah agresora, već se bojim nas i neodgovornih poltrona-izdajnika među nama’.

‘Autogolova’ od strane neodgovornih pojedinaca je bilo i u toku priprema za odbranu i tokom rata, ali ću sa tim negativnostima u ovom svećarskom trenutku završiti, uz izvinjenje što sam ovom prilikom nešto o tome morao reći.

Uvaženi, danas je prilika da nešto kažem i o tim svijetlim trenucima, pa ću vas samo u najkraćem na to posjetiti.

Štab TO, poslije Komanda Brigade, Ratno predsjedništvo, MUP i svi ostali organi Opštine sinhronizovano su djelovali i radili na pripremi za odbranu i što uspješnije djelovanje u ratnim uslovima, što je besprijekorno funkcionisalo i bilo prisutno tokom trajanja rata. Iskoristili smo postojeće formacijske knjige za razvoj i formiranje jedinica po kojima je već bila ustrojena TO.

Odgađali smo početak borbenih dejstava zbog nedostatka NVO i MES za potrebe odbrane i zbog prolaska izbjeglica i drugog.

Vršili smo intenzivno uređenje teritorije za odbranu.

Uvezivali ljudstvo iz susjednih opština i formirali njihove jedinice.

Vršili prihvata izbjeglica i njihovo zbrinjavanje.

Vršili popune jedinica, komandi i štabova nedostajućim ljudstvom i opremom kojom smo raspolagali. Vršili i sve ostale pripreme i radnje za uspješno vođenje obrambenog rata od agresije.

Nakon otpočinjanja b/d u hodu vršili pregrupisanje ljudstva sa naoružanjem na najugroženije dijelove gdje su se vodile intenzivne borbe (Olovske Luke i Kruševu) i puno drugih aktivnosti. Bilo je puno problema u realizaciji tih zadataka i opstrukcija od neodgovornih pojedinaca, ali smo ih nekako uspijevali riješiti.

Dakle, prošli smo izuzetno težak put od straža u naseljima, preko okrupnjavanja kompaktnih jedinica i komandi uz mukotrpan objašnjavanje i ubjeđivanje mnogih koji nisu vjerovali šta nam se sprema i kakvi nam teški, neizvjesni, turbulentni i krvavi dani predstoje.

Uz različiti intenzitet agresorskih napada koji su se smjenjivali iz dana u dan i nisu prestajali uz stalno i svakodnevno granatiranje gradskih i prigradskih naselja kao i naselja niz dolinu rijeke Krivaje.

Po svojoj žestini, posebno se izdvaja agresorska ofanziva u novembru ‘93. godine, u neprekidnom trajanju od 75 dana.

Ali, nakon svih tih uspješnih aktivnosti i mnogo drugih dramatičnih, sumornih, turbulentnih, i događaja koje nisam pomenuo, a bilo ih je puno, našoj brigadi je Odlukom Predsjedništva RBiH, od 14.12.1993. godine, dodijeljen počasni naziv SLAVNA.

Odsudnom i herojskom odbranom često 'prsa u prsa' naši branioci pomognuti ljudstvom ssb i 3.b Ilijaš i pridruženim jedinicama Drugog korpusa, posebno manevarskom jedinicom "Živinčke ose" i VP "Balta" u žestokom kontranapadu 15. januara 1994. godine konačno slamaju tu najdužu i najžešću ofanzivu na Olovo. Tako je prekinut agresorski san o koridoru niz rijeku Krivaju i spajanju Romanije sa Ozrenom i stvaranje enklava Zenice i Tuzle, a samim tim, i dovođenje RBiH u bezizlaznu situaciju.

Ovaj period neoružane borbe znatno je teži i komplikovaniji od borbe sa puškom u ruci. Zbog toga nam je potrebno potpuno jedinstvo svih patriota, mnogo više pameti, mudrosti i strpljenja da istrajemo u stabilizaciji Države i njenih institucija.

Ukratko rečeno. Olovo je jedna od prvih opština na čijoj teritoriji je zaustavljen agresor u svom pohodu od Drine ka zapadu, i nikada nije palo u ruke agresoru. Olovski branitelji, iako slabo naoružani, opremljeni, ponekad i gladni, srcem su, neviđenom hrabrošću, moralom neslučenih visina, patriotizmom, zaustavili moćnu i do zuba naoružanu agresorsku armadu. Time smo dali nemjerljiv doprinos u odbrani RBiH, a Olovu potvrdili epitet grada heroja.

Iako, u jednom periodu rata, suočeni sa duplom agresijom, bestijalnim razaranjem i rušenjem svih vjerskih islamskih objekata, borci i narod Olova sačuvali su sve pravoslavne i katoličke objekte na ovom području. Bez odmazde i bez slučajeva kršenja međunarodnog ratnog prava naši borci i gazije su iz rata izašli bez ijedne moralne mrlje u svojoj slavnoj borbi za odbranu slobode.

Zahvaljujući svim navedenim hrabrim borcima, Olovo je ostalo neosvojiva tvrđava u agresorskom pohodu na RBiH i našu opštinu, a Olovo je bilo i ostalo grad heroj. Na kraju još jednom čestitam Dan naše Slavne brigade i zahvaljujem što ste uzeli učešća u obilježavanju ovog značajnog datuma za našu opštinu i državu BiH.

Još jednom naglašavam da moramo biti ponosni i zahvalni svim našim borcima i gazijama koji su branili i briljantno odbranili naše herojsko Olovo. Svoj puni doprinos su na specifičan način dali i svi ostali građani i građanke našeg Olova, koji su tokom rata bili na području opštine."

NAVRŠILO SE 26 GODINA ŠUTNJE O ZLOČINIMA NAD BOŠNJACIMA U LJUBUŠKOM

Dana 15.8.1993. godine počeo je progon ljubuških Bošnjaka od strane HVO i HV, za Herceg Bosnu, čistu od nehrvata a sve po zločinačkom planu Šuškovom i Tuđmanovom; svi muškarci od 18 do 60 godina potrpani su na kamione i otjerani u logor Heliodrom, u Mostaru.

Dobijanjem garantnih pisama koja su stizala iz inostranstva, izlazili su jedan po jedan i za 48 sati morali su napustiti Ljubuški. Ljudi su prodavali što su imali i odlazili sa familijama. Oni koji nisu mogli ići zbog bolesti nekog bližnjeg ili zbog financijskih problema, ostali su.

U to vrijeme po gradu harala je nekakva uniformisana naoružana banda, pljačkala i ubijala koga je htjela. Zvali su ih tutinovci. Tako su upadali po kućama u Samirovu, Munibinu, Ramizinu... prijeteći da će ih pobiti ako im ne daju pare, nazivajući ih balijama... Zlikovci su pucali cijelu jednu noć sve do 5 sati ujutro dok nisu došli specijalci iz Mostara i priveli ih.

Kad sam došla ujutro do Munibinih, bila sam u šoku. Kuća je bila potpuno izbušena mecima vani i unutra.

Prelazila sam preko hrpa žbuke i dijelova vrata, zidova, betona...tražila sam ih. Nina i Sandra se sjećaju samo vojničkih čizama koje su hodale gore-dole po sobi dok su bile skrivene u drugoj sobi. Pitale su Munibu - je li ovo bako film? Je, je...govorila je prestrašena, grleći ih. Svi su preživjeli tu paklenu noć.

Vraćajući se od njih još u šoku od svega što se događalo začula sam Čelebijin plač ispred kuće njene majke Ramize. Skočila sam u vrt i potrčala prema kući.

Pred vratima je stajala Čelebija i jedan policajac a napola spaljena dva Kur'ana ležala su na zemlji malo dalje od njih. Ubili su Čelebijinu majku Ramizu Delalić, staricu devedesetih godina koja je živjela sama u toj maloj kućici. Ležala je, sitna i mršava, sklupčana u krvi između stola i kauča a cijela prostorija je bila izbušena mecima. Gledala sam zaprepaštena u njeno beživotno tijelo i hiljade praznih čahura od metaka. Sve mi se zamaglilo pred očima.

Zašto su je ubili, samo sam ponavljala u sebi. Nitkovi! Grlila sam Ćelebiju pokušavajući je utješiti a nisam nalazila riječi. Prekoputa je bila Samirova kuća u kojoj su odavno izbjeglice na jednom katu a Tutini razbojnici na drugom. Ćelebija je glasno plakala a jedna žena iz te kuće je ljutito doviknula: šta je šta plačeš, koliko su naših pobili u Bosni...

Ćelebija je ostala zbog majke u Ljubuškom, a sestra i braća sa familijama bili su u Njemačkoj. Nije znala kako će sahraniti majku, nikog nije bilo više od komšija, svi su već otišli. I hodža i svi. Ne boj se, govorila sam joj, zajedno ćemo. Bilo je to 18. 9. 1993. godine.

Majku Ramizu smo sahranili sutra u Zorbinovacu. Meho Osmić je vozio kamion sa kovčegom a ja i Ćelebija smo išle iza. Jedan stari BMW sa nekim likovima kružio je oko nas prijeteći cijelim putem do harema. Samo sam ga "pozdravila" srednjim prstom i išla dalje. Nikog nije bilo okolo, sve je bilo пусто. Na haremu je došlo još nekoliko ljudi. Sjećam se kako su pogureni i šunjajući se pretrčali cestu i utrčali u harem Marko i još dvojica ljudi s Mostarskih Vrata. I tako smo je sahranili, svi pomažući. Ćelebija je samo plakala i zahvaljivala svima.

A Ivo Lučić, hercegbošanski SIS-ovac je u izvještaju Miroslavu Tuđmanu tadašnjem HIS-ovcu, napisao 4.12.1993.: „Dana 17. na 18.09.1993. godine u Ljubuškom skupina vojnika iz Kažnjeničke bojne je napala obiteljsku kuću Omera Zagića kojom prilikom je došlo do pucnjave iz pješadijskog vatrenog oružja i bacanja bombi. Tom prilikom je poginula Ramiza Delalić. Slučaj je u cijelosti predat VP.“

Kako Ivo predade slučaj VP tako nikada više ni riječi o tome.

U Ljubuškom su '93 svi Srbi i Bošnjaci dobili otkaze na poslu, oduzeta su im auta, ubijeni su ni za što krivi: Ibro Osmić, Zaim Konjhodžić, Huso Karailo, Ramiza Delalić.

Njihove obitelji ne smiju upitati ko ih je ubio ni danas zbog straha što bi im se moglo dogoditi. Ubijene su još dvije osobe, također Bošnjaci, Mačak i Sabrina za koje su počinio odslužili kazne. Ubijeni su i Mijo Grbavac i njegova supruga u tom periodu. Nikad nitko za to nije odgovarao, koliko ja znam. Srušene su dvije džamije u Vitini i Gradskoj i pravoslavna crkva u Ljubuškom. Zapaljene su kuće familija Konjhodžić, Muminagić, Delalić, Mahić, Mesihović, Ibrulj, Biuk..., te poslovni objekti familija Špago, Češko, Pajo... Opljačkana je svaka njihova kuća u kojoj niko nije bio.

Bošnjaci su odvedeni u logor na Heliodrom u Mostar. Tamo su bili pošteđeni od kopanja rovova na prvoj liniji jer je neko od dobrih Ljubušaka urgirao za njih. U Gradskoj su sve kuće opljačkane i stoka odvedena. Tutine horde su harale Ljubuškim. Zastrahivan je svak.

Ivo Lučić danas kaže - laže: "Herceg Bosna je imala svoje grijehе – ratni zločini na tom prostoru se jesu dogodili. Logori za ratne vojne zarobljenike jesu postojali. Civili jesu stradavali. Mnogi od njih jesu protjerani, ali to se nije radilo sustavno. Naime, bošnjački civili jesu protjerivani iz zapadnog dijela Mostara, ali nisu ni iz Livna ni iz Tomislavgrada ni iz Ljubuškog. K tomu, na teritorij Herceg Bosne ljudi su se nesmetano vratili, što se ne može reći ni za današnju Republiku Srpsku a niti za teritorij koji se tad zvao R BiH“.

KNJIGA O HEROJIMA I SVJEDOCIMA ODBRANE OLOVA

Iz štampe je izašla još jedna knjiga o herojima koji su branili i odbranili Olovo, i u toj borbi položili svoje živote za odbranu Olova i Bosne i Hercegovine.

Knjiga *SVJEDOCI ODBRANE OLOVA I DOMOVINE* objavljena je u izdanju Organizacije porodica šehida i poginulih boraca Općine Olovo i njenog Upravnog odbora.

Knjiga – monografija *SVJEDOCI ODBRANE OLOVA I DOMOVINE* još jedan je u nizu dokaza kako se branila i odbranila Republika Bosna i Hercegovina od agresije sa istoka i zapada.

Ideja o nastanku ove knjige trajala je dugo, s težnjom da se nešto ne izostavi, jer su se na linijama odbrane Olova, dugim preko 50 kilometara, borili borci i iz drugih krajeva naše domovine.

Nišani 272 olovskih branitelja (193 iz Prve Slavne olovске brigade, 43 iz Samostalnog sokolačkog bataljona, 30 iz Ilijaškog bataljona, 6 iz Živiničkih osa..., vječno će svjedočiti o jednoj herojskoj borbi za svoju domovinu - Bosnu i Hercegovinu.

U ovoj knjizi svjedoče neposredni učesnici, ljudi koji su nosili organizaciju odbrane i formiranja borbenih jedinica, što knjizi daje izuzetan značaj.

Prva SLAVNA olovska brigada kroz čitav tok agresije (1992-1995.) vodila je intenzivna borbena dejstva na liniji dugoj preko 50 kilometara, vežući za sebe značajne agresorske snage na vanjskom obruču oko Sarajeva.

U knjizi *SVJEDOCI ODBRANE OLOVA I DOMOVINE* mnogo je rečeno da se sačuva uspomena na heroje odbrane Olova i Domovine, ali još mnogo toga može se reći i napisati.

- Pored *Predgovora*, str. 5-8, u knjizi govore:
- Fadil Karičić, komandant, *1.SLAVNA OLOVSKA BRDSKA BRIGADA*, str. 11-13.,
- Emir Mešić, komandant, *DIVERZANTSKO-IZVIĐAČKI ODRED OLOVO*, str.14-15.,
- Hadžiabdić Ahmo, komandir, *IZVIĐAČKO-DIVERZANTSKA ČETA*, str. 16-17,
- Hadžiabdić Ahmo, komandant, *PRVI BRDSKI BATALJON (1.bb)*, str.18-20,
- Akif Jamaković, *DRUGI BRDSKI BATALJON (2.bb)*, str.21.,

- Amir Fičić, komandant, *TREĆI BRDSKI BATALJON (3.bb)*, str.21- 22.,
- Enver Rotić, komandant, *ČETVRTI BRDSKI BATALJON (4.bb)*, str. 23-26.,
- Kladančić Ferid, komandant, *DIVERZANTSKO-IZVIĐAČKI ODRED „JOKERI“*, str. 27-29.

U tekstu *BRIGADA PONOSA – Zaključna razmatranja*¹, str. 30-34, govori se o pripremama za odbranu na širem prostoru Olova od narastajućeg srbočetničkog projekta koji je ulazio u završnu fazu.

Restruktuiranjem štaba Teritorijalne odbrane u Štab Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine, srpski kadrovi, njih pet, odbili su pristupiti novom Štabu TO Olovo u kojem ostaju samo Fadil Karičić i Akif Jamaković. Odmah se pristupilo ubrzanom radu na dopuni i reorganizaciji jedinica i sastava Teritorijalne odbrane Olovo. Istovremeno dolazi do cijepanja MUP-a Olovo iz kojeg odlaze pripadnici srpske nacionalnosti. Uporedo, uvezivanjem starješina i boraca nastavljen je kontinuitet funkcionisanja TO Olovo, gdje se formira prvi ratni Štab na čelu sa Fadilom Karičićem.

Uvezuju se jedinice iz olovskih mjesnih zajednica, kao i iz MZ i sela koja gravitiraju ka Olovu iz općina Sokolac, Han-Pijesak i Ilijaš. Kroz Olovo prolaze kolone prognanika iz opština u dolini Drine i Istočne Bosne i govore o strahotama i zločinima koje čini srbočetnički agresor.

Agresija na Olovo kreće 2.8.1992. godine napadom na mjesto Šaševce, a potom i na Kolakoviće 5. avgusta. Granatiranje Olova i okolnih područja krenulo je u predvečerje 7. avgusta 1992. godine, kada padaju prve civilne žrtve agresije, i počinje herojska borba i otpor boraca i naroda za odbranu Olova i domovine Republike Bosne i Hercegovine.

U periodu agresije na R BiH i Olovo slomljeno je više agresorskih ofanziva nakon kojih se agresor sveti danonoćnim granatiranjem slobodnih teritorija Olova koje su postale samo san agresora. Po svojoj žestini može se izdvojiti agresorska ofanziva na Olovo, u zoni odgovornosti 2. br. Bataljona, u rejonu Kruševa, Bakića i Musića, koja je krenula u novembru 1993. godine. Tim operacijama lično je komandovao Ratko Mladić, ratni zločinac presuđen od Haškog tribunala. Njegovo prisustvo na ratištu govori o važnom strateškom položaju Olova.

Olovo tada napadaju dobrovoljci iz Srbije, Crne Gore, Grčke i Rusije. Cilj agresora bio je osvajanje koridora niz rijeku Krivaju i povezivanju četnika Romanije, Zvijezde i Ozrena sa njihovim jedinicama na Ozrenu kod Doboja i Krajinom. Taj njihov san je bio nedostižan. Tada je agresor imao velike gubitke i više se nije usudio da napadne na ovo područje, ali je nastavio sa svakodnevnim granatiranjem slobodnih teritorija Olova. Dana 15. januara 1994. godine borbom 'prsa u prsa' konačno je slomljena agresorska ofanziva na Olovo. Olovski branioci, pomognuti pridruženim jedinicama 2. korpusa Armije RBiH, a posebno manevarskom jedinicom „Živiničke ose“ pokazali su da se agresor može pobijediti. Ova pobjeda je dala moral svim borcima Armije RBiH.

1 Tekst preuzet iz Spomen-sobe 1. Slavne Ol.br.br.-MUZEJA

Među braniocima na prvoj liniji odbrane bio je i Senahid Bolić Bolo, komandant 2.br. bataljona, koji je ranjen od agresorske granate 14. januara, u rejonu Prgoševa. Od zadobijenih rana umro je u Tuzlanskoj bolnici 21. januara 1994. godine, a dan kasnije sahranjen na šehidskom mezarju u Solunu.

Borci Olova učestvuju u borbama za oslobođenje R BiH i na drugim područjima Bosne i Hercegovine: Gradačca, Kladnja, Crnoriječke visoravni, u borbama za deblokadu Sarajeva, Krajine i drugih mjesta, dokazujući svoju herojsku hrabrost u odbrani R BiH.

U poglavlju ŠEHIDI I POGINULI BORCI 1.SL.OI.br.br.,str. 36-133., dati su podaci sa kratkom biografijom i fotografijom o velikom broju šehida i poginulih boraca. Svaka fotografija ima svoju priču, svog heroja, svoju bol, ali i amanet da nisu zaboravljeni. Deset porodica u Organizaciji šehida vode se kao porodice sa dva poginula, jedna porodica izgubila je svoje dvoje djece - oba sina, a kod tri porodice poginuli su otac i sin.

U poglavlju *OLOVLJANI NA DRUGIM RATIŠTIMA DILJEM BIH*, str. 134 - 135., dati su podaci o Olovljanima koji su poginuli na drugim ratištima i tamo ukopani. Zatim podaci o *NEŠTALIM, EKŠHUMIRANI PA REEKŠHUMIRANI*, pa podaci o stradalima *KAO REDOVNI VOJNICI U JNA*.

Njih je bilo 56, i svi su mladi, tako da su ugradili svoje živote u odbrani Republike Bosne i Hercegovine.

U poglavlju *ILIJASKI BATALJON*, str. 137-141, tekst su priredili Iljko Barić, Džafer Herić, Muhamed Hasanović, komandant, Fuad Alikadić, Jusuf Ahmiš... u kojem se govori o borcima sa ilijaškog područja koji su se priključili odbrani Olova.

Tokom agresije na RBiH i Olovo zauzeli su linije odbrane na potezu Štojne, Dolovi, Gajine, Kruševo, iskazujući neviđenu hrabrost u odbrani jednih od kapija Olova. Formiranjem *126. Ilijaške brigade*, 1. jula 1993. godine, u nju ulaze sve jedinice tadašnjeg štaba TO Ilijaš i već postojeći bataljoni iz Misoče i Vogošće. Dva bataljona sastavljena od ilijaških boraca bivaju predpočinjeni *1. Sl Ol.bbr*. Ilijaški borci svojom neviđenom hrabrošću učestvovali su na ratištima širom RBiH, i u tim borbama jedan broj njih položili su živote za odbranu Domovine.

U poglavlju ŠEHIDI I POGINULI BORCI ILIJASKOG BATALJONA, str.143-158, date su biografije sa slikama 30 šehida i poginulih boraca, koji su uglavnom sahranjeni na području opštine Olovo.

Komandant Daniel Grbo u poglavlju *PRVI SAMOSTALNI SOKOLAČKI BATALJON*, str. 159-166, govori o uslovima kada se trebalo boriti u mjestu gdje su Bošnjaci bili manjina, kakav je bio Sokolac.

To ih nije obeshrabrilo, i nakon formiranja SAO Romanije krenuli su sa priprema za odbranu od nadolazeće agresije. Krajem jula i početkom avgusta 1992. godine bošnjačko stanovništvo odstupa prema Olovu, a kasnije prema Kladnju, Varešu, Brezi, Visokom i Kaknju.

Tokom mjeseca juna i jula 1992. godine u Olovu se formira Općinski štab odbrane Sokolac i Ratno predsjedništvo općine Sokolac. Ubrzano se radi na organizova-

nju stanovništva i formiranju jedinica za odbranu. Formirane jedinice pružaju žestok otpor agresoru, ali su morale odstupiti iz Bečara i Babina, 5. avgusta 1992. godine, prema Olovu i Kladnju.

Jedinice sa sokolačke opštine sa prostora Kaljine i Banja Lučice, uz opšti srpski napad, odstupaju na područje opštine Olovo gdje formiraju 1. Samostalni Sokolački bataljon (1.SSb). Formiraju se linije odbrane. Ovaj bataljon razmješten je na području Kruševa. Nastavlja se organizovanje odbrane gdje borci ovog bataljona pokazuju nesebičnu hrabrost. Bataljon je imao oko 600 boraca. Borci ovog bataljona učestvuju u borbama u Gradačcu, Kladnju i Šekovićima, a 1995. godine i u Bosanskoj krajini.

Tokom agresije na R BiH, 1. Ssb dao je veliki doprinos u odbrani svoje domovine. Ali, imao je i velike gubitke u ljudstvu - 22 borca ove jedinice su poginula na olovskom ratištu, a veći broj je ranjenih. Sedam boraca je dobilo najveće ratno priznanje - Zlatni ljiljan.

Na Kruševu, pored puta Dolovi – Kruševo – Kaljina, podignuto je prelijepo spomen-obilježje poginulim sokolačkim borcima 1.ssb i 147.l.br. brigade, sa osnovnim podacima, koje će vječno svjedočiti o sokolačkim herojima.

U poglavlju ŽIVINIČKE OSE I TUZLANSKE BALTE, str. 167-174, pišu Mevludin Mahmutbegović i Elvir Ferizović.

Tekst ŽIVINIČKE OSE NA OLOVSKOM RATIŠTU preuzet je iz knjige „Živiničke ose“ Mevludina Mahmutbegovića.

Na Olovo je, u jeku agresorske ofanzive, novembra 1993. godine i dalje, dnevno padalo i do 3.000 granata različitog kalibra. Napadom na Olovo tada je komandovao ratni zločinac Ratko Mladić. U ove napade angažovao je najelitnije jedinice tzv. VRS, Srbije i plaćenike iz drugih zemalja. Prijetila je opasnost da se probiju linije odbrane i agresor izađe na putnu komunikaciju Sarajevo – Tuzla, u mjestu Dolovi, a potom presječe komunikaciju između Tuzle i Zenice.

Sagledavajući tako tešku situaciju, Komanda ARBiH poziva „Živiničke ose“, kao jednu od elitnih jedinica da pomogne u slamanju jedne od najžešćih ofanziva na ovaj dio RBiH. Jedinicu u ovoj akciji predvodi zamjenik komandanta Hazim Bešlija, koji je rođen u Kruševu, upravo tamo gdje je agresor najžeće napadao.

Nakon izviđanja, jedinica je 14.1.1994. godine upućena na izvršenje zadatka i stabilizovala novu liniju odbrane u rejonu Prgoševo – Vrhovi – komunikacija Dolovi – Kruševo. Okupacijom Kruševa stvorena je pozicija za napredovanje prema Olovu.

Koristeći faktor iznenađenja i stabilizacijom linija odbrane naredni dan, 15.1, odigrala se presudna bitka za Olovo. U koordinaciji jedinica „Živiničke ose“, jedinice Olovske brigade, jedinice VP „Balta“ i Sokolački bataljon krenule su u napad u ranim jutarnjim satima. U toku borbe, agresoru su naneseni teški gubici u živoj sili i MTS.

Ali, i „Živiničke ose“ su pretrpile gubitke. Jedan broj boraca je poginuo, a više ih je teže i lakše ranjeno. San o zauzimanju Olova slomljen je na Kruševu, i agresor se više nikada nije usudio da krene u pješadijski napad. Ali je i dalje, kukavički, nastavio da granatira slobodne olovske teritorije.

U poglavlju ŠEHIDI I POGINULI BORCI ŽIVINIČKIH OSA, str.171 – 174, date su fotografije i biografije poginulih, i to: Bešlija Hazim 1972 – 1994, Fočić Dževad 1964 – 1994, Jagodić Esad 1961 - 1994, Mujagić Nevres 1967 – 1994, Mušić Miralem 1962 – 1994, Šehić Halid 1964 – 1994. godine. Oni su sahranjeni na području opštine Živinice.

U poglavlju *BATALJON „BALTA“ VP 2. KORPUSA ARMIJE RBIH NA RATIŠTU OLOVO (Zona odgovornosti 1. sl ol.bbr)*, str.175-176, komandant Ferizović Elvir govori o angažovanju ove jedinice na olovskom ratištu.

Angažovanje BVP na prostoru opštine Olovo počinje u avgustu 1992. godine i traje sve do kraja 1995. godine. Prilikom izvođenja borbenih dejstava jedinica je imala i gubitke. Aktivno je bila uključena u borbena dejstva i izviđanja u rejonu Careve Ćuprije, Crne Rijeke, Zvijezde, Nišića, Vareša, Vozuće, Kruševa...

U poglavlju *SPOMEN-OBILJEŽJA NA PODRUČJU OPĆINE OLOVO*, str. 177 – 215, date su fotografije spomen-obilježja sa tekstom.

Spomen-obilježja podignuta su širom opštine Olova, i to u mjestima: Bakići, Dolovi, Kruševo, Musići, Gornje Olovo, Lišci, Kolakovići, Miljevići, Križevići, Solun, Čuništa, Careva Ćuprija, Jelaške, Kamensko, Berisalići.

U svim ovim mjestima sahranjeni su šehidi i poginuli borci kao i civilne žrtve agresije i na njihovim nadgrobni nišanima i spomenicima dati su osnovni podaci.

Zatim su date lokacije gdje su ukopani šehidi i poginuli borci gdje su im podignuti nadgrobni spomenici. Sve to prate faksimili tekstova iz „Olovskih novosti“, novina koje su izlazile u Olovu tokom agresije 1992-1995. godina.

Na kraju ove vrijedne publikacije, knjige, monografije *SVJEDOCI ODBRANE OLOVA I DOMOVINE* dati su izvodi iz recenzija:

- Avde Huseinovića - *Uspomene u kojima je bitka za odbranu Olova i Bosne bila važnija od života*, str. 216-2018.,
- Nijaza Vrapca - *Da se zna i pamti*, str. 219 – 220.,
- Kadir Plečan - Izvod iz recenzije str. 221 – 222.

Knjiga *SVJEDOCI ODBRANE OLOVA I DOMOVINE* još je jedan dokaz o istini i pravednoj borbi boraca i naroda Olova za časnu slobodu svoje domovine Republike Bosne i Hercegovine za koju su uložili i svoje živote. To je svjedočanstvo o herojima koji su kovali najmlađu historiju svog Olova i domovine koja se ne smije i ne može zaboraviti a trajno će svjedočiti o kovačima slobode.

Dobru koncepciju knjige nije završio registar geografskih pojmova i ličnih imena, što ne umanjuje njen značaj. Knjiga će uskoro imati i svoje drugo izdanje pa će se to nadomjestiti.

Autorima tekstova i izdavaču čestitam, a veliki interes za knjigom ubrzaće njeno drugo izdanje, i zato knjigu *SVJEDOCI ODBRANE OLOVA I DOMOVINE* preporučujem čitalačkoj publici, stručnoj i naučnoj javnosti, jer to zaslužuje.

Šaćir Hrustemović

ODRŽAN ČAS HISTORIJE ZA UČENIKE NOVOGRADSKIH ŠKOLA

U organizaciji Udruženja penzionera vojnih osiguranika Kantona Sarajevo, dana 18.9.2019.godine održan je čas historije za učenike osnovnih škola Džemaludin Čaušević i Meša Selimović. Čas historije je održan na platou Nišićke visoravni, na prostoru na kome su u protekloj agresiji na BiH vođene žestoke borbe. U uvodnom dijelu, učenike, njihove nastavnike i članove Udruženja za zaštitu tekovina borbe za BiH pozdravio je predsjednik Skupštine ovog udruženja Sabahudin Mahmić, i saopštio plan realizacije ove aktivnosti. Prisutnima se obratio i general Mustafa Polutak, koji je u kratkim crtama upoznao učenike o borbi bosanskohercegovačkih patriota za opstojnost države Bosne i Hercegovine i njenih građana. Nakon ovih uvodnih obraćanja, čas historije na temu: „Uzroci i posljedice agresije na BiH“ održao je pukovnik Šaćir Hrustemović, iz čijeg izlaganja izdvajamo sljedeće:

„Mnogi ljudi danas pokušavaju osporavati Bosnu i Hercegovinu kao državu, njen suverenitet, teritorijalni integritet, historijski kontinuitet. To rade, uglavnom, iz politikantskih razloga, uskostranačkih interesa, a neki i iz neznanja. Historijske činjenice govore nešto sasvim drugo. Da bi mogli lakše shvatiti razloge agresije na BiH, u periodu 1992-1995, kratko ćemo se prisjetiti svih napada na ovu državu u njenoj hiljadugodišnjoj historiji. U dalekoj prošlosti ove prostore napadali su: Huni, Avari, Goti, Grci, Gali, Kelti, Rimljani, Austrijanci, Turci i mnogi drugi. Tri su osnovna razloga zašto su mnogi htjeli vladati ovim prostorima:

- geostrateški položaj
- prirodna bogatstva
- vjerski razlozi

Geostrategijski položaj Bosne i Hercegovine ima veliki značaj za širi prostor ovog dijela Evrope jer spaja mediteranski i panonski bazen - dva krajnja klimatska i kulturna kontrasta. Doline rijeka su u svim epohama imale historijski značaj. Kroz ove doline su prolazili trgovački i migracioni putevi, što je imalo trajne kulturne, etničke, vjerske i političke posljedice. Značaj Bosne je i taj što se nalazi na razmeđu istočnog i zapadnog svijeta.

Bosna ima izuzetno velika prirodna bogatstva (željezo, olovo, srebro, bakar, ugalj, drvo i t.d.), te je iz tog razloga u svojoj dugogodišnjoj historiji bila često meta napada stranih zavojevača.

Treći faktor koji je bitno utjecao na sudbinu bosanskog naroda i koji mu je stoljećima bio uzrokom teških nesreća i stradanja bila je njegova vjera. U Srednjem vijeku Bosanci su ispovijedali posebnu vjeru koja se u našem narodu obično naziva bogumilskom. Ova vjera nije slijedila učenje zvanične crkve i zbog toga je bila trn u oku kršćanskoj Evropi. Zbog toga je Bosna napadana, pljačkana, paljena i rušena. Ti napadi nisu prestali ni onda kada je nestalo te vjere. Primivši novu islamsku vjeru, Bosanci su se opet našli na meti Evrope i takav odnos prema Bosni traje do današnjeg dana.

Prve pouzdane vijesti o Bosni potiču iz X vijeka u spisu „O upravljanju carstvom“ vizantijskog cara Konstantina VII Porfirogeneta, kao mala oblast u gornjem toku rijeke Bosne sa dva grada Katera i Desnek, sa nejasnom političkom pozicijom u znaku globalne predominacije čas Vizantije čas Ugarske.

Za vrijeme bana Borića (1154-1164) Bosna se formira kao stabilna feudalna politička cjelina.

Vrijeme Kulina bana (1180-1204) za Bosnu je potpuna afirmacija razvojnog izraza srednjovjekovne bosanske države na historijskoj pozornici. Dolazi do privrednog, društvenog, kulturnog i vjerskog razvoja. Bosna je tada obuhvatala prostor od Drine, linijom do Srebrenice, ušće Drine, dolinom Save, do Ukruine, Banja Luke, do planine Grmeč, i na jugu prema Glamoču, Livnu, Rami i dolinom rijeke Rame do gornjeg toka rijeke Drine. Važno je istaći „Povelju Kulina bana“ koja se smatra rodnim listom Bosne.

Bosna u doba Stjepana II Kotromanića (1322- 1353) se dalje teritorijalno širi na zapadni dio Huma i Primorje od Cetine do Dubrovnika. U sastav Bosne ulaze Glamočko, Livanjsko i Duvanjsko polje. Dolazi do razvoja trgovine, rudarstva i zanatstva a uvodi se i domaća moneta.

Kulminaciju teritorijalnog širenja i političkog izraza Bosna doživljava za vrijeme Tvrtka I Kotromanića (1353-1391). Bosna postaje kraljevina (1377) a granica je omeđena rijekama Drinom, Savom, Unom, uključujući Dalmaciju i dalmatinske otoke Brač, Hvar i Korčulu i na jugu do Kotora. Dolazi do intenzivnog društvenog i privrednog razvoja a vjerski život se odvija u okviru „Crkve bosanske“.

Nakon Tvrtkove smrti, slabi jedinstvo bosanske države i dolazi do gubitka značajnih teritorija. To koristi Osmansko carstvo, koje se pojavljuje na bosanskoj političkoj sceni prije 1430, a 1451. su postali gospodari u župi Vrhbosni. Bosna konačno pada pod Osmansku vlast 1463.godine. Posljednji bosanski kralj Stjepan Tomašević je zarobljen u Ključu. Doveden je pred sultana, i nakon što je naredio predaju preostalih tvrđava, biva pogubljen, što je značilo i kraj srednjovjekovne Bosanske države.

Na području Bosne dolazi do formiranja Bosanskog ejaleta kao jedinstvene cjeline sposobne da vlastitim snagama vodi samostalne ofanzivne akcije. Iz ovog peri-

oda značajno je napomenuti upad Eugena Savojskog u Sarajevo, koje je opljačkao i do temelja porušio i popalio. Izgorjele su i sve sarajevske džamije i drugi vjerski objekti.

Kada je došlo do akutne faze raspada Osmanskog carstva, porastao je interes evropskih zemalja za Bosnu i Hercegovinu. Poseban interes pokazala je Austrija, koja je otvorila konzulat u Sarajevu. Na Berlinskom kongresu, 1878.godine, Austro-Ugarska je dobila pravo da okupira i upravlja pokrajinama Bosnom i Hercegovinom. Vijesti o okupaciji stigle su prije završetka Berlinskog kongresa i izazvale su velike nemire u Sarajevu i drugim gradovima.

Nakon 415 godina vladavine Osmanskog carstva, BiH je izašla iz kruga orijentalno-islamskog i duhovnog utjecaja i prešla na postepeno adaptiranje na zapadno evropski utjecaj.

Poslije tri mjeseca krvavih borbi, Bosna je konačno okupirana. Aneksija Bosne je proglašena 1908 Carskom deklaracijom stanovnicima BiH.

Prvi svjetski rat (1914-1918) donio je velike patnje stanovnicima Bosne i Hercegovine. Sa političke scene definitivno je nestala Austro-Ugarska carevina. Bosna ulazi u sastav Države SHS koja je formirana 29.10.1918.godine. Kasnije se ova država preimenuje u Kraljevinu SHS, a 1929. dobija novi službeni naziv : Kraljevina Jugoslavija. Podijeljena je na devet banovina.

Bosna i Hercegovina podjelom na banovine bila je najviše pogođena. Njezin terorizam razdijeljen je i usmjeren izvan njezinih historijskih granica, kako bi se izbrisala tradicija bosanske državnosti i automnosti.

Sporazumom Cvetković-Maček dolazi do podjele na interesne svere između srpskih i hrvatskih krugova a na račun Bosne i Hercegovine. Formira se Banovina Hrvatska, u čiji sastav ulaze i dijelovi Bosne i Hercegovine. Kao posljedica svega, javlja se ideja o „srpskoj zemlji“, koja se temelji na koncepciji „velike Srbije“.

Napadom nacističke Njemačke na Kraljevinu Jugoslaviju, 6.aprila 1941. godine, počeo je Drugi svjetski rat na ovim prostorima. Za 12 dana Jugoslavija je kapitulirala. Pod okriljem Njemačke, u Zagrebu je formirana NDH, 10.aprila 1941. godine. Bečkim dogovorom, od 20. aprila, BiH je definitivno prepuštena na upravljanje NDH. Ustaške vlasti su odmah bile usmjerene na izmjenu strukture stanovništva na način da su Bošnjaci postali hrvatskog „podrijetla“, a s druge strane istrebljenjem Srba, Jevreja i Roma. Pod udar ustaškog terora došli su i Hrvati i Bošnjaci i svi koji nisu podržavali ustaški režim.

Paralelno sa zločinom ustaša započeo je genocid četnika nad Bošnjacima. Masovni zločini nad bošnjačkim stanovništvom počeli su u ljeto 1941. godine na prostoru jugoistočne i istočne Bosne i Sandžaka i potrajali su do kraja rata. Jedan od strateških ciljeva četnika je bio stvaranje „Velike homogene Srbije“ potpunim čišćenjem nesrpskog stanovništva. Ovaj plan se temeljio na projektu četničkog ideologa i člana četničkog pokreta advokata iz Banja Luke Stevana Moljevića. Kasnije je ovaj

plan dopunjen programom četničkog pokreta Draže Mihailovića. U toku realizacije svog programa četnici su koristili četiri metoda genocida:

- masovna ubistva civilnog stanovništva
- progonstvo civila
- uništavanje imovine, kako bi se onemogućio opstanak i preživljavanje
- pokrštavanje Bošnjaka, odnosno prevođenje na pravoslavnu vjeru.

U uslovima egzistencijalne ugroženosti dolazi do dizanja ustanka protiv stranih okupatora, ustaša i četnika. Ustanak je organizovala i njime rukovodila Komunistička partija, na čelu sa Josipom Brozom Titom. Partizanske jedinice su jedine pružale utočište svakome ko je bio za borbu protiv okupatora i njihovih pomagača.

Krucijalno važno za Bosnu i Hercegovinu iz perioda Drugog svjetskog rata je održavanje Prvog zasjedanja ZAVNOBIH-a, 25. novembra 1943.godine, u Mrkonjić Gradu, čijim su odlukama postavljeni temelji državnosti Bosne i Hercegovine, i one su imale ustavno-pravni značaj.

Poslije završetka Drugog svjetskog rata, Bosna i Hercegovina je u skladu sa odlukama AVNOJ-a ušla u sastav FNRJ, kasnije SFRJ, kao jedna od federalnih jedinica. Ono što je karakteristično za ovaj period je nikad do kraja riješeno nacionalno pitanje kada su Muslimani u pitanju. Oni se poslije rata jednostavno zaboravljaju. BiH, a posebno i Muslimani, nisu uvršteni u buktinju novog grba, službeno se govori o samo pet nacija u Jugoslaviji, njihova tradicija, kultura i ukupna društveno-politička uloga se minimizira ili ignoriše, i oni su ponovo u situaciji da se nacionalno opredjeljuju. Nudi im se da se opredjeljuju kao Srbi-muslimani, Hrvati-muslimani, Makedonci –muslimani ili „neopredijeljeni“. Ustavom iz 1974.godine konačno se može reći da su Muslimani u nacionalnom smislu postali ravnopravni ostalim građanima tadašnje države.

Uoči 14. vanrednog kongresa SKJ (januar 1990) politički sukobi i nesuglasice na prostoru bivše Jugoslavije su kulminirali, a SKJ je na vrhuncu svog nejedinstva. Bez obzira na takvo stanje, još uvijek su mnogi vjerovali u mogućnost demokratskog preobražaja i opstanak Jugoslavije. Međutim, sam Kongres je pokazao da je dubina krize veća nego što se pretpostavljalo. Poslije iznuđenog odlaska slovenačke delegacije sve je poprimilo drugi tok, i raspad Kongresa bio je neminovan.

U JNA stvari se mijenjaju iz temelja. Vrh Armije se priklanja Miloševićевой politici, i sve više uplovljava u nacionalističke vode. Preko 80% oficirskog kadra su Srbi i Crnogorci. Ubrzo je uslijedio i napad na Sloveniju ali je odmah bilo jasno da je Slovenija samo povod a ne stvarni cilj. JNA se relativno brzo povukla iz Slovenije i iskoristila situaciju da se „očisti“ od nesrpskog kadra i da se dovedu novi četnički orijentisani kadrovi. Milošević se brzo pomirio sa „izlaskom“ Slovenije iz Jugoslavije jer ona nije bila u „memorandumskom“ planu. Nalazila se iza linije Karlobag-Karlovac-Virovitica.

Uslijedila je agresija na Hrvatsku koja je mnoga pažljivije i studioznije pripremana od one na Sloveniju. Prije same vojne intervencije izabrana je Kninska krajina kao centar za širenje antibirokratske revolucije, odnosno destabilizaciju Hrvatske.

Uporedo je išla bezočna kampanja u kojoj su učestvovali mediji, Pravoslavna crkva, mnogi književnici, filozofi i t.d. Glavne teme su Jasenovac, Gradiška, Glina. Rehabilitiraju se najokorjeli četnički zločinci. Na jedan nacionalizam uzvraća se drugim. U avgustu 1991.godine u Hrvatskoj bjesni rat na svim frontovima. Borbena dejstva u Hrvatskoj su prekinuta nakon dugih pregovora, a međunarodne mirovne snage su raspoređene između zaraćenih snaga. Prestankom ratnih dejstava u Hrvatskoj, završena je operacija „RAM“. JNA je zauzela jednu trećinu Hrvatske i praktično zaposjela granice „velike Srbije“. Takvo stanje je potrajalo do 1995. godine, kada su hrvatske snage u operaciji „Oluja“ upotpunosti oslobodile državnu teritoriju.

U svjetlu sveukupnih demokratskih promjena u Evropi, i u BiH dolazi do opredjeljenja za politički pluralizam, tako da se na političkoj sceni formiraju nove političke partije i ubrzo dolazi do raspisivanja prvih višestranačkih izbora. U predizbornim kampanjama dominirale su nacionalne teme a kao favoriti su se izdvajali: SDA, SDS, HDZ, SDP i Reformisti. Važno je napomenuti da je Slobodan Milošević uoči prvih višestranačkih izbora obećao realizaciju ideje „svi Srbi u jednoj državi“ odnosno stvaranje „velike Srbije“ na teritorijama gdje Srbi žive u većini. Izbori u BiH su održani 18.11.1990.godine, a ubjedljivi pobjednici su nacionalne stranke SDA, SDS i HDZ. Na osnovu rezultata izbora formirane su institucije vlasti, ali je već tada bilo jasno da će to u praksi teško funkcionisati. Srpski delegati u Skupštini BiH otvoreno negiraju ovaj najviši zakonodavni organ vlasti pa i samu državu BiH.

Dolazi do formiranja srpskih paradržavnih tvorevina (SAO) pod plaštom ugroženosti srpskog naroda. Pod okriljem međunarodne zajednice vode se pregovori o razrješenju bh. krize, međutim bez ikakvih rezultata. Na startu se prave velike greške, jer se polazi od neminovnosti kantonizacije BiH na etničkoj osnovi. Bilo je jasno da će takva podjela dovesti do krvavog rata, što se, nažalost, i obistinilo.

Isforsirani i iznuđeni referendum o suverenosti i nezavisnosti BiH realizirao se u krajnje naelektrisanom atmosferi 29.02. i 01.03.1992.godine. Referendum je izuzetno uspio, odziv je bio veliki, a 67% građana se izjasnilo za suverenu i nezavisnu BiH. Na birališta je izašao i nemali broj srpskih glasača. To je bila velika politička pobjeda i dodatni legitimitet pred međunarodnom javnošću i za sve one koji se bore za očuvanje nezavisne suverene i nedjeljive BiH. To je, nažalost, ubrzalo velikosrpske planove za podjelom i okupacijom BiH.

Predsjedništvo BiH je 3. marta 1992. godine proglasilo nezavisnost, a 7. aprila Evropska zajednica je priznala BiH kao nezavisnu i suverenu državu. Kruna političke afirmacije je prijem BiH u članstvo UN 22.05.1992. godine.

JNA, pod vidom vojnih vježbi, zauzima sve strateške kote u BiH, potpuno kontroliira sve važnije putne komunikacije, izmješta sve vojne efektivne van kasarni, ukopava i pravi fortifikacijske prepreke na svim strateškim mjestima oko gradova. U BiH se nalazi ogroman broj rezervista iz Srbije i Crne Gore, što uz postojećih šest korpusa predstavlja strahovitu koncentraciju vojne sile koja zveckea oružjem i samo čeka naredbu za napad.

Kada je stvarno počela agresija na BiH, stvar je različitih ocjena. Već u oktobru 1991. godine izvršen je napad na selo Ravno, 3.marta je napadnut Bosanski Brod od strane srpske TO, 1.aprila „arkanovci“ su napali Bijeljину, a 6. aprila 1992. godine zvanično je otpočela agresija na BiH.

U žestokim agresorskim napadima na cijeli prostor BiH za kratko vrijeme okupirano je oko 70% teritorije. Slabo naoružani branioci pružali su žestok otpor i sprečavali neprijatelja da u potpunosti ostvari planirani cilj i ovlada cjelokupnim prostorom BiH. Osnovni cilj odbrambenih snaga u 1992. je zaustaviti dalje napredovanje neprijateljskih snaga i izvršiti organizaciono ustrojavanje jedinica.

Predsjedništvo BiH je u toku 1992. godine donijelo niz odluka koje su imale za cilj ustrojavanje i organizaciono jačanje Armije RBiH. Formiraju se brigade, OG, korpusi, dolazi do ukupnjavanja jedinica što umnogome omogućava lakše i efikasnije rukovođenje i komandovanje.

Žestoka agresija na BiH nastavljena je i u 1993. godini. Jedinice HVO su, potpomognute regularnim snagama R. Hrvatske, otvoreno napale jedinice ARBiH na svim frontovima gdje su bile u dodiru.

U skladu sa dogovorom Tuđman-Milošević, Hrvatska je pokrenula ofanzivna borbena dejstva prema BiH u cilju realizacije programa o formiranju „zajedničke hrvatske države u njenim povijesnim granicama“, čime se otvoreno uključila u agresiju na BiH. U Bosanskoj krajini izdajničke snage Fikreta Abdića vode borbe protiv jedinica 5. korpusa, što je u konačnici dovelo Armiju RBiH u situaciju da se mora boriti

na tri fronta protiv tri različita neprijatelja. Bez obzira na sve teškoće branioi Bosne nisu poklekli, osujetili su sve neprijateljske napade i spriječili neprijatelja u ostvarenju svojih planova.

Godina 1993. smatra se prelomnom za odbranu BiH, i nakon toga je bilo jasno da će BiH biti odbranjena.

U toku 1994. dolazi do potpunog organizacionog ustrojstva ARBiH. Jedinice su brojčano popunjene. Neprijatelj je zaustavljen na svim frontovima, odbrana je čvrsta i stabilna. Tada dolazi i do prvih ofanzivnih dejstava (oslobođanje Vareša, Vlašića, proširenje slobodne teritorije oko Goražda i t.d.).

Sukobi sa jedinicama HVO su prestali i dolazi do potpisivanja Vašingtonskog sporazuma, što znatno olakšava borbu protiv srpskog agresora.

U 1995. godini ARBiH prelazi u ofanzivna borbena dejstva na svim frontovima. Oslobođaju se velike teritorije na prostorima Bjelašnice, Igmana, Nišićke visoravni, Vozuće, Ozrena. Oslobođaju se gradovi : D.Vakuf, Jajce, Sanski Most, Ključ, Petrovac i drugi. Jedinice ARBiH su praktično pred Banja Lukom, i samo je dogovor u Dejtonu spriječio dalje napredovanje ARBiH u konačnom oslobođanju okupiranih teritorija.

Posljedice agresije na BiH su zastrašujuće. Izvršen je genocid nad Bošnjacima u Srebrenici i oko nje, u julu 1995. godine. Na najsvirepiji način ubijeno je, u kratkom vremenskom periodu, više od 8000 Bošnjaka, što je najveći zločin počinjen na tlu Evrope poslije II svjetskog rata. Masovne grobnice su pokazatelj teških zločina protiv čovječnosti i nepobitan dokaz izvršenog genocida. Najveće ekshumirane grobnice su Kamenica kod Zvornika i Tomašica kod Prijedora.

Izvršeno je sistemsko uništavanje kulturno-historijskog nasljeđa i svega onog što je podsjećalo na bosansku i bošnjačku kulturu i tradiciju. Uništavanja nisu bili pošteđeni ni najvredniji spomenici kulture kao što je Stari most u Mostaru, Ferhadija džamija u Banja Luci i mnogi drugi. Ukupno je uništeno 1437 objekata islamske arhitekture. Zapaljena je i Nacionalno- univerzitetska biblioteka i Orijentalni institut u Sarajevu s ciljem uklanjanja svega što podsjeća na bosansku istoriju i kulturu.

Desetine hiljada muškaraca, žena i djece bilo je zatočeno u koncentracionim logorima. Mnogi su zvjerski mučeni i ubijani a hiljade žena Bošnjakinja je silovano.

Ukupan broj ubijenih u agresiji na BiH je oko 150 000. Mnogima još uvijek nisu pronađeni posmrtni ostaci.

Ukupne materijalne štete nastale kao posljedica razaranja privrednih i stambenih objekata, infrastrukture, zdravstvenih ustanova i t.d. mjere se desetinama milijardi dolara.

Više od milion ljudi je napustilo BiH i mnogi od njih su trajno ostali u drugim zemljama. Veliki broj interno raseljenih još uvijek se nije vratio u svoje prijeratne domove i taj proces će trajati još godinama.

Bez obzira na sve teškoće u kojima se BiH nalazi i uprkos svima onima koji rade na njenoj razgradnji , Bosna će opstati . Mladi, pametni i obrazovani ljudi su njena

budućnost i siguran sam da će znati i umjeti voditi ovu zemlju u bolju i sretniju budućnost“.

Nakon održanog časa historije, učenici su obišli Bijambarsku pećinu i upoznali se sa bogatstvom pećinskog nakita kao što su stalaktiti, stalagmiti, stupovi i kade. Pećina je nastanjena i kolonijama šišmiša i cvrčaka. U pećini su takođe pronađeni arheološki nalazi iz ledenog doba.

Nakon završenih aktivnosti na Nišićkoj visoravni, učenici, nastavnici i članovi Udruženja posjetili su lokalitet Sokolina kod Srednjeg, gdje su pripadnici srpskih paravojsnih snaga na svirep način likvidirali preko 40 mještana naselja Ahatovići. O ovom događaju prisutne je detaljnije upoznao predsjednik Skupštine Udruženja Sabahudin Mahmić.

Dževad Hadžić

OBILJEŽEN DAN KUDSA U ZNAK PODRŠKE PALESTINSKOM NARODU

Svjetski dan Kudska je simbol međunarodne pažnje prema palestinskom pitanju i podrške palestinskom narodu, koji se već 72 godine nalazi pod okupatorskom i uzurpatorskom čizmom cionističkog režima.

Utemeljen je na inicijativi i pozivu imama Homeinija, r.a., osnivača i utemeljitelja Islamske Republike Iran, koji je imenovao posljednji petak mubarek mjeseca ramazana svjetskim danom Kudska.

7. augusta 1979. godine, nedugo nakon pobjede Islamske revolucije u Iranu, ajatolah Ruholah Musavi Homeini uputio je apel iranskom narodu i svim muslimanima svijeta da na taj dan pokažu svoju solidarnost s palestinskom nacijom, te osude izraelsku okupaciju palestinskog teritorija i svakodnevne cionističke zločine.

Tim povodom, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, u saradnji sa *Udruženjem Bosanskohercegovačko-palestinskog prijateljstva*, u petak 31. maja 2019. godine, u hotelu Ibis Styles u Sarajevu, održalo je predavanje kojim se daje podrška palestinskom narodu i suosjeća sa njima i žrtvom koju podnosi u borbi za slobodu i svoju zemlju.

O značaju obilježavanja Dana Kudska govorili su:

- predsjednik Udruženja za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu general Mustafa Polutak govorio je o značaju podrške palestinskom narodu u njihovoj borbi za slobodu;

- akademik Džemal Najetović smatra da međunarodna zajednica samo formalno podržava palestinski narod i osuđuje zločine koje nad njima čini izraelska vojska;

- predsjednik Udruženja bosansko-palestinskog prijateljstva gospodin Avdo Hebib, je kazao da ono što se događa palestinskom narodu trebalo bi da zna cijelo čovječanstvo. On je na ovom skupu, između ostalog, pročitao dio teksta iz knjige „Palestina – ‘sporazum stoljeća’, zatvaranje kruga prevare“, autora Zlatka Dizdarevića: „Donald Trump krenuo je silno, na mnogo frontova, protiv svijeta i etablirane političke logike. U Americi je sve više onih koji kažu i protiv Amerike! Prve dvije sedmice vladanja kao da mu je najvažnije bilo da pokaže narodu i medijima da će uraditi sve ono što je najavljivao kao prioritete. Odlučuje da diže zid sa Meksikom,

raskida multilateralne ekonomske sporazume i odustaje od onog čuvenog TTPI sa Evropom, blokira po aerodromima muslimane iz šest probranih država radi slutnje na terorizam baš odande (naravno, tu nema Saudijaca koji su najbogatija kuhinja terorizma. Business is business...). Sirijci, naravno, ni privirit' više ne mogu tamo iako ih je lani u zemlju ušlo tek pedesetak. Ni iranski režiser Farhadi ne može na dodjelu Oscara gdje je ozbiljan kandidat za slavlje... Muslimanima i kršćanima prijeto da Jeruzalem više neće biti podjednako sveti grad za sve tri vjere, već samo glavni grad judaizma... Isus Krist i Muhammed nisu kod svoje kuće, David i Solomon jesu.

Sve je ovo samo spektakularan početak koji daje dosta argumenata onima koji se Trumpa užasavaju, da kažu kako su bili u pravu. Ipak, uprkos zgražavanju "liberalnog svijeta" kako je uopšte moguće vjerovati takvom čovjeku, spomenuta "treća stvar" razlog je hladnokrvnijima na drugoj strani da kažu nije loše, sluti odmicanju od svjetskog oružanog siledžijstva, globalnih sukoba pa i najgoreg.

Da ništa nije samo crno-bijela priča u kojoj je riječ tek o odnosu Amerike prema sebi i ostatku svijeta, mimo ozbiljnih Trump ! Palestina: Nove drame stare nepravde

planetarnih i historijskih posljedica, možda ponajbolje pokazuje novi način aktualiziranja tzv. "palestinskog problema". Naravno, i uz drugi dio priče koji se zove "izraelski problem" jer Palestina je Izrael priznala pa nestaje a Izrael Palestinu nije i širi se. I prije toga, podjelom u UN -u 1947. godine doseljeni Jevreji su dobili pola od onoga čemu su se nadali vijekovima, a Palestincima su uzete tri četvrtine onoga što im je pripadalo vijekovima. Kako je odvajanje jednog od drugog nemoguće, logično je "problem" nazivati pravim imenom "palestinsko-izraelskim problemom". Uz nezaoobilazni treći element, onaj međunarodni. Sraman po mnogo čemu. Tu se sad na svoj način pojavljuje i Trump sa obećanjem da će konačno on preseliti U.S. ambasadu iz Tel Aviva u Jeruzalem.

Zašto ovo, "konačno on"? Nakon prve jednostrane odluke Izraela o proglašenju Jeruzalema cjelovitim glavnim gradom njihove države 1950. godine, potom zakona o tome u Knesetu 1980. godine, pa Rezolucije Savjeta bezbjednosti UN-a, broj 478, kojom se odluka Kneseta s razlogom osporava i Američki Kongres 1995. godine donosi zakon o preseljenju Ambasade u Jeruzalem, protivno jasnoj Rezoluciji UN-a. Tadašnji i kasniji predsjednici tu odluku nisu potpisali uz obavezu da prate stanje tzv. mirovnog procesa i povremeno odluče hoće li je potpisati ili će još sačekati... I tako sve do Trumpa. On je obećao u vrijeme kandidature da će to uraditi ali, malo zaboravljeno, to su obećanje u svojim kampanjama dali i B. Clinton i G. W. Bush, pa ništa.

"Ispravljanje nepravde" prema Palestini do sada, uz obezbjeđivanja trajne sigurnosti Izraela, uz nebrojene rezolucije, konferencije, zaklinjanja, ratove i okupacije, priznavanja i nepriznavanja, mirovne procese i "Kvartete za Palestinu", Nobelove nagrade i prevare, traje evo već sedamdeset godina, računajući od odluke UN o podjeli i stvaranju Palestine i Izraela 1947. godine. Još malo dalje, od čuvenog M. Sykes F. G. Picot sporazuma 1916. godine, kojim su Britanci i Francuzi podijelili interesne sfere na Bliskom istoku na tragu poraza Otomanske imperije koja je tamo vladala do "Velikog rata", onda je riječ o cijelom vijeku "procesa varanja". Svako je tu na svoj

način tumačio historiju, vlastitu ulogu i interese. Sigurno je samo da je Palestine sve manje a ignorisanja toga sve više. Izrael istovremeno dovršava novu klizeću građevinsku okupaciju one već ranije okupirane, pa kobajagi, pod poseban tretman stavljene Palestine.

Legalizirana otimačina uz kobajagi snebivanja stvara novu političku, bezbjednosnu, civilizacijsku i svaku drugu realnost u zemlji u kojoj su i svetišta tri najveće monoteističke religije, judaizma, kršćanstva i islama. Zapravo, potpuno nipodaštavanje Ujedinjenih nacija stvara ponajviše tu novu realnost kroz najavu preseljenja ambasade SAD u Jeruzalem. To je direktna potvrda priznanja Jeruzalema kao glavnog grada jedne države, Izraela, što sveti grad kroz historiju nikada nije bio, na taj način. Baš radi spoznaje da u svetosti niko ne može biti povlašten. Ovako, Jeruzalem kao glavni grad Izraela ekskluzivno je prijestonica judaizma uz "podstanarski status" svetinja druge dvije svjetske monoteističke religije, kršćanstva i islama.

Nije tačno ni da to tako hoće većina Jevreja u Izraelu i širom svijeta, svjesni krvavih konsekvenci ali i smisla monoteizma. Ako je ikome na svijetu jasno šta znači odlazak u smrt zbog "povlaštenih kategorija živih", onda su to Jevreji. Uostalom, njihove organizacije su u New Yorku, na aerodromu I. F. Kennedy među prvima organizovale demonstracije povodom naredbe Trumpa o zabrani ulaska u SAD muslimanima iz Irana, Iraka, Sirije, Jemena, Somalije i Sudana uz transparente "Niko nije slobodan ako svi nisu slobodni..." Slično se na mnogim stranama u svijetu reaguje i na pokušaj negiranja činjenice da Jeruzalem pripada svima onima koji kroz tamošnju zajedničku kapiju žele da prođu na putu između prolaznog života na zemlji i vječnosti. Ono što se ne smije na tom terenu manipulacija je i interesna kalkulacija kako bi se prevarila historija i od nje ukralo ono što je univerzalno pa preknjžilo samo u vlastiti grunt.

Pretanka je politička logika koja to ne vidi. O tome bruje i pozicija i opozicija u Americi i svijetu. Napad na parcijalne interese i specifične ciljeve može biti stvar politike, pobjede i poraza jedne ili druge strane. Napad na univerzalne ljudske i duhovne vrijednosti ne može imati konačnog pobjednika na krivoj strani. Kad-tad, taj poraz će sustići sve. O tome govori i poplava odgovora na dodvorničku poruku Netanyahu na twiteru, hvaleći Trumovu odluku da gradi zid u Meksiku: "Sa zidom je Trump u pravu. I moj zid na jugu zemlje je sličan, protiv migranata iz Afrike kao i onaj prema Zapadnoj obali protiv militanata... Veliki uspjeh, velika ideja!" Svojim odgovorima ponizili su ga i iz Meksika i iz Amerike i iz Izraela. Čak i dojučerašnji ambasador SAD u Izraelu, Dan Shapiro, elegantno i diplomatski "spustio" je premijeru: "Teško je objasniti ovu intervenciju u vezi sa unutrašnjim pitanjima U. S. politike... Vjerovatno je povezano sa preseljenjem ambasade u Jeruzalem..." Iz opozicije u Izraelu kažu da se ovo može čitati i kao deklaracija o ratu sa Meksikom i Hispancima.

Palestina je danas, u svoj svojoj mucu zbog sedamdeset godina laganja, kriminalno-političkih manipulacija, drugačijeg rasporeda snaga na Bliskom istoku i u svijetu na novi način ponovo jako važna priča. I za njih i za Izrael, ali i šire za Arape, region,

Mediteran. To je test za veliko pitanje: Hoće li u svijetu nadvladati razum i logika, ili bolesne ambicije, histerije i arogancija? Prostora za prevare malo je.

Čudno je u tom kontekstu i ponašanje u i oko Evropske unije, nad koju se, očigledno, nadvija sjena podjela. Nije malo onih koji su bez velikih nacionalnih interesa gurnuti u naručje ovakvom Netanyahuu, u uvjerenju da su tako miliji Trumpu. I one čiji se osjećaj straha povodom nove politike američke administracije koju sada već masovno napuštaju mnogi profesionalci - pretvara u sabijanje redova. Ne toliko radi odbrane Palestine, već radi sprečavanja izolacije u arapskom svijetu kojim su kolonijalno vladali. I uvijek zabacuju prema idejama, kako bi opet. Jer, Jeruzalem, sveta mjesta, zidovi, trgovački ugovori, migranti i emigranti, ekonomska klaustrofobija, sve se to može vratiti kao bumerang protiv Evrope. Nije zato slučajno što se u UN jednodušno ustaje protiv dalje gradnje naselja na okupiranim teritorijama, što se i dalje insistira, barem na nivou principa, na konceptu dvije države, palestinske u granicama iz 1967. i druge, sigurne jevrejske. Nije slučajno da i na zabrane ulaska (nekih) muslimana u SAD iz evropskih prijestonica i Kanade saopštavaju kako im njihova vrata nisu zatvorena, a onda pokolj u džamiji u Kanadi.

Tako je, u ovom slučaju, posebno sa Jeruzalemom. Čak je i notorni zadojeni desničar A. Lieberman, ministar odbrane Izraela, kazao da će ovom odlukom okrenuti protiv sebe ne samo Palestince, već i one Arape koje Trump treba kao partnere i oni njega kao interes. Imamo previše naših problema, zato je ovo sada - greška. Palestinci će "slučajem Jeruzalem" ojačati i dobiti pristalice tamo gdje ih do sada nije bilo i među Arapima i među kršćanima, pa i među Jevrejima. Izrael neće postati sigurniji, Trump suštinski ne dobija ništa. Sem, vjerovatno, gundanja zeta koji lično donira stotinu kuća Jevrejima u naselju Beit El na okupiranoj Zapadnoj Obali. A moguća logika predsjednikova imala bi smisla ako do nje dobaci zašto bi mandat u slučaju Izraela i Palestine započinjao krvlju jednih i drugih,

i svetim ratom velikih razmjera, kakav povodom Jeruzalema nije vođen još od krstaša i Saladina. Valjda se nešto u pameti tim povodom ipak pomjerilo. Ako nije, džaba priča. To onda znači da sve ovo o Palestini, Jeruzalemu, ambasadi, Trumpu, Netanyahuu i ostalima govori da na planeti zemlji logika, pamet, istina i pravda doista više ne važe, a sila jeste najvažniji način uspostavljanja međunarodnih odnosa, samo u korist posebnih interesa najjačih.

Zato, eto, ne smije biti ni Palestine. Ako je tako, onda će Trump i Netanyahu morati da razmišljaju o činjenici da oko sedam miliona Jevreja živi u okruženju tri stotine miliona Arapa, a svi skupa unutar svijeta od milijardu muslimana. I nisu svi isti. Oni protestanti na aerodromu J. F. Kennedy shvatili su šta to zači i logično je što nose onaj transparent o krvavim posljedicama historijske priče o (ne)jednakosti. I o uspostavljanju veza temeljem ekskluzivno profilerskih, dolarskih interesa. To nikad nije bilo dovoljno da se prihvati "otimanje svetog Jeruzalema". Za požar izazvan iskrom u ovom gradu, vatrogasaca nikad neće biti dovoljno. Vjetar mržnje će ga raspirivati sa svih strana. Ma koliko i dolar postao usvojeni član Božije familije".

Ovom skupu se također obratio i gospodin Mohammed Hammad, zamjenik ambasadora Palestine u Bosni i Hercegovini i prvi savjetnik ambasade Palestine u Bosni i Hercegovini, koji je, između ostalog, istaknuo: „Kao što znate, Kuds (Jerusalem) je jedan od najvažnijih gradova za muslimane u svijetu, ali i za kršćane. To je prijestolnica države Palestine i okupiran je. Vidite da gospodin Donald Trump želi Kuds pokloniti Izraelu, smatrajući taj grad prijestonicom države okupatora. Kada Palestinac vidi da imamo ovakva obilježavanja van Palestine, to ga čini sretnim jer zna da postoje ljudi koji stoje uz njega. Kuds je trenutno tužan grad jer je pod okupacijom i bilo kakva vrsta ovakvih obilježavanja daje snagu i vjeru palestinskom narodu. Nažalost, teško je govoriti o oslobađanju Kuds. Sjedinjene Američke Države su umjesto posrednika postale partner izraelskoj okupaciji te je teško doći do rješenja. Borba palestinskog naroda koja traje već stotinu godina sigurno će se završiti oslobođenjem Palestine i da palestinski narod dobije nezavisnu palestinsku državu s Kudsom kao glavnim gradom“, rekao je Hammad.

Nakon predavanja, upriličen je zajednički iftar.